

EĞİTİM İZLEME RAPORU

2017-18

ERG HAKKINDA

Eğitim Reformu Girişimi (ERG), çocuğun ve toplumun gelişimi için eğitimde yapısal dönüşüme nitelikli veri, yapıcı diyalog ve farklı görüşlerden ortak akıl oluşturarak katkı yapan bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir girişimdir. Yapısal dönüşümün ana unsurları, eğitimde karar süreçlerinin veriye dayalı olması, paydaşların katılımıyla gerçekleşmesi, her çocuğun kaliteli eğitime erişiminin güvence altına alınmasıdır.

2003 yılında kurulan ERG, Türkiye'nin önde gelen vakıflarının bir arada desteklediği bir girişim olmasıyla Türkiye sivil toplumu için iyi bir örnek oluşturur.

ERG çalışmalarını, Eğitim Gözlemevi ve Eğitim Laboratuvarı birimleriyle yürütür.

ERG, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, Aydın Doğan Vakfı, Borusan Kocabıyık Vakfı, Elginkan Vakfı, ENKA Vakfı, İDEV Ankara, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Kadir Has Vakfı, Mehmet Zorlu Vakfı, MV Holding, Sabancı Üniversitesi, Tekfen Vakfı, Türkiye Vodafone Vakfı, Vehbi Koç Vakfı ve Yapı Merkezi tarafından desteklenmektedir.

KURUMSAL DESTEKÇİLERİMİZ					
	<i>İDEV, Ankara</i>				

İÇİNDEKİLER

GRAFİKLER, ŞEKİLLER VE TABLOLAR	5
KISALTMALAR	7
TEŞEKKÜRLER	10
SUNUŞ	11
BİR HİKÂYE	15
ÖNSÖZ	19
YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN	25
Giriş	25
Eğitimin yönetişimi	25
Liseye geçiş sisteminde yapılan değişiklikler	28
24 Haziran 2018 seçimleri sonrasında MEB teşkilatında yapılan değişiklikler	32
Eğitimin finansmanı	34
Sonuç	42
ÖğRENCİLER VE EğİTİME ERİŞİM	45
Giriş	45
MEB'in eğitime erişimi artırmaya yönelik hedefleri	45
Okul öncesi eğitime erişim	47
İlköğretime ve ortaöğretime erişim	50
Devamsızlık, sınıf tekrarı, eğitimden erken ayrılma	53
Eğitime erişimde dezavantajlı konumda bulunan çocuklar	58
Sonuç	62
ÖğRETMENLER	67
Giriş	67
Öğretmenliği çekici bir meslek seğeneği durumuna getirmek	67
Öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçlarını karşılamak	75
Öğretmen atamaları ve özlük hakları	79
Sonuç	82

EĞİTİM ORTAMLARI	85
Giriş	85
Güvenlik ortamı	85
Topluluk ortamı	93
Kurumsal ortam	94
Sonuç	99
EĞİTİMİN İÇERİĞİ	103
Giriş	103
Öğretim programları	103
Ders kitaplarının incelenmesi	111
Yabancı dil ağırlıklı öğretim	113
İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP)	116
Sonuç	117
EĞİTİMİN ÇIKTILARI	121
Giriş	121
Türkiye’de gençlerin eğitime devamı, istihdam durumu ve beceri düzeyi	122
Türkiye’de gençlerin tutumları ve değerleri	129
Sonuç	134
SONSÖZ	139
KAYNAKLAR	143
EĞİTİM İZLEME GÖSTERGELERİ	159

GRAFİKLER, ŞEKİLLER VE TABLOLAR

GRAFİKLER

Grafik 1.1:	Kamu kaynaklarıyla yapılan eğitim harcamaları (2017 fiyatlarıyla)	36
Grafik 1.2:	Öğrenci başına yapılan kamu eğitim harcaması (2017 fiyatlarıyla)	37
Grafik 1.3:	2018 yılı yapı tesis ödeneğinin dağılımı (%)	38
Grafik 1.4:	Eğitim sisteminde özel okullar	40
Grafik 2.1:	Okul öncesi net okullulaşma oranları ve toplam öğrenci sayısı, 2017-18	48
Grafik 2.2:	Okul öncesi eğitimde öğrencilerin kurumlara göre dağılımı, 2017-18 (%)	49
Grafik 2.3:	Ortaöğretimde cinsiyet ve bölgeler ayrımında net okullulaşma oranları (%), 2017-18	51
Grafik 2.4:	Ortaöğretim öğrencilerinin program türlerine göre dağılımı (%)	51
Grafik 2.5:	Kademelere göre geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların resmi okullar ve geçici eğitim merkezlerindeki oranları (%)	60
Grafik 3.1:	PISA 2015 sonuçlarına göre öğretmen olmak isteyenler ile başka bir meslek seçmek isteyenler arasındaki matematik başarıları farkı	69
Grafik 3.2:	Ortaokul öğretmeni maaşlarının yükseköğretim mezunu çalışanların maaşlarına oranı, 2017	73
Grafik 3.3:	Genel eğitim veren devlet ortaokullarında yıllık yasal öğretim saati sayısı, 2017	74
Grafik 3.4:	Bölgelere ve kademeye göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, 2017-18	75
Grafik 6.1:	Okuma yazma bilmeyen kadın ve erkeklerin oranı, 14-24 yaş ve 25-34 yaş (%)	122
Grafik 6.2:	Avrupa'da eğitimden erken ayrılma, 18-24 yaş, 2008 ve 2017 yılları (%)	124
Grafik 6.3:	Türkiye'de ve OECD ortalamasında yıllara göre ne öğrenim gören ne de bir işte çalışan gençler, 15-29 yaş (%)	126
Grafik 6.4:	15-24 yaş arası genç işsizlik oranı, 2000-2017 (%)	127
Grafik 6.5:	Kendilerini "dindar" olarak tanımlayanların oranı, 1990-2011 (%)	133

ŞEKİLLER

Şekil 1.1 : MEB teşkilat şeması	32

TABLolar

Tablo 1.1: MEB 2017 yılı idare faaliyet raporu'nda belirtilen performans hedefiyle ilgili göstergelerin gerçekleşme durumu	27
Tablo 1.2: MEB bütçesinin yıllar içindeki değişimi	35
Tablo 1.3: Eğitim-öğretim desteği verilen okul türleri, destek tutarları ve öğrenci sayıları	41
Tablo 2.1: 20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranı (%)	53
Tablo 2.2: Ortaöğretimde sınıf tekrarı oranları (%)	55
Tablo 2.3: Örgün eğitimde özel eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrenci sayısı, 2017-18	58
Tablo 3.1: Kademelere göre resmi ve özel kurumlardaki öğretmen sayıları, 2017-18	70
Tablo 3.2: Unvanlara göre kamu görevlilerinin net maaşları (TL)	71
Tablo 3.3: Öğrenci başına yıllık ortalama maaş, 2016 (Satınalma gücü paritesine göre hesaplanmış, ABD doları)	72
Tablo 3.4: Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri	78
Tablo 3.5: Öğretmen ilk atamalarının illere göre dağılımı	80
Tablo 3.6: Kadrolu ve sözleşmeli öğretmenin hakları	81
Tablo 4.1: Anaokulu, anasınıfı, ilköğretim ve ortaöğretimde okul, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları; 2015-16 ve 2017-18 yılları arası (Resmi ve özel okullar toplamı)	95
Tablo 4.2: MEB ve özel kurumlar tarafından yapılan z-kütüphane sayısı	98
Tablo 6.1: 15-34 yaş arası bireylerin bitirdikleri eğitim düzeyine göre eğitimi sürdürmeme nedenleri, 2016 (%)	125
Tablo 6.2: Türkiye'de ve OECD ortalamasında PIAAC başarısı	129
Tablo 6.3: Komşu olarak istenmeyen insanlar, Dünya Değerler Araştırması, 2011 (%)	131
Tablo 6.4: "Yaptım" diyenlerin oranı, Dünya Değerler Araştırması, 2011 (%)	132

KISALTMALAR

A.g.e.:	Adı geçen eser
AB:	Avrupa Birliği
AB23:	Hem OECD'ye hem de AB'ye üye olan 23 lke
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS:	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AGİT:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ASPB:	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BİT:	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
Bkz.:	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
ÇSGB:	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DDA:	Dünya Değerler Araştırması
DKAB:	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
DÖGM:	Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
EBA:	EĞitim Bilişim AĞı
EĞitim-Bir-Sen:	EĞitimciler Birliği Sendikası
EĞitim-Sen:	EĞitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
EİR:	EĞitim İzleme Raporu
ERG:	EĞitim Reformu Girişimi
Eurostat:	European Statistical Office (Avrupa İstatistik Ofisi)
GEM:	Geçici EĞitim Merkezi
GSYH:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBÖGM:	Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü
HİA:	Hanehalkı İşgücü Anketi
KEP II:	Özellikle Kız Çocuklarının Okula Devam Oranlarının Artırılması Projesi-2

LGBTİ+:	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, İnterseks ve diğer cinsel kimlik ve yönelimler
md.:	Madde
MEB:	Millî Eğitim Bakanlığı
MEMP:	Mesleki Eğitim Merkezleri Programı
MTEGM:	Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OGM:	Ortaöğretim Genel Müdürlüğü
OGOS:	Okullarda Güvenli Ortamın Sağlanması Projesi
ÖABT:	Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi
ÖSB:	Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023
ÖSYM:	Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi
PGM:	Personel Genel Müdürlüğü
PIAAC:	Programme for the International Assessment of Adult Competencies (Yetişkin Yeterliklerinin Uluslararası Değerlendirilmesi Programı)
PISA:	Programme for International Student Assessment (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı)
RAM:	Rehberlik ve Araştırma Merkezi
SEÇBİR:	İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi
SGB:	Strateji Geliştirme Başkanlığı
SGK:	Sosyal Güvenlik Kurumu
STEM:	Science Technology Engineering and Mathematics (Fen Teknoloji Mühendislik ve Matematik)
STK:	Sivil toplum kuruluşu
SYDTEF:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
t.y.:	Tarih yok
TBV:	Türkiye Bilişim Vakfı
TEDMEM:	Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu
TEFBİS:	Türkiye’de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi
TEGM:	Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
TEOG:	Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş
TEPAV:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TESEV:	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TL:	Türk lirası
TTKB:	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD:	Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü)
UNICEF:	United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)
vb.:	Ve benzeri
YEĞİTEK:	Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü
YÖK:	Yükseköğretim Kurulu

TEŞEKKÜRLER

Eğitim İzleme Raporu (EİR) 2017-18'in hazırlık sürecinde birçok kişi bize destek verdi.

- Raporunda kullanılan verilerin paylaşımı için Millî Eğitim Bakanlığı'na
- Raporun önsözünü kaleme aldığı ve değerli görüşlerini paylaştığı için Doç. Dr. Zelha Tunç Pekkan'a, raporun sonsözünü kaleme aldığı ve raporun hazırlık aşamasında geribildirimlerini paylaştığı için Doç. Dr. Emre Erdoğan'a
- Raporun hazırlık aşamasındaki kapsamlı geribildirimleri için Prof. Dr. Alpay Filiztekin, Doç. Dr. Aslı Bugay, Dr. Aysel Madra, Prof. Dr. Emel Baştürk Akca, Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu, Ertan Karabıyık, Prof. Dr. Gelengül Haktanır, Gözde Öztürk Nur, Hande Güneri, İbrahim Demircan, Kamil Kurtul, Doç. Dr. Mehmet Buldu, Prof. Dr. Mustafa Özcan, Dr. Öğt. Üyesi Oya Kent, Prof. Dr. S. Renan Sezer, Doç. Dr. Semih Aktekin, Yaprak Saruışık, Doç. Dr. Yelkin Diker Coşkun'a
- Ankara'da düzenlenen danışma toplantısına katılan ve/veya görüşlerini yazılı olarak paylaşan Armağan Cebeci Ateşkan, Atilla Arkan, Aydın Erdoğan, Ayşe Mıngır, Aziz Yağan, Barış Uçar, Berat Yurtalan, Burcu Gündüz, Canan Pınar Önkol, Cennet Engin Demir, Deniz Örucü, Ebru Ergin, Emine Arzu Oral, Emine Doğan, Emre Üçkardeşler, Eyyüp Tanyıldız, Fatma Özdemir Uluç, Feray Özyakup, Fevziye Yıldırım, Feyza Elif Gemicioğlu, Gölge Seferoğlu, Gözde Öztürk Nur, Gülin Onat Bayır, Gülşah Özkan Naz, H. Merve Kurbanoğlu, H. Nihan Erdal, Hakan Kızılırmak, Hande Dilaver, Hasan Ekinci, Hasan Kavgacı, Hasan Yıldız, Helin Mutlu, Hülya Yalçınkaya, Işıl Erdemli, İlknur Kaya Bahadır, Joel Reyes, M. Hakan Bücük, Makbule Zabcı, Melisa Karakaya, Mukadder Ekremoğlu, Murat Kaya, Mustafa Altunel, Müberra Nur Emin, Nergis Dama, Nilay Keskin Samancı, Nuray Senemoğlu, Nuriye Topyıldız, Osman Çelik, Osman Yıldırım, Seçil Sena Uygungil, Seda Yılmaz, Sema Kök Bağcı, Serdar Polat, Serkan Yurdakul, Simla Serim, Sümeyye Hatice Eral, Şule Karadavut, Şule Keçeci, Tülin Güler Yıldız, Yunus Melih Özdağ, Yüksel Kavak'a
- Raporun hazırlıklarına katkı sunan Begüm Bektöre, Berkan Orta, Emre Birced, Emre Fatih, Fidan Gözde Ertekin, Jonathan Thomsen, Kayıhan Nedim Kesbiç, Melis Sena Yılmaz, Merve Mert, Rüya Günergin'e
- Raporun kapağındaki illüstrasyonu tasarlayan Mert Tugen'e

içten teşekkürlerimizi sunarız.

SUNUŞ

Eğitimi izlediğimiz 11. yıl, alanda önemli ve olumlu değişikliklerin tohumunun atıldığı bir yıl oldu. 24 Haziran 2018 seçimleri sonrasında yeni Millî Eğitim Bakanı göreve geldi, kamuoyunda eğitim daha fazla konuşulmaya, tartışılmaya başlandı. Siyasi söylemde artık akılcı eğitim politikalarının uygulanmasının zamanı geldiğini daha çok duymaya başladık. İleriye doğru bakan ve eğitimde niteliği düzeltmeye odaklanmış *2023 Eğitim Vizyonu* belgesi kamuoyuyla paylaşıldı. Ayrıca, eğitimin yönetiminde de değişiklikler oldu. Cumhurbaşkanlığı'na bağlı "Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu" oluşturuldu.

Eğitim Reformu Girişimi (ERG) olarak, yaşanan tüm bu gelişmeleri yakından izlemeye, değişikliklere ışık tutmaya ve kamuoyuna açık bir bilgi kaynağı olmaya gayret ettik. Karar süreçlerinin veriye dayalı olmasını ve paydaş katılımını her çalışmamızda vurguladık. *Eğitim İzleme Raporları* ise tüm bu gayretlerin bütünleştirilmiş ve ERG uzmanlarının analizleriyle sentezlenmiş halini oluşturuyor.

11. Eğitim İzleme Raporumuz, eğitim sisteminin fotoğrafını çekerken, sistemin çıktılarını ortaya koyarak gelişme alanlarını tartışmaya açmaya özen gösteriyor. Önceki yıllardan farklı olarak *Eğitim İzleme Raporu 2017-18*'de, öğrenimini tamamlamış ya da sürdürmekte olan gençlerin istihdam durumları, değerleri, siyasi katılım durumları gibi göstergeler de incelendi. Böylece, eğitimin temel çıktıları kadar toplumsal çıktıları da yansıtmaya çalıştı. Bu incelemenin, eğitim politikalarının gençlerin durumuyla birlikte bütünlüklü ele alınarak inşa edilmesine olanak sağlamasını umuyoruz.

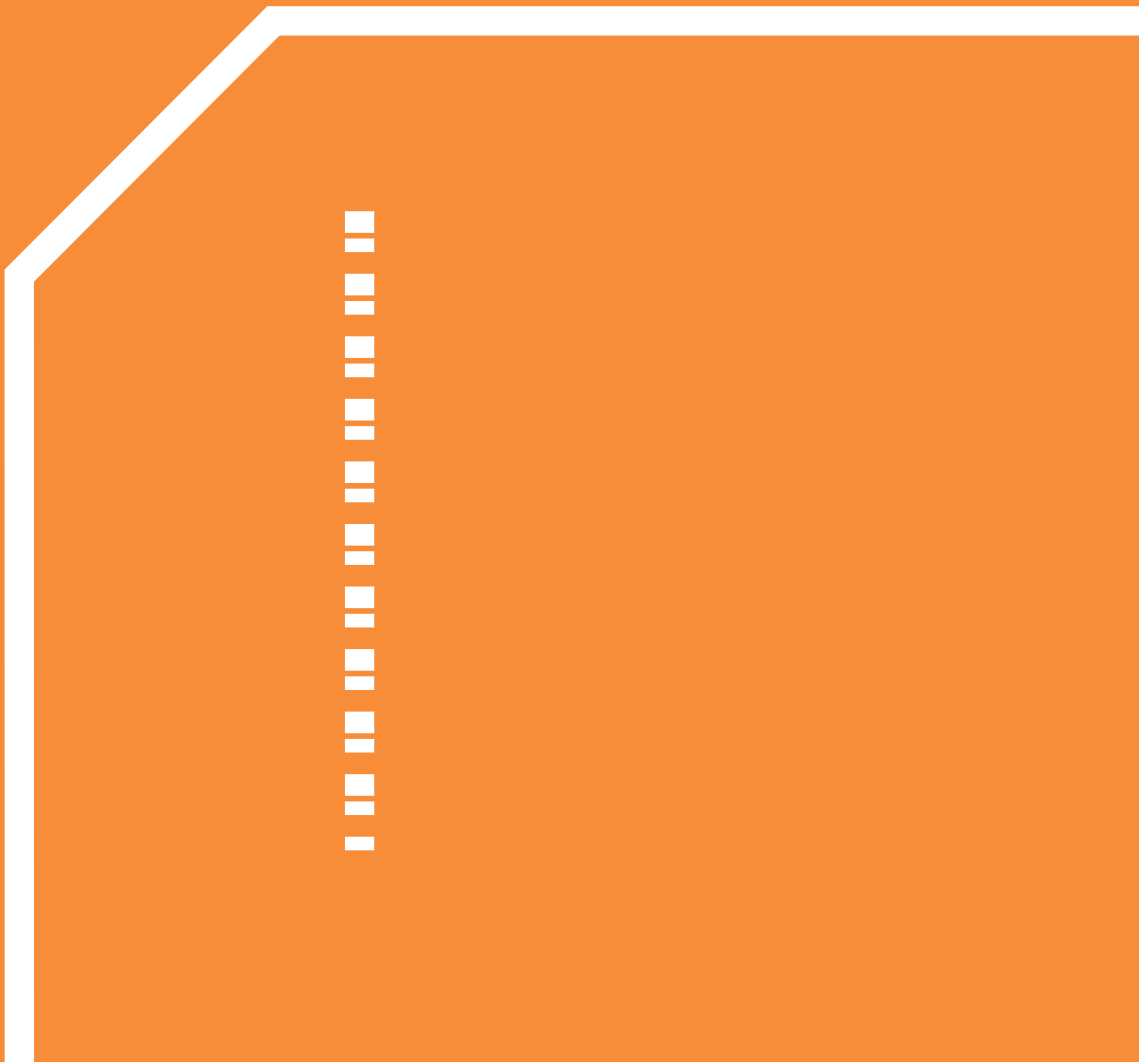
Eğitim İzleme Raporu 2017-18'in hazırlık sürecinde pek çok kişi ve kurumun katkısı ve görüşü alındı. Başta *Eğitim İzleme Raporu 2017-18*'in önsözünü kaleme alan Doç. Dr. Zelha Tunç Pekkan ve raporun sonsözünü kaleme alan Doç. Dr. Emre Erdoğan olmak üzere raporun ortaya çıkmasına katkı sunan herkese minnettarız. Çocuğun ve toplumun esenliği için eğitimi izleyip, yapıcı görüşlerimizi sunmaya devam edeceğiz.

Prof. Dr. Üstün Ergüder

Yönetim Kurulu Başkanı

Eğitim Reformu Girişimi

BİR HİKÂYE

İsyan Öztürk, Tunceli'nin Hozat ilçesine bağlı Geçimli Köyü'nde doğdu. Çiftçi bir baba ve ev hanımı bir annenin iki kız çocuğundan biri. Yaşadığı köyde eğitim almasının tek yolu ilçe merkezine yakın olan yatılı bölge ilköğretim okuluna gitmekti. Küçük yaşta ailesinden uzakta okul sıralarıyla buluştuğunda eğitime sıkı sıkıya bağlandı. Eğitimden kopmamak için de elinden gelen tüm çabayı gösterdi. 6. sınıftan 18 yaşına kadar hem okudu hem çalıştı. Yaz aylarında hayvancılık yaptı. 8. sınıfta liselere giriş sınavında ilçedeki en iyi sonucu aldı ve Anadolu öğretmen lisesini kazandı. Birkaç ay önce ise ailesiyle nohut hasadındayken, hedeflediği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazandığını öğrendi. İsyan, bugün hayatındaki tüm zorlukları eğitimle dönüştürmeyi amaçlayan, savcı olmayı isteyen, umut dolu genç bir kadın.

İsyan'ın eğitim hayatı Mersin'de başladı. Çok küçük olduğu için babası onu yatılı okula göndermek yerine Mersin'deki halasının yanına yolladı. Sonra da ailece oraya taşındılar. İki yılın ardından babaannesi hastalanınca Öztürk ailesi köylerine geri döndü. Köyde eğitime devam etmesinin tek yolu yatılı bölge okuluna gitmekti. 3. sınıfa Hozat Yatılı Bölge İlköğretim Okulu'nda başladı. Yatılı okul şartları hiç kolay değildi. Ancak İsyan'ın tek isteği okumaktı. Yeri geldi arkadaşları ailesi oldu, yeri geldi o "annemi özledim" diye uyanan küçük sınıfların ablası oldu. Geceleri ağlayarak, altını ıslatıp uyananları teselli etmek, üzerlerini değiştirmek için nöbet tuttu. En büyük desteği, özellikle kız çocuklarının eğitimden kopmaması gerektiğini her fırsatta anlatan babasıydı. İsyan'ın deyişiyle, ilkokul mezunu anne ve babası eğitimlerini tamamlayamamanın çaresizliğini yaşadığı için kızlarının aynı durumu yaşamasını istemiyordu.

Bir diğer destekçisi de eğitimin derslerle, kitaplarla sınırlı olmadığını gösteren, ona öğrenmeyi sevdiyen ilkokul öğretmeniydi. İsyan, Zeki Kaplan öğretmeni olmasaydı bugün geldiği noktaya gelemeyebileceğini söylüyor:

"Sadece ders yapmazdık biz. Satranç oynardık. Hayat Bilgisi dersini sadece müfredattan işlemezdik. Hayata dair pek çok konuyu öğretmenimizle konuşur, tartışırdık. Farklı oyunlar oynardık, o oyunların tarihini dinlerdik öğretmenimizden. Öğretmenimizle kiremit devirme bile oynardık. Ortaokulda da iyi öğretmenlerim oldu. Türkçe öğretmenimizle edebiyat konuşurduk. Bana katkısı çok büyüktür."

6. sınıftan itibaren ise hem okumaya hem çalışmaya başladı. Okulun tatile girdiği yaz aylarında babasına yardım etmek için hayvancılık yapmaya başladı. Keçilerin yavrularını dağa çıkarıp otlatıyor ve onların başında duruyordu. Sabah 05.00'te dağa çıkıyor, öğlen yemek yemek için eve dönüyor, sonra tekrar onları dağa çıkarıyordu. Akşam 21.00'de ise keçilerin yavrularıyla birlikte eve dönüyordu. Öğrenme isteği ve merakı hiç bitmez ki... Sadece keçi yavrularıyla geçirdiği uzun saatler boyunca yaşadığı köyün ötesindeki hayatı, dünyayı merak ediyordu.

8. sınıfa geldiğinde yatılı kaldığı okul Hozat merkezdeki okulla birleşti. Artık yatılı kalmıyor, taşınmalı eğitimle okuluna devam ediyordu. Köy merkezinden onları okula götürecek araca ulaşmak için yaşadıkları mezradan her sabah ve akşam iki kilometre yol yürüdü. Önde o, arkada kız kardeşini sırtında taşıyan babası, kimi zaman bellerine gelen karda yol aldılar. O yıl İsyân bir yandan da liseye giriş sınavına hazırlanıyordu. Hiçbir zorluk, hiçbir yorgunluk onun okuma azminin önüne geçemedi. O yıl Seviye Belirleme Sınavı'nda (SBS) ilk 19 bin öğrenci içine girdi. Ankara Hasan Ali Yücel Anadolu Öğretmen Lisesi'ni kazandı. Burslu olarak yine yatılı okumaya başladı. Kendi deyişiyle küçük dünyasından dışarıya adım attı.

O dünyada da eğitimin sınavlardan ibaret olmadığını düşünen öğretmenler vardı. Öğretmenler sadece öğretim veren kişiler değildi:

“Biz öyle öğrendik. Herkes hayatında birer öğretmendi ashında. Birbiriyle iletişime geçen her insan aynı zamanda birbirinden öğreniyordu. Sorgulamamız gerektiğini biliyorduk. Sporla, edebiyatla iç içeydik. Okul müdürümüz sadece ders ağırlıklı sistemi sevmiyordu, projeler yapmamız, üretmemiz için bizi teşvik ederdi. ‘Lütfen siz de hayata dokunun’ derdi. Daha 9. sınıftayken engelli çocukların eğitim aldığı bir okulda çalışmalar yaptık. Orada farklı gerçekleri ve sorunları gördük. Sorunlara dair neler yapılabileceğini sorguladık.”

İsyân Öztürk yoksulluğu, yaşadığı olumsuzlukları eğitimle dönüştürebilen öğrencilerden:

“Hayvan bakmayı seviyorum ama köyde kalıp hayvan bakmak istemiyordum. Tiyatro çok sonraları geldi köye. Sinema zaten yoktu. Sağlık ocağımız çok sonradan yapıldı. Yolumuz hâlâ yapılmadı. Kötü şartlar bizi okumaya itti, başka çaremiz yoktu. Köyde kalırsam, buradaki diğer kadınlar gibi olacağımdan korkuyordum. Köydeki insanlar okumamanın verdiği çaresizliği yaşıyordu. Ömrünün sonuna kadar hayvan beslemeyi, sürekli orak tırpan elinde tarlaya gitmeyi kim ister ki?”

Çocukların içine doğdukları şartlardan bağımsız olarak, yaşamlarını inşa etmeleri için eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak çok önemli. Yoksulluğun eğitimsizliği, eğitimsizliğin yoksulluğu doğurduğu kısır döngünün kırılacağı yagâne yer okul. İsyân'ın hikâyesi ise eğitimin dönüştürücü gücünü gösteren, Türkiye'deki yüzlerce güzel örnekten biri.

11. Eğitim İzleme Raporumuzu, tüm çocuklara ve eğitimin yaşamı dönüştüren gücüne ithaf ediyoruz.

Umay Aktaş Salman

ERG Araştırmacısı

ÖNSÖZ

Doç. Dr. Zelha Tunç Pekkan

MEF Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı

MEF Üniversitesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölüm Başkanı

2018 Bilim Akademisi Genç Bilim İnsanı Ödülü Sahibi

ÖNSÖZ

Okullar bir ekosistemdir. Doğruyu öğretmemiz değil, öğrencilerin doğrularını ve düşüncülerini temel alarak öğrenme fırsatları oluşturmamız gerekir. Öncelikle eğitim sistemimizde bu bakış açısına yer vermeliyiz. Bakış açısı değişikliği için yardımcı olacak, öğretmenlerin pratikleri ile çok örtüşen bilimsel araştırma yöntemleri vardır; mesela öğretim deneyleri. Yurtdışında bu çalışmalarla temellendirilmiş öğrenme teorileri, geliştirilen ve başarı ile uygulanan müfredatlar da mevcuttur.¹

Öğretim deneyleri, matematik eğitiminde kullanılan diğer araştırma yöntemlerinden çok farklıdır ve bunun öncelikli nedeni şudur: Öğrenci araştırmacının dışında kendi kendine var olabilen, matematiksel olarak düşünüp hareket edebilen bir varlık olarak kabul edilir. Bu yöntemde öğrenmeye dair bir hipotez vardır ve bu hipotezi test etmek için “öğretim” yolu seçilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, öğretmeyi nasıl tanımladığımızdır. Bildiğimiz bilgileri öğrenciye sözel veya görsel olarak aktarma değil, öğrencinin düşüncesinde farklılık yaratacak fırsatlar düşünmek ve bu fırsatları tasarlamak önemlidir. Dolayısıyla araştırmacı veya öğretmen, çocuğun matematiksel düşünme biçimi hakkında kendi çıkarımlarına şüpheyle bakar; çünkü bu çıkarımlar araştırmacının kendi süzgecinden geçmiştir. Çocukların matematiksel eylem sırasında ne söylediği ve ne yaptığı, “çocukların matematiği” (*children’s mathematics*) hakkında bilgi verir ve araştırmacının/öğretmenin asıl hedefi bu bilgileri kullanarak çocukların matematiksel düşünme modellerini oluşturmaktır.

Bu modeller her branşta olabilir ve bu modeller üzerinden kurgulanan müfredatlar ve öğretim yaklaşımları, aslında gerçekçi ve aynı zamanda insancıl olmalıdır. Mesela kesirler konusunu ele alalım: Dört çikolatanın nasıl 7 kişi arasında paylaşılacağını 7 yaşında bir çocuğa sorduğumuzda alacağımız yanıtın ne olacağını ve neden bu yanıtı alacağımızı bir düşünelim. Matematiksel sembollerle verilecek $4/7$ cevabına odaklanmadan önce mesela çocuk “yarım ve bir lokmacık”² olarak cevap verirse nasıl bir düşünüş sistemi içinde bu cevabı verdiği ve bu düşünüş sisteminde “ $4/7$ ” cevabının mümkün olup olmadığı, hatta hangi fırsatlarla “ $4/7$ ” cevabını verebileceği üzerine bir öğretim planı yapmak gerekir.

Buradaki zorluk önce öğrenciyi anlamak, düşüncesini modellemek, sonrasında amaç edindiğimiz öğrenme hedefine o çocuğu merkez alarak nasıl ilerleyeceğimizi tasarlamaktır. Öğretmenlik özünde budur ve bu kolaylıkla birisinin size anlatması sonucunda yapabileceğiniz bir durum değildir. Deneyim gerektirir ve bu deneyimin üzerinde irdelenerek yeni bilgiler oluşturulması ile mümkündür.

1 Van Den Heuvel Panhuizen ve Drijvers, 2014.

2 Kieren, 1993.

Öğretme, öğrenen ve öğreten arasındaki ilişkiyi Ackerman aşağıdaki sözleri ile güzelce özetlemiştir:

“Öğretmen öğrencilerinin cevaplarını, sadece öğrencilerin cevabı olduğu için kabul ederse ve buna minnettar olmayı öğrenirse; bu cevapları sonuçlandıran, öğrencilerin kafasındaki zihinsel gelişimi anlayacak ve o öğretmen artık dışarıdan empoze edilen matematiğin, “yanlış” cevapların üzerini örtmesine izin vermeyecektir. Böylelikle öğretmen, öğrettiği şeylerin kendisinin öngördüğü/istediği gibi “duyulmadığının” ve çocukların dünyaya bakış açılarının çok daha sağlam ve baskın olduğunun farkına varır.”³

Alanda olan bir bilim insanı ve öğretmen olarak gözlemlediğim, öğrencilerin kendi bilgilerini yapılandırmaya yönelik bir ortamın ender okullarda ve sınıflarda olmasıdır. Bu sadece Türkiye’deki gözlemlerimiz değil; dünyanın en gelişmiş kabul edilebilecek yerlerinde de durum benzerdir. Ama bizim sıkıntımız bunun bir problem olduğunun farkına varmamak ve bunun için çok az şey yapmaktır.

Bu ekosistemde neyi değiştirebiliriz? Öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet sırasındaki eğitimlerinde daha iyisini yapabiliriz. Bunu nasıl yapabiliriz? Öğretmen adaylarını iyi eğiterek ve hizmetiçi eğitimi verecek akademisyen veya deneyimli öğretmenlerin profesyonel gelişimlerini sağlayarak yapabiliriz. Bunlar problem tanımlamamıza bağlı olarak üreteceğimiz çözümlerdir. Tam bir çözüm olmasa da elimizden gelenin en iyisi olduğuna inanıyorum. Bu çözümlerin kalıcı ve yaygın olabilmesi için, okul-üniversite işbirlikleri konusuna eğilmek gerekir.

Yurtdışında öğretmen adayları ve akademisyenler programlara nasıl kabul edilir? Ülkemizde yapılan merkezi sınav sistemi ile adaylar öğretmenlik bölümlerine yerleştirilmektedir. Yurtdışında, özellikle Amerika’da bu yerleştirme: 1) Öğrencinin akademik başarısı (hem lise mezuniyet not ortalaması hem de test sonuçları), 2) Mülakat, 3) Anaokulu-12. sınıf öğrencileri ile çalışma deneyimi, 4) Neden öğretmen olmak istediklerini ve öğretmenlik mesleği hakkında bilgi sahibi olduklarını gösterir niyet mektubu ölçütleri çerçevesinde yapılmaktadır.⁴ Dolayısıyla öğretmen adayı bilinçli ve tamamen olmasa da gerekli donanımlarla beraber lisans programına başlamaktadır. Türkiye’deki durumda ise, öğretmen adayının bu gibi deneyim ve niteliklere sahip olup olmadığına bakılmaz. Bu bir sorun olmakla beraber, çözüm olarak 4 yıllık lisans programında bizim tasarladığımız gibi ilk dönemden itibaren okul ve üniversite işbirliği çerçevesinde yürütülen derslerle öğretmen adaylarının nasıl bir meslek seçtikleri hakkında farkındalıkları artırılabilir ve son sınıf stajına gelmeden kendilerini geliştirecek bir yol haritası çizilebilmeleri için fırsatlar verilebilir.⁵

Okul-üniversite işbirliği modelleri içerisine yapılandırılan öğretmen eğitimlerinin başarılı öğretmen yetiştirdiği yapılan araştırmalarda görülmektedir.⁶ Bu çerçevede öğretmen eğitimcilerin sadece teorik bilgileri değil, pratik bir meslek olan öğretmenlikle ilgili deneyimleri de olmalıdır. Yurtdışı kaynaklarda genellikle uzun yıllar öğretmenlik yapmış, daha sonradan akademisyen olmuş kişilerin bu sürece nasıl adapte oldukları hakkında yayınlar vardır.⁷ Fakat Türkiye’de eğitim fakültelerinde öğretim görevlisi olmak

3 Ackerman, 1995, s. 342.

4 Özcan, 2011.

5 Tunç Pekkan, 2017.

6 Özcan, 2013.

7 Olson, 1998; Chauvot, 2009.

için öğretmenlik deneyimi gibi bir şart aranmaz ve bu deneyime de öncelik verilmez. Bu durum uzun vadede eğitim fakültelerinde verilen eğitimin alandan uzak kalmasına yol açar.

Sadece okumalardan yola çıkarak, “Öğrenme’ ve ‘öğretme’ kavramlarını oluşturan, teorik yönü kuvvetli fakat gerçekle ilişkilendirilemeyen ‘hayali’ ya da olmayan ‘ideal’ bir öğretmenlik mesleği ve ‘hayali’ becerilere sahip mezunlar mı veriyoruz?” sorusunu sürekli sormamız gerekir.

Akademisyenlerin ve öğretmenlerin profesyonel gelişimi için öneriler: “Okulda Üniversite” modelinin 6 boyutundan birisi olan akademisyenlerin eğitimi konusunda⁸ sürekli bir çaba içerisindeyiz. Bu modeli uyguladığımız ilk yıldan itibaren akademisyenler ortaokul uygulama sınıflarında öğretmenlik ya da eş öğretmenlik yapmaktadır. İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile yaptığımız protokol gereği modelin ilk yılında 4 üniversite öğretim üyesi sözleşmeli öğretmen olarak birer 5. sınıf Matematik dersinin sorumlusu olarak atanmıştık. Atandığımız okul sosyoekonomik durum olarak düşük bir çevrede yer almaktaydı. Bu planlamayla tüm yıl boyunca haftada 5 saat derse girdik. Özellikle “kesirler” konusunda geliştirdiğimiz öğretim programının etkililiğini incelediğimiz araştırmalar tasarladık ve uyguladık.⁹ Bu derslere hazırlık ve değerlendirme amaçlı, öğretmen-akademisyenler olarak yaptığımız yaklaşık 40 zümre toplantısının video kayıtları incelenip ulusal ve uluslararası konferanslarda sunuldu.¹⁰ Hatta bahar döneminde az sayıda öğretmen adayı için “uygulama” temelli öğretmen-akademisyenin ortaokul sınıfında öğretmen eğitimi de verildi. Bu uygulama, öğretmen-akademisyenin hem sınıf öğretmeni hem de akademisyen olarak iki rolü aynı anda üstlendiği ender zamanlardan biri olmakla birlikte, yurtdışındaki bazı öğretmen eğitimcilerinde “öğretmen eğitimi”nde karşılaştığımız okul-üniversite uyumsuzluğunun giderilmesi için gerçek anlamda bir çözüm olacağı yönünde yorumlara neden olmuştur.¹¹

“Okulda Üniversite” modeli çerçevesinde hizmetteki öğretmenlerin gelişimi konusunda da birçok inisiyatifimiz oldu. Bunlar farklı coğrafi yerlerdeki matematik öğretmenlerine verilen yarım günlük matematik eğitimi özelinde seminerler olduğu gibi, uzun süreli çalışmaları da içerecek şekilde akademisyen ve öğretmenin ikisinin de öğrenen olarak kurgulandığı etkileşimleri de içerdi. Mesela iki dönem boyunca bir öğretmenle eş öğretmenlik yapıp, seviyedeki diğer öğretmenlerle beraber haftalık ders planlaması için zümre toplantıları yaptık. Yaptığımız toplantılar öğretmenlerin motivasyonu ile olabilecek çalışmaları; maalesef birkaç toplantıdan sonra bu buluşmalarda ilerleyemedik. Ama beni en çok şaşırtan, öğretmenlerin başta gönülsüz olması, toplantıya yine de başlamaları ve sonrasında “Neden 9’a bölünebilme kuralı bu şekildedir?” diye yaptığımız tartışmalara gerçekten katkıda bulunmaları, “Ben de bunun üzerine düşünmeyi değerli buluyorum” yaklaşımıydı. Bu tartışmaların onları doyduğunu düşünürken, iki saatin sonunda “Ne düşünüyorsunuz?”, diye sorduğumda, “Bizim bu toplantıya ihtiyacımız yok ki, zaten derse girerken kitabı açıyoruz ve ne anlatacağımızı biliyoruz.” yorumları beni etkilemişti. Aslında “öğrenme” deneyimini kendileri için yaşayabiliyorlardı ama bunların amacının “öğrenme” nasıl olur, “Matematikteki bazı

8 A.g.e.

9 Aydın vd., 2018.

10 Tunç Pekkan vd., 2016.

11 Liz White, University of Hertfordshire, United Kingdom. 20 Ağustos 2018.

kurallara neden ihtiyacımız vardır?” sorularını çocukların da sorabilmesi için “öğretmen” olarak fırsatlar verebilmemiz olduğu konusunda bağlantıyı kuramıyorlardı. Bunun tersine olan durumlarla da çok karşılaştım; ne kadar deneyimli olursa olsun yine de öğrenmek isteyen, “öğretmek” fiilini “öğrenme” nasıl olur konusuna bağlayan birçok öğretmenle tanıştım.

Özetle öğretmenin öğrenen kimliğini, merak etme duygusunu, özellikle kendi alanları ve öğrenme psikolojisini hep göz önünde bulundurmaları gerekir. Ne zaman ki “öğrenme” merkeze alınır ve o da “sınıfla” ve çocukla birleştirilir, o zaman yaptığımız iş anlamlı olur.

İnsan “deneyimlemediği” bir şey hakkında bilgi sahibi olabilir ama onu “öğretmesi” veya “öğrenme fırsatları tasarlaması” çok güç olacaktır. “Öğretmenliği öğretmek” veya “matematiği öğretmek” için “deneyim” şarttır. Bu deneyim en çok “karar verme” mekanizmasının çalışması için imkan vereceğinden akademisyenlerin ve öğretmenlerin belli aralıklarla kendilerini “uygulama veya öğrenme” ortamlarında yenilemeleri en ideal olanıdır. 21. yüzyılda, işbirliği ve takım çalışması yapabilmek, yaratıcılık ve yenilikçilik, eleştirel düşünebilme, problem çözme, girişimcilik becerileri ön plana çıkmaktadır. Dünya ile yarışmak için bu becerilere sahip bireyler yetişmesi gerekir. Eğitimcilerin de aynı temaları deneyimleyerek bu becerileri kazanmaları ve “öğrenme”ye odaklanmaları bu yolda atılacak en önemli adım olacaktır.

Doç. Dr. Zelha Tunç Pekkan

MEF Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı

MEF Üniversitesi Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölüm Başkanı

2018 Bilim Akademisi Genç Bilim İnsanı Ödülü Sahibi

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN

YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN

GİRİŞ

Bu bölümde eğitimin yönetimi ve finansmanı alanında 2017-18 eğitim-öğretim yılında yaşanan gelişmeler değerlendiriliyor. Eğitimin yönetimi başlığı altında, *Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu ve 2018 Yılı Performans Programı* ile liseye giriş sisteminde yapılan değişiklikler tutarlılık, şeffaflık, katılımcılık ile hesap verebilirlik gibi yönetim ilkeleri bakımından inceleniyor. Bu incelemeye ek olarak, bu başlık altında 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri'nin ardından MEB teşkilatında yaşanan değişiklikler değerlendiriliyor. Eğitimin finansmanı başlığının altında ise, 2018 yılı MEB bütçesinin durumu geçmiş yıllarla karşılaştırmalı bir şekilde ele alınırken, ikili eğitim, okul öncesi eğitim ve özel öğretim için ayrılan kaynaklara daha yakından bakılıyor.

EĞİTİMİN YÖNETİŞİMİ

Yönetişim kavramı, 1980'lerde, kamu yönetimi alanında yaşanan değişikliklere paralel olarak ortaya çıktı. Bu değişiklikler, temelde devlet ve vatandaş arasındaki ilişkinin dönüşümünü içeriyordu ve bireyler artık sadece vatandaş olarak değil, "kamunun ortağı" olarak da görülmeye başlandı. Bu noktada yönetim kavramı, vatandaşların oy haklarının yanı sıra yönetime de çeşitli araçlar aracılığıyla dahil olması sonucu ortaya çıktı. Bu bağlamda yönetim, en basit şekliyle "birlikte yönetmek" olarak tanımlanabilir.¹²

Dünya Bankası, 1996 yılında yayımlamaya başladığı ve 2003'ten beri her yıl yayımlamakta olduğu Dünya Yönetişim Göstergeleri (*Worldwide Governance Indicators*) ile, belirlenen altı alanda ülkelerin yönetim performanslarını ölçüyor. Bu alanlar: düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetin azaltılması, hukukun üstünlüğü, hükümetin etkinliği, düzenleyici kurumların kalitesi ve yolsuzluğun kontrolü. Ülkeler bu alanların her birinde, çeşitli kaynaklardan toplanan verilere bakılarak 100 üzerinden bir puan ile değerlendiriliyor. Ünlükaplan ve Canikalp tarafından 2016 yılında Dünya Yönetişim Göstergeleri'nden yararlanılarak yapılan araştırmaya göre Türkiye, Meksika ile aynı kümede "kötü yönetişime sahip" ülkeler arasında yer alıyor.¹³ Türkiye'nin 2002-2017 yılları arasında düşünceyi ifade etme ve hesap verebilirlik göstergesindeki durumuna bakıldığında, en yüksek puanı, 51 puan ile 2005 yılında, en az puanı ise 27,6 ile 2017 yılında aldığı görülüyor.¹⁴

Dünya Yönetişim Göstergeleri, Türkiye'de yönetişimin genel bir resmini çizse de, yönetim açısından eğitim alanında yaşanan gelişmeleri sadece bu göstergeleri kullanarak değerlendirmek mümkün değil. Bu alanda değerlendirme yapabilmek için iyi yönetim ilkelerinden¹⁵ yararlanılabilir. Bu ilkeler iyi bir yönetişimin sahip olması

12 Toksöz, 2008.

13 Ünlükaplan ve Canikalp, 2016.

14 Kaufman ve Kraay, 2018.

15 İyi yönetim ilkeleri şunlardır: hesap verebilirlik, tutarlılık, sorumluluk, adillik, şeffaflık, katılımcılık ve yerindelik, hukuka bağlılık.

gereken özellikleri belirlerken, aynı zamanda mevcut durumun nasıl iyileştirileceğine ilişkin de bir yol haritası sunuyor. 2017-18 eğitim-öğretim yılında yaşanan gelişmelere yönetim ilkeleri üzerinden baktığımızda şeffaflık, hesap verebilirlik, tutarlılık, katılımcılık ilkeleri öne çıkarılabilir.¹⁶

Kamu yönetimi düzeyinde iyi bir yönetim için özellikle şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin altı çiziliyor.¹⁷ Kamu kurumlarında alınan kararlar ile yapılan iş ve işlemlerin hesap verebilirlik ilkesine uygun olması stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu gibi araçlar ile sağlanıyor.¹⁸ Özellikle izleme ve değerlendirme etkinlikleri bu araçlarla daha kolay gerçekleştirilebiliyor.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI 2017 YILI İDARE FAALİYET RAPORU

Millî Eğitim Bakanlığı her yıl en geç ocak ayında, o yıl gerçekleştirmeyi öngördüğü faaliyetleri ve bu faaliyetler için ayrılan kaynakları performans programında açıklıyor. Bu faaliyetlerin performans hedefleri doğrultusunda başarılı bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğine ise bir sonraki yıl yayımlanan faaliyet raporunda yer veriliyor. Bu açıdan faaliyet raporları, kamuoyunun MEB'in yaptığı iş ve işlemlerle ilgili bilgilenebilmesi için önemli bir araçtır. Bu raporlar sayesinde, MEB'in yıl boyunca yaptığı faaliyetlerin başarı oranı ölçülebilir.

MEB Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB) tarafından yayımlanan *2017 Yılı Performans Programı*'nda 34 ana hedef ve bunlara bağlı alt hedefler yer alıyor. Programa göre tüm hedeflerin MEB'e maliyeti 17.122.245.951 TL. Bu, MEB'in toplam bütçesinin yaklaşık %20'sini oluşturuyor.

Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'nda yer alan performans hedeflerine bağlı göstergelerin gerçekleşme durumlarına bakıldığında, raporda yer alan 165 göstergeden %73'ü başarılı, %14'ü makul seviyede gerçekleşmiştir. %13'nün ise iyileştirilmesi gerekiyor.

Raporda iyileştirilmesi gerektiği belirtilen 22 gösterge var. Bu göstergelerin bağlı olduğu performans hedeflerine bakıldığında, en fazla iyileştirilmesi gereken göstergenin yer aldığı hedef şudur: “2017 yılında internet altyapısı ile tablet veya etkileşimli tahta kurulumu tamamlanan okul oranını artırmak”.

Bu performans hedefinin altında yer alan, 8 göstergeden 6'sı için “iyileştirilmeli” ifadesi yer alıyor. *2017 Yılı Performans Programı*'na baktığımızda bu performans hedefi için yapılacak faaliyetler, performans hedefleri için ayrılan bütçenin yaklaşık %6'sını oluşturuyor. Hedefe bağlı göstergelerin büyük çoğunluğunun iyileştirilmesinin gerekmesi, bütçeden ayrılan bu kaynağın verimli kullanılmadığını gösteriyor.

Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'nda dikkat çeken bir başka nokta da yönetimle ilgili göstergeler ve bunların gerçekleşme durumlarıdır. Yönetimle ilgili, *Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı*'nda şu hedef yer alıyor: “Plan dönemi sonuna kadar etkin bir izleme ve değerlendirme sistemiyle desteklenen, bürokrasinin

¹⁶ Bu ilkelerin tanımları için bkz. ERG (2017b).

¹⁷ Argüden, 20 Eylül 2002.

¹⁸ Kırılmaz ve Atak, 2015.

azaltıldığı, çoğulcu, katılımcı, şeffaf, hesap verebilir bir yönetim ve organizasyon yapısı oluşturmak".¹⁹ Bu hedefle bağlantılı olarak *2017 Yılı Performans Programı*'nda "Plan dönemi sonuna kadar etkin bir izleme ve değerlendirme sistemiyle desteklenen bir yönetim ve organizasyon yapısını geliştirmek" hedefi yer alıyor. *Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'na göre, bu hedefle ilgili göstergelerin gerçekleşme durumu Tablo 1.1'de gösteriliyor. Bu performans hedefinde yer alan 6 göstergenin 5'i başarıyla tamamlanmış. Özellikle "merkez teşkilatı birimlerinin elektronik ortama aktarılmasını talep ettiği hizmetlerden aktarılanların oranı" yıl sonunda hedeflenen düzeyin oldukça üzerine çıkmış. Buna karşın, MEB geçtiğimiz yıla oranla, Bakanlık elektronik ortamlarına ilişkin şikayet sayısını azaltmak istemesine karşın yıl sonu gerçekleşme durumu, hedeflenen sayının iki katından fazladır. Diğer yandan, bu göstergelerin sözü edilen performans hedefiyle ne kadar ilgili olduğu ve MEB'in yönetimdeki kapasite ve performansını gösterme konusundaki yeterliliği tartışmaya açık bir konudur. Performans hedefi, çoğulcu, katılımcı, şeffaf, hesap verilebilir bir yönetim ve organizasyon yapısı oluşturmayı hedeflerken, *2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'ndaki göstergelerin bu hedef doğrultusunda MEB'in performansını ölçebilecek nitelikte olup olmadığının analiz edilmesi gerekiyor.

TABLO 1.1: MEB 2017 YILI İDARE FAALİYET RAPORU'NDA BELİRTİLEN PERFORMANS HEDEFİYLE İLGİLİ GÖSTERGELERİN GERÇEKLEŞME DURUMU

Performans hedefi: Plan dönemi sonuna kadar etkin bir izleme ve değerlendirme sistemiyle desteklenen bir yönetim ve organizasyon yapısını geliştirmek			
Göstergeler	Hedeflenen gösterge düzeyi	Yıl sonu gerçekleşme düzeyi	Gerçekleşme durumu
Bakanlık bilgi edinme sistemlerinden yararlanıcıların memnuniyet oranı (%)	89,5	88,8	Başarılı
Bakanlık izleme ve değerlendirme sistemi ile yapılan izleme sonuçlarına göre risk tespit edilen okul ve kurumlardan rehberlik ve denetimi yapılanların oranı (%)	20,0	20,0	Başarılı
Rehberlik ve denetim sonuçlarına göre birimlere yapılan bildirimlerin uygulanma oranı (%)	20,0	20,0	Başarılı
İç Kontrol Eylem Planı'nda ²⁰ yer alan eylemlerin gerçekleştirilme oranı (%)	25,0	25,0	Başarılı
Merkez teşkilatı birimlerinin elektronik ortama aktarılmasını talep ettiği hizmetlerden aktarılanların oranı (%)	80,0	98,0	Başarılı
Bakanlık elektronik ortamlarına ilişkin şikâyet sayısı	6.498	14.582	İyileştirilmeli

Kaynak: MEB, 2018b.

19 MEB SGB, 2015.

20 Tam adı "Kamu İç Kontrol Standartlarına Uyum Eylem Planı" olan belgeye şuradan ulaşılabilir: https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/28155835_2018-2019_Kamu_YY_Kontrol_StandartlarYna_Uyum_Eylem_PlanY.pdf

2018 YILI PERFORMANS PROGRAMI

Performans programları, stratejik planlarla birlikte özellikle bütçenin nasıl kullanılacağına belirlenmesinde etkili araçlardır. Bu açıdan *2018 Yılı Performans Programı*, MEB bütçesinin 2018 yılı içerisinde nasıl kullanılacağına ilişkin ayrıntılı bir plan sunuyor. Önceki yıllara karşılaştırıldığında bu programdaki performans hedeflerinin maliyetleri yaklaşık %13 daha fazladır. Diğer yandan, MEB bütçesinde de önceki yıllara göre bir artış yaşandığı için performans maliyetlerinin bütçeye oranı geçen senekine benzer bir seviyededir. 2017 yılı performans hedeflerinin maliyetleri 2017 MEB bütçesinin %20,2'sini oluştururken, 2018 yılındaki hedeflerin maliyetleri 2018 MEB bütçesinin %21'ini oluşturuyor.

2018 yılı performans hedeflerine bakıldığında özellikle disiplin cezası/yaptırım uygulanan öğrenci oranına yönelik bir hedefin yer almaması dikkat çekiyor. *Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'na baktığımızda bu hedefin göstergelerinin büyük çoğunluğunun gerçekleşme durumları "iyileştirmeli" olarak belirtilmişti. Performans programları hazırlanırken önceki yıl sorunlu olan ve faaliyet raporlarına göre başarılı bir şekilde tamamlanmamış performans hedefleri öne çıkarılmalıdır. Kısıtlamalar sebebiyle bazı sorunların çözümü ile ilgili adımların sonraki yıllara ertelenmesi gerekiyorsa, önceliklendirilecek konular belirlenirken ilk dikkat edilecek ölçüt, ilgili konunun çocuğun iyi olma haline etkisi olmalıdır.

LİSEYE GEÇİŞ SİSTEMİNDE YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

Eğitimin yönetişimi incelenirken, faaliyet raporları ve performans programları kadar eğitimin paydaşlarını etkileyen değişikliklerden de bahsedilebilir. Bu kapsamda, liseye geçiş sisteminde yapılan değişiklikler, öğrencilerden velilere, öğretmenlerden okul yöneticilerine eğitimin pek çok paydaşını etkileyen gelişmelerdir. Eğitimin son 20 yılı gözlemlendiğinde liselere giriş sisteminin 5 Kasım 2017'de yapılan son değişiklikle birlikte beş kez değiştiği görülüyor.²¹ Genel olarak bakıldığında, 1997'den beri liselere geçiş için uygulanan sistemlerin ortak hedefleri: "okul dışı kaynaklara yönelimi azaltmak, öğrenciler için tek ve ana hedefin sınav olmasını engellemek, üst düzey becerilerinin önemsizleşmesinin önüne geçmek, öğrencileri gerçek hayata hazırlamak, fırsat eşitliğini sağlamak, öğrencilerde sınav kaygısını azaltmak, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklere katılımı artırmak ve okula devamsızlığı azaltmak" olarak paylaşıldı.

*Liselere geçiş sisteminde yapılan değişikliklerle belirtilen hedeflere ulaşılamamış olması, sistemlerin değiştirilme sebebi ve sonuçları arasında bir tutarlılık sorunu olduğunu gösteriyor.*²²

MEB'in 19 Eylül 2017 tarihinde Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) sisteminin 2017-18 eğitim-öğretim yılında uygulanmayacağını açıklamasının ardından TEOG yerine uygulanacak yeni sistem kamuoyuyla paylaşıldı. Yeni sistemle liseler, merkezi sınavla öğrenci alacak olanlar ve adrese dayalı sistemle sınavsız öğrenci alacak olanlar olmak üzere ikiye ayrıldı. 10 Nisan 2017 tarihinde "Sınavla Öğrenci Alacak Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Başvuru Kılavuzu" yayımlandı ve sınavla öğrenci alacak 1.367 lise duyuruldu.

²¹ ERG, 2017a.

²² A.g.e.

Başta bu yıl 8. sınıfı bitiren tüm öğrencileri olmak üzere, velileri, öğretmenleri ve okulları etkileyen bu süreç şöyle değerlendirilebilir:

- 19 Eylül 2017 tarihi öncesinde MEB'den TEOG sisteminin geleceğine ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştı. 2017-18 dönemi için yapılan planlamalarda TEOG ile ilgili düzenlemelerden söz edilmiyordu. Konuyla ilgili tek açıklama 15 Eylül 2017 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapıldı. Cumhurbaşkanı, TEOG'un kaldırılması talimatını verdiğini açıkladı.²³ TEOG'un kaldırılması sürecinde konu ile ilgili paydaşlara herhangi bir açıklama yapılmadı; sürece onların da dahil olması sağlanmadı. Bu durum şeffaflık ve katılımcılık ilkeleriyle çelişiyor.
- Yeni sistemin hazırlandığı 19 Eylül-5 Kasım 2017 döneminde, sistemin oluşumunda paydaşların katılımını önemseyen bir yaklaşım sergilenmedi. TEOG sınavının kaldırılmasında olduğu gibi yeni sistemin oluşturulmasında da paydaşlar sürecin dışında bırakıldılar. Yeni sistem için yararlanılan bilimsel çalışmalar ve kaynakçalar ile sistemi hazırlayan uzmanlar da belirsizliğini koruyor. Karar alma sürecinin paydaşlara kapalı olması ve kararların son aşamaya kadar kamuoyuyla paylaşılması şeffaflık prensibiyle çelişirken, yeni sistemin oluşturulmasına paydaşların katkı ve katılımın sağlanmaması katılımcılık ilkesi ile çelişiyor.
- 10 Nisan 2017'de merkezi sınavla öğrenci alacak liseler listesi açıklandığında, kamuoyunda listeye dahil edilen ve edilmeyen okullar üzerine yoğun tartışmalar oldu. Okulların nasıl belirlendiğiyle ilgili MEB yetkilileri tarafından çok sayıda açıklama yapıldı. Bu açıklamalar, kamuoyunun bilgilendirilmesi açısından oldukça önemli ve şeffaflık ilkesinin gerçekleşmesine yönelik olumlu bir adımdır. Öte yandan, sürecin bütününe bakıldığında, paydaşların okulların belirlenmesinde söz sahibi olmaması, katılımcılık açısından sorunludur.
- 2017-18 eğitim-öğretim yılı başladıktan sonra tanıtılan yeni sınav sistemi, hemen bu yıl içerisinde uygulamaya konuldu ve uygulamaya ilişkin ayrıntılar belli zaman aralıklarıyla bu eğitim-öğretim yılı içerisinde paylaşıldı. TEOG'dan yeni sisteme geçiş çok hızlı oldu. Bu dönemde 8. sınıfta olan öğrencilere sisteme uyum sağlamaları için bir zaman tanınmadı. Onların yeni sisteme daha kolay entegre olabilmeleri için destekleyici politikalar üretilmedi, uygulamalar yapılmadı. Bunun sonucunda sistem değişikliğiyle daha az öğrencinin sınava girmesi hedeflenmiş olmasına karşın, öğrencilerin neredeyse büyük bir kısmı TEOG'da olduğu gibi sınava girmeyi tercih etti. Yaklaşık 1 milyon öğrenci sınava başvurdu. Değişiklikle daha az öğrencinin sınava girmesi hedeflenirken, sınava neredeyse tüm öğrencilerin girmesi tutarlılık ilkesi açısından bir sorun olduğunu gösteriyor.
- Liselere Geçiş Sınavı (LGS) öncesinde, MEB örnek sorular yayımladı. Sınavın ilk kez bu sistemle yapıldığı düşünüldüğünde, bu öğrenciler ve eğitimcilerin sınavla ilgili daha fazla bilgi sahibi olması adına önemli bir adımdı. Sınav 2 Haziran 2018 tarihinde yapıldı ve 971.657 öğrenci sınava girdi. Uzmanlar, özellikle sayısal bölümün zor olduğunu söylerken, sınavın seçici bir sınav olduğunu belirttiler.²⁴ Sınav sonuçları 26 Haziran 2018 tarihinde açıklandı.
- Sınav sonuçlarının açıklanmasının ardından tercih dönemi başladı ve öğrencilere sınavla alan 5, yerel yerleştirmeye alan 5 ve pansiyonlu okullardan 5 tane olmak üzere 15 tercih yapabilecekleri söylendi. Özel okullara kesin kayıt yaptıran

23 Milliyet, 15 Eylül 2017.

24 Hürriyet, 2 Haziran 2018.

öğrencilere, tercih ekranı açılmadı. Öğrencinin resmi okullar için yaptığı tercihlerin sonucunu öğrendikten sonra özel okula gidip gitmeyeceğine karar vermesi, öğrencilerin gidebilecekleri tüm okulları bir arada görmesini sağlayarak daha doğru bir karar süreci yaşamalarına katkı sağlayabilirdi.

- LGS tercih sonuçları 30 Haziran 2018 tarihinde açıklandı. MEB, bu sonuçları açıklarken tercih sonuçları ile ilgili verileri de kamuoyuyla paylaştı. Bu verilerin paylaşılması şeffaflık ilkesi açısından çok önemli bir adımdı. Bu bilginin paylaşılması, özellikle öğrencilerin hangi okul türünü daha fazla tercih ettiklerinin kamuoyu tarafından öğrenilmesini sağladı. Bu tercihi görmek, okul türleri ile ilgili devam eden politikaları değiştirebilir. Doluluk oranlarına bakıldığında, merkezi sınavla öğrenci alan okullar arasında okul türü bakımından büyük farklar olmamasına karşın, yerel yerleştirme tercihlerinde en çok Anadolu liseleri tercih edildi. Bu okullara ayrılan kontenjanın %95,2'si ilk tercih dönemi sonunda doldu. Anadolu imam hatip liseleri ve mesleki ve teknik Anadolu liseleri ise ilk tercih dönemi sonunda sırasıyla %52,3 ve %55,6 doluluk oranına ulaştı.²⁵
- Birinci tercih dönemi sonunda, kamuoyunda yerel yerleştirmenin nasıl yapıldığına ilişkin yoğun bir tartışma başladı. MEB'in, bu süreçte kamuoyunu bilgilendirmesi ve elindeki verileri paylaşması hesap verebilirlik ve şeffaflık adına önemliydi.
- Yeni sistemin açıklandığı ilk günden beri MEB yetkililerinin ortak açıklaması, hiçbir öğrencinin istemediği okul türüne yerleşmeyeceği yönündeydi.²⁶ Bu doğrultuda, özellikle yerel yerleştirmeye öğrenci alan Anadolu liselerinde kontenjan artışına gidildiği bilgisi kamuoyuyla paylaşıldı. Bu durum, tutarlılık ilkesine uygun olsa da, kontenjan artışının ne kadar olduğu bilgisi MEB tarafından paylaşılmadı. Benzer biçimde, 4. tercih dönemi sonunda, kaç öğrencinin açıkta kaldığı bilgisi de verilmedi. Bu bilginin paylaşılması, hesap verebilirlik ilkesi açısından daha olumlu olacaktır. Bilginin paylaşılması yeni sistemin öğrencileri örgün eğitim kurumlarına yönlendirmede başarılı olup olmadığının kamuoyu tarafından denetlenmesini sağlayabilirdi.

25 MEB, 30 Temmuz 2018.

26 Hürriyet, 30 Haziran 2018; Bloomberg HT, 20 Nisan 2018; Cantürk ve Karaaslan, 29 Ağustos 2018.

24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE 27. DÖNEM MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE EĞİTİM

2018 yılında gerçekleşen seçimlerde cumhurbaşkanı adaylarının ve siyasi partilerin gündemindeki önemli konulardan biri de eğitimdi. Adayların ve siyasi partilerin bildirelerinde, eğitimle ilgili çeşitli sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ön plana çıktı.

Bildirgelerle ilgili olarak dikkat çeken noktalardan biri, eğitimle ilgili bazı hedeflerin birden fazla siyasi partinin seçim bildirgesinde yer almasıydı. Bu hedefler şunlardır:

- Sözleşmeli öğretmenliğin kaldırılması
- Eğitim sisteminde değişiklik yapılması
- Müfredatta değişiklik
- Yabancı dil eğitiminin iyileştirilmesi ile sanat ve spor eğitimine yönelik uygulamaların müfredata eklenmesi
- Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilere yönelik hedefler
- Eğitim ve istihdam arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi
- Mesleki ve teknik Anadolu liselerine yönelik hedefler

Öncelikle, bu hedeflerden bazılarının toplumun geniş kesimlerince dile getirilen bazı önemli sorunlara işaret ettiğinin altını çizmek gerekiyor. Örneğin, sözleşmeli öğretmenlik ve üniversite mezunları arasında artan işsizlik, toplumun farklı kesimleri tarafından sıklıkla dile getirilen sorunlardır. Bunlar dışında dikkat çekenlerse, başta eğitim sistemi olmak üzere bazı alanlarda değişiklik yapılmasına yönelik hedeflerdir. Son 20 yılda eğitim sisteminde ciddi değişiklikler yaşandığının altını çizmek gerekiyor. Eğitim sistemindeki belirli sorunlar, mevcut kaynaklarla çözülebilecekken, partilerin değişiklik önermeye devam etmesi, özellikle verimlilik açısından bir problem olarak görülebilir.

Seçim döneminde Eğitim Reformu Girişimi (ERG) de önerilerini seçime katılan tüm siyasi partiler ve adaylarla paylaştı. “Eğitimde Reform İçin Ortak Akıl Oluşturmayı Öneriyoruz” başlığıyla yayımlanan belgede, yeni bir reform yerine önceliğin, “siyasi partilerin bir masa etrafında oturarak ortak eğitim hedeflerimiz için siyasi uzlaşa sağlaması” olduğunun altı çizildi. ERG, belgedeki öneri ve gerekçelerini dört ana hedef etrafında topladı. Bu hedefler şunlardır;

1. Eğitimde güven ortamının oluşturulması
2. Ortak eğitim hedeflerimiz için siyasi uzlaşının sağlanması
3. Verilerin ön planda olduğu karar alma süreçlerinin sağlanması
4. Öğrenme uçurumunun kapanması²⁷

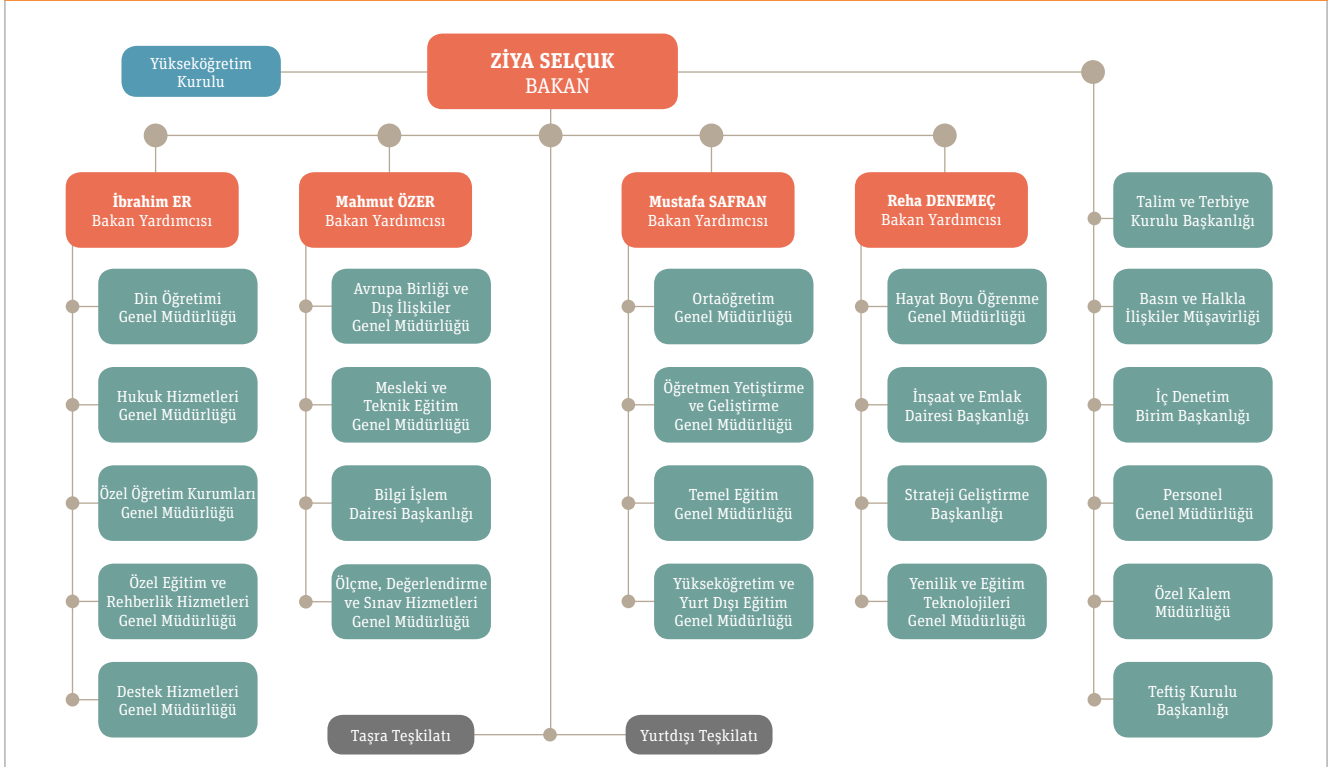
Bunlar arasında “öğrenme uçurumunun kapanması” hedefindeki önerilere bakıldığında, bazı alanlarda güçlü olan mevcut mevzuatın ve daha önce yapılan hazırlıkların etkili olarak uygulamaya geçmesi ile pek çok alanda hızlı sonuçlar alınabileceği görülüyor. Örneğin, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve Okul Bazlı Bütçeleme mevzuatın işlevselleştirilmesi bu alandaki sorunların çözümü için yeterli olacaktır. Bunların yanı sıra, “okullarda ücretsiz içme suyunun sağlanması” ve “temiz okullar için okullara yeterli kaynak ve personel sağlanması”, eğitim sisteminde büyük değişikliklere gidilmeden öğrencilere daha iyi bir okul deneyimi sağlamak için atılabilecek önemli adımlardır. Bu doğrultuda, yeni bir reform öncesinde, mevcut kaynaklarla hemen çözülebilecek sorunlara öncelik verilmesi önemli görünüyor.

24 HAZİRAN 2018 SEÇİMLERİ SONRASINDA MEB TEŞKİLATINDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi'nin ardından, 9 Temmuz 2018'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, yeni kabineyi açıkladı; yeni Millî Eğitim Bakanı Prof. Dr. Ziya Selçuk oldu.

16 Nisan 2018 tarihindeki referandumda Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ve 24 Haziran 2018 Seçimleri'nin sonuçlanmasının ardından, yeni hükümet sistemine uyum için "Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri" çıkarıldı. 10 Temmuz 2018 tarihli 30474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'yle MEB'in görev, yetki ve teşkilat yapısı belirlendi.²⁸ Kaldırılan "Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmündeki Kararname" ile karşılaştırıldığında, yeni kararnameler ile MEB teşkilatı ve Bakanlığın görevlerinde önemli bir değişiklik yapılmadığı görülüyor. Bu kararname ile MEB'de yapılan en dikkat çekici değişiklik, müsteşarlığın ve müsteşar yardımcılığının kaldırılması oldu. Bunun yanı sıra, önceki dönemde bir olan bakan yardımcısı sayısı dörde çıktı ve MEB'e dört yeni bakan yardımcısı atandı. Bu değişiklikler sonrası MEB teşkilatında birim ve görevlerin nasıl düzenlendiği Şekil 1.1'de gösteriliyor.

ŞEKİL 1.1: MEB TEŞKİLAT ŞEMASI

Kaynak: MEB, t.y.

1 numaralı Kararname'yle eğitim alanında yapılan en önemli değişiklik Cumhurbaşkanlığı'na bağlı "Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu" oluşturulması oldu. Kararnameye göre kurulun başkanlığını Cumhurbaşkanı yapıyor ve kurul üyelerini Cumhurbaşkanı atıyor.²⁹ Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- Türkiye'nin hedefleri doğrultusunda eğitim ve öğretim faaliyetleri ile ilgili politika önerilerinde bulunmak
- Yükseköğretim strateji ve amaçlarının belirlenmesi ve geliştirilmesi ile ilgili politika önerilerinde bulunmak
- Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin uygulanmasına yönelik çalışmaları izlemek, ihtiyaç analizi geliştirerek faaliyetlerin geliştirilmesi için politika önerileri oluşturmak
- Kalite, eşitlik ve etkililik ilkeleri ile millî ve toplumsal değerlere dayalı bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla politika önerileri geliştirmek
- Üniversitelerde açılacak fakülte ve bölümlerle ilgili ihtiyaç analizi yaparak stratejik planlamayla ilgili öneriler sunmak
- Ülkenin işgücü planlamasını dikkate alarak eğitim ve öğretim konusunda politika önerileri oluşturmak
- Avrupa Birliği eğitim ve gençlik programlarının uygulanması ile ilgili genel politikaların belirlenmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla çalışmalar yapmak
- Mesleki ve teknik eğitim programlarının uygulandığı her tür ve derecedeki örgün, yaygın ve çıraklık eğitimi, mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları ile işletmelerde yapılacak mesleki eğitimin; planlanması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi konularında politika önerileri geliştirmek³⁰

Bu görev ve yetkilere bakıldığında, kurulun, MEB'in de yetki alanına giren birçok konuda politika önerileri sunma görevi olduğu görülüyor. Bu durum, kararnamenin MEB'le ilgili maddelerinde belirtilmemesine karşın, önümüzdeki dönemde Bakanlık ve Kurul arasında nasıl bir ilişki kurulacağı belirsizliğini koruyor.

Yeni kabinenin kurulmasının ardından, 3 Ağustos 2018 tarihinde, "100 Günlük İcraat Programı" açıklandı ve her bakanlığın bu dönemde öncelikli olarak atacağı adımlar belirlendi. Bu kapsamda, MEB'in 100 günlük eylem planı şöyledir:³¹

- Okullarda tam gün eğitim gören öğrenci oranının artırılması
- 2.700 okulun Kent Güvenlik Yönetim Sistemi'ne entegre edilerek daha güvenli hale gelmesi

29 A.g.e

30 A.g.e.

31 Cumhurbaşkanlığı, 3 Ağustos 2018.

- Türkiye'nin stratejik kurumlarında istihdam edilmek üzere yurt dışına 500 öğrenci gönderilmesi
- Öğretmenlerin mesleki ehliyet ve liyakatini güçlendirecek çalışmaların başlatılması,
- Profesyonel eğitim yöneticiliği sistemine geçilmesi
- Öğrencilerin yabancı dili aktif bir şekilde kullanmasına imkân sağlayacak bir öğretim modeline geçilmesi
- Her çocuğun okul öncesi eğitimden üniversiteye ilgi, yetenek ve becerilerini gelişimsel olarak izlemek ve yönlendirmek için "e-portfolyo sistemi"nin kurulması
- Millî Eğitim Bakanlığı'nın mevzuatını, çalışma planlarını ve insan kaynağını yeniden yapılandırmak üzere "Büyük Veri" sistemi kurulması
- Her okulu kendi koşullarında değerlendirerek eğitim kurumlarının kapasitesini güçlendirmeye yönelik izleme değerlendirme sisteminin hayata geçirilmesi
- Mesleki eğitimin Endüstri 4.0 anlayışı ile yeniden yapılandırılması
- Ölçme ve Değerlendirme Sistemi'nin öğrencilerin eğitim hayatı sürecinde edindikleri bilgileri günlük yaşamlarında kullanma becerilerini de ölçecek şekilde genişletilmesi
- Öğrencilere gelecekte ihtiyaç duyacakları becerileri kazandıracak disiplinlerarası nitelikteki algoritmik düşünme, senaryo, eleştirel düşünme, robotik konularının derslere entegre edilmesi
- Geçiş sürecinin temel aşamalarının 100 gün içinde tamamlanması
- 2019-2023 dönemine ilişkin Stratejik Plan çalışmalarının Kasım ayı sonunda tamamlanacak şekilde başlatılması

"100 Günlük İcraat Programı"nın açıklanması, Bakanlığın faaliyetleri ile ilgili olarak kamuoyunun önceden bilgilendirilmesi adına önemlidir. Diğer yandan, tutarlılık ilkesine uygun olabilmesi için MEB'in bundan sonraki faaliyetlerinin bu açıklanan maddeler doğrultusunda yürütülmelidir. Bu durumda, MEB'in önümüzdeki dönemde bu maddelerde belirtilen konuları önceliklendirdiği düşünülürse, icraat programında yer verilmeyen konulara da dikkat çekmek gerekiyor. Maddeler erişim, okul güvenliği ve eğitimin çıktılarının izlenmesi adına olumlu olsa da kapsayıcı eğitime yönelik hiçbir maddenin olmaması dikkat çekicidir.

EĞİTİMİN FİNANSMANI

Bu bölümde MEB bütçesinin yıllar içindeki gelişimi ve eğitim harcamaları inceleniyor. Eğitim harcamaları alt başlığında, MEB bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranındaki değişime, kamu harcamalarının eğitim kademelerine göre dağılımına, öğrenci başına yapılan kamu harcamalarına ve merkezi bütçe yatırım ödeneğinden MEB yatırımları için ayrılan paya daha yakından bakılıyor. Bunların yanı sıra, ikili eğitimin sonlanması ve okul öncesi eğitimin yaygınlaşması gibi önceliklendirilmesi gereken konuların finansman boyutundaki durumu değerlendiriliyor. Son olarak, *Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı*'nda yer alan "özel öğretimin payının artması" hedefi çerçevesinde özel eğitim alanındaki son gelişmeler inceleniyor.

MEB BÜTÇESİNİN GELİŞİMİ

MEB bütçesi, 2018 yılında geçen yıla oranla %8,8 artarak 92 milyar TL'ye çıktı.³² Bütçe, 2007 yılından bu yana nominal olarak, yani enflasyon göz önüne alınmadığında, yaklaşık 4 kat artmış durumda. Yıllar içerisinde gerçekleşen enflasyon dikkate alındığında ise bütçenin 2007'den bu yana 2 katına çıktığı anlaşılıyor.

MEB bütçesinin gelişimini ve 2018'deki durumunu takip etmenin yollarından biri de bütçenin gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYH) oranına bakmaktır. GSYH, ülke içinde bir senede yaratılan katma değer toplamını gösteriyor ve 2018 yılında MEB bütçesinin GSYH'ya oranı %2,7'dir. Geçen yıla göre, MEB bütçesinde artış olmasına karşın, GSYH'deki artışın bütçedeki artıştan fazla olması sebebiyle, MEB bütçesinin GSYH'ya oranında azalma görülüyor.

TABLO 1.2: MEB BÜTÇESİNİN YILLAR İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Yıl	MEB bütçesi (TL)	Merkezi yönetim bütçesi (TL)	MEB bütçesinin GSYH'ye oranı (%)	MEB bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranı (%)
2007	21.355.634.000	204.988.545.572	2,5	10,4
2008	22.915.565.000	222.553.216.800	2,4	10,3
2009	27.446.778.095	262.217.866.000	2,9	10,5
2010	28.237.412.000	286.981.303.810	2,6	9,8
2011	34.112.163.000	312.572.607.330	2,6	10,9
2012	39.169.379.190	350.898.317.817	2,8	11,2
2013	47.496.378.650	404.045.669.000	3,0	11,8
2014	55.704.817.610	434.995.765.000	3,2	12,8
2015	62.000.248.000	472.943.000.000	2,7	13,1
2016	76.354.306.000	570.507.000.000	2,9	13,4
2017	85.048.584.000	645.124.000.000	2,8	13,2
2018	92.528.652.000	762.753.000.000	2,7	12,1

Kaynak: MEB SGB, 2017.

MEB bütçesinin fonksiyonel dağılımına bakıldığında en büyük payın %94,4 ile eğitim hizmetleri için ayrıldığı görülüyor. Diğer yandan, eğitim hizmetlerine ayrılan bütçenin ekonomik sınıflandırmaya göre dağılımına bakıldığında ise eğitim hizmetleri içerisinde en büyük payın personel giderlerine ayrıldığı görülüyor. Benzer biçimde toplam MEB bütçesine ekonomik sınıflandırma kalemlerine göre bakıldığında, bütçenin %68,6'sının personel giderlerine ayrıldığı görülüyor.

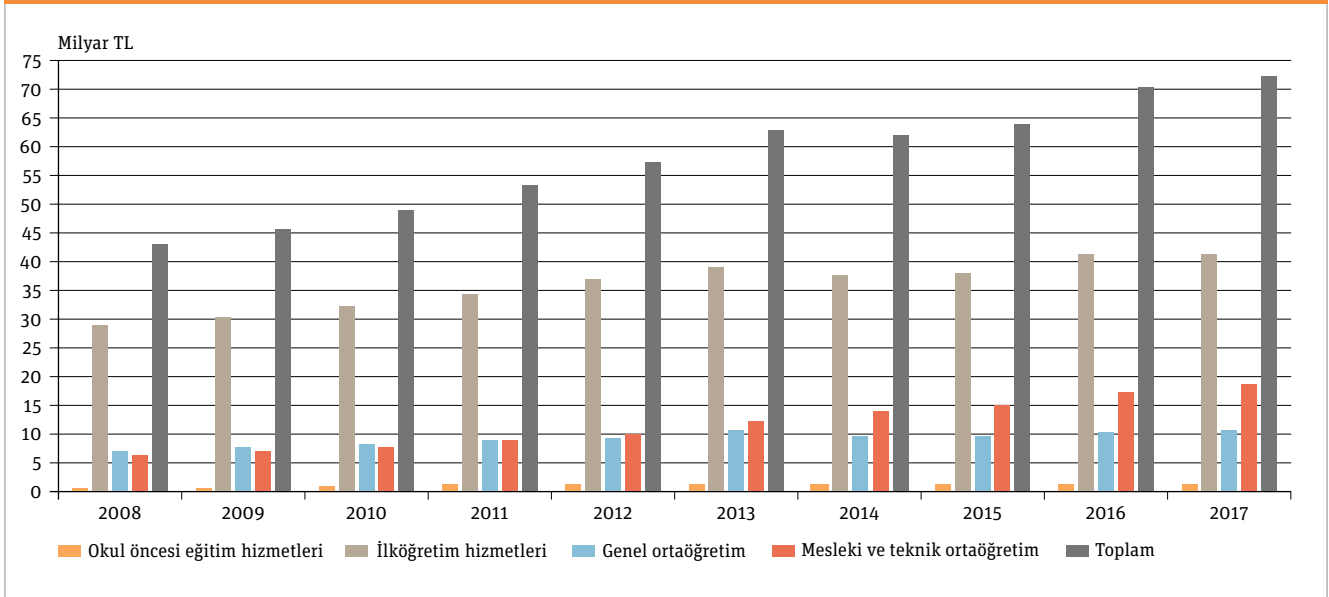
32 Raporun hazırlandığı tarihte 2018 enflasyon oranı henüz açıklanmadığı için MEB bütçesinin geçen yıla göre artışı 2017 fiyatlarıyla hesaplanmıştır. Bu oranı yıl sonu enflasyon etmeni ile yeniden değerlendirmek daha doğru olacaktır.

EĞİTİM HARCAMALARI

Eğitime ayrılan kaynaklarla ilgili önemli göstergelerden biri kamu kaynaklarının ne kadarının eğitime ayrıldığıdır. Geçen seneye göre hem merkezi yönetim bütçesinde hem de MEB bütçesinde artış olmasına karşın, MEB bütçesinin merkezi yönetim bütçesine oranı azaldı: 2017 yılında bu oranı %13,2'ydi; bu yıl ise %12,1 oldu. Bu durum, merkezi bütçedeki artışa oranla, MEB bütçesinde daha az artış yapıldığını gösteriyor.

Kamu eğitim harcamalarının kademelere göre dağılımına bakıldığında, geçen seneye göre ciddi değişiklikler olmadığı görülüyor (Grafik 1.1). Geçen seneye göre bütçedeki payı azalmış olmasına karşın, bu sene de en çok harcama, ilköğretim hizmetleri için yapıldı. Okul öncesi eğitim hizmetlerine bakıldığında ise geçen seneki durumun değişmediği, yine en az harcamanın bu kademede yapıldığı görülüyor.

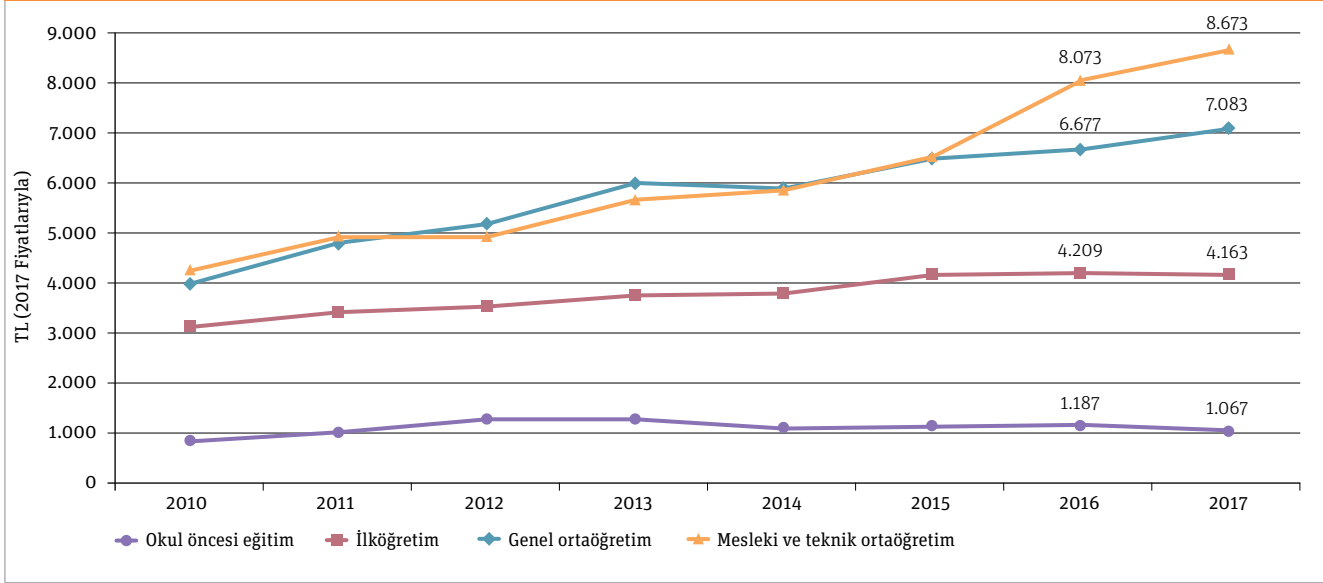
GRAFİK 1.1: KAMU KAYNAKLARIYLA YAPILAN EĞİTİM HARCAMALARI (2017 FİYATLARIYLA)

Kaynak: Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2018) tarafından sağlanan merkezi yönetim ve yerel yönetim bütçe giderleri verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Öğrenci başına yapılan kamu harcaması, gerçekte yapılan harcamayı yansıtmasa da bu gösterge, eğitim harcamalarının farklı kademelerdeki öğrencilerin ihtiyaçlarının ne kadar karşılandığına yönelik bir fikir vermesi adına önemlidir. Buna göre, öğrenci başına harcamanın en fazla olduğu kademe mesleki ve teknik ortaöğretimken, öğrenci başına harcamanın en az olduğu eğitim kademesi okul öncesidir. Geçen seneye göre öğrenci başına yapılan harcama mesleki ve teknik ortaöğretimde %7,4, genel ortaöğretimde %6,1 artarken, okul öncesi eğitimde %10,1, ilköğretimde ise %1,1 azaldı.

GRAFİK 1.2: ÖĞRENCİ BAŞINA YAPILAN KAMU EĞİTİM HARCAMASI (2017 FİYATLARIYLA)

Kaynak: Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2018) tarafından sağlanan merkezi yönetim ve yerel yönetim bütçe giderleri verileri ile MEB tarafından 2010'dan bu yana yayımlanan örgün eğitim istatistikleri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

*Açıköğretim, özel öğretim ve özel eğitim kurumlarında öğrenim görenler hesaplama dahil değildir.

Merkezi bütçe yatırım ödeneğinden MEB yatırımları için ayrılan pay da eğitime yapılan harcamalar adına önemli bir göstergedir. Yatırımlar, ikili öğretim, okul öncesi eğitim ve dezavantajlı çocukların eğitime erişimi gibi öncelikle adım atılması gereken sorunların çözümü için önemlidir. 2018 yılında MEB'e ayrılan yatırım bütçesi geçen seneye göre küçük bir artışla 7.737.121.000 TL'ye çıktı. Geçen yıl merkezi bütçe yatırım ödeneğinin %10,9'u MEB'e ayrılmışken, bu yılki oran %11,2'dir.

2007'den bu yana merkezi bütçe yatırım ödeneğinden MEB yatırımlarına ayrılan oran azalıyor.³³ 2007 yılında MEB yatırımları için ayrılan pay %16 iken, bu oran 2012 yılına kadar %9,3'e kadar geriledi. Pay, 2012'den beri dalgalı bir grafik izliyor.

İkili Eğitimin Sonlandırılması

3 Ağustos 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı tarafından yayımlanan "100 Günlük İcraat Programı" içerisinde dikkat çeken hedeflerden biri "Okullarda tam gün eğitim gören öğrenci oranının artırılması" hedefiydi.³⁴ 2017-18 eğitim-öğretim yılı verilerine göre ilköğretim kurumlarının %14,4'ünde, ortaöğretim kurumlarının ise %6,4'ünde ikili eğitim yapılıyor.³⁵

33 MEB SGB, 2017.

34 Cumhurbaşkanlığı, 3 Ağustos 2018.

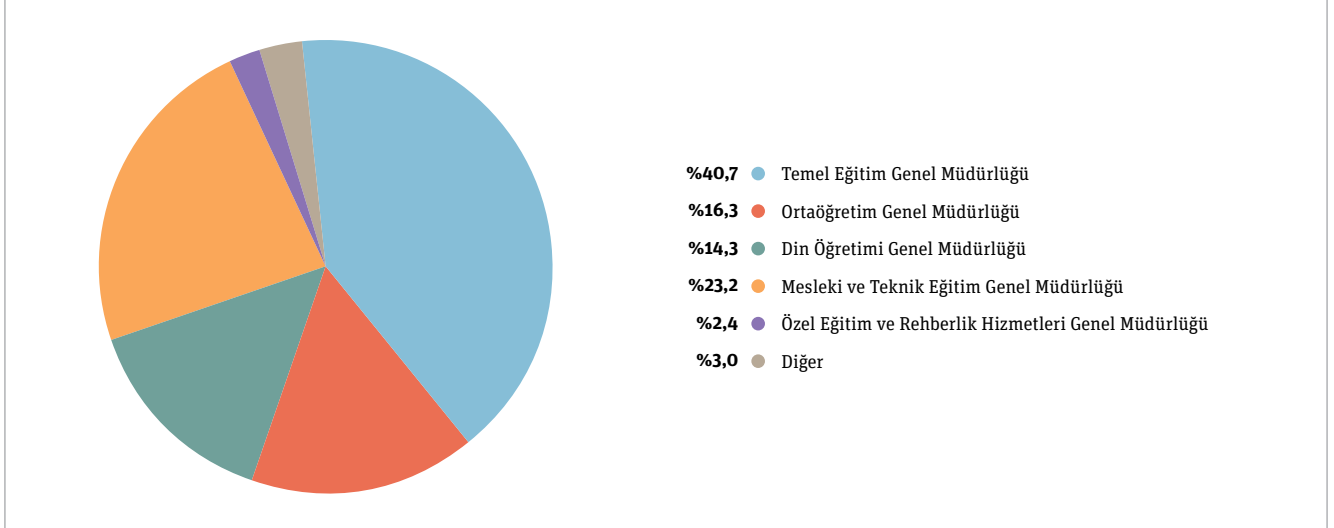
35 MEB tarafından ERG ile paylaşılan veri.

İlköğretim kurumlarındaki ikili eğitim oranına iller kırılımında bakıldığında ise Hakkari'deki okulların %40'ında ikili eğitim yapıldığı görülüyor. Hakkari'den sonra %35 ile Van, %34 ile Şanlıurfa geliyor. Bolu, Karaman, Nevşehir, Bartın, Sinop, Artvin, Gümüşhane, Erzincan, Bayburt ve Tunceli'de ise ikili eğitim yapan ilköğretim kurumu bulunmuyor.³⁶ Ortaöğretim kurumları içinde, ikili eğitim yapan kurum oranının en yüksek olduğu il %13,9 ile İstanbul olarak görülüyor. İstanbul'u Hakkari (%11,6) ve Şanlıurfa (%11,4) izliyor. Ortaöğretimde ikili eğitim yapan kurumun olmadığı 10 il var: Ardahan, Artvin, Bayburt, Bilecik, Çanakkale, Gümüşhane, Iğdır, Kütahya, Nevşehir ve Sinop.³⁷

MEB verilerine göre, 2019 yılı sonuna kadar ikili öğretimin kaldırılması için Türkiye genelinde 57.132'si temel eğitimde, 1.630'u ise ortaöğretimde olmak üzere toplam 58.762 derslik yapılması gerekiyor.³⁸ İkili eğitime son verilmesi için ihtiyaç duyulan illerde 45.306 dersliğin yapımı sürüyor.³⁹

2018 yılında, MEB bütçesinde yapı tesisi için 4.818.121.000 TL yatırım ödeneği ayrıldı. Ödenek geçen seneye göre arttığı gibi dağılımı da değişti. Geçen sene en çok ödenek ayrılan genel müdürlük Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü iken, bu sene en çok ödenek, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'ne ayrıldı. İkili öğretimin en çok ilköğretim kurumlarında olduğu düşünüldüğünde en çok ödeneğin temel eğitime ayrılmış olması olumludur.

GRAFİK 1.3: 2018 YILI YAPI TESİSİ ÖDENEĞİNİN DAĞILIMI (%)

Kaynak: MEB (2018a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

³⁶ A.g.e.

³⁷ A.g.e.

³⁸ MEB, 14 Aralık 2017.

³⁹ MEB tarafından ERG ile paylaşılan veri.

Okul Öncesi Eğitimin Yaygınlaştırılması

Okul öncesi eğitim ve bu kademeye yönelik yatırımlar, tüm çocukların eğitime eşit koşullarda başlayabilmesi için büyük önem taşıyor. Türkiye’de resmi kurumlarda okul öncesi eğitim ücretsiz değildir; “eğitim katkı payı” ücreti alınıyor ve bu ücretin öğrencinin yarım gün ya da tam gün okula gitmesine ve yemeğin kurum tarafından verilmesi ya da evden beslenme getirilerek sağlanmasına göre değiştiği görülüyor.⁴⁰ Örneğin, 2018-19 eğitim-öğretim yılında İstanbul’da resmi okul öncesi eğitim kurumlarının aylık tavan ücreti yemeksiz 95 TL, yemekli 160 TL olarak belirlendi.⁴¹ Diğer yandan, tüm illerde aylık taban ücreti sıfırken, aylık tavan ücretinde iller arasında önemli farklar olduğu görülüyor. Örneğin, 2017-18 yılı verilerine göre Adana’da kahvaltısız anasınıfı için aylık tavan ücret 20 TL iken Tunceli’de aynı hizmet için tavan ücret 140 TL’dir.⁴² Bu durumda resmin bütününe girebilmek için illerdeki ortalama ücret verisine ihtiyaç duyuluyor.

2017 yılı verilerine göre, birinci sınıfa başlayan öğrencilerin %61,5’inin en az bir yıl okul öncesi eğitim aldığı görülüyor.⁴³ *2018 Yılı Performans Programı*’nda okul öncesine yönelik yeni hazırlanan materyallerin ve okul öncesi eğitim alan çocuklara yönelik kırtasiye ve eğitim malzemelerinin dağıtımı için 27.325.000 TL ayrılıyor.

OECD tarafından yayımlanan “Bir Bakışta Eğitim 2018” (Education at a Glance 2018) raporuna göre, Türkiye’de, Japonya’da ve Birleşik Krallık’ta okul öncesi eğitime yapılan harcamaların %40’ından fazlası özel kaynaklarca yapılıyor.⁴⁴ 2016-17 yılında Türkiye’de okul öncesi eğitimde özel kurumların oranı %53,1 iken, bu oran 2017-18’de %51,8’e geriledi.

Çocuğun iyi olma hali ve başarısı üzerindeki olumlu etkisi düşünüldüğünde, her çocuğun nitelikli okul öncesi eğitime erişebilmesi çok önemlidir. Bu yoldaki önemli adımlardan biri, okul öncesi eğitimin zorunlu ve ücretsiz hale getirilmesi olacaktır. Diğer yandan, bu hedef doğrultusunda erişimi artırmak için adımlar atılırken, niteliğin de artırılması için çalışmalar yapmak yerinde olacaktır.

Özel Öğretim Payının Artması

2016-17 eğitim-öğretim yılında özel okulların ve özel okul öğrencilerinin oranlarının önceki eğitim-öğretim yılına göre değişimlerine bakıldığında, özel okul oranının değişmediği, özel öğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin oranında da oldukça küçük bir artış olduğu görülüyordu. 2017-18 eğitim-öğretim yılında ise, Grafik 1.4’te görüldüğü gibi, özellikle özel okul oranında önemli bir artış yaşandı. Eğitim sisteminde özel okulların oranı %1,9 artarak %14,7 oldu. Özel okul oranlarına eğitim kademelerine göre bakıldığında geçen seneye göre en fazla artışın Ortaöğretim Genel Müdürlüğü’ne (OGM) bağlı özel liselerde olduğu görüldü. 2016-17’de bu okulların OGM’ye bağlı okullar içindeki oranı %43 iken, 2017-18’de %45,6’dır.

40 A.g.e.

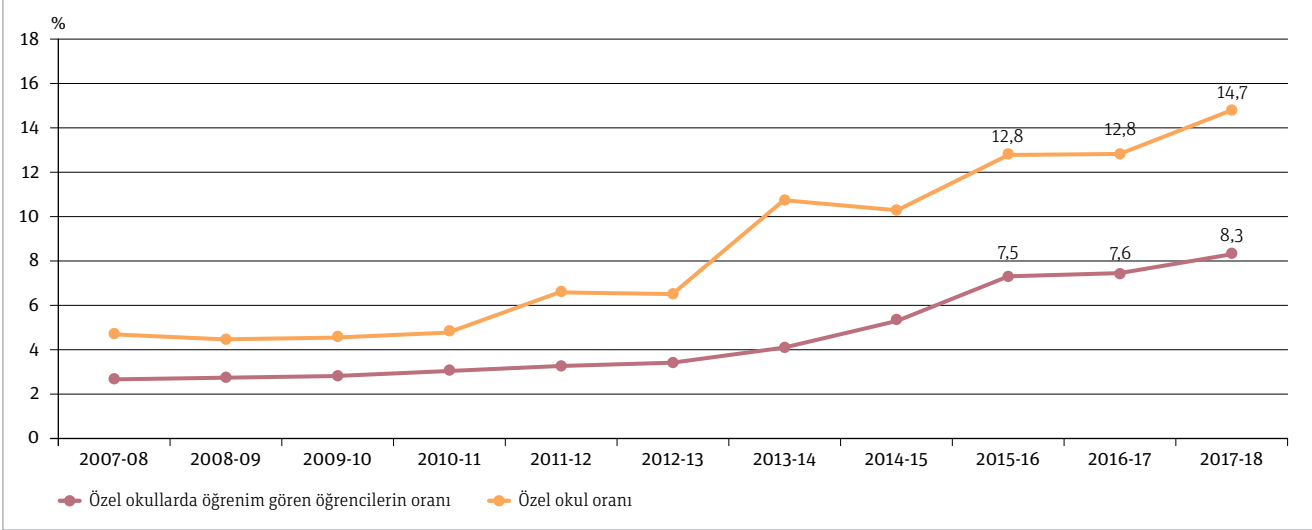
41 MEB İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 11 Mayıs 2018.

42 MEB tarafından ERG ile paylaşılan veri.

43 MEB, 2018b.

44 OECD, 2018.

GRAFİK 1.4: EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖZEL OKULLAR (%)

Kaynak: MEB tarafından 2000 ile 2017 yılları arasında yayımlanan örgün eğitim istatistikleri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı. Anasınıfı sayıları dahil edilmmiştir.

Kademelere göre, özel okulların oranına bakıldığında OGM'ye bağlı özel liselerin oranının (%45,6) en fazla olduğu görülüyor. Bu okulları sırasıyla, okul öncesi eğitimdeki özel kurum ve sınıflar (%20,1), özel ortaokullar (%10), özel ilkokullar (%6,5) ve özel mesleki ve teknik Anadolu liseleri (%6,3) izliyor.⁴⁵ Özel okullarda öğrenim gören öğrencilerin oranının da %22,7 ile en fazla OGM'ye bağlı özel liselerde olduğu görülüyor.⁴⁶

Özel öğretim konusunda dikkat çeken bir diğer konu da temel liselerdir. Son yıllarda özel okul sayısının artışında bu okul türünün önemli bir payı var.⁴⁷ 2017-18 eğitim-öğretim yılında temel lise sayılarında azalma görüldü. 2016-17'de 1.017 olan okul sayısı, 2017-18'de 972'ye geriledi. Buna karşın, öğrenci sayılarında artış yaşanarak geçen sene 203.760 olan öğrenci sayısı 212.227'ye çıktı. Özel temel liselerde sınıf seviyelerine göre öğrenci sayılarına bakıldığında, en çok öğrencinin 12. sınıfta olduğu görülüyor.⁴⁸ 2017-18 eğitim-öğretim yılında 97.236 öğrenci temel liseye nakil oldu.⁴⁹

Özel temel liseler, 2014 yılında dershanelerin dönüşümü kapsamında kurulmuş, okul sahiplerine 2018-19 yılı sonuna kadar özel okula dönüşmeleri için süre tanınmıştı. Bu kapsamda, özel temel liselerin en büyük eksiği, okul kurmak için gereken fiziki standartların sağlanmamasıdır. Halen bu standartları sağlayamayan 972 okul olduğu

45 Açıköğretim kurumları ve bu kurumlara giden öğrenciler dahil edilmemiştir.

46 Açıköğretim kurumları ve bu kurumlara giden öğrenciler dahil edilmemiştir.

47 ERG, 2017b.

48 MEB tarafından ERG ile paylaşılan veri.

49 A.g.e.

düşünüldüğünde, bir yıllık sürenin tüm özel temel liselerin dönüşümlerinin bitmesi için az olduğu öngörülebilir. Bunun yanı sıra, bu okulların veliler tarafından tercih edilmesinin en önemli sebebi, diğer özel okullara kıyasla bu okulların ücretlerinin daha az olmasıdır. Bu okullar dönüştüğünde ya da dönüşümünü tamamlayamayanlar kapatıldığında, buradaki öğrencilerin nakil sürecinin de dönüşüm planlaması çerçevesinde düşünülmesi önemli olacaktır.

2018 Yılı Performans Programı'nda, özel okulda okuyan öğrencilere yönelik eğitim-öğretim desteği ve organize sanayi bölgelerinde ve bu bölgelerin dışında okuyan özel mesleki ve teknik eğitim öğrencilerine yönelik teşvik için toplam 1.509.024.000 TL ayrıldığı paylaşılıyor. 2017-18 yılında 75.000 öğrenciye eğitim-öğretim desteği ilk defa verildi. İlk defa destek verilen öğrenci sayılarına bakıldığında, destek verilecek 24.000 öğrencinin temel liseye kayıt yaptıranlar olduğu görülüyor. Temel liselerin 2018-19 yılı sonunda dönüşümünü tamamlayacağı ve tamamlayamayanların kapatılacağı düşünülürse bu okullara eğitim-öğretim desteğinin devam etmesi soru işaretleri yaratıyor. Ek olarak, 2018-19 yılında da temel liselere kayıt yaptıran öğrencilere destek verileceği görülüyor. 2017-18'de en fazla eğitim-öğretim desteği ortaokul ve lisede verildi. 2018-19 yılında verilecek tüm destekler ise ortalama %7,6 oranında artıyor.

TABLO 1.3: EĞİTİM ÖĞRETİM DESTEĞİ VERİLEN OKUL TÜRLERİ, DESTEK TUTARLARI VE ÖĞRENCİ SAYILARI

	2017-18		2018-19	
	Destek tutarı (TL)	İlk defa destek verilecek öğrenci sayısı	Destek tutarı (TL)	İlk defa destek verilecek öğrenci sayısı
Okul öncesi eğitim	3.060	6.000	3.290	6.000
İlkokul	3.680	15.000	3.960	15.000
Ortaokul	4.280	15.000	4.610	15.000
Lise	4.280	15.000	4.610	15.000
Temel lise	3.680	24.000	3.960	24.000

Kaynak: Maliye Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı, 4 Ağustos 2017; Millî Eğitim Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı⁵⁰, 12 Ağustos 2018.

Resmi okullar arasında kaynaklar bakımından farklar devam ediyor. Bu farkı yaratan etmenlerden biri olarak okul-aile birliği gelirleri gösteriliyor.⁵¹ Türkiye'de Eğitimin Finansmanı ve Eğitim Harcamaları Bilgi Yönetim Sistemi'nde (TEFBİS) yer alan bilgilere göre okul-aile birliğinin gelir kaynakları şu şekilde sıralanıyor: bağışlar, kira gelirleri (kantin, açık alan, spor tesisi, otopark), Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) kayıt geliri, açık lise kayıt geliri, kermes/dernek gelirleri ve diğer gelir kaynakları.⁵² Her okul eşit oranda bağış ya da kira geliri elde edemediğinden okullar arasında kaynak farkları oluşuyor. Özel okullara öğrenci başına verilen teşvik uygulamasının eşitlik bakışıyla gözden geçirilmesi, resmi okullar içinse Okul Bazlı Bütçeleme mevzuatının işlevselleştirilmesi gerekiyor.⁵³

50 703 sayılı KHK ile, Maliye Bakanlığı'nın ismi değişerek Hazine ve Maliye Bakanlığı oldu.

51 Candaş vd., 2011.

52 MEB Kırşehir Millî Eğitim Müdürlüğü, t.y.

53 ERG, 2018.

SONUÇ

MEB’de alınan kararlar ve faaliyetlerin hesap verebilirlik ilkesine uygunluğunun denetlenmesinde performans programları ve faaliyet raporları çok önemlidir. Bu bölümde *MEB 2017 Faaliyet Raporu* için yapılan başarı oranı hesaplaması, geçmiş yıllar için de yapılabilir. Böylece MEB’in yıllara göre göstergelerdeki başarı durumu incelenip, bu durumu etkileyen etmenler saptanabilir.

Liselere giriş sisteminde yapılan son değişikliklerin olumlu etkileri olduğu kadar olumsuz sonuçlarının da olduğu görülüyor. Öte yandan, olumsuz yanlarının çözülmesi için yeni bir sistem değişikliğine ihtiyaç olduğunu söylemek güç olacaktır. Son 20 yılda 5 kez değişen liselere geçiş sistemini, yeniden değiştirmek öğrencilerden velilere, öğretmenlerden okul yöneticilerine, eğitimin tüm paydaşları üzerine yeniden ağır bir yük bindirecektir. Bunun yerine, 2018-19 eğitim-öğretim yılının sonuna kadar yeni sistemin olumsuz yanlarının düzeltilmesine odaklanılması daha önemli olabilir. Kamuoyunda dile getirilen pek çok sorun, öğrenciler ve velilerin yeni sistem hakkında daha iyi bilgilendirilmesiyle çözülebilir.

2018 yılında yapılan seçimler de eğitimi etkileyen gelişmelerden biri oldu. Seçimler sonrasında yayımlanan ve içerisinde MEB’in programının da bulunduğu “100 Günlük İcraat Programı”, MEB’in faaliyetleri konusunda kamuoyunun önceden bilgilendirilmesi adına olumlu bir gelişmedir. Ek olarak, plan aşamalarının kamuoyuyla paylaşılması, önümüzdeki günlerde MEB’in yapacağı tüm faaliyetlerin planla tutarlı olup olmadığının kamuoyu tarafından denetlenebilmesini sağlayacaktır.⁵⁴

2018 yılında MEB bütçesinde, yatırımlara ayrılan pay artış gösterse de, ikili öğretimin sonlandırılması ve okul öncesi eğitim yaygınlaştırılması hedeflerine yönelik kaynak ihtiyacının sürdüğünü tekrarlamak gerekiyor. Bunun yanı sıra, özel öğretim gibi fazla kaynak aktarılan alanların eşitlik ilkesi çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi ve yatırımların kapsayıcı eğitim çerçevesinde tüm çocukların iyi olma hali göz önüne alınarak yapılması önem taşıyor.

Sonuç olarak, 2017-18 yılı eğitimin yönetişi ve finansmanı açısından MEB teşkilatında ve liselere giriş sisteminde yapılan değişiklikler gibi yeniliklerin yanı sıra, özellikle finansman alanında geçmişteki politikaların devam ettiği bir yıl oldu. Önümüzdeki dönemde yeniliklerin sisteme tam olarak uyarlanması ve mevcut politikaların etki değerlendirilmesinin yapılması öncelikli olmalıdır.

54 Bu bölümün yazım sürecinin bittiği tarihte *Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu* belgesi henüz yayımlanmamıştı.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

ÖĞRENCİLER VE EĞİTİME ERİŞİM

ÖĞRENCİLER VE EĞİTİME ERİŞİM

GİRİŞ

Eğitim İzleme Raporu 2017-18'in bu bölümü, Türkiye'deki öğrencilere ve öğrencilerin eğitime erişimine odaklanıyor. Türkiye'de çeşitli nedenlerle eğitime erişimde ve devamda sorun yaşayan gruplar arasında yoksul çocuklar, kız çocuklar, anadili Türkçe olmayanlar, kırsal alanda yaşayanlar, özel gereksinimi olanlar, öğrenme güçlüğü olanlar, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çocukları, çalışan çocuklar, risk altındakiler, LGBTİ+'lar, Romanlar, geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar ve zorunlu göç ile Irak, Afganistan, Somali gibi ülkelerden Türkiye'ye gelenler bulunuyor. Bu gruplara ek olarak çoklu dezavantajlılık sahibi çocukların durumunun altını çizmek gerekiyor. Örneğin yoksul, engeli olan, kırsal alanda yaşayan bir kız çocuğu için yukarıda sıralanan dezavantajların etkisi "toplanarak değil katlanarak" artıyor.⁵⁵

Bu bölümde öncelikle, politika belgelerindeki eğitime erişim hedefleri ve bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetler ele alınıyor. Daha sonra okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde okullulaşma oranlarının önceki yıllara göre değişimi inceleniyor; okullulaşma oranları cinsiyete, illere ve bölgelere göre incelenerek eğitime erişimdeki eşitsizlikler değerlendiriliyor. Devamsızlık, sınıf tekrarı ve eğitimden erken ayrılma ile ilgili verilerin değerlendirilmesinin ardından engellilik ve zorunlu göç gibi nedenlerle okula kayıt ve/veya devam etmede dezavantajlı durumda olan çocukların erişim sorunları ve çalışan çocuklar için ayrı bir başlık açılıyor.

MEB'İN EĞİTİME ERİŞİMİ ARTIRMAYA YÖNELİK HEDEFLERİ

Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı'nda yer alan üç ana temadan biri "eğitim ve öğretime erişim" ve bu tema altındaki stratejik amaç "bütün bireylerin eğitim ve öğretime adil şartlar altında erişmesini sağlamak" olarak belirlendi. Bakanlık, 2019 sonuna kadar "dezavantajlı gruplar başta olmak üzere, eğitim ve öğretimin her tür ve kademesinde katılım ve tamamlama oranlarını artırmayı" hedefliyor.⁵⁶

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'nda eğitime erişim alanında bulunan "zayıflıklar" şu şekilde sıralanıyor:

- Ortaöğretimde okul türü kontenjanlarının öğrenci talepleri ile uyumu
- Okul öncesi eğitim imkanlarının yaygınlık ve yeterliliği
- Özel öğretim okul ve kurumlarının yaygınlık ve yeterliliği

55 ERG, 2007.

56 MEB SGB, 2015.

- Yurt dışında yaşayan vatandaşlara yönelik sunulan eğitim imkanlarının ve izleme değerlendirme sisteminin yeterliliği
- Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tespitine yönelik etkili bir tarama ve tanılama sisteminin yeterliliği
- Zorunlu eğitimden ayrılmaların önlenmesine ilişkin etkili bir izleme ve önleme mekanizmasının yeterliliği
- Eğitim ve öğretime erişimde bölgesel farklılıklar⁵⁷

Belirtilen bu zayıflıklar için *MEB 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'nda eğitime erişim teması kapsamında 2018 yılında gerçekleştirilecek etkinliklere yönelik önceliklendirilmiş stratejiler şu şekilde sıralanıyor:

- Okul öncesi eğitime katılım düzeyi gittikçe yükselmekle birlikte okullulaşma düzeyinin daha da artırılması ve okul öncesi eğitim imkanlarının kısıtlı hane ve bölgelerin erişimini destekleyecek şekilde yaygınlaştırılması
- Okul türü ve kademelerinde devamsızlık, sınıf tekrarı ve okuldan erken ayrılma nedenlerinin tespiti için araştırmalar yapılması ve araştırma sonuçları doğrultusunda gerekli tedbirlerin alınması
- Zorunlu eğitimden ayrılmaların önlenmesi ve devamsızlıkların azaltılmasına yönelik öğrenci devamsızlıkları izleme ve önleme mekanizmalarının geliştirilmesi
- Ortaöğretimde devamsızlık, sınıf tekrarı ve okul terkini azaltmak amacıyla "Ortaöğretime Uyum Programı"nın yaygınlaştırılması
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin tespiti için etkili bir tarama ve tanılama sisteminin ve bu bireylerin tanısına uygun eğitime erişmelerini ve devam etmelerini sağlayacak imkanların geliştirilmesi
- Hayat boyu öğrenmenin önemi, bireye ve topluma katkısı ve hayat boyu öğrenime erişim imkanları hakkında toplumda farkındalık oluşturulması
- Hayat boyu öğrenme kapsamında sosyal ve kültürel kurslara erişim imkanları ile bu kurslara katılım oranlarının artırılması
- Bireylerin istihdam edilebilirliklerini artırmaya yönelik sektör ve ilgili taraflarla işbirliğinde ve hayat boyu öğrenme kapsamında faaliyetlerin yürütülmesi
- Yurt dışında Bakanlığa bağlı olarak açılan okulların ve bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısının artırılması
- Özel sektörün eğitim ve öğretimdeki payını artırmak amacıyla teşvik uygulamalarının geliştirilmesi, geliştirilen teşvik ve finansman uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi
- Taşınmalı eğitim uygulamalarının geliştirilmesi⁵⁸

57 MEB, 2018b.

58 MEB, 2018b.

Saptanan zayıflıkların içinde bölgesel eşitsizlikler, özel eğitim ve okul öncesi eğitim imkanlarının eksikliği gibi çocuğun nitelikli eğitim hakkı açısından yaşamsal öneme sahip sorun alanlarının olduğu görülüyor. Buna karşın 2018 yılı için önceliklendirilen stratejiler arasında bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasının yer bulmaması dikkat çekiyor.

MEB'in kendi faaliyetleri arasında sorunlu bulduklarını ve bunların çözümüne yönelik stratejileri belirlerken bir öncelik sırası yapması, özellikle eşitlik prensibinin sağlanmasının eğitime erişimdeki önemi düşünüldüğünde bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik strateji ve faaliyetlerin önceliklendirilmesi daha olumlu olacaktır.

Faaliyet raporunda belirlenen stratejilere paralel olarak, *MEB 2018 Yılı Performans Programı*'nda "Bütün bireylerin eğitim-öğretime adil şartlarda erişmesini sağlamak" amacı altında 2018 yılı için şu performans hedeflerine yer verildi:

- Tüm kademelerde okullulaşma oranını artırmak
- Okul öncesi eğitimde okullulaşma oranlarını artırmak
- Örgün eğitimde 20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranını azaltmak
- Özel öğretimin payını artırmak
- Hayat boyu öğrenmeye katılım oranını artırmak
- Yurt dışında Türkçe ve Türk kültürünü tanıtmak, öğretmek ve etki alanını artırmak

Bu hedefler, "eğitim-öğretime adil şartlarda erişilmesini sağlamak" amacı bağlamında değerlendirildiğinde özellikle özel öğretimin payının artırılmasının eşitlikle ilişkisini daha iyi gerekçelendirmek iyi olacaktır. Örneğin, öğrencilere özel okullara kayıtları için verilen eğitim öğretim desteğinin, daha adil bir erişim için etkili olup olmadığının analiz edilmesi ve bu ilişkinin denetlenmesi önceliklendirilebilir.

OKUL ÖNCESİ EĞİTİME ERİŞİM

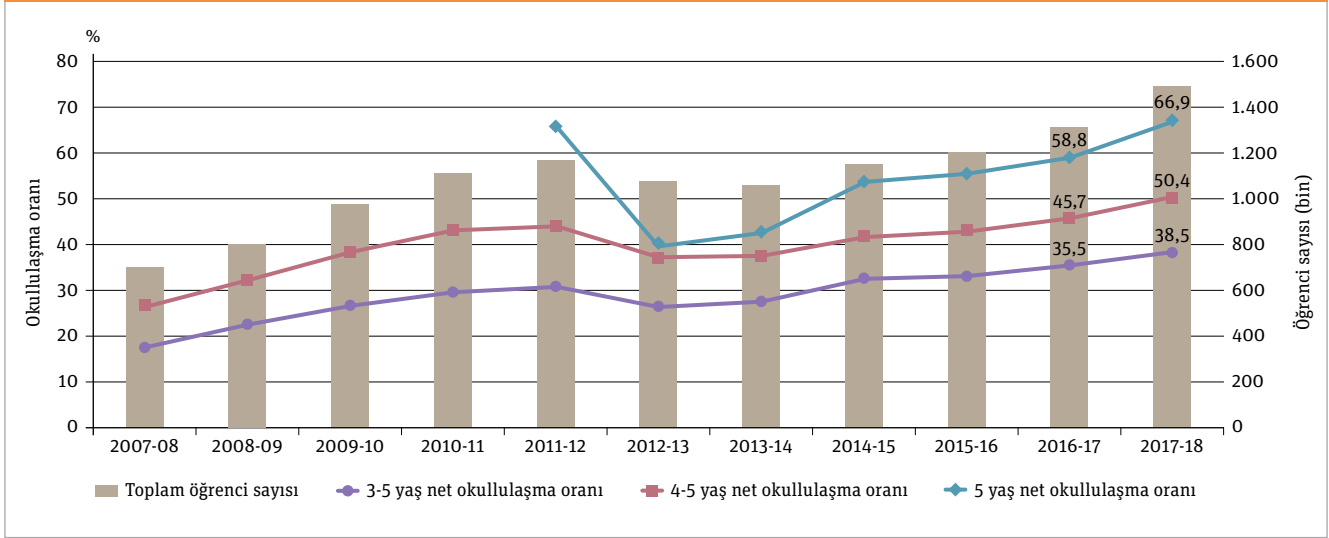
2017-18 yılı itibarıyla, Türkiye'deki 3-5 yaş net okullulaşma oranı %38,5, 4-5 yaş net okullulaşma oranı %50,4'tür. 5 yaş net okullulaşma oranı ise %66,9'dur; 5 yaş brüt okullulaşma oranı %83,8'dir. Bu oranlara göre; 2016-17 ile karşılaştırıldığında, 5 yaş net okullulaşma oranının %58,8'den %66,9'a çıkmış olması sevindirici bir gelişmedir. *MEB 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'nda okul öncesinde net okullulaşma oranının %53,01 olması hedeflediği göz önünde bulundurulursa MEB, 2017-18 yılında okul öncesine yönelik hedefine ulaşmış oldu.

Özellikle 3 yaş öncesi için erken çocukluk eğitim, bakım ve gelişim hizmetlerine erişimin ve bu hizmetlerin niteliğinin artırılması, özellikle ailesi dezavantajlı durumda olan çocuklar için çok önemlidir.⁵⁹ Bu bağlamda, önümüzdeki dönemde, MEB'in okul öncesi eğitimde yaptığı çalışmalara ek olarak, nitelikli erken çocukluk eğitiminin yaygınlaştırılması adına da somut hedeflere yer verilmesi önceliklendirilebilir.

Okul öncesi eğitime katılımında bölgeler ve iller arası farklılıklar 2017-18'de de devam etti. İller temelinde incelendiğinde, 5 yaş net okullulaşma oranı en yüksek iller geçen yıl olduğu gibi Erzincan (%92,6) ve Burdur (%90,6) iken, en düşük okullulaşma oranları Gümüşhane (%47) ve Ağrı'da (%50,5) görüldü. Bölgeler temelinde incelendiğinde, 5 yaşta okullulaşma oranı en yüksek bölge %79,5 ile Batı Marmara olurken, en düşük bölge %57,7 ile Kuzeydoğu Anadolu oldu.

Okul öncesi eğitimdeki öğrenci sayılarına ve net okullulaşma oranlarına bakıldığında, özellikle 2013-14 eğitim-öğretim yılından itibaren hem öğrenci sayılarında hem de net okullulaşma oranlarında artış olduğu görülüyor (Grafik 2.1). Tüm yaş grupları için oranların, özellikle 2017-18'de, ciddi bir artış gösterdiği görülüyor.

GRAFİK 2.1: OKUL ÖNCESİ NET OKULLULAŞMA ORANLARI VE TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI

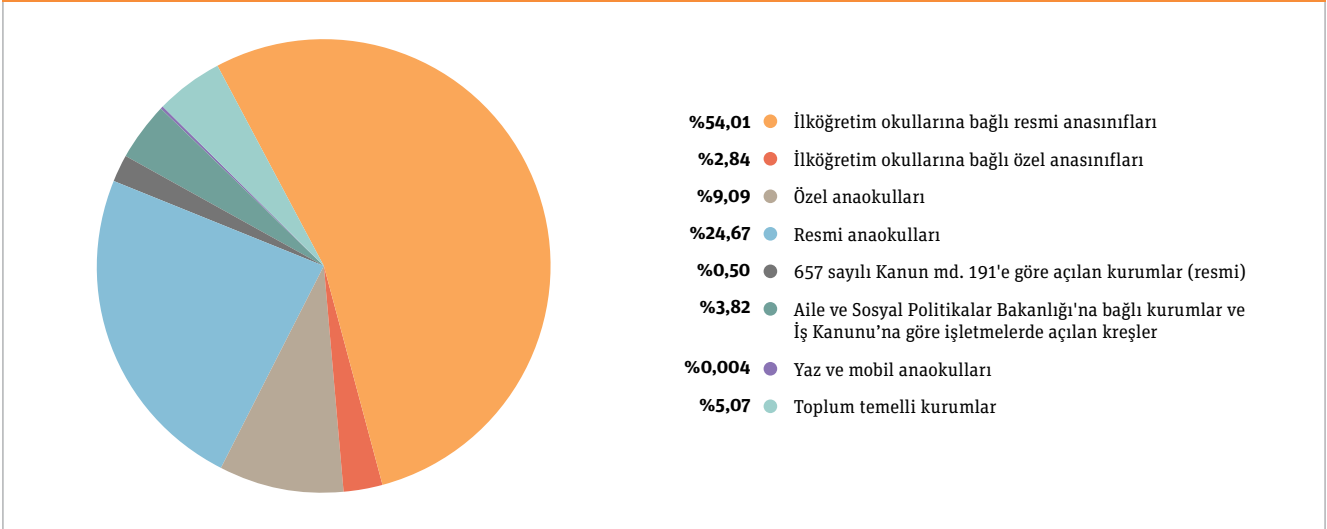
Kaynak: 2016-17'ya kadar olan yıllara ait bilgiler ERG (2017b) kaynağından, 2017-18 yılına ait bilgiler MEB (2018a) kaynağından alındı.

2017-18 yılında, net okullulaşma oranınının 5 yaşta %66,9'a yükselmesiyle MEB 2015-2019 Stratejik Planı'nda 2019 için öngörülen %70 oranına yaklaşılmış olsa da oranlar OECD ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ortalamasının altında kalmaya devam ediyor.

OECD tarafından yayımlanan “Bir Bakışta Eğitim 2018” (Education at a Glance 2018) raporuna göre, Fransa ve Birleşik Krallık %100 okullulaşma oranına ulaşmış durumda. Türkiye ise raporda yer alan 42 ülke arasında sadece Suudi Arabistan’ın ilerisinde yer alıyor.⁶⁰

2015-16’da 692 olan toplum temelli kurumların⁶¹ sayısı, 2016-17’de 1.552’ye, 2017-18’de ise 2.199’a yükseldi. Okul öncesi eğitimdeki öğrenciler arasında, bu kurumlara devam edenlerin oranı önceki yıl %3,9 iken, 2017-18’de %5,1’e yükseldi. *MEB 2016 Yılı Faaliyet Raporu*’nda öncelikli stratejiler arasında belirtilen “hizmet sunum modellerinin çeşitlendirilmesi” gereksinimi, bu kurumların geçtiğimiz yıl yaşadığı sayıca artışı açıklayan nedenlerden biri olarak düşünülebilir. Bu kurumlarda sunulan hizmetlerin niteliğinin çocuk gelişimi bakımından değerlendirilmesi gerekiyor. Okul öncesi eğitimde öğrencilerin kurumlara dağılımına bakıldığında, en çok öğrencinin %54 ile ilköğretim okullarına bağlı resmi anasınıflarında olduğu görülüyor. Bu kurumları sırasıyla, resmi anaokulları ve özel anaokulları takip ediyor. Son yıllarda öğrenci sayısında ciddi bir artış görülen toplum temelli kurumlar ise öğrenci sayısı bakımından dördüncü sıradadır.

GRAFİK 2.2: OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE ÖĞRENCİLERİN KURUMLARA GÖRE DAĞILIMI, 2017-18 (%)

Kaynak: MEB (2018a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

60 Raporla okul öncesi okullulaşma oranları karşılaştırılan ülkeler şunlardır: ABD, Almanya, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Brezilya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Endonezya, Estonya, Finlandiya, Güney Kore, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kolombiya, Kosta Rika, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, Slovakya, Slovenya, Suudi Arabistan, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda, Yunanistan.

61 Toplum temelli kurumlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı 4-6 yaş kursları ile belediyelerce ve derneklerce açılan kreşlerdir.

İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM ERİŞİM

Türkiye’de genel olarak eğitim kademelerindeki okullulaşma oranlarına baktığımızda, 2017-18’de de ilköğretimde net okullulaşma oranı %90’ın üzerinde olduğu görülüyor. Bu tablo olumlu olsa da net okullulaşma oranının %100’e yükselmesi için çalışmalara devam edilmesi gerektiğini gösteriyor. İlköğretimin aksine, ortaöğretim okullulaşma oranında geçtiğimiz yıla göre artış olmasına karşın bu kademedeki %90’a henüz ulaşamadı. Okul terki ve devamsızlık ile birlikte düşünüldüğünde ortaöğretimde net okullulaşmanın artırılmasına yönelik politikalara öncelik verilmesi gerektiği görülüyor.

İLKOKUL

İlkokul düzeyinde net okullulaşma oranı 2016-17’de %91,2 iken, 2017-18’de %91,5’e yükseldi. Bu oran cinsiyete göre çok farklılaşmıyor; kızlar için %91,7, oğlanlar için %91,4’tür. İl ayrımında incelendiğinde, ilkokulda net okullulaşmanın en yüksek olduğu iller Şanlıurfa (%94,4), Ağrı (%94,2) ve Van (%94,1) olarak görülüyor. 2016-17 ile karşılaştırıldığında, il ayrımında ilkokulda net okullulaşma oranlarında ciddi artış veya azalışlar görünmüyor. Bu konuda Bayburt ili tek istisnayı oluşturuyor. Geçen sene net okullulaşma oranında ciddi bir azalma gösteren⁶² Bayburt’ta, 2016-17’de %77,6 olan net okullulaşma oranı, 2017-18’de %90,5’e çıktı.

ORTAOKUL

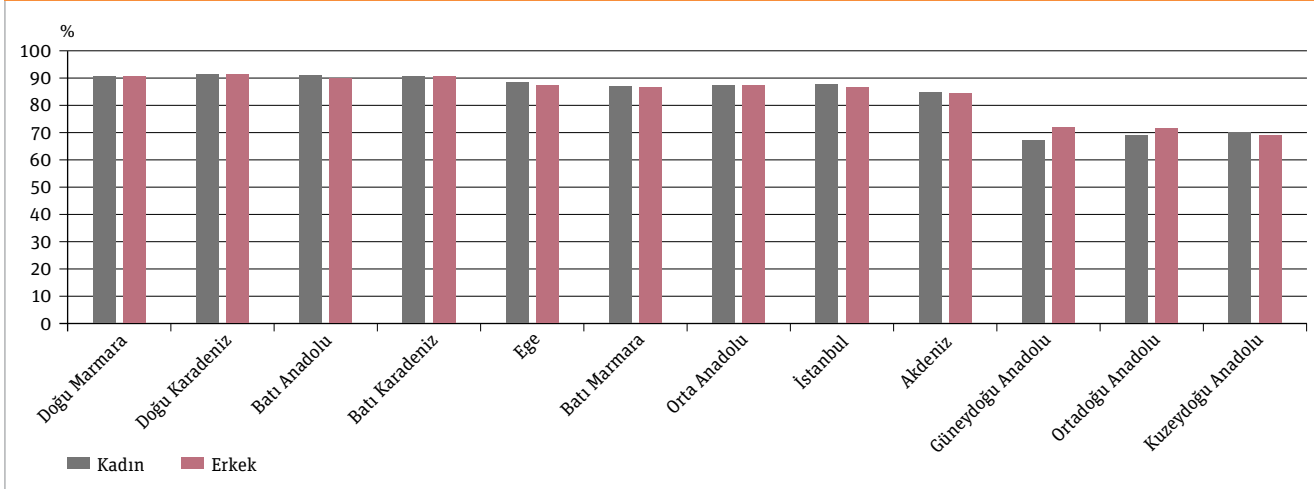
Ortaokulda net okullulaşma oranı 2016-17’de Türkiye genelinde %95,7 iken, 2017-18’de %94,5’e geriledi. Ortaokulda net okullulaşma oranı kızlar için %94,7, oğlanlar için ise %94,3’tür. İllere göre net okullulaşma oranına baktığımızda, bu oranın en yüksek Ardahan (%98,2), Rize (%97,2) ve Bartın (%97,1), en düşük ise Gümüşhane (%62,3), Hakkari (%87,5), Çankırı (%89,5) ve Yozgat’ta (%89,8) olduğu görülüyor. Ortaokul net okullulaşma oranları yalnızca bu dört ilde %90’ın altında. Bu iller arasında Gümüşhane’deki oranın %62,3 olması dikkat çeken bir durum. İlkokul okullulaşma düzeyinde de diğer illerden geride olan Gümüşhane için, okullulaşmadaki bu sorunun neden kaynaklandığına yönelik çalışmalara öncelik verilmeli.

ORTAÖĞRETİM

2016-17’de %82,5 olan ortaöğretimde net okullulaşma oranı, 2017-18’de %83,6’ya çıktı. Bu oran Türkiye genelinde cinsiyet ayrımında önemli ölçüde farklılaşmıyor; kadınlarda %83,4, erkeklerde ise %83,8’dir. MEB verileri il ayrımında incelendiğinde, Rize’de %100 olan net okullulaşma oranının, Muş’ta %51’e, Ağrı’da %53,5’e düştüğü görülüyor.

2017-18’de ortaöğretimdeki net okullulaşma oranına bölgeler ayrımında bakıldığında, oranın 4 bölgede %90 ve üzerinde olduğu görülüyor. Bu bölgeler: Doğu Marmara, Doğu Karadeniz, Batı Anadolu ve Batı Karadeniz. Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki okullulaşma oranları geçtiğimiz yıllardaki gibi diğer bölgelere göre daha düşük. Özellikle bu bölgelerde kız ve oğlanlar arasında okullulaşma oranı farklarının da diğer bölgelerden fazla olması dikkat çekiyor (Grafik 2.3). Örneğin, Güneydoğu Anadolu’da 2017-18 yılında erkeklerin okullulaşma oranı %71,9 iken, kadınlar için bu oran %67,2’dir. Cinsiyet ayrımında, kadın ve erkek öğrenciler arasındaki fark devam etmesine karşın, net okullulaşma oranında Güneydoğu Anadolu’da geçtiğimiz yıla göre artış dikkat çekiyor.

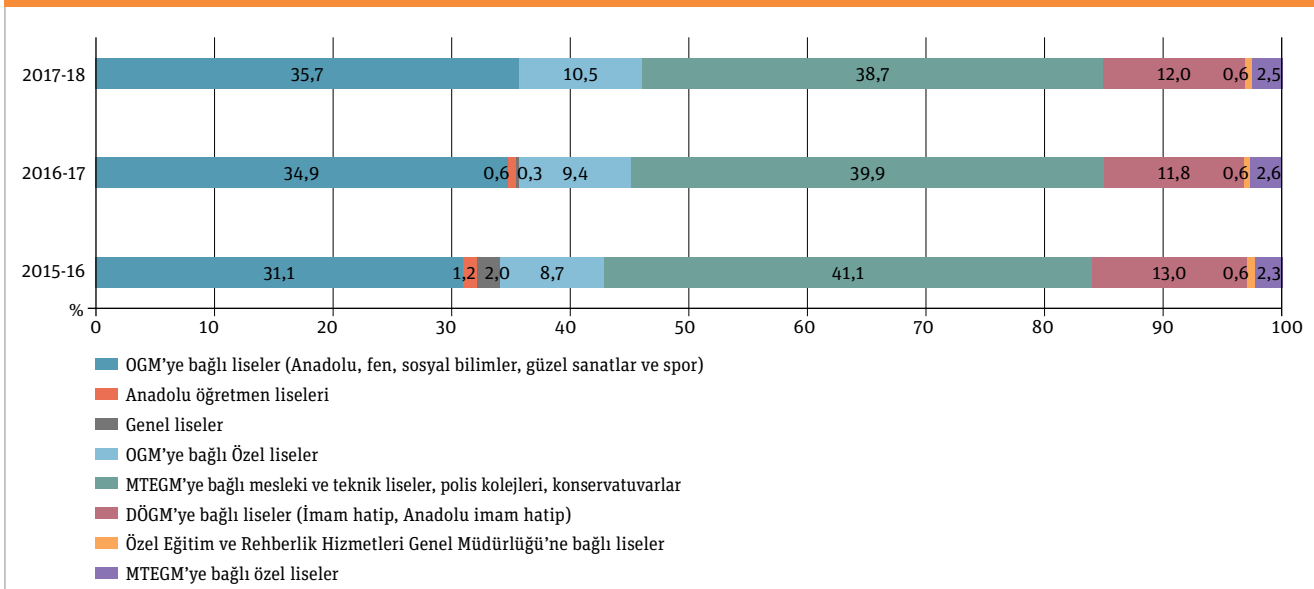
GRAFİK 2.3: ORTAÖĞRETİMDE CİNSİYET VE BÖLGELER AYRIMINDA NET OKULLULAŞMA ORANLARI, 2017-18 (%)

Kaynak: MEB (2018a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Ortaöğretimdeki öğrencilerin program türlerine göre dağılımlarına bakıldığında, en çok öğrencinin (%38,7) Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü'ne (MTEGM) bağlı mesleki ve teknik liseler, polis kolejleri ve konservatuvarlarda olduğu görülüyor. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'ne (OGM) bağlı Anadolu, fen, sosyal bilimler, güzel sanatlar ve spor liselerine giden öğrencilerin oranı ise 2016-17'de %34,9 iken, 2017-18'de %35,7 oldu. Sıralamada bu iki okulu ise Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne (DÖGM) bağlı liseler takip ediyor (%10,5).

GRAFİK 2.4: ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN PROGRAM TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

Kaynak: MEB (2018a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

*Açıköğretim liseleri hesaplamaya dahil edilmemiştir.

AÇIKÖĞRETİM LİSELERİNDEKİ 14-17 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLER

2017-18 eğitim-öğretim yılında açıköğretim liselerindeki toplam öğrenci sayısı 1.395.621 oldu ve 2016-17'ye göre %10,2 oranında azaldı.⁶³ Açıköğretim liselerindeki öğrencilere doğum yıllarına göre bakıldığında, en yaşlı öğrencinin 1936⁶⁴, en genç öğrencinin ise 2008⁶⁵ doğumlu olduğu görülüyor.⁶⁶ 2017-18'de açıköğretim lisesine giden öğrencilerin ortaöğretim öğrencilerine oranı %24,5'tir.

Açıköğretim lisesi çeşitli nedenlerle eğitimlerine ara vermek zorunda olan yetişkinler için önemli bir fırsat sunsa da örgün eğitime devam edebilecek yaşta olmasına karşın açıköğretim lisesinde okuyanların durumuna dikkat çekmek gerekiyor. Lise çağında olan öğrencilerin açıköğretim liselerine gitmesi sadece sosyoekonomik durumdan değil, okulda yaşadığı sorunlardan da kaynaklanıyor olabilir.⁶⁷ Buna ek olarak, öğretim süresince iki defa sınıf tekrarı durumuna düşenlerin okullarıyla ilişkisi kesilip açıköğretim liselerine kayıtları yapılıyor.⁶⁸

2017-18 yılında 14-17 yaş aralığında olup açıköğretim lisesinde okuyan 332.956 öğrenci var.⁶⁹ Bu öğrencilerin %40,3'ü kadın, %59,7'si ise erkek. Bu öğrenciler, açıköğretim lisesinde 1936-2008 yılları arasında doğan tüm öğrencilerin %23,9'unu oluşturuyor (2016-17 yılında bu oran %29,5'ti). Bu öğrencilerin ortaöğretimdeki tüm öğrencilere oranı ise %5,9'dur. Türkiye'de 2000-2003 yılları arasında doğanların⁷⁰ %6,6'sı açıköğretim lisesine gidiyor.

2017 yılında örgün eğitim dışına çıkan öğrencilerin oranı için MEB tarafından belirlenen hedef %5,47'yd. *Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'nda bu gösterge için yıl sonu gerçekleşme tahmini %5,57 olarak gösteriliyor ve bu performans "başarılı" olarak değerlendiriliyor.⁷¹ Bu göstergeye paralel olarak, 2017-18 yılında açıköğretimde okuyan 14-17 yaş aralığındaki öğrencilerin oranının %5,6 azaldığı görüldü. Bu azalma sevindirici olsa da, örgün eğitime devam edebilecek yaşta olan bu öğrencilerin, neden açıköğretim lisesinde okuduklarını tespit etmek gerekiyor. Bu noktada sadece 18 yaş altı nüfusun açıköğretim lisesinde okumasının önüne geçecek değil, hala açıköğretimde okuyanların da örgün eğitime geri dönebilmesini sağlayacak politikaların üretilmesine ihtiyaç var. Bu politikalar sadece açıköğretime ortaöğretim çağındaki öğrencilerin kayıt olmasını engellemeyi içermemelidir. Öğrencilerin örgün eğitimden ayrılmasına neden olan okul içi ve okul dışı sebeplere yönelik de adımlar atılmalıdır.

63 2016-17 yılında açıköğretim liselerinde okuyan öğrencilerin sayısı 1.554.938'di.

64 2017 yılı itibarıyla 81 yaşında.

65 2017 yılı itibarıyla 9 yaşında. 2017-18 yılında henüz ortaöğretim çağında olmayan, 2004-2008 yılları arasında doğan 343 çocuk olduğu görülüyor. Açıköğretim lisesine kayıt şartlarına bakıldığında, bu öğrencilerin kayıt olabilmemesinin tek yolu, yurt dışında öğrenim görmüş olup, il millî eğitim müdürlükleri ya da yurt dışındaki eğitim ataşeliklerinden denklik belgesi almaları.

66 MEB tarafından ERG ile paylaşılan veri.

67 Aktaş Salman, 26 Mart 2018.

68 MEB, 2016a.

69 MEB tarafından ERG ile paylaşılan veri.

70 2017 yılı itibarıyla 14-17 yaş aralığında bulunanlar.

71 MEB, 2018b, s. 60.

DEVAMSIZLIK, SINIF TEKRARI, EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA

Okullulaşma oranları kadar okula devam, sınıf tekrarı ve erken ayrılma oranları da eğitime erişimin önemli göstergelerindedir. *Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı*'nda devamsızlık, sınıf tekrarı ve okuldan erken ayrılma nedenlerinin saptanması için araştırmalar yapılması ve bu doğrultuda gerekli önlemlerin alınması, izleme ve önleme mekanizmalarının geliştirilmesi öncelikli olarak belirlenmesi gereken stratejiler arasında yer alıyor.⁷² 2017 yılında bu kapsamda yapılan faaliyetler arasında imam hatip ortaokulu ve Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinin devamsızlık, sınıf tekrarı, okul terki ve disiplin durumlarına ilişkin rapor hazırlanması yer aldı.⁷³ Ayrıca örgün eğitimde 20 gün ve üzeri devamsız öğrenci oranı, sınıf tekrarı ve okul terki göstergelerinin gerçekleşme durumlarının incelenmesi ve bu konularda yaşanan sorun ve çözüm önerilerinin paylaşılması amacıyla, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Hakkari, Kilis, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak ve Van'a il ziyaretleri yapılarak, her ille özgü çözüm önerileri paylaşıldı.⁷⁴

DEVAMSIZLIK

Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı'na göre, 2014 yılında %34,8 olan örgün ortaöğretimde 20 gün ve üzeri devamsızlık yapan öğrenci oranının 2019 yılına kadar %20'ye düşürülmesi hedefleniyor. Ocak 2018'de yayımlanan MEB'in *2018 Yılı Performans Programı*'na göre örgün eğitimdeki öğrencilerin okul düzeyi ve türüne göre devamsızlık oranları ve 2018 hedefleri Tablo 2.1'de gösteriliyor.

TABLO 2.1: 20 GÜN VE ÜZERİ DEVAMSIZ ÖĞRENCİ ORANI (%)

	2016	2017	2018 (hedef)
İlkokul	5,0	6,2	5,0
Ortaokul (temel eğitim)	10,9	10,6	10,6
İmam hatip ortaokulu	5,9	5,8	5,7
Genel ortaöğretim*	28,7	30,0	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	39,9	39,8	39,0
Anadolu imam hatip liseleri	39,0	32,2	31,1

Kaynak: Genel ortaöğretim verileri MEB 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'ndan, diğer okul türlerinin verileri ise MEB'in 2018 Yılı Performans Programı'ndan alındı.

*MEB'in 2018 Yılı Performans Programı'nda genel ortaöğretimde devamsızlık oranlarının düşürülmesine yönelik bir hedef yer almıyor.

Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'na bakıldığında devamsızlık oranlarıyla ilgili olarak, altı devamsızlık göstergesinden dördünün başarılı olarak gerçekleştirildiği, ikisinin ise gerçekleşme durumunun makul olduğu görülüyor.⁷⁵ Gerçekleşme durumu makul olanların iyileştirilmesi gerektiği düşünülürse, devamsızlıkla ilgili politikaların özellikle ilköğretim ve genel ortaöğretimde gözden geçirilmesi gerekiyor. Buna karşın MEB 2018 Yılı Performans Programı'nda genel ortaöğretim devamsızlık oranlarına yönelik hiçbir hedef yer almıyor.⁷⁶

72 A.g.e.

73 A.g.e.

74 A.g.e.

75 A.g.e.

76 MEB SGB, 2018.

Kademelere göre devamsızlık oranlarına bakıldığında, devamsızlık oranının ortaöğretim için ilkokul ve ortaokulda olduğundan daha büyük bir sorun oluşturduğu görülüyor. Ortaöğretim kurumlarında ise en yüksek devamsızlık oranı mesleki ve teknik Anadolu liselerinde bulunuyor.

MEB, ortaöğretimde devamsızlık oranlarının yüksek olmasını “Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirtilen özürlü+özürsüz 30 günlük devamsızlık hakkının tamamının kullanılması” ve “12. sınıf öğrencilerinin yükseköğretime geçiş sınavına hazırlanmak için kullandığı devamsızlık hakkı” ile açıklıyor.⁷⁷ Bunun yanı sıra, 2017 yılında devamsızlık oranının en yüksek olduğu mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında devamsızlıkların izlenmesi için MTEGM tarafından izleme formu geliştirildi ve bu formla toplanan verilerin sonuçları raporlanarak 81 ilin il millî eğitim müdürlükleri ile paylaşıldı. Benzer biçimde, Anadolu imam hatip liseleri ve imam hatip ortaokulları için de 20 gün ve üzeri özürlü ve özürsüz devamsızlık oranları Türkiye ortalamasının üzerinde olan iller ve okullar belirlendi. Devamsızlık oranı hala çok yüksek olsa da, en büyük azalma Anadolu imam hatip liselerinde görüldü.

Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'nda, devamsızlığı önlemek için alınan tedbirler ve bu tedbirlere yönelik yapılacak çalışmalar şöyle sıralanıyor:⁷⁸

- Öğrencilerin devamsızlıklarının aynı gün e-okul sistemine işlenmesi ve ivedilikle velisine bildirilmesinin sağlanması
- Devamsızlığı alışkanlık haline getirmiş öğrencilere ulaşılması
- Rehberlik Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından devamsızlığa neden olan problemlerin çözümüne yönelik okul yöneticilerine ve öğretmenlere rehberlik çalışmalarının yapılması
- Gençlik hizmetleri ve spor il müdürlükleri ile iletişim sağlanarak düzenlenecek kurslara öğrencilerin yönlendirilmesi konusunda işbirliğinin yapılması
- Aile ve sosyal politikaları il müdürlükleri ile iletişim kurularak uzman desteğinin sağlanması,
- Velileri bilinçlendirici çalışmalar yapılması
- Ekonomik sebeplerden dolayı çalışmak zorunda kalan devamsız öğrencilere yönelik okul aile birlikleri ve yerel yönetimlerle birlikte maddi destek imkânlarının oluşturulması
- İnternet kafe, oyun salonu vb. yerlere eğitim-öğretim süresince öğrencilerin erişiminin engellenmesine ilişkin olarak il/ilçe emniyet müdürlükleri ile işbirliği yapılması
- Devamsız öğrencilerin velileri ile iletişim kurularak gerektiğinde ev ziyaretleri yapılması
- Okullarda devamsızlığı bulunmayan veya az olan öğrenciler takdir edilerek diğer öğrencilerin teşvik edilmesi

⁷⁷ MEB, 2018b, s. 61.

⁷⁸ A.g.e., s. 121.

SINIF TEKRARI

Doğrudan, yıl sonu başarı puanıyla veya sorumlu olarak sınıf geçemeyenler ile devamsızlık nedeniyle başarısız sayılan öğrenciler, bir üst sınıfa geçemeyerek sınıf tekrarı yapıyorlar.⁷⁹ Öğrenciler ortaöğretim süresince bir kez sınıf tekrarı yapabilirler. İkinci kez sınıf tekrarı durumuna düşen öğrencilerin okullarıyla ilişkisi kesiliyor ve kayıtları açıköğretim kurumlarına alınıyor.⁸⁰ Açıköğretim kurumlarına devam eden 14-17 yaş arası öğrencilerden ne kadarının sınıf tekrarı gerekçesiyle bu kurumlarda eğitim gördüğü ise bilinmiyor.

MEB 2017 Yılı Performans Programı'nda, sınıf tekrarının azaltılması performans hedefi olarak yer alıyordu. Bu doğrultuda, programa göre ortaöğretim kurumlarındaki sınıf tekrarları şöyle:

TABLO 2.2: ORTAÖĞRETİMDE SINIF TEKRARI ORANLARI (%)

	2015	2016	2017
Mesleki ve teknik ortaöğretim	10,6	7,6	10,1
Anadolu imam hatip liseleri	16,3	12,7	8,1
Genel ortaöğretim (9. sınıf)	6,9	4,7	4,6
Genel ortaöğretim (10. sınıf)	2,4	1,9	2,1
Genel ortaöğretim (11. sınıf)	1,0	0,9	1,1
Genel ortaöğretim (12. sınıf)	0,2	1,2	0,3

Kaynak: 2017 yılı verisi MEB 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'ndan, 2015 ve 2016 yıllarına ait veriler ise MEB 2017 Yılı Performans Programı'ndan alınmıştır.

2016-17 eğitim-öğretim yılında MEB ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (*United Nations International Children's Emergency Fund - UNICEF*) tarafından Müdahale Modeli Araştırması yürütülmeye başlandı. İki yıllık bir çalışma planı olan araştırma ile ilgili olarak MEB 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu'nda "iş ve işlemler devam etmektedir" ifadesi yer alırken, MEB 2018 Yılı Performans Programı'nda bu araştırmaya dair herhangi bir bilgi yer almadı. Müdahale Modeli Araştırması'nın, devamsızlık, sınıf tekrarı ve örgün eğitim dışına çıkma riski taşıyan öğrencilere yönelik olarak farklı ülkelerde gerçekleştirilen önleyici, müdahale edici ve telafi edici çalışma örneklerini ve uluslararası politika, model ve uygulamaları içeren bir araştırma raporunun hazırlanmasını amaçladığı belirtiliyor.⁸¹

79 MEB, 2016a.

80 A.g.e.

81 MEB, 2018c.

MEB 2018 Yılı Performans Programı'na bakıldığında ise sınıf tekrarının azaltılmasına yönelik herhangi bir hedef ve faaliyetin yer almadığı görülüyor. Özellikle mesleki ve teknik Anadolu liselerinde sınıf tekrarı oranlarında ciddi bir artış görülmüşken, sınıf tekrarının azaltılmasına yönelik faaliyetlerin performans programında yer alması gerekiyor.

EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA

Eğitimden ayrılma oranının yıllar içinde değişimine baktığımızda, 2007'den beri bu oranda düşüş olduğu görülüyor. En yüksek eğitimden erken ayrılma oranı %46,9 ile 2007 yılında, en düşük ise %32,5 ile 2017 yılında görülüyor.⁸²

MEB'in UNICEF işbirliğiyle gerçekleştirdiği "Ortaöğretimde sınıf tekrarı ve okul terk sebepleri" ile "14-18 yaş grubunda olup örgün öğretim dışında olan çocukların eğitim ve çalışma durumları ile ihtiyaçlarının belirlenmesi" araştırmaları, okul terki ve sınıf tekrarı açısından en önemli sınıfın ortaöğretimin ilk yılı olan 9. sınıf olduğunu gösteriyor.⁸³ Bu açıdan OGM ve UNICEF'in teknik desteğiyle yürütülen "Ortaöğretime Uyum Programı"nın önemli olduğu görülüyor. Program ile hazırlık ve 9. sınıftaki öğrencilere ders yılı başlamadan "okul ortamına kısa sürede uyum sağlamalarına katkıda bulunacak beceriler kazandırılması" ve öğrencilerin okula aidiyet duygusunun geliştirilmesine yönelik bir dizi etkinlik gerçekleştirilecek. Bu şekilde ortaöğretimde devamsızlık, sınıf tekrarı ve örgün eğitim dışına çıkma oranlarının azaltılması amaçlanıyor.⁸⁴ Programın içeriğini oluşturan dört temel alan şu şekilde: "Veli ve öğrencinin okula ilişkin bilgilendirilmesi, uyumu kolaylaştıran becerilerin kazandırılması, akademik ve mesleki gelişimin desteklenmesi, koruyucu ve destekleyici eğitim ortamının oluşturulması".⁸⁵ 2017-18 eğitim-öğretim yılında tüm Anadolu liselerinde ve bazı gönüllü mesleki ve teknik meslek liselerde uygulanan program, 2018-19 eğitim-öğretim yılından itibaren 81 ildeki tüm liselerde uygulanacak. Ortaöğretime uyum programı, bir önleyici rehberlik hizmeti örneği olarak büyük potansiyele sahip; programın özellikle devamsızlık, sınıf tekrarı ve okuldan erken ayrılma oranları üzerindeki etkisinin dikkatle izlenmesi büyük önem taşıyor.

MEB, kız çocuklar özelinde eğitimden erken ayrılma problemine 2015 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki 15 pilot ilde başlayan, Özellikle Kız Çocuklarının Okula Devam Oranlarının Artırılması Projesi'nde (KEP II) çözüm arıyor. Proje, okula kaydı daha önce yapılan ancak çeşitli sebeplerle eğitimden ayrılmak zorunda olan kız çocuklarını okula döndürmeyi amaçlıyor. Proje verilerine göre; iki yıllık süre içinde 5.022 kız öğrenci okula geri kazandırıldı.⁸⁶

⁸² Eurostat, 2018a.

⁸³ MEB ve UNICEF, 2017.

⁸⁴ MEB, 2016b.

⁸⁵ MEB ve UNICEF, 2017, s. 11.

⁸⁶ MEB, 2017b.

OKUL TERKİNE YÖNELİK KURAMSAL YAKLAŞIMLAR VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Okul terkinin sebeplerini sadece ailenin sosyoekonomik durumu, toplumsal cinsiyet, etnik kimlik gibi okul dışı ölçütler ile sınırlamamak gerekiyor. Bu noktada okuldan ayrılmanın sebeplerini incelerken iki kuramsal yaklaşımdan faydalanılabilir. Bu yaklaşımların ilki, öğrencinin çeşitli sebeplerle okul dışına “itilmesine”, ikincisi ise öğrencinin okul dışına “çekilmesine” odaklanıyor.⁸⁷

“Okul dışına itilme” (push-out), okulu terk etmenin arkasındaki sebepleri okulun içinde arar. Bu modele göre; çeşitli sebeplerle okul yönetimi ve öğretmenler tarafından dışlanma ve göz ardı edilme durumu, öğrencilerin başarısız olmalarına ve bu sebeple kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olur. Bir diğer model olan “okul dışına çekilme” (pull-out) ise, dışsal etmenlerin okul terki üzerine etkilerine yoğunlaşır ve aile yapısının, öğrencinin yaşadığı mekanın, ekonomik durumun, dinsel ve kültürel kurumların okul terki üzerindeki etkilerine odaklanır. Aileye ekonomik katkıda bulunma, ev işlerinde görev alma zorunluluğu ve kültürel-dinsel kısıtlar öğrencinin okul terkinin arkasında yatan sebepler olabilir.⁸⁸

Bu sebeple okul terkenden bahsederken “okul dışına itilme” ve “okul dışına çekilme” kavramlarının da göz önünde bulundurulması gerekiyor. Bu kavramlar düşünülmezsizin bir değerlendirme yapmak, öğrencinin okul dışına çıkmasının arkasındaki bazı sebeplerin göz ardı edilmesine yol açabilir.

Bu noktada, cinsiyet, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim nedeniyle yaşanan okul terklerini daha iyi anlamak için bu kuramsal çerçeve kullanılabilir. Örneğin, kız çocukların eğitime erişimini artırmak için yapılan projelerde odağın kız çocukların okula gönderilmemesi üzerine olduğu görülüyor. Bu bağlamda, MEB ve sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından yapılan projeler, okul dışına çekilme yaklaşımını temel alıyor.

Yetişkinlerle yapılan bir araştırmaya göre, LGBTİ+ bireylerin “%67,4’ü 18 yaşından önceki eğitim hayatında cinsel yönelimi ve/veya cinsiyet kimliği nedeniyle olumsuz yorum ve/veya tepki aldığını belirtiyor.”⁸⁹ Buna ek olarak, araştırmaya katılan 2.875 bireyden %8’i cinsel kimliği ve/ya yönelimi sebebiyle okulu terk etmek zorunda kaldığını söylüyor. Bu konuda yapılan başka bir araştırmanın katılımcıları ise “okullarında farklı sıklıklarda dövülmekten korkma (%63,8), haklarında yayılan dedikodu ve yalanlar (%86,7), kendilerine yönelik cinsel şakalar, yorumlar ya da el kol hareketlerine maruz kalma (%86,8) ve görüntüleri ya da konuşma biçimi ile dalga geçilmesi (%80,5) gibi olumsuz deneyimler yaşamış ve %38,1’i bu sebeplerden dolayı okullarına devamsızlık yapmışlardır.”⁹⁰ Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu 2017’ye göre; LGBTİ+ bireylere karşı gerçekleşen 117 nefret suçundan 23’ü çocuk yaşta LGBTİ+ bireylere karşı işlendi ve bu 23 nefret suçunun 10’u okul ortamında gerçekleşti.⁹¹

87 Bradley ve Renzulli, 2011.

88 Jordan vd., 1996.

89 Yılmaz ve Göçmen, 2015.

90 Çavdar ve Çok, 2017.

91 Kaos GL, 2018.

EĞİTİME ERİŞİMDE DEZAVANTAJLI KONUMDA BULUNAN ÇOCUKLAR

ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNDEN YARARLANAN ÇOCUKLAR

Özel eğitim hizmetlerinden yararlanan çocukların eğitime erişimi, bir eğitim sisteminin ne derecede kapsayıcı olduğunu gösteren temel işaretlerden biridir. *MEB 2017 Yılı Performans Programı*'nda, 2017 yılı dönem sonuna kadar özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve öğretimin her tür ve kademesinde katılım ve tamamlama sayılarını artırmak hedefi yer alıyordu ve *MEB 2017 Faaliyet Raporu*'na göre bu hedefe bağlı iki göstergenin gerçekleşme durumu başarılı.⁹²

Türkiye'de ilköğretim düzeyinde toplam 293.169 öğrenci özel çocuk hizmetlerinden yararlanıyor. Ortaöğretim düzeyinde ise toplam 66.727 öğrenci özel eğitim hizmetlerinden yararlanıyor. Bu çocukların 41.318'i kaynaştırma öğrencisiyken, 25.409'u özel eğitim kurumlarına devam ediyor. Ancak, okul dışında kalan engelli çocukların sayısı kesin olarak bilinmediğinden engeli olan çocukların ne kadarının örgün eğitime erişebildiği de bilinmiyor. 2017 yılında özel eğitime ihtiyacı olan bireylerden tanılaması yapılan öğrencilerin sayısı 437.847'dir.⁹³

TABLO 2.3: ÖRGÜN EĞİTİMDE ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNDEN YARARLANAN ÖĞRENCİ SAYISI, 2017-18

	Kaynaştırma	Özel eğitim sınıfı	Özel eğitim okulu*	Toplam
İlkokul**	105.098	23.305	11.659	140.062
Erkek	67.544	15.065	7.526	90.135
Kadın	37.554	8.240	4.133	49.927
Ortaokul**	108.753	22.510	11.844	143.107
Erkek	68.210	13.948	7.423	89.581
Kadın	40.543	8.562	4.421	53.526
Ortaöğretim	41.318	0	25.409	66.727
Erkek	26.197	0	16.396	42.593
Kadın	15.121	0	9.013	24.134
Toplam	255.169	45.815	48.912	349.896

Kaynak: MEB, 2018a.

* Uygulama merkezleri dahil edildi.

** Özel (özel sektöre ait) özel eğitim okulları dahil edildi.

Özel eğitim hizmetlerinden yararlanan çocuklarla ilgili olarak, MEB ve UNICEF 36 ay sürecek "Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi"ni başlattı. Proje engeli olan çocukların "erken çocukluktan 1. sınıfın sonuna kadarki süreçte kaliteli kapsayıcı eğitim yoluyla sosyal yaşama katılımlarına katkı sağlamayı, uzun vadede istihdam edilmelerini, ekonomik ve sosyal yaşama erişimlerini kolaylaştırmayı"

92 MEB, 2017a.

93 A.g.e.

hedefliyor; ilk etapta 2020 yılına kadar erken çocukluk eğitimi alan engeli olan çocukların sayısının artması amaçlanıyor.⁹⁴ Proje çerçevesinde kaynaştırma eğitimi alan öğrenci oranının yüksek olduğu Antalya, Bursa, Konya, İzmir, Gaziantep ve Samsun'da belirlenen 90 pilot okulda 180'i engeli olan çocuk olmak üzere 1.180 çocuğa ulaşılabilecek. Bu anlamda proje, "engeli olan ya da olmayan tüm çocuklara gerek sınıflarında gerekse toplum içinde birlikte büyüme, gelişme ve eğitim-öğretim olanağı sağlamaya yönelik stratejik bir girişim" olarak tanımlanıyor.⁹⁵ Öte yandan projenin hedef kitlesini yalnızca çocuklar oluşturmuyor; ayrıca karar alıcılar, aileler ve bakıcılar, erken çocukluk eğitimi ve 1. sınıf öğretmenleri, okul yöneticileri ve psikolojik danışman ve rehberler de proje kapsamında yer alıyor.⁹⁶ Proje, hedef kitlesinin Türkiye'de eğitime erişimde iki önemli sorun alanı olan okul öncesi eğitim ve engelli çocukların eğitimini buluşturması açısından büyük önem taşıyor. Hem nitelik hem kapsayıcılık vurgusunun olması ise oldukça olumludur. Ayrıca, karar alıcılardan ailelere uzanan paydaş çeşitliliği önem taşıyor.

"MÜLTECİ" VE GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURİYELİ ÇOCUKLAR

Suriye İç Savaşı'ndan kaçarak Türkiye'ye gelen Suriyeli çocukların eğitimi 2017-18'de de Türkiye'deki eğitim politikalarının önemli konularından birisi olmayı sürdürdü. Ekim 2018 itibarıyla Türkiye'de 1.047.536 Geçici koruma altında çocuk bulunuyor. 2017-18'deki okullulaşma oranı bir önceki seneye göre artarak %62,5 oldu.⁹⁷ 2014-15'ten bu yana baktığımızda da okullulaşma oranlarındaki artış çok önemli bir başarı. Fakat Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün (HBÖGM) Ekim 2018'de yayımladığı yeni verilere göre, yeni eğitim-öğretim yılında Suriyeli çocukların okullulaşma oranında, Haziran 2018'e göre düşüş oldu. Okula kayıtlı olan toplam öğrenci nüfusunda artış olmasına karşın, okullulaşma oranının Ekim 2018'de %61,3'e düşmesinin ana sebebi, çağ nüfusunda görülen artış olabilir. Bu durum yeni okula başlayan öğrenci sayısındaki artışın yanı sıra, göçle yeni gelen çocuklardan kaynaklanıyor olabilir.

*Geçici Eğitim Merkezi (GEM) sayısının azalmasıyla birlikte, Türkiye'ye yeni gelen Suriyeli çocuklar, yeni eğitim-öğretim yılının ilk aylarında okullara kayıt olmakta çeşitli sebeplerle güçlük çekiyor olabilirler. Ekim 2018 itibarıyla, hala eğitime erişemeyen 405.906 geçici koruma altında çocuk var.*⁹⁸

Geçici koruma altındaki öğrencilerin %16,7'si GEM'lerde eğitim görüyor. 2017 yılında GEM'lerin 4 yıl içerisinde kapatılacağı ve 2016-17 yılı itibarıyla GEM'lerin 1, 5 ve 9. sınıflarda kayıt almayacağı açıklanmıştı.⁹⁹ Bu doğrultuda, 1, 5 ve 9. sınıflarda resmi okullardaki geçici koruma altındaki öğrenci oranının %100'e yaklaştığı görülüyor. Buna karşın 4, 8 ve 12. sınıflarda hala geçici koruma altındaki öğrencilerin %50'den fazlası GEM'lere gidiyor.

94 MEB, 5 Eylül 2017.

95 UNICEF, 21 Eylül 2017.

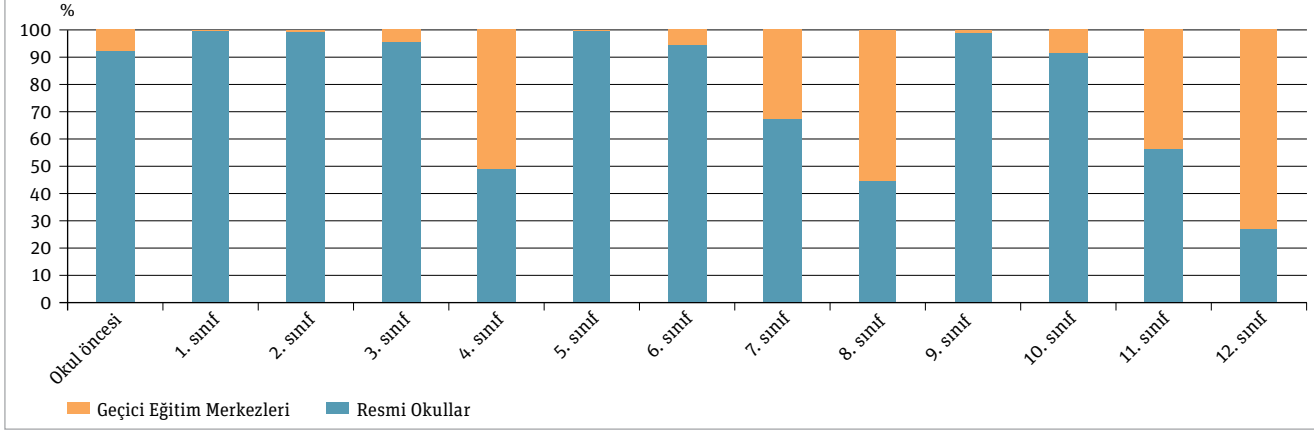
96 A.g.e.; MEB, 5 Eylül 2017.

97 MEB, 2018d.

98 A.g.e.

99 Hürriyet, 19 Eylül 2017.

GRAFİK 2.5: KADEMELERE GÖRE GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ SURIYELİ ÇOCUKLARIN RESMİ OKULLAR VE GEÇİCİ EĞİTİM MERKEZLERİNDEKİ ORANLARI

Kaynak: MEB (2018d) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

Geçici koruma altındaki öğrencilerin kademelere göre okullulaşma oranına bakıldığında, okul öncesinde okullulaşma oranının %27,5, ilkokulda %94,2, ortaokulda %55,1, lisede ise %23,1 olduğu görülüyor. Genel okullulaşma oranı ile karşılaştırıldığında ilkokul dışında, okullulaşma oranları çok düşük seyrediyor. Özellikle lisedeki durumu, çocuk işçiliği sorunuyla birlikte değerlendirmek gerekiyor.

MEB, UNICEF ile birlikte, 8 Ocak 2018 tarihinde, örgün eğitimin dışında kalmış 10-18 yaş arası Suriyeli öğrencilerin eğitime kazandırılması için “Hızlandırılmış Eğitim Programı”na başladı. Programın ilk aşamasında, eğitimden uzak kalmış Suriyeli çocuklar saptandı ve Mayıs 2018 itibarıyla eğitimler vermeye başladı.¹⁰⁰ 65.000’den fazla Suriyeli çocuk ve ergenin programdan yararlanması bekleniyor.¹⁰¹

Suriyeli çocukların eğitime kazandırılması amacıyla yapılan bir diğer proje de, “Mesleki Eğitim Yoluyla Toplumsal ve Ekonomik Uyum Projesi”dir (KFW). Bu proje kapsamında Suriyeli çocukların eğitime kazandırılmaları için ev ziyaretleri yapılması, bilgilendirme toplantıları düzenlenmesi, kamu spotları hazırlanması gibi faaliyetler planlanıyor. Proje, geçici koruma altındaki Suriyeli çocukların farklı eğitim ihtiyaçlarına de yanıt verebileceği için önemli. AB destekli projeye ayrılan kaynakların tamamı bütçe dışından ayrılıyor.

ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’in 4. maddesine göre; çocuk işçi, 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi, genç işçi ise 15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi olarak tanımlanmaktadır. 2015 yılında İş Kanunu’nun 71. maddesinde yapılan değişiklikle 14 yaşını doldurmamış çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilecekleri hüküm altına alınmıştır. Fakat, alanda yapılan çalışmalar, çalışan çocukların mevzuatta belirtilen güvencelere aykırı olarak çalıştırıldığını göstermektedir.¹⁰²

¹⁰⁰ MEB, 25 Temmuz 2018.

¹⁰¹ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 15 Mart 2018; MEB, 25 Temmuz 2018.

¹⁰² Kalkınma Atölyesi, 2018. Uyan Semerci vd., 2017b; Hayata Destek Derneği, 2016.

Başta mevsimlik tarım olmak üzere, 15 yaşından küçük çocukların sanayi, tekstil, mobilya gibi pek çok sektörde çalıştığı görülüyor. Özellikle mevsimlik tarımda, çalışma yaşı 5'e kadar düşüyor.¹⁰³

Başbakanlık genelgesiyle 2018 yılı “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” olarak ilan edildi. Bu genelge öncesinde, öncelikle en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)¹⁰⁴ koordinasyonu ile hazırlanan *Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023)* yürürlüğe girmişti. Programda, çocuk işçiliğinin nedenleri ve konuyla ilgili durum analizinin yanı sıra, kurumların çocuk işçiliğiyle mücadeledeki görevleri tanımlandı. Bunlara ek olarak programın eylem planında, kamu kurum kuruluşları, üniversiteler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli aktörlerin, çocuk işçiliğiyle mücadelede rol alacakları alanlar belirlendi.

Programın hazırlanması sürecinde iki çalıştay düzenlendi. 17-18 Ağustos 2016 tarihinde düzenlenen ilk çalıştay sonrasında uzmanlar tarafından hazırlanan programın, tüm kamu kurum kuruluşları, işçi ve işveren örgütleri, meslek kuruluşları, sivil toplum kurumlarıyla paylaşıldığı ve onlardan taslak görüş ve önerilerin alındığı ÇSGB tarafından açıklandı.¹⁰⁵ 8 Kasım 2016 tarihindeki ikinci bir çalıştayda ise Ulusal Program Metni ve Eylem Planı'na son hali verildi.¹⁰⁶ Programın hazırlık sürecine çeşitli aktörlerin dahil edilmesi olumlu bir adım olarak görülüyor. Fakat, 2012 yılından beri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yeni bir “Çocuk İşgücü Anketi” yapılmadı. Bu anketin yapılmamış olması, 2012 yılından beri gerek devlet kurumları, gerekse STK'ların yaptığı çalışmalarla ilgili etki değerlendirmesi yapılabilmesini zorlaştırıyor. Çocuk işçiliğinin engellenmesine yönelik çalışmaların başarılı olup olmadığının anlaşılması için belirli aralıklarla anketlerin tekrarlanması ve sonuçlarına göre gerekiyorsa programda revizyona gidilmesi önemli olacaktır.

Çocuk işçiliği ile mücadelede önemli bir konu da mevzuat ve uygulamalar arasındaki uyumluluktur. Bu konuyla ilgili olarak, çocuk işçilerin çoğunlukla kayıt dışı olarak çalıştığı ve bu sebeple tespitinin zor olduğunun altını çizmek gerekiyor. Tespitin zor olması, mevzuat ve uygulama arasında kurulacak ilişkiyi daha önemli hale getiriyor.

Çocuk işçiliği ile mücadelede alınacak önlemlerin mevzuatta bulunması, uygulamada çocuk işçiliğinin engellenmesini sağlamıyor. Bu nedenle tespit mekanizmalarının geliştirilmesi çok önemli. Eğitim açısından, bu alana en büyük destek okula devamsızlığın etkili bir şekilde takip edilmesi ve nedenlerinin tespit edilmesiyle sağlanabilir. Özellikle, çoban olarak çalışan çocuklar için devamsızlığın ciddi bir mesele olduğu belirtiliyor.¹⁰⁷

103 Ertan Karabıyık tarafından Haziran 2018'de ERG ile paylaşılan sözlü görüştür.

104 703 sayılı KHK ile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile birleştirildi ve yeni bakanlığın ismi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oldu.

105 ÇSGB, 2017.

106 A.g.e.

107 Ertan Karabıyık tarafından Haziran 2018'de ERG ile paylaşılan sözlü görüştür.

5/1/1961 tarihli 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda yer alan 59. maddenin birinci ve ikinci fıkrası, çocuk işçiliği ile mücadeleyle ilişkilendirilebilecek kuralları içeriyor. Maddelerin ilgili fıkraları şöyledir:

- İlköğrenim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel işyerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmazlar.
- İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler.

MEB 2018 Yılı Performans Programı'nda çocuk işçiliği bağlamında dikkatli değerlendirilmesi gereken bir proje var: Mesleki Eğitim Merkezleri Programı (MEMP). Çıraklık Eğitimi, 2016 yılında örgün eğitim kapsamına alındı. MEB tarafından 2018 yılında eğitime erişimi artırmak için belirlenen birkaç faaliyetten birinin MEMP uygulayan okulların tanıtımına ilişkin olması ve bu merkezlerde eğitim alan öğrenci sayısının 136.274'e ulaşması,¹⁰⁸ bu okulların MEB tarafından önceliklendirileceğine işaret ediyor. Ancak MEMP ile ilgili bazı soru işaretleri bulunuyor. Bu okullarda okuyan öğrenciler, merkezlerde en fazla iki gün geçiriyorlar ve haftanın geri kalanında çalışıyorlar. Yaşlıları ile karşılaştırıldığında bu çocukların, okuldan çok işyerinde olmaları endişe verici. Bunun yanı sıra, bu okulların, işverenleri MEMP öğrencilerini istihdam etmeye teşvik edecek bazı özellikleri var. Örneğin, işyerleri MEMP öğrencilerine ücret olarak, en az asgari ücretin %30'unu ödüyor ve bu öğrencilerin sigortası işyeri tarafından değil, okul tarafından yapılıyor. Ama bu okulların işverenleri teşvik etmek yerine, öncelikle öğrencilerin iyi olma halini temel alması, bunu desteklemesi gerekiyor.

SONUÇ

2017-18 eğitim-öğretim yılında net okullulaşma oranlarında devam eden artış, eğitimin büyük resminde önemli gelişmelere işaret etse de, net okullulaşma oranlarını devamsızlık, sınıf tekrarı ve okul terki verileri ile birlikte değerlendirmek gerekiyor. Okullulaşma verileri ile karşılaştırıldığında, bu alanlara yönelik ayrıntılı bilgi kamuoyuyla paylaşılmıyor. Oysa bu alanlardaki veriler, başta eğitime erişimde de dezavantajlı konumda olan çocuklar olmak üzere, pek çok çocuğun durumuna ışık tutacak nitelikte. Örneğin, okul terki verisinin daha etkili izlenmesiyle bu durumu etkileyen okul içi ve dışı etmenler daha iyi analiz edilebilir. Bu sayede, farklı nedenlere yönelik daha etkili bir mücadele sürdürülebilir.

Net okullulaşma oranı artsa da, eğitime erişimde dezavantajlı konumda olan çocukların durumu ciddiyetini koruyor. Özel eğitime ihtiyacı olan çocukların ne kadarının eğitime erişebildiğine ilişkin bir veri bulunmuyor. Suriyeli çocukların eğitime erişiminde cinsiyetler arasındaki farkın eğitim kademelerine göre durumu, kamuoyuyla paylaşılmıyor. Eğitime erişimde dezavantajlı durumda olan çocuklar bu bölümde değinilenlerle sınırlı değil; bu bölümde ele alınamayan anadili Türkçe olmayanlar ve Suriyeli olmayan mülteci çocuklar gibi sorun yaşayan başka pek çok çocuk var.

2018 yılının “Çocuk İşçiliği ile Mücadele Yılı” olması, bu alanda yapılan çalışmalar adına önemli olsa da, bu çalışmaların etkilerini ölçmek için TÜİK tarafından en son 2012 yılında yürütülen “Çalışan Çocuk Anketi”nin yinelenmesine gerek duyuluyor. İzlenmesi ve saptanması zor olan çocuk işçiliği sorununda, düzenli olarak veri paylaşılması büyük önem taşıyor. Bunun yanı sıra, veri kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerekiyor.

Öğrencilerin eğitime eriştikten sonra devam edebilmesini sağlamak da çok önemli. Okula devamın sağlanması için, okul dışı etmenler kadar okul içi etmenlere de dikkat edilmeli. Bu bağlamda, eğitim ortamlarının durumunu iyileştirmeye ve daha kapsayıcı olmasını sağlamaya yönelik çözüm önerileri bu raporun bir başka bölümünde (“Eğitim Ortamları”) ayrıntılı olarak ele alınıyor.

Sonuç olarak, 2017-18 okullulaşmada genel olarak olumlu gelişmelerin yaşandığı bir yıl oldu. Buna ek olarak, MEB eğitime erişimle ilgili olarak pek çok proje yürüttü. Önümüzdeki dönemde bu projelerin sonuç ve etkilerinin kamuoyuyla paylaşılması olumlu olacaktır. Özellikle eğitime erişimde dezavantajlı konumda olan çocuklara yönelik veri paylaşımının artması büyük önem taşıyor.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

ÖĞRETMENLER

ÖĞRETMENLER

GİRİŞ

Eğitim İzleme Raporları'nda öğretmenlere ilişkin güncel gelişmeler, Türkiye'nin güçlü ve nitelikli öğretmen ihtiyacının karşılanmasıyla ilişkisi bakımından değerlendiriliyor. Söz konusu ihtiyacın karşılanması, kimlerin öğretmen olmayı seçtiğinden mevcut öğretmenlerin gelişimleriyle ilgili politikalara ve atamalara kadar pek çok aşamayla ilişkilidir. Bu raporda öğretmenlerle ilgili güncel durum, aşağıda sunulan ana başlıklar altında değerlendiriliyor:

- Öğretmenliği çekici bir meslek seçeneği durumuna getirmek
- Öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçlarını karşılamak
- Öğretmen atamaları ve özlük hakları

ÖĞRETMENLİĞİ ÇEKİCİ BİR MESLEK SEÇENEĞİ DURUMUNA GETİRMEK

*Her derslikte etkili öğretmenlerin bulunması en başta öğretmenliğin toplumda çekici bir meslek olarak görülmesine bağlıdır.*¹⁰⁹

Pek çok çalışma, öğretmenlik mesleğini seçmenin ardındaki motivasyonları üçe ayırıyor: içsel, dışsal ve sosyal fedakarlıkla ilgili (*altruistic*) motivasyonlar. Giersch'e göre içsel motivasyon doğrudan öğretmenlik mesleğinin içeriğiyle ilgili, örneğin çocuklarla birlikte çalışmayı istemek gibi konuları; dışsal motivasyon iş güvencesi, maaş, tatiller gibi doğrudan öğretmenlik mesleğinin içeriğiyle ilgili olmayan konuları; fedakarlıkla ilgili motivasyon ise topluma ya da ülkeye yarar sağlayan bir işte çalışma düşüncesini kapsıyor.¹¹⁰

Bu alt başlıkta, öncelikle çeşitli araştırmalardan ve verilerden yararlanılarak, öğretmenlik mesleğinin mevcut durumda ne kadar çekici bulunduğu ele alınıyor. Ardından, öğretmenlik mesleğine yönelmek için dışsal motivasyon kaynakları olarak kabul edilen istihdam, maaş ve çalışma koşullarına ilişkin veriler ayrıntılı inceleniyor.

MEVCUT DURUM

Schleicher, yüksek başarı gösteren eğitim sistemlerinde öğretmen yetiştiren proprogramların sayısını sınırlı tutup bu programlara yüksek standartlarla öğrenci almaya doğru bir eğilim olduğuna dikkat çekiyor.¹¹¹ Türkiye'de ise eğitim fakültesi ve öğrenci sayılarının yüksek olduğu iddia edilebilir; 2017-18 eğitim-öğretim yılında 89 eğitim fakültesinde (tüm fakültelerin %5,9'unu oluşturuyor) öğrenim gören 214.608 öğrenci bulunuyor.

109 OECD, 2005.

110 Giersch, 2016.

111 Schleicher, 2018.

OECD tarafından yürütülen Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (*Programme for International Student Assessment - PISA*) 2015 sonuçları pek çok ülkede 15 yaşındaki öğrenciler arasında gelecekte öğretmen olmayı isteyenlerin matematik başarısının başka meslekleri isteyenlerden düşük olduğunu gösteriyor. Grafik 3.1'de görüldüğü gibi Türkiye, söz konusu farkın yüksek olduğu ülkeler arasındadır; gelecekte öğretmen olmayı isteyenlerin matematik başarısı başka bir meslek seçmek isteyenlerden 40,1 puan düşüktür. Bu durum, öğretmenliğin akademik başarısı yüksek çocuklar için çok arzulanan bir meslek olmadığını gösteriyor. Yalnızca 11 ülkede (Japonya, Güney Kore, Estonya, Slovenya, Tayvan, Çek Cumhuriyeti, İsviçre, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Macaristan ve Dominik Cumhuriyeti) öğretmen olmak isteyenlerin Matematik başarısı diğer meslekleri seçmek isteyenlerden daha yüksektir. Schleicher, Yetişkin Yeterliklerinin Uluslararası Değerlendirilmesi Programı (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies, PIAAC*) verilerine dayanarak, hiçbir ülkede öğretmenlerin en yüksek başarıya sahip üniversite mezunları arasından gelmediğine de dikkat çekiyor.¹¹²

Yüce ve diğ. tarafından, üniversitelerin Türkçe öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 283 kişiyle yapılan araştırmada, öğretmen olmak isteyenler için içsel, dışsal ve fedakarlıkla ilgili motivasyonların tümünün meslek seçiminde etkili olduğu ortaya çıkarılıyor.¹¹³ Söz konusu çalışmaya göre, kadınlar için içsel motivasyon (mesleği idealize etme, eğitim ortamlarına ilgi duyma vb.) ve fedakarlıkla ilgili motivasyon (Türkçe'yi sevme ve başkalarına öğretmek isteme, topluma hizmet etme vb.), erkekler içinse dışsal motivasyon (tatiller, maaş vb.) daha baskındır.¹¹⁴

Türkiye özelinde, içsel motivasyon ve fedakarlıkla ilgili motivasyona ilişkin fazla veri bulunmuyor. Bu nedenle aşağıdaki başlıklarda, uluslararası karşılaştırmalara da olanak verecek biçimde verilerin bulunduğu, dışsal motivasyon kaynakları olarak kabul edilen istihdam, maaş ve çalışma koşulları üzerinde ayrıntılı biçimde duruluyor.

İSTİHDAM VE MAAŞ

2016 yılına ilişkin veriye göre Türkiye'de atama bekleyen toplam öğretmen sayısı 438.134'tür.¹¹⁵ Eylül 2018 itibarıyla öğretmen açığı ise 117.403'tür.¹¹⁶ Ayrıca, 2017-18 eğitim-öğretim yılında eğitim fakültelerinde öğrenim gören toplam öğrenci sayısı da 214.608'dir.¹¹⁷ Hem atama bekleyenler, hem de önümüzdeki yıllarda eğitim fakültelerinden mezun olacaklar dikkate alındığında, öğretmen adaylarının sayısının öğretmen açığının oldukça üzerinde olduğu anlaşılıyor.

Öğretmenlerin büyük bölümü için temel istihdam alanı resmi kurumlardır. Öğretmenlerin %85,5'i resmi kurumlarda, %14,5'i özel kurumlarda görev yapıyor. İstihdamın büyük bölümünün resmi kurumlarda olması ve bir kez işe yerleştikten sonra işi kaybetmenin görece zor olması öğretmenlik mesleğini çekici kılabiliyor; ancak atanmak önemli bir sorundur ve bu sorununun önümüzdeki yıllarda da devam etmesi beklenebilir.

112 A.g.e.

113 Yüce vd., 2013.

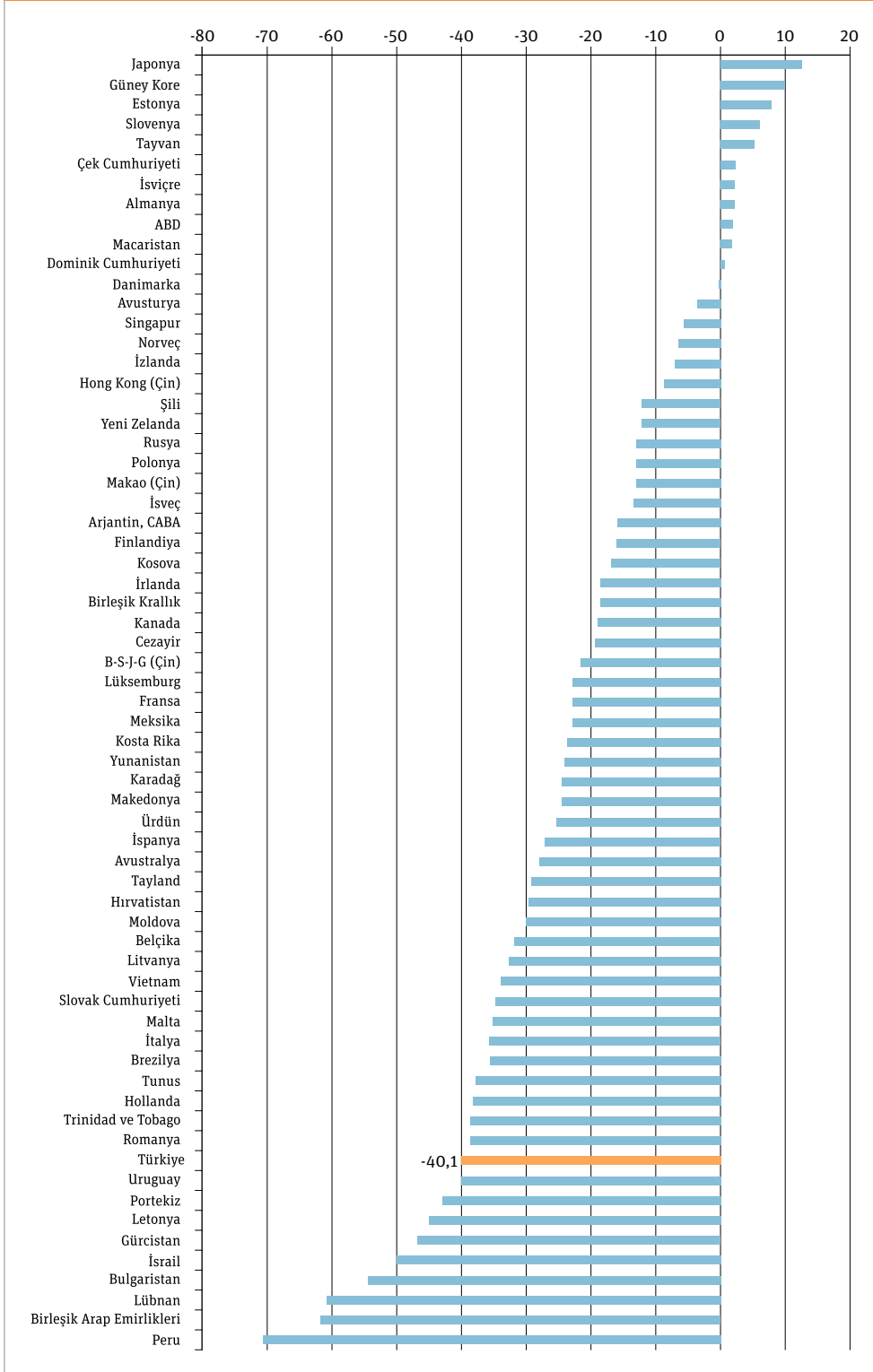
114 A.g.e.

115 MEB ÖYGM, 2017a.

116 MEB, 13 Eylül 2018.

117 YÖK, 2018a.

GRAFİK 3.1: PISA 2015 SONUÇLARINA GÖRE ÖĞRETMEN OLMAK İSTEYENLER İLE BAŞKA BİR MESLEK SEÇMEK İSTEYENLER ARASINDAKİ MATEMATİK BAŞARISI FARKI

TABLO 3.1: KADEMELERE GÖRE RESMİ VE ÖZEL KURUMLARDAKİ ÖĞRETMEN SAYILARI, 2017-18

		Resmi	Özel	Toplam
Okul öncesi	Sayı	25.688	19.447	45.135
	Oran	%56,9	%43,1	%100,0
İlkokul	Sayı	268.210	28.966	297.176
	Oran	%90,3	%9,7	%100,0
Ortaokul	Sayı	302.257	37.593	339.850
	Oran	%88,9	%11,1	%100,0
Ortaöğretim	Sayı	284.518	63.451	347.969
	Oran	%81,8	%18,2	%100,0
Toplam	Sayı	880.673	149.457	1.030.130
	Oran	%85,5	%14,5	%100,0

Kaynak: MEB, 2018a.

Açıklama: Resmi ve özel anasınıflarında görev yapan 39.122 öğretmen, okul öncesi satırında değil, kadrolarının bağlı bulunduğu okul kademesinde gösterildi.

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'na göre, Türkiye'de bireyler, pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, işe ilişkin en öncelikli konunun para kazanmak olduğunu düşünüyorlar ve işte yüksek gelir elde etmeyi önemsiyorlar.¹¹⁸ Bu açıdan bakıldığında, öğretmenlerin net maaşlarının pek çok kamu çalışanından düşük olmasının mesleğin çekiciliğine olumsuz etki etmesi beklenebilir. Temmuz 2018 itibarıyla 1. derece 4. kademe¹¹⁹ çalışan bir öğretmenin aile ve çocuk yardımı dahil net maaşı 4.247 TL'dir.¹²⁰ Öğretmenler, bir hafta içinde maaşları karşılığı girmeleri gereken sayıdan¹²¹ fazla derse girmeleri durumunda, her bir ders için ek ders ücreti alıyorlar. Ocak-Temmuz 2018 döneminde ek ders ücreti kadrolu öğretmenler için 12,80 TL, sözleşmeli öğretmenler için 11 TL'dir.¹²² Ek ders ücretine karşın öğretmenlerin aylık gelirlerinin kamuda çalışan mühendislerin veya uzman doktorlarınkini yakalaması güçtür.

118 Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2017.

119 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu gereği, kamu çalışanları mezun oldukları öğretim kurumuna göre mesleğe belirli bir derece ve kademededen başlarlar. Üniversitelerin lisans programlarından mezun olan öğretmenler göreve 9. derece 1. kademededen başlarlar; 1. derece ve 4. kademe en yüksek düzeydir.

120 Maliye Bakanlığı, 2018b.

121 MEB, 2018e.

122 Mevzuatın Yeri, 16 Ocak 2018; Kamu Ajans, 16 Temmuz 2018.

TABLO 3.2: UNVANLARA GÖRE KAMU GÖREVLİLERİNİN NET MAAŞLARI (TL)

Unvan	Derece/Kademe	2017 Temmuz	2018 Ocak	2018 Temmuz
Müsteşar	1/4	10.435	11.064	11.978
Genel müdür	1/4	9.153	9.709	10.507
Kaymakam 1. sınıf	1/4	8.406	8.901	9.651
Profesör	1/4	7.916	8.384	9.089
Uzman doktor	1/4	5.605	6.064	6.568
Mühendis	1/4	4.908	5.204	5.634
Şube müdürü (Üniversite mezunu)	1/4	4.807	5.098	5.519
Başkomiser	3/1	4.804	5.095	5.516
Avukat	1/4	4.684	4.967	5.377
Araştırma görevlisi	7/1	4.657	4.939	5.347
Polis memuru	8/1	4.201	4.457	4.823
Vaiz	1/4	3.846	4.082	4.415
Öğretmen	1/4	3.699	3.927	4.247
Hemşire (Üniversite mezunu)	5/1	3.592	3.814	4.124
Teknisyen (Lise mezunu)	11/1	3.073	3.265	3.527
Memur (Üniversite mezunu)	9/1	2.951	3.136	3.387

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2018a; Maliye Bakanlığı, 2018b.

*Aile ve çocuk yardımı dahil net maaşlardır. Maliye Bakanlığı tarafından aile yardımı ödeneği hesabında çalışmayan eş ve 2 çocuk (0-6 yaş grubu ve diğer) temel alınmıştır. Maaş hesaplamalarına, bölgesel ödemeler, ek ders ücreti, vekalet ücreti, döner sermaye ödemesi ve yabancı dil tazminatı gibi ödemeler ise dahil edilmemiştir. Kamu çalışanlarının maaşları meslekteki derecelerine ve kademelerine göre farklılaşır; "derece/kademe" sütununda hangi derecedeki çalışanların maaşlarının kapsandığı gösteriliyor.

Schleicher, öğretmen maaşları konusunda bazı ülkelerin özel politikalar uyguladığına dikkat çekiyor. Örneğin, bazı Doğu Asya ülkelerinde kamu çalışanları arasında öğretmenlerin en yüksek maaş alanlar olmalarının yasayla güvence altına alındığını; Singapur'da öğretmen adaylarına öğrenimleri süresince de maaş ödendiğini belirtiyor.¹²³ Türkiye'deki öğretmen maaşlarını başka ülkelerle karşılaştırmak için elverişli veriler mevcuttur. OECD tarafından yayımlanan "Bir Bakışta Eğitim 2018" (*Education at a Glance 2018*) başlıklı raporda, öğretmen maaşlarını ülkeler arasında karşılaştırmanın anlamlı olması için Satınalma Gücü Paritesi (SGP)¹²⁴ dikkate alınarak ABD doları cinsinden hesaplanan öğrenci başına yıllık maaşlar kullanılıyor. Tablo 3.3'te, görüldüğü gibi OECD ortalamasında öğrenci başına düşen öğretmen maaşı Türkiye'dekinin iki katından

123 Schleicher, 2018.

124 Mal ve hizmetlerin fiyatları ülkeler arasında değişiklik gösteriyor. Ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılıklarını ortadan kaldırarak para birimlerini eşitlemek amacıyla Satınalma Gücü Paritesi (SGP) kullanılıyor. Ayrıntılı açıklama için bkz. TÜİK, 2008.

fazladır. Ayrıca, öğretmen maaşlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) oranı, Türkiye'de OECD ortalamasına göre oldukça düşük kalıyor. Matematik başarısı yüksek çocukların öğretmenlik mesleğini çekici gördüğü (Bkz. Grafik 3.1.) üç ülkenin¹²⁵ verileri de tabloya dahil edildi. Bu ülkeler içinde, Slovenya ve Japonya'da maaşların mesleğin çekiciliğine katkısı olduğu düşünülebilir.

**TABLO 3.3: ÖĞRENCİ BAŞINA YILLIK ORTALAMA MAAŞ, 2016
(SATINALMA GÜCÜ PARİTESİ'NE GÖRE HESAPLANMIŞ, ABD DOLARI)***

	Maaşlar			Maaşların GSYH'ye oranı		
	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim
Slovenya	2.775	6.487	-	8,5	19,8	-
Japonya	3.073	3.778	-	7,3	8,9	-
OECD ortalaması	2.936	3.604	3.723	6,9	8,7	8,6
Estonya	1.296	1.920	-	4,5	-	-
Türkiye	1.258	1.412	1.546	4,9	5,5	6,1

Kaynak: OECD, 2018a.

*Tabloda yer verilen ülkelerin sırası ortaokul maaşına göre.

OECD tarafından paylaşılan 2017 verilerine göre, Türkiye, OECD ülkeleri içinde öğretmenlerin başlangıç maaşları ile mesleklerinin ileriki yıllarında alabilecekleri en yüksek maaş arasındaki farkın en az olduğu ülkeler arasındadır.

Türkiye'de ortaokul öğretmenleri için en yüksek maaş, başlangıç maaşından yalnızca %27 fazladır. Oysa OECD ülkelerinin çoğunda bu artış %50'nin üzerindedir. Mesleki deneyim (yıl bakımından) arttıkça maaşların en fazla arttığı ülkeler Güney Kore (%179 artış), İsrail (%166) ve Japonya'dır (%109).¹²⁶

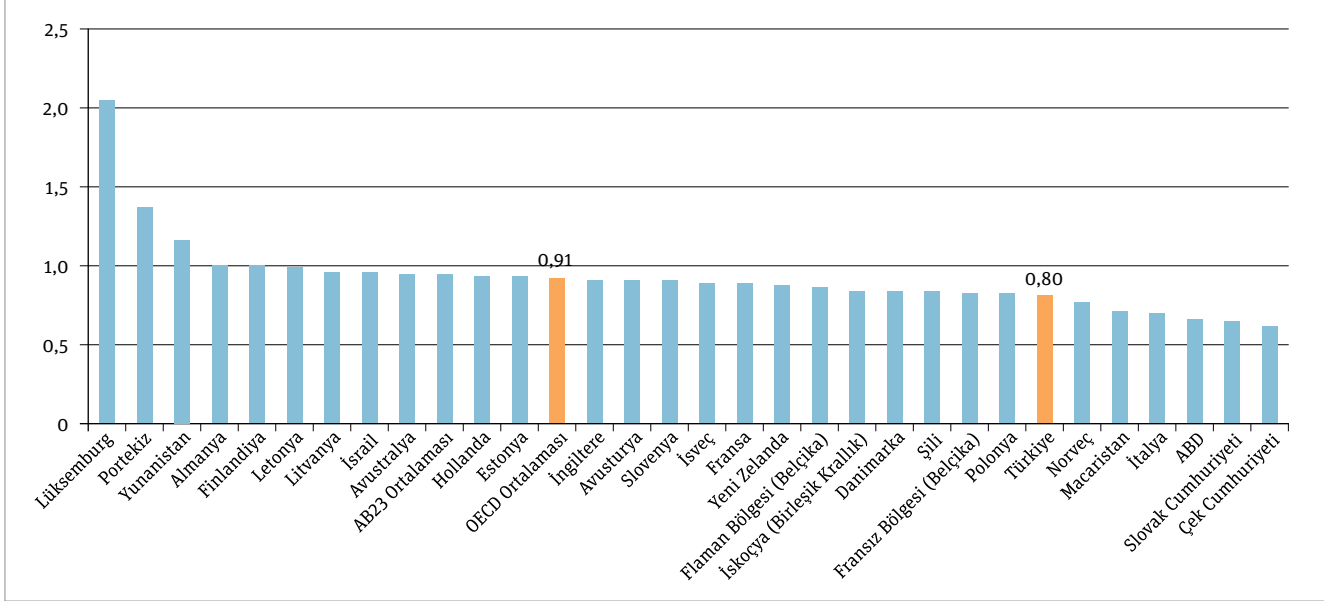
Grafik 3.2'de 30 ülke ve bölge ile OECD ve AB23¹²⁷ ortalamaları için ortaokul öğretmenlerinin maaşlarının tam zamanlı çalışan yükseköğretim (önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) mezunlarının ortalama maaşlarına oranı gösteriliyor. OECD ortalamasında, Türkiye'de ve pek çok ülkede öğretmen maaşlarının diğer yükseköğretim mezunlarının ortalama maaşlarından düşük olduğu görülüyor. Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan, Almanya ve Finlandiya'da ise öğretmen maaşları diğer yükseköğretim mezunlarınınkinden yüksek veya onlarınkine eşittir. Sonuç olarak, Türkiye'de öğretmen maaşlarının mesleği başka mesleklere kıyasla çekici kılmaya katkı sağlayacak düzeyde yüksek olmadığı iddia edilebilir.

125 Güney Kore de bu ülkeler arasındadır; ancak Güney Kore için aynı yıla ait maaş verisine erişilememiştir.

126 OECD, 2018a.

127 Hem Avrupa Birliği'ne hem de OECD'ye üye olan 23 ülke: Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Yunanistan.

GRAFİK 3.2: ORTAOKUL ÖĞRETMENİ MAAŞLARININ YÜKSEKÖĞRETİM MEZUNU ÇALIŞANLARIN MAAŞLARINA ORANI, 2017

Kaynak: OECD, 2018a.

* İkramiye ve ödenekleri de kapsayan yıllık ortalama maaşlar dikkate alınmıştır. Öğretmen maaşları 25-64 yaş arasında olup tüm yıl, tam zamanlı çalışan yükseköğretim (önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) mezunlarının kazançlarına bölünmüştür.

ÇALIŞMA KOŞULLARI

Sinclair'e göre çalışma koşulları, öğretmen adaylarının dışsal motivasyon kaynakları arasında sayılıyor. İş saatleri, tatil süreleri, iş yükü ve huzurlu çalışma ortamı gibi konular çalışma koşulları çerçevesinde ele alınıyor.¹²⁸

Aksu ve diğ. ile Kılınc ve Mahiroğlu tarafından yürütülen çalışmalar tatillerin, Türkiye'de öğretmen olmak isteyen bireyleri motive eden etmenler arasında yer aldığını gösteriyor.¹²⁹ Türkiye'de öğretmenler yılda yaklaşık 41 hafta (seminer dönemleri dahil, yarıyıl ve yaz tatilleri hariç) çalışıyor, 11 hafta ise izinli oluyorlar. Öğretmenlerin izin hakları, genel olarak devlet memurlarına ve işçilere tanınanın oldukça üzerindedir.¹³⁰

OECD tarafından paylaşılan ve Grafik 3.3'te yer alan sayılar, çeşitli ülkelerde öğretime ayrılan yasal süreyi gösteriyor. Yasal süreler, öğretmenlerin gerçek iş yükünü yansıtmakta yetersiz kalabilir; ancak uluslararası karşılaştırma yapmak için elverişlidir.¹³¹ Buna göre, Türkiye'de resmi kurumlarda görev yapan ortaokul öğretmenlerinin bir yılda öğretime ayırmaları gereken yasal süre pek çok ülkenin ve OECD ortalamasının altındadır. Bu durum, Türkiye'de öğretmenliği tercih edenlerin çalışma saatlerini motive edici gördüğü bulgusu¹³² ile uyumlu görünüyor.

128 Sinclair, 2008.

129 Aksu vd., 2010; Kılınc ve Mahiroğlu, 2009.

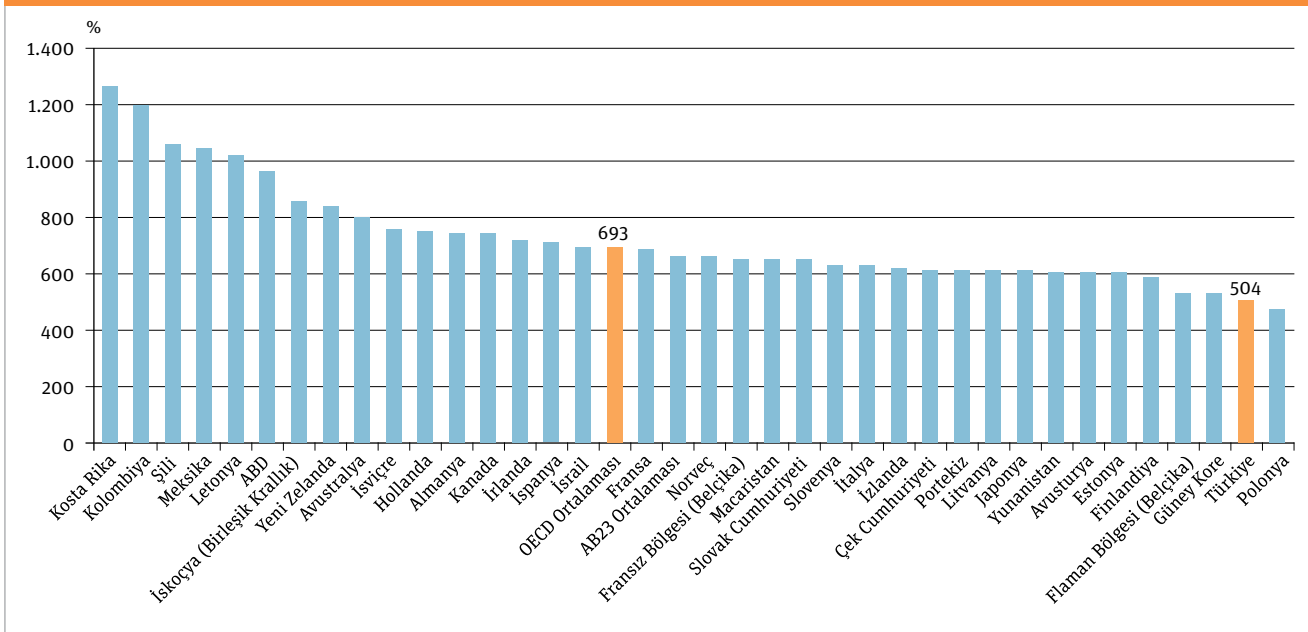
130 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre devlet memurlarının yıllık izin süresi hizmeti yılına bağlı olarak 20 gün ile 30 gün arasında değişiyor. 4857 sayılı İş Kanunu'na göre işçilerin yıllık izin süreleri sözleşmeyle belirleniyor; dolayısıyla kurumdan kuruma farklılık gösterebiliyor. Verilmesi gereken en az izin süresi ise hizmet yılına bağlı olarak 14 gün ile 26 gün arasında değişiyor.

131 OECD, 2018a.

132 Sinclair, 2008.

Yıllık yasal öğretim saatinin düşük olduğu ülkeler arasında Güney Kore ve Finlandiya gibi, akademik başarının yüksek olduğu ülkeler de yer alıyor. Başarının aynı düzeyde yüksek olmadığı pek çok Latin Amerika ülkesinde ise öğretime ayrılan yasal sürenin yılda 1.000 saatin üzerine çıkabildiği görülüyor. Dolayısıyla öğretime ayrılan süre ile başarı arasında bir ilişki kurmak güç görünüyor. OECD raporunda öğretime ayrılan sürenin uzun olmasının, derse hazırlık, öğrencinin performansını değerlendirme vb. işlere yeterli zaman kalmaması nedeniyle olumsuz etkileri olabileceğine dikkat çekiliyor.¹³³

GRAFİK 3.3: GENEL EĞİTİM VEREN DEVLET ORTAOKULLARINDA YILLIK YASAL ÖĞRETİM SAATİ SAYISI, 2017

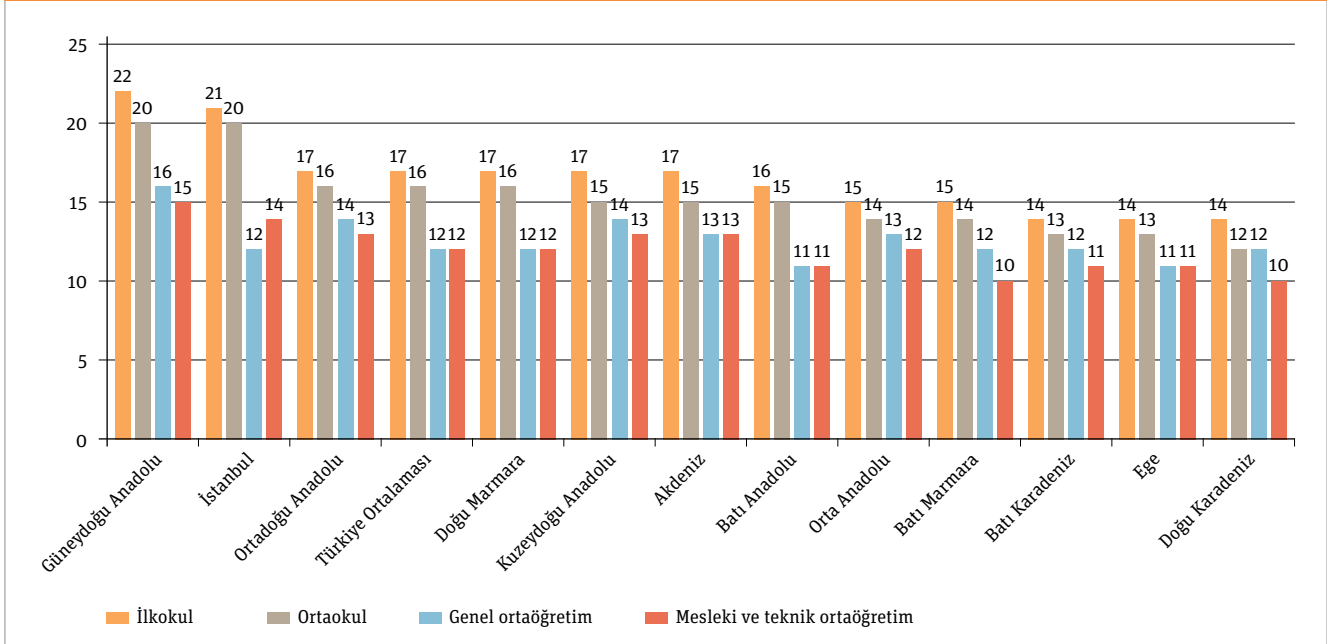

Kaynak: OECD, 2018a.

Açıklama: Öğretime ayrılan yasal saati gösteriyor. Saat ile, ülkeden ülkeye değişkenlik gösterebilen ders saati süresi değil, 60 dakika kastediliyor. ABD için referans yıl 2016'dır ve öğretime ayrılan gerçek süre gösterilmiştir. Japonya için okul yılı başında planlanan saat sayısı gösterilmiştir. OECD ortalamasına, OECD'ye 2018'de katılan Litvanya dahildir.

Türkiye'de çalışma koşulları okullar arasında farklılık gösterebiliyor. Bu farkı izlemek için elverişli bir veri öğretmen başına düşen öğrenci sayıdır. Grafik 3.4'te görüldüğü gibi, kademeler, okul türleri ve bölgeler arasında dikkat çekici farklar bulunuyor. Örneğin ilkokulda ve ortaokulda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Güneydoğu Anadolu'da ve İstanbul'da Türkiye ortalamasının üzerindedir; Doğu Karadeniz, Ege ve Batı Karadeniz'de ise oldukça altındadır. Bu verilerin bölgeler için ortalama değerleri yansıttığını; dolayısıyla aynı bölge, il, hatta mahalle içinde bile okullar arasında büyük farklar olabildiğini akılda tutmak yararlı olacaktır.

GRAFİK 3.4: BÖLGELERE VE KADEMEYE GÖRE ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI, 2017-18

Kaynak: MEB (2018a) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye'deki okulların koşulları, bu raporun "Öğrenme Ortamları" bölümünde daha ayrıntılı biçimde ele alındığı üzere, pek çok açıdan farklılaşabiliyor. Örneğin, ilköğretim düzeyinde okulların %14,4'ünde, ortaöğretim düzeyinde ise okulların %6,4'ünde ikili öğretim uygulanıyor. Kütüphane, spor salonu, çok amaçlı salon vb. alanları yetersiz olan okullar da bulunuyor. Bu veriler, öğretmenlerin çalışma koşullarının okuldan okula değişkenlik gösterdiğine işaret ediyor. Okullar, öğrenim gören çocukların sosyoekonomik durumu bakımından da farklılaşıyor. Bu durum, başlı başına ayrı bir çalışma konusu olduğundan bu raporda değerlendirilemiyor; ancak sosyoekonomik durumun okul-aile birliği bütçelerinden çocukların hazırbulunuşluklarına kadar pek çok alanda öğretmenlerin çalışma koşullarını etkileyebildiğini akılda tutmakta yarar vardır.

ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİM İHTİYAÇLARINI KARŞILAMAK

Bu bölümde öğretmenlerin mesleki gelişimine odaklanılıyor ve özellikle son bir yılda yaşanan gelişmeler ele alınıyor. Mesleki gelişim, eğitim fakültelerinde sunulan eğitimi de kapsayacak biçimde geniş bir çerçevede ele alınıyor.

EĞİTİM FAKÜLTELERİ

Türkiye'de öğretmen yetiştirmede reform gerekliliği pek çok yönüyle uzun yıllardır tartışılan bir konudur.¹³⁴ Bu başlık altında, öğretmen yetiştirmenin tüm boyutlarına değinmek mümkün olmadığından, değerlendirmeler geçen yıl yaşanan gelişmelerle sınırlı tutuluyor.

134 Özcan, 2011.

Schleicher'e göre, yüksek başarı gösteren eğitim sistemlerinde, öğretmen adaylarının sınıf içi koşullarla erken bir aşamada tanışmalarına ve öğrenci ihtiyaçlarına en uygun pedagojik yaklaşımla karşılık verme becerisi kazanmalarına özel önem veriliyor.¹³⁵ Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin yeniden yapılandırılması tartışmalarında üzerinde durulan konulardan biri de hizmet öncesi eğitimin yeterince uygulamaya dönük olmadığı, dolayısıyla öğretmen adaylarını mesleğe başladıklarında karşılaştıkları koşullara yeterince iyi hazırlanmadığıdır.¹³⁶ MEB tarafından Haziran 2017'de yayımlanan *Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023*'te (ÖSB) yer alan sekiz temel hedeften biri "öğretmen yetiştirmeye yönelik programlarda eğitimleri iyileştirmek"tir.¹³⁷ Söz konusu hedef altında "Öğretmen yetiştirmeye yönelik programların uygulama ağırlıklı olarak yeniden yapılandırılması" eylemine de yer veriliyor.¹³⁸ Söz konusu eylemin 2019 yılı sonuna kadar MEB ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) işbirliğinde yaşama geçmesi planlanıyor.

Öğretmen yetiştirmeye yönelik programları iyileştirme hedefi doğrultusunda atılan somut bir adım Mayıs 2018'de YÖK tarafından 25 öğretmenlik programının güncellenmesidir. YÖK tarafından yapılan açıklamada da yer verildiği üzere, öğretim programlarının koşullara ve gereksinimlere uygun olarak güncellenmesi önemlidir. Değişikliklerin gerekçesinde "alan eğitimine yönelik derslerle öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yeniden oluşturulması ve programlarda bunlara ağırlık verilmesi, öğretmenlik uygulamalarının daha geniş bir zamana yayılması ve daha yapılandırılmış bir biçimde gerçekleştirilmesi, öğretmen yetiştirme lisans programlarının MEB'in yeniden hazırlayarak uygulamaya koyduğu ders programlarıyla uyumlu hale getirilmesi" konuları öne çıkıyor.¹³⁹

Öğretim programlarındaki düzenlemeler, her bir öğretmenlik alanı için hangi derslerin, kaçınıcı sınıfta sunulacağı ve zorunlu olup olmayacağı gibi pek çok alanda değişiklik getiriyor. Değişikliklere ilişkin görüşler şu şekilde özetlenebilir. Prof. Dr. Mustafa Özcan, öğretmen yetiştirme görevinin yükseköğretim kurumlarına verildiği 1982'den bu yana yapılan değişikliklerin bilgi çağının gereklilikleri dikkate alındığında yetersiz kaldığını, dolayısıyla YÖK tarafından gösterilen çabaların değerli olduğunu belirtiyor. Öğretmenlik uygulaması dersinin iki döneme çıkarılmış olmasının da olumlu buluyor. Öte yandan, başka fakülteler öğretim programlarını kendileri yaparken, eğitim fakültelerinde programların YÖK tarafından hazırlanmasını sorunlu görüyor; YÖK'ün rolünün bir üst kurum olarak standartları belirlemek olarak değişmesini öneriyor. Özcan, güncellenen programlarda eğitim fakültelerinin karar verebildiği derslerin oranının azaldığına, dolayısıyla programların esnekliğini yitirdiğine de dikkat çekiyor.¹⁴⁰

135 Schleicher, 2018.

136 Özcan, 2011; TEDMEM, 2015.

137 MEB ÖYGM, 2017a.

138 A.g.e.

139 YÖK, 2018b.

140 Prof. Dr. Mustafa Özcan tarafından Ekim 2018'de ERG ile paylaşılan yazılı görüştür.

Prof. Dr. Gelengül Haktanır, Okul Öncesi Öğretmenliği lisans programında yapılan değişikliklere ilişkin değerlendirmesinde, Erken Çocuklukta Çevre Eğitimi, Çocuğu Tanıma ve Değerlendirme, Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları, Okula Uyum ve Erken Okuryazarlık Eğitimi gibi derslerin güncellenen programa eklenmesini yararlı görüyor. Öte yandan, okulda gözlem ve uygulama sürelerinin azaltılmasını; Anne-Baba Eğitimi, Etkili İletişim, Psikoloji gibi okul öncesi öğretmenleri için kilit önem taşıyan derslerin kaldırılmasını; özel eğitim ve kaynaştırma eğitimine ilişkin derslerin sayısının ve sürelerinin azaltılmasını ise hatalı buluyor.¹⁴¹ Prof. Dr. S. Renan Sezer ise sınıf öğretmenlerinin aldığı, bir sonraki kademeye ilişkin matematik derslerinin kaldırılmasını, öğretmenlerin konular arasında dikey bağlantı kurmasını engelleyecek bir düzenleme olarak değerlendiriyor.¹⁴² Bu değerlendirmeler, programların her bir alanda uzman akademisyenlerin görüş ve katkıları alınarak yeniden ele alınmasının yararlı olabileceğini gösteriyor.

ÖSYM tarafından yayımlanan rapora göre, Öğretmenlik Alan Bilgisi Testi'ne (ÖABT) giren adaylar içinde fen-edebiyat fakültesi mezunları özellikle belirli branşlarda geniş yer tutuyor. Örneğin 2017 yılında ÖABT'ye giren öğretmen adaylarının Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği'nde %96'sı, Tarih Öğretmenliği'nde %94'ü, Matematik Öğretmenliği'nde %92'si fen-edebiyat fakültesi mezunudur.¹⁴³ Çelik ve diğ. 2016'dan itibaren pedagojik formasyon konusunda YÖK tarafından belirlenen kontenjanların kaldırılmasına ve kontenjan kararının üniversitelere bırakılması sonucunda formasyon alan fen-edebiyat fakültesi mezunu sayısındaki artışa dikkat çekiyorlar.¹⁴⁴ Dolayısıyla, hizmet öncesi eğitimle ilgili düzenlemelerin yalnızca eğitim fakültelerine odaklanması eksiklik olacaktır. Bununla birlikte, fen-edebiyat fakültesi mezunlarının formasyon eğitimi yoluyla öğretmen olabilmeleri başlı başına bir tartışma ve inceleme konusudur.¹⁴⁵

ÖĞRETMEN YETERLİKLERİ VE PERFORMANS DEĞERLENDİRME

Öğretmen yeterlikleri “öğretmenlerin öğretmenlik mesleğini etkili ve verimli bir biçimde yerine getirebilmeleri için sahip olmaları gereken bilgi, beceri ve tutumlar” olarak tanımlanıyor.¹⁴⁶ Haziran 2017'de yayımlanan ÖSB'de “Öğretmen yeterliklerinin ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenmesi” hedefine yer verildi.¹⁴⁷ Bunun üzerine, 2006 tarihli Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri belgesi güncellenerek Aralık 2017'de yayımlandı.¹⁴⁸ Güncel belge, 3 yeterlik alanı, 11 yeterlik ve 65 göstergeden oluşuyor.

141 Prof. Dr. Gelengül Haktanır tarafından Ekim 2018'de ERG ile paylaşılan yazılı görüştür.

142 Prof. Dr. S. Renan Sezer tarafından Ekim 2018'de ERG ile paylaşılan sözlü görüştür.

143 ÖSYM, 2018.

144 Çelik vd., 2017.

145 TEDMEM, 2015; ERG, 2015a.

146 MEB ÖYGM, 2017b.

147 MEB ÖYGM, 2017a.

148 Bkz. MEB ÖYGM, 2017b.

TABLO 3.4: ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ GENEL YETERLİKLERİ

A. Mesleki bilgi	B. Mesleki beceri	C. Tutum ve değerler
A1. Alan bilgisi Alanında sorgulayıcı bakış açısını kapsayacak şekilde ileri düzeyde kuramsal, metodolojik ve olgusal bilgiye sahiptir.	B1. Eğitim-öğretimi planlama Eğitim-öğretim süreçlerini etkin biçimde planlar.	C1. Millî, manevi ve evrensel değerler Millî, manevi ve evrensel değerleri gözetir.
A2. Alan eğitimi bilgisi Alanının öğretim programına ve pedagojik alan bilgisine hakimdir.	B2. Öğrenme ortamları oluşturma Bütün öğrenciler için etkili öğrenmenin gerçekleşebileceği sağlıklı ve güvenli öğrenme ortamları ile uygun öğretim materyalleri hazırlar.	C2. Öğrenciye yaklaşım Öğrencilerin gelişimini destekleyici tutum sergiler.
A3. Mevzuat bilgisi Birey ve öğretmen olarak görev, hak ve sorumluluklarına ilişkin mevzuata uygun davranır.	B3. Öğretme ve öğrenme sürecini yönetme Öğretme ve öğrenme sürecini etkili bir şekilde yürütür.	C3. İletişim ve işbirliği Öğrenci, meslektaş, aile ve eğitimin diğer paydaşları ile etkili iletişim ve işbirliği kurar.
	B4. Ölçme ve değerlendirme Ölçme ve değerlendirme yöntem, teknik ve araçlarını amacına uygun olarak kullanır.	C4. Kişisel ve mesleki gelişim Öz değerlendirme yaparak, kişisel ve mesleki gelişimine yönelik çalışmalara katılır.

Kaynak: MEB ÖYGM, 2017b.

Öğretmenlerden beklenenleri açık biçimde ortaya koyan bir belgenin bulunması önemlidir. Ayrıca öğretmen yeterlikleri, öğretmen yetiştiren programlardaki içerik ve yöntemlerin tasarlanması ve mevcut öğretmenlerin gelişim ihtiyaçlarının karşılanması için yol gösterici olabilir. *MEB 2015-2019 Stratejik Planı*'nda da öğretmen yeterlikleri, öğretmenlerin mesleki gelişimi ile ilişkilendirilmiştir.¹⁴⁹

Öğretmen yeterliklerinin amacına tam olarak ulaşması, kapsam ve içerik bakımından tatmin edici olmasına bağlıdır. Türk Eğitim Derneği Düşünce Kuruluşu'nun (TEDMEM) değerlendirmelerinde "öğretmenliğin doğasında olması gereken" çocuk ve insan haklarını gözetme, mesleki etik ilkelere uyma gibi konuların öğretmen yeterliliği olarak tanımlanmasının sorunlu olduğuna, ayrıca "kişisel bakımı ile sağlığına özen gösterir" ya da "tutum ve davranışlarıyla öğrencilere rol model olur" gibi göstergelerin, objektif olarak ölçülmesinin güçlüğüne dikkat çekiliyor.¹⁵⁰

Aralık 2017'de, öğretmen yeterliklerinin öğretmenlerin performansının değerlendirilmesi için de referans metin olacağı açıklandı.¹⁵¹ Performans değerlendirme konusu ise, 2017-18 eğitim-öğretim yılı süresince başlı başına bir tartışma konusu haline gelmiştir. Performans değerlendirme konusundaki süreç şu şekilde özetlenebilir:

- 2014-2018 yıllarını kapsayan *10. Kalkınma Planı*'nda kamuda performans değerlendirme sisteminin yaşama geçirilmesine ve öğretmen yetiştirme ve geliştirme sisteminin performansa dayanan bir yapıda düzenlenmesine yer verildi.

149 MEB SGB, 2015.

150 TEDMEM, 6 Nisan 2018.

151 MEB, 2017a.

- 17 Nisan 2015 tarihli *Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği*'nin 54'üncü maddesinde öğretmenlerin görev yaptıkları kurumun müdürü tarafından her ders yılı sonunda değerlendirilmeleri konusuna yer verildi.¹⁵² Ancak bu madde uygulanmadı.¹⁵³
- Haziran 2017'de *Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023*'te "Öğretmenlerin gelişim ihtiyacını tespit için periyodik olarak yapılacak bir performans değerlendirme sistemini hayata geçirmek" hedefine yer verildi.¹⁵⁴
- Ekim 2017'de taslak program 32 pilot ilde 132 kurumda uygulandı.¹⁵⁵
- Şubat 2018'de Öğretmen Performans Değerlendirme ve Aday Öğretmenlik İş ve İşlemleri Yönetmelik Taslağı hazırlandı ve görüşe açıldı.¹⁵⁶ Şubat-Nisan 2018'de üniversitelerden ve sendikalardan görüş alındı. Mayıs 2018'de sistemin bu yıl için uygulanmayacağı açıklandı.¹⁵⁷
- Temmuz 2018'de Millî Eğitim Bakanı sistemin işlevsel olmadığını ve uygulanmayacağını açıkladı.¹⁵⁸

Her ne kadar Temmuz 2018 itibarıyla gelinen noktada performans sisteminin uygulanmayacağı açıklanmış olsa da, süreç içerisindeki temel eleştiri noktalarına değinmek yararlı olacaktır. Eğitim-Bir-Sen, uygulamanın, öğretmenlerin performansını iyileştirmek yerine onları itibarsızlaştıracağına, motivasyonlarını ve mesleki işbirliklerini zedeleyeceğine; ayrıca odaklarını mesleklerindense puan almaya kaydıracağına dikkat çekiyor.¹⁵⁹ Eğitim-Sen benzer risklere işaret etmenin yanı sıra, öğretmenin performansının okul iklimine, öğretmenin işini yaparkenki özerkliğine ve yaptığı işi anlamlı bulmasına bağlı olduğunu vurguluyor.¹⁶⁰

ÖĞRETMEN ATAMALARI VE ÖZLÜK HAKLARI

Eğitim İzleme Raporları'nda her yıl yer verilen konulardan biri öğretmen atamalarıdır. 2015 yılında yayımlanan raporda, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki öğretmenlerin kısa sürede yer değiştirmeleri ve bunun olumsuz sonuçları üzerinde durulurken¹⁶¹ son üç yıldır, sözleşmeli öğretmen atamasının olumlu ve olumsuz yönleri ele alınıyor. Öğretmen atamaları, Türkiye'de öğretmenler ile MEB arasında en fazla gerilim yaratan konulardan biridir. Bu konunun "atanamayan öğretmenler" boyutuna, "istihdam ve maaş" başlığı altında değiniliyor. Bu alt başlıkta, atamalarla ilgili güncel rakamlar sunuluyor, sözleşmeli öğretmenlerin özlük hakları ele alınıyor ve öğretmen ihtiyacının karşılanmasına engel oluşturan bir etmen olan norm fazlası öğretmenler olgusu inceleniyor.

152 MEB, 2015.

153 MEB, 8 Mayıs 2018.

154 MEB ÖYGM, 2017a.

155 Hürriyet, 27 Ekim 2017.

156 NTV, 25 Şubat 2018.

157 MEB, 8 Mayıs 2018.

158 NTV, 20 Temmuz 2018.

159 Eğitim-Bir-Sen, 27 Mart 2018.

160 Eğitim-Sen, 1 Mart 2018.

161 Bkz. ERG, 2015b.

SÖZLEŞMELİ ÖĞRETMENLİK

2017-18 eğitim-öğretim yılında resmi kurumlarda görev yapan tüm öğretmenlerin %4,4'ü sözleşmelidir. Bu oran 2016-17'de %2,2'ydi.

Ekim 2016'dan bu yana yapılan öğretmen ilk atamaları "sözleşmeli öğretmenlik" olarak yapılıyor. 2017 yılında ataması yapılan toplam sözleşmeli öğretmen sayısı 22.026'dır.¹⁶² Temmuz 2018'de 19.999 öğretmenin daha ataması gerçekleşti. 2017'de olduğu gibi 2018'de de en yüksek sayıda atama Şanlıurfa, Van, Şırnak ve Ağrı illerine yapıldı.

TABLO 3.5: ÖĞRETMEN İLK ATAMALARININ İLLERE GÖRE DAĞILIMI

İl	Temmuz 2017		Temmuz 2018	
	Sayı	%	Sayı	%
Şanlıurfa	3.059	15,2	3.424	17,1
Van	1.921	9,5	1.744	8,7
Şırnak	1.606	8,0	1.555	7,8
Ağrı	1.461	7,3	1.449	7,2
Gaziantep	1.170	5,8	1.334	6,7
Mardin	931	4,6	1.167	5,8
Diyarbakır	1.065	5,3	1.023	5,1
Muş	1.022	5,1	973	4,9
Hakkari	767	3,8	770	3,9
Bitlis	752	3,7	681	3,4
Hatay	1.319	6,6	650	3,3
Batman	681	3,4	621	3,1
Erzurum	860	4,3	588	2,9
Siirt	720	3,6	587	2,9
Diğer	2.791	13,9	3.433	17,2
Toplam	20.125	100,0	19.999	100,0

Kaynak: MEB PGM (t.y.) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

*Sıralama 2018 yılına göre.

Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023'te, sözleşmeli öğretmenlik uygulamasının devam edeceği belirtiliyor.¹⁶³ Sözleşmeli öğretmenleri kadrolu öğretmenlerden ayıran en önemli farklar arasında, eş ve özür durumuna bağlı tayin haklarının olmaması geliyor. Bu hakkın tanınmaması ve böylece sözleşmeli öğretmenlerin atandıkları bölgede altı yıl çalışacak olmaları, uzun yıllardır devam eden öğretmenlerin doğu bölgelerinde uzun süre kalmamaları sorununa bir çözüm üretiyor. Ancak bu çözümü, öğretmenler atandıkları yerlerde kendi istekleri ile kalacak yapısal önlemleri alana kadar geçici bir çözüm olarak görmek gerekiyor.

162 2017 yılında Nisan'da 1.367, Temmuz'da 20.125, Aralık'ta 534 atama yapıldı. 2017'de toplam 19.217 öğretmen de emeklilik ve diğer nedenlerle görevden ayrıldı.

163 MEB ÖYGM, 2017a.

Sözleşmeli ve kadrolu öğretmenler arasındaki tek fark atama hakkına ilişkin değildir. Aktaş Salman tarafından yapılan incelemeye göre, söz konusu farklar ek ders ücretinden, babalık iznine kadar pek çok maddeyi kapsıyor.

TABLO 3.6: KADROLU VE SÖZLEŞMELİ ÖĞRETMENİN HAKLARI

Kadrolu öğretmen	Sözleşmeli öğretmen
Emekli Sandığı'na bağlı	Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) bağlı
Görev süresi herhangi bir yıla sınırlı değil	Sözleşmesi her yıl yenileniyor
Eş ve özür durumuna bağlı tayin hakkı var	6 yıl boyunca eş ve özür durumuna bağlı tayin hakkı yok
Ek ders ücretinden sosyal güvenlik primi kesilmiyor	SGK'ya bağlı olduğu için ek ders ücretinden sosyal güvenlik primi kesiliyor
Kıdem ve kademe ilerleme hakkı var	Kıdem ve kademe ilerlemesi 4 yıl sonra kadrolu olarak atandığında hesaplanacak
Yılda 40 gün rapor hakkı var	Yılda 30 gün rapor hakkı var
Evlilik ve ölüm izni 7 gün	Evlilik ve ölüm izni 3 gün
Babalık izni 10 gün	Babalık izni 2 gün

Kaynak: Aktaş Salman, 10 Ocak 2018.

MEB yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, eş durumundan tayin hakkının verilmemesi ve böylece sözleşmeli öğretmenlerin atandıkları bölgede altı yıl çalışacak olmalarının yararlı bulunduğu; ancak özlük hakları bakımından yaşanan dezavantajların ortadan kaldırılmasının istendiği belirtiliyor.¹⁶⁴ Sözleşmeli öğretmenlerin haklarının kadrolu öğretmenlerle eşit duruma getirilmesi ve aynı işi yapan meslektaşlar arasında eşitlik sağlanması, farklı statüde çalışmanın öğretmenler üzerinde yarattığı olası olumsuz etkilerin ve bunların eğitim ortamlarına yansımalarının önlenmesi için zorunludur.¹⁶⁵ Bu eşitliğin sağlanabilmesi içinse gereken mevzuat değişikliğinin karar alıcıların gündemine girmesi gerekiyor.

Öğretmen ihtiyacına yönelik değerlendirmeler çoğunlukla yeterli öğretmen atanmaması ile ilişkilendirilirken, norm fazlası öğretmen olgusu genellikle göz ardı ediliyor.

Oysa bu olgu hem öğretmen ihtiyacının giderilmesinin zorlaşmasına hem de kaynakların verimsiz kullanılmasına neden oluyor. Norm kadro, "Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı her derece ve türdeki resmi eğitim kurumlarında alanlar itibarıyla bulunması gereken öğretmen sayısı" olarak tanımlanıyor.¹⁶⁶ Atanmış olduğu bölgede kendi branşından öğretmen ihtiyacı bulunmayan öğretmenler norm fazlası durumunda kalıyorlar. Ülke

164 Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü'nde yapılan görüşmede dile getirilmiştir.

165 Bu konuda değerlendirmeler için bkz. ERG, 2017b.

166 MEB, 2018f.

genelindeki norm fazlası öğretmen sayısı yaklaşık 55 bindir.¹⁶⁷ Türkiye genelinde norm kadro doluluk oranı ise %90,65'tir;¹⁶⁸ yani norm kadro açığı %9,35'tir. Norm fazlası öğretmenler, özellikle aynı ilçe içinde ihtiyaç olan başka okullarda görevlendirilebilseler de, kendi istekleri dışında başka bir kuruma atanmıyorlar. Dolayısıyla norm açığı, norm fazlası öğretmenlerle kapatılmıyor. Bu durum *Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'nda "Mali Denetim Sonuçları" başlığı altında da şu şekilde yer buluyor: "Norm fazlası öğretmenlerden istekli olmayanlara ders görevi verilemediği için maaş karşılığı ders saatini doldurmadan maaş almaları, bunların yerine ücretli, sözleşmeli veya kadrolu öğretmen istihdamına zorunlu kalınması".¹⁶⁹ Dolayısıyla norm fazlası durumu, mali kayıplara ve verimsizliğe yol açtığından üzerinde durulması gereken bir sorundur.

SONUÇ

Bu raporda, üç ana başlık altında ele alınan konuların ortak noktası Türkiye'deki güçlü ve nitelikli öğretmen ihtiyacının karşılanmasıdır. Bu ihtiyacın karşılanması için öğretmenliğin toplumda, özellikle gelecekte bu mesleği seçebilecek bireyler arasında yüksek statülü bir meslek olarak algılanması önemlidir. Öğretmenlerin izin hakları genel olarak başka mesleklerden yüksek olsa da maaş ve istihdam koşulları meslek seçiminde bu gibi dışsal motivasyon kaynaklarını dikkate alanları öğretmenlikten uzaklaştırabilir. Öte yandan, bu raporda öğretmen adaylarının içsel motivasyonlarına ve sosyal fedakarlıkla ilgili motivasyonlarına geniş yer verilemedi. Atama sorununa karşın eğitim fakültelerinin hala çok sayıda öğrenci tarafından talep edilmesinde, bu motivasyon kaynakları etkili olabilir.

Son bir yılda yaşanan ve kamuoyunda da geniş biçimde tartışılan konulardan biri öğretmenlerin performansının ölçülmesiydi. Aslında yeni olmayan bu konu, MEB yetkilileri tarafından yapılan açıklamalar ve Şubat 2018'de yayımlanan yönetmelik taslağı ile yoğun biçimde gündeme geldi, özellikle sendikalar tarafından pek çok açıdan eleştirildi. Bu uygulamanın paydaşların eleştirileri ve geribildirimleri dikkate alınarak önce ertelenmesi, ardından da uygulamadan vazgeçilmesi paydaş katılımı bakımından olumlu bir adımdır. Geline nokta, performans değerlendirme konusunun temel amacına geri dönerek, öğretmenlerin mesleki gelişimini odağa almak ve öğretmenlerin benimseyeceği ve bir parçası olacağı araçlar tasarlamak daha yararlı olacaktır.

Türkiye'de öğretmen ihtiyacının karşılanmasının temel yolu öğretmen açığını kapatacak sayıda öğretmenin atanmasıdır. 2017'de yapılan toplam öğretmen ataması, aynı yıl emeklilik vb. nedenlerle görevden ayrılanlar da dikkate alındığında açığı kapatmakta fazla etkili olmuş görünmüyor. Kamuoyunun gündemine daha az gelen norm fazlası öğretmenler de, resmi raporlarda da yer bulduğu üzere, verimsizlik ve mali yük getiriyor. Sözleşmeli öğretmenlik uygulaması sürdürülerek, atanan öğretmenlerin atandıkları illerde uzun süre kalmaları sağlanıyor. İdeal olan öğretmenlerin atandıkları bölgelere en başta isteyerek gidecekleri ve kendi istekleriyle kalacakları koşulları sağlamaktır. Öte yandan, kadrolu öğretmenlerin sahip oldukları hakların meslektaşlar arasında eşitlik sağlanması ilkesi gereği sözleşmeli öğretmenlere de tanınması önemlidir.

167 Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü'nde yapılan görüşmede dile getirilmiştir.

168 MEB, 2018b.

169 A.g.e.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

EĞİTİM ORTAMLARI

EĞİTİM ORTAMLARI

GİRİŞ

Okul, şiddetin önleildiği, yapıcı ve besleyici öğrenme ortamının sağlandığı, yurttaşlık eğitiminin verildiği bir eğitim ortamını ifade eder ve eğitim politikalarının merkez eksenlerinden biri olarak değerlendirilir.¹⁷⁰ Okullar, diğer sosyal kurumlar, yaşanan yer ve içinde bulunulan toplumla birlikte, çocukların ve gençlerin temel psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamalı; öğrencilerin kendi hayatlarının kontrolünü alabilmeleri ve elverişsiz, olumsuz durumlara karşı dayanıklı olmalarını sağlamalıdır.¹⁷¹ Bu bölümde, 2017-18 eğitim-öğretim yılında öğrenme ortamlarına yönelik gelişmeler, okul hayatının niteliğini ifade eden ve bütüncül bir yaklaşımı gözeten “okul iklimi”¹⁷² çerçevesinde değerlendiriliyor.

Çocuğu merkeze alan ve tüm paydaşların etkin katılımını gözetilen bir “okul iklimi” öğrenme ve katılım için temeldir.¹⁷³ Okul iklimi, sınıf ve okul ortamındaki fiziksel koşullar, eğitim araç-gereçleri, donanım ve tesislerin yanı sıra bu ortamların çocuğun duygusal gelişim özellikleriyle de ilgilidir. Okul iklimine dair nicel yeterlik ve nitel özellikler, herkesin eğitime erişebilmesi, öğrencinin eğitim kurumlarına duyduğu aidiyet ve öğrenme süreçlerinde etkilidir.¹⁷⁴ Sağlıklı, güvenli, şiddetten arındırılmış, öğretmen, öğrenci ve veli arasındaki iletişimi kolaylaştıran, gerekli materyallerle donatılmış öğrenme ortamları eğitimin çıktılarını olumlu yönde etkiler.

Bu bölümde, öğrenme ortamları okul iklimi çerçevesinde güvenlik ortamı, topluluk ortamı ve kurumsal ortam başlıkları altında değerlendiriliyor.

GÜVENLİK ORTAMI

Güvenlik ortamı, öğrenciler, öğretmenler, veliler ve okul çalışanlarının okulda kendilerini fiziksel, sosyal ve duygusal olarak ne kadar güvende hissettiğine işaret eder. Bu bölüm, sosyal ve duygusal güvenlik ile fiziksel güvenlik olmak üzere iki alt bileşen çerçevesinde ele alınıyor.

SOSYAL VE DUYGUSAL GÜVENLİK

Öğrencilerin okulda sosyal ve duygusal olarak kendilerini ne kadar güvende hissettikleri önemlidir. Duygusal istismara maruz kalmamaları, arkadaşları veya öğretmenleri tarafından alay edilmemeleri, ihtiyaç duyulduğunda duygusal desteğin olması önceliklidir.¹⁷⁵ Bu başlık altında, yeni bir zorbalık türü olarak ortaya çıkan siber zorbalığa odaklanılıyor.

170 López, 2014.

171 OECD, 2017.

172 National School Climate Center, 2017.

173 Cohen vd., 2009.

174 ERG, 2009.

175 ERG, 2017b.

Siber Zorbalık

Çocukların ve gençlerin fiziksel mekandan gittikçe bağımsız hale gelen buluşma alanları çok esnek ve sürekli yenileniyor. Bu yeni alanların başında siber mekanlar geliyor. Özellikle gençler, siber alanda kendilerini daha kolay ifade edebiliyorlar. Hiç karşılaşmasalar da akranlarıyla etkileşim, deneyim paylaşma, bilgi alışverişinde bulunma fırsatı yakalayabiliyorlar.¹⁷⁶ Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) alanındaki gelişmeler, bu mekanları çeşitlendiriyor ve kolay ulaşım sağlıyor. Türkiye dahil birçok ülkenin eğitim bakanlıkları bilişim teknolojilerinin eğitimde daha çok yer almasını hedefliyor.

PISA 2015 sonuçlarına göre, “internetin bilgi edinmede çok iyi bir kaynak” olduğunu düşünenlerin oranı %88, internette sosyal ağların olmasını yararlı bulanların oranı %84, hafta içi günde ortalama 6 saatten fazla çevrimiçi olanların oranı %26 ve hafta sonu günde ortalama 6 saatten fazla çevrimiçi olanların oranı %16’dır.¹⁷⁷ PISA’ya katılan ülkelerin çoğunda aşırı internet kullanımı (günde 6 saatten fazla) öğrencilerin yaşam memnuniyetini ve okula aidiyetini olumsuz etkiliyor. Aynı araştırma, bazı öğrencilerin aşırı internet kullanımının risklerine de işaret ediyor. İnternet, öğrenme aracı olmanın yanı sıra taciz ortamı haline de gelebiliyor.

Bu konuda çalışan araştırmacılar, yeni teknolojilerin okul ve toplum için olumlu yanlarının yanı sıra yeni sorunlar da getirdiğine işaret ediyorlar.¹⁷⁸ Bu sorunlar arasında siber zorbalık yer alıyor.¹⁷⁹ Siber zorbalık, elektronik iletişim araçlarının başkalarına zarar vermek amacıyla kullanılması olarak ifade ediliyor.¹⁸⁰ Siber zorbalığa örnek olarak internet yoluyla alay etmek, hakaret etmek, dedikodu yapmak, virüslü e-posta yollamak, kişisel bilgileri izinsiz olarak yayımlamak, isimsiz mesajlar yollamak vb. veriliyor.¹⁸¹

Türkiye’de siber zorbalık durumunu geniş biçimde ortaya koyan çalışmalardan biri Kocaeli Üniversitesi’nde Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK) desteğiyle gerçekleştirilen “Türkiye’de Temel Eğitim Gençliğinde Siber Zorbalık Konusunda Farkındalık Geliştirmek: Gençlerin Siber Zorbalığı Algılayışı, Yaygınlığı ve Farkındalığa İlişkin Alan Çalışması” başlıklı projedir.¹⁸² 2014 yılında Kocaeli ve Anadolu Üniversiteleri tarafından Türkiye genelinde 7 ve 8. sınıf öğrencisi 1.400 çocukla yapılan bir araştırmaya göre, Facebook hesabı olan öğrenci oranı %90’dır.¹⁸³ Siber zorbalığa maruz kalanların oranı %11,6, siber zorbalık yapanların ise %10,1’dir. Öğrencilerin %57,6’sı sosyal ağlarda “kullanıcıyı şikayet et/bildir” linkini kullanarak şikayette bulunmuştur. %32,5’i ise siber zorbalığa maruz kalmaları halinde “kanıt içeriği silme” davranışını tercih etmiştir. Siber zorbalığa maruz kalanlar arasında zorbalığa zorbalıkla karşılık vermeyi uygun bulanların oranı da oldukça dikkat çekicidir. Kızların %16’sı, oğlanların da %30,5 zorbalığa karşılık vermeyi uygun bulduğunu belirtmiştir. Siber zorbalığın duygusal sonuçları da araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu sonuçlar arasında ilk sırada kızgınlık (%74) yer alıyor. Bu duyguyu, endişe (%58), üzüntü (%47) ve hayal kırıklığı (%36) takip ediyor.¹⁸⁴

176 ERG, 2010.

177 OECD, 2017.

178 Kavuk ve Keser, 2016.

179 Tokunaga, 2010; Varjas vd., 2009; Wang vd., 2009.

180 Juvonen ve Gross, 2008; Burgess Proctor vd., 2009; Rivers ve Noret, 2010; Slonje vd., 2008; Tokunaga, 2010; Wang vd., 2009; Willard, 2007.

181 Kavuk ve Keser, 2016.

182 Baştürk Akça vd., 2015.

183 Samsung, 2017.

184 Baştürk Akça, 2017.

Araştırma sonuçları, öğrencilerin siber zorbalık durumunda yetişkinleri öncelikli rehberler olarak görmediklerini de ortaya koyuyor. Siber zorbalığa maruz kalanlar bu durumu öncelikle arkadaşları ile paylaşmayı tercih ediyorlar (%41). Ailesi ile paylaşmayı tercih edenlerin oranı %37, öğretmeni ile paylaşmayı tercih edenlerin ise %15'tir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen odak grup görüşmelerinde, öğrencilerin siber zorbalık durumunu öğretmenleri ile paylaşmak istememelerinin nedenleri olarak; öğretmenler ve okul yönetiminin çocukların internet kullanımına ilişkin olumsuz bir tutum içinde olmaları, konunun daha da büyüyeceğinden endişe duymaları, cezalandırılma kaygısı ve öğretmenlerine güven duymamaları olarak değerlendirilmiştir. Öğretmenlerle paylaşanların oranının düşük olması okulda güvendikleri bir yetişkin olmadığını düşündüklerine işaret ediyor olabilir ve bu konu daha kapsamlı, rehberlik hizmetlerini de içeren bir araştırma gerektirir.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) koordinasyonunda, MEB işbirliğinde 26 ilden 8.140 ortaokul öğrencisi, 7.281 lise öğrencisi ve 9.581 ebeveynle gerçekleştirilen "İnternetin Bilinçli ve Güvenli Kullanımı Saha Araştırması"na göre, ortaokul öğrencileri ağırlıklı Youtube'da video izlerken, lise öğrencilerinin %61,7'si akıllı telefonlardaki Whatsapp uygulamasıyla yazışmayı tercih ediyor. Arama motorlarındaki bilgileri sorgulamadan doğru olduğunu bazen, çoğu zaman veya her zaman düşünenlerin toplam oranı %51,4, olumsuz ve yasadışı bir içerikle karşılaştıklarında bunu nereye bildirecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmayanların oranı %42,9, internetteki yalan haberleri, taraflı bilgi paylaşımlarını çoğu zaman veya her zaman oldukça itici ve rahatsız edici bulanların toplam oranı ise %53,6'dır.¹⁸⁵

Ipsos Araştırma Şirketi, 2011 yılından bu yana Türkiye dahil 28 ülkede bu konuda kamuoyu algısı araştırması yürütüyor. 2018 yılı sonuçlarına göre Türkiye'den araştırmaya katılan bireyler arasında siber zorbalık farkındalığı olanların oranı %60'tır. Bu oranın küresel ortalaması %75'tir. Türkiye'de mevcut düzenlemelerin yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı %73'tür. Çocuklarının siber zorbalığa maruz kaldığını belirtenlerin oranı ise %20'dir; bu oranın 2011 yılı için %5 olduğu göz önünde bulundurulduğunda artış hızı yüksektir. Ebeveynler arasında çocuğunun sınıf arkadaşı tarafından siber zorbalığa uğradığını düşünenlerin oranı da %22'dir.¹⁸⁶ Araştırmanın gerçekleştirildiği 28 ülkenin 17'sinde verilerin genel nüfus profiline ve temsiliyetine sahip olduğu belirtiliyor. Brezilya, Şili, Çin, Hindistan, Malezya, Meksika, Peru, Rusya, Suudi Arabistan, Güney Afrika ve Türkiye'de ise orta ve üst gelir grubu ve internet erişimi olan nüfusu temsil ediyor. Türkiye'de 2011 yılına göre (%50) bir artış görülse de dünya ortalamasıyla kıyaslandığında siber zorbalık konusundaki farkındalıkta geride bulunduğu belirtiliyor.¹⁸⁷

MEB, siber zorbalık konusuna ortaokul 5 ve 6. sınıflar için zorunlu Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersi öğretim programında "Etik ve Güvenlik" altında yer veriyor. 6. sınıfların kazanım ve açıklamalarında "Siber zorbalık kavramını açıklayarak korunma amacıyla alınabilecek önlemleri tartışır. Sanal ortamda karşılaşılabilecek olumsuz davranışlara karşı duyarlı davranılması üzerinde durulur." yer alıyor. Bu kazanım, haftada iki saat olan dersin sadece bir haftasında, "Etik Değerler" ve "Dijital Vatandaşlık" konularında yer alan diğer tüm kazanımlarla birlikte ele alınıyor. Konunun ele alındığı sürenin ve mevcut içeriğin yeterliliğinin değerlendirilmesi siber zorbalıkla mücadelede önemlidir.

185 Güvenli Web, 27 Eylül 2018.

186 Ipsos, 25 Temmuz 2018.

187 A.g.e.

Uzmanlar, siber zorbalık konusunda Avrupa'da mevcut olana benzer bir üst politika ihtiyacı olduğunu ve dijital dünyaya güvenli ve aktif biçimde katılabilen dijital yurttaşlar yetiştirmenin hedeflenmesi gerektiğini paylaşıyorlar. Sadece tüketen değil, içerik de üretebilen, sosyal ağlardaki içeriğin doğruluğun kontrol edebilen dijital yurttaşlığın hedeflenmesi gerektiği öne sürülüyor.¹⁸⁸ Öğrencilerin kendi okul kaydını, ödevini çevrimiçi sistemden yapabilecekleri, başkalarının hak ve hürriyetlerini gözettilikleri bir dijital yurttaşlık tanımına ihtiyaç duyulduğu ifade ediliyor.¹⁸⁹

Bu zorbalık türünün olumsuz yönlerini azaltmada ve siber zorbalık ile başa çıkmada anahtar unsur siber zorbalık duyarlılığına sahip olmaktan geçiyor.¹⁹⁰ Siber zorbalığa yönelik farkındalık ve eğitim çalışmalarına 2010 yılında başlayan BTK, Samsung Türkiye ile işbirliğinde Aralık 2017'de "Siber Zorba Olma! #farकिनavar" hareketi başlattı.¹⁹¹ Bu kapsamda, pilot olarak 20'den fazla okulda çalışma yürütüldü ve Türkiye genelinde farkındalık yaratılarak %20 olan siber zorbalık oranının düşürülmesi hedeflendi. MEB'in 2010 yılından bu yana 400 eğitmen ile 100.000'i aşkın öğretmene eğitim verdiği paylaşıldı.¹⁹² Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün (YEĞİTEK) ortak olduğu ve 9 ülke ortaklığında yürütülen "Siber Zorbalıkla Mücadele Projesi" kapsamında da öğrenci, okul ve ebeveynlere yönelik kitapçık ve "Siber Güvenlik Oyunu" hazırlandı. Öğrencilere güvenli internet kullanımını oyun yolu ile öğretmeyi hedefleyen, Eğitim Bilişim Ağı'nda (EBA) paylaşıldığı ve dağıtılan tabletlere eklendiği belirtilen bu uygulamaya ulaşılamıyor.¹⁹³

Öğretmenler ve Siber Zorbalık

Siber zorbalıkla mücadelede öğretmenler önemli bir role sahiptir. Öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalığı yetişkinlerle, özellikle de öğretmenlerle paylaşımlarını sağlamak amacıyla yasaklayıcı önlemlerdense ziyade çocuk ve gençlerin internet kullanım hakkını benimseyen, onları sosyal ve duygusal açıdan güçlendirici yaklaşımlar içeren olumlu okul iklimi oluşturulması önemli olacaktır.¹⁹⁴ Bu doğrultuda; öğretmen, öğrenci ve veli arasında açık paylaşım ortamı oluşturulması ve ortak anlayış geliştirilmesi, siber zorbalığın olumsuz sonuçlarının ve önleme yollarının birlikte tartışılması, farkındalık artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması ve önleyici tedbirlerin uygulanması gerekiyor.¹⁹⁵

Öğretmenler siber zorbalıkla mücadelede önemli bir role sahip olmakla birlikte kendileri de bu zorbalık türünün mağduru olabiliyorlar.

MEB SGB'nin Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) işbirliğiyle gerçekleştirdiği, öğretmenlerde siber zorbalığın durumuna yönelik araştırma, 662'si kadın, 1.500'ü erkek olmak üzere toplam 2.162 öğretmenle yürütüldü. Araştırmaya göre internette günde 1 saatten az vakit geçiren öğretmenlerin oranı %19,5, 1-3 saat arasında vakit geçirenlerin oranı %57, 3 saatten fazla vakit geçirenlerin ise oranı %23,5'tir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin yarısına yakını "siber zorbalık mağduru" olduğunu belirtiyor. Bu zorbalık türüyle karşılaşan öğretmenlerin sosyal ilişkilerinde bozulma, öfke ve endişe, yalnızlık, depresyon, alkol ve madde kullanımı gibi ciddi sorunlar görülüyor. Uzmanlar

188 Prof. Dr. Emel Baştürk Akca ve Doç. Dr. Aslı Bugay ile yapılan telefon görüşmeleri.

189 Prof. Dr. Emel Baştürk Akca ile yapılan görüşmeler.

190 Uysal vd., 2014.

191 TBV, 28 Kasım 2017.

192 Samsung, 9 Aralık 2017.

193 MEB, 20 Ekim 2016.

194 Baştürk Akça, 2017.

195 A.g.e.

zorbalığın, teknoloji kullanımı sayesinde yüz yüze değil dolaylı yapıyor olmasının empati ve pişmanlık duygularının düşük olmasına neden olduğunu belirtiyorlar. Bu da zorbalık davranışının artarak sürmesine yol açabiliyor. Öğretmenlerin karşılaştığı siber zorbalık türleri arasında kendini başkası gibi tanıtmaya (%41,5), düzenbazlık (%36,1), kışkırtma (%29,6), taciz etme (%24), karalama (%22,7) ve siber takip (%21) yer alıyor.

Son yıllarda kapsamı ve temsil oranı artan araştırmaların sonuçları siber zorbalığın önemli bir konu olduğuna işaret ediyor. Bu konuda eğitimlerin verilmeye başlanması ve farkındalık kampanyalarının oluşturulması önemli bir gelişmedir. Ancak, konunun dijital yurttaşlığı da içerecek şekilde bütüncül olarak ele alınması, siber zorbalığa ve dijital güvenliğe öğretim programları içerisinde daha fazla yer ayrılması, okul yönetimi, öğretmen, öğrenci ve ebeveyn işbirliğinin güçlenmesi, detaylı durum analizi ihtiyacının devam ettiği söylenebilir. Siber zorbalıkla mücadele yöntemlerinin öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerinin güçlendirilmesi çerçevesinde yürütülmesi, çocuklar ve çocuk hakları odağı içinde olunması gerekiyor. Ayrıca, Türkiye’de ihmal edilen medya okuryazarlığı eğitiminin geliştirilmesi de bu bütüncül yaklaşımın bir parçası olarak yeniden ele alınmalıdır.

TÜRKİYE’DE ÇOCUĞA KARŞI ŞİDDET DURUM RAPORU 2017

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı, *Türkiye’de Çocuğa Karşı Şiddet Durum Raporu 2017*’yi yayımladı. Raporda, çocuğa karşı şiddet, şiddetin meydana geldiği ortamlar göz önünde tutularak beş ana başlık altında inceleme yapıldı: Alternatif Bakım Kurumları, Çocukların Özgürlüğünden Yoksun Bırakıldığı Kurumlar, Aile/Ev Ortamı, Okul ve Çalışma Ortamı. Bu başlıklarda, çocuğa yönelik şiddete ilişkin farklı kaynaklardan derlenen veriler paylaşıldı ve örnek vakalara yer verildi; şiddet türü açısından çocuğa yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin öneriler yer aldı. Rapor, öncelikle okul ortamında çocuğa karşı şiddet özelinde resmi istatistikler bulunmadığına işaret ediyor. Alanla ilgili veriler, rapora göre daha çok çeşitli sivil toplum kuruluşlarının yaptığı araştırmalar ile görülebiliyor. Bu araştırmalar, konu ve sorunun tanımı ile ilgili bilgiler sunsa da tutarlı ve etkin politikalar üretilebilmesi için kapsamlı ve sistematik bilgilerin tutulmasına ihtiyaç devam ediyor.

Raporda yer verilen ve Tarlabası Toplum Merkezi’nin yürüttüğü “Çocuğun Şiddet Algısı Projesi Araştırma Sonucu”na göre Tarlabası’nda yaşayan 7-15 yaş arası çocukların en çok şiddet gördüğü ortamlardan biri okuldur. Okulda, yaşlılar arasında yaşanan şiddete örnek olarak çoğunlukla dışlanma, aşağılanma gibi ilişkisel şiddet örnekleri veriliyor; öğretmenler ve yöneticiler ise fiziksel ve sözel şiddet örnekleriyle gündeme geliyor.¹⁹⁶ Türkiye’de okullarda bedensel cezalandırmaya dair verilere ulaşılamıyor. Ancak, okulda fiziksel cezalandırma uygulayan öğretmen ya da okul görevlisi ile ilgili yerel mahkemeler beraat kararı verse de Yargıtay’ın bu kararları bozduğu gözlemleniyor.

Çocukların okullarda maruz kaldıkları en önemli şiddet türleri arasında cinsel yönelime ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yer alıyor. Cinsel sömürü ve istismar durumlarını, kendilerini korumayı ve kendilerine destek sağlayabilecek kişi ve mekanizmaları tanımalarını, bu mekanizmalara erişme yollarını içeren bir cinsellik eğitiminin, gençlerin ve çocukların yaşına ve gelişen kapasitelerine uygun olarak verilmesi gereken bir eğitim olduğu paylaşılıyor. Öğretim programlarında bu çerçevede bir cinsellik/üreme sağlığı eğitimi bulunmuyor. Rapor için ele alınan vaka çalışmalarında, öğrencilerin toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kaldığı durumlarda, okuldaki idareci ve öğretmenlerin söz konusu şiddeti görmezden gelmeyi tercih ettiği de belirtiliyor.¹⁹⁷

196 Birgün, 24 Ağustos 2017.

197 Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı, 2017.

FİZİKSEL GÜVENLİK

Öğrencilerin güvenli ve donanımlı eğitim ortamlarına gereksinimleri vardır ve eğitim ortamlarının fiziksel altyapılarının güvenli olması esastır. Ancak, eğitim ortamları yalnızca okul binalarını ve bahçelerini değil, yurt ve pansiyonları, okula ulaşım için kullanılan araçları hatta okula ulaşım için taşıtla ya da yürüyerek kullanılan yolu da kapsayacak biçimde ele alınmalıdır.¹⁹⁸ Bu başlık altında, MEB için önemli bir gündem olan güvenli okul projeleri ve yaşanan olaylar sonucunda ele alınan servis araçları yönetmeliğinde yapılan değişikliklere odaklanılıyor.

Güvenli Okul Projesi

Millî Eğitim Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında 22 Aralık 2016 tarihinde imzalanan “Okullarda Güvenli Ortamın Sağlanmasına Yönelik Koruyucu ve Önleyici Tedbirlerin Artırılmasına Yönelik İşbirliği Protokolü” kapsamında, “Okullarda Güvenli Ortamın Sağlanması Projesi” (OGOS) revize edilerek 2017-18 eğitim-öğretim yılında uygulanmak üzere “Güvenli Okul Projesi” geliştirildi.¹⁹⁹ Bu proje kapsamında Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü 26/04/2018 tarihli “Okullarda Güvenlik Önlemlerinin Alınması” konulu bir genelge yayımladı. Genelgede, okul giriş ve çıkışlarında gerekli kontrollerin yapılması, çevre trafiğinin gözetim altına alınması, okul ziyaretçilerine giriş çıkış kartı verilmesi, öğrenciler için tehlike oluşturan trafo, yüksek gerilim hatlarının okul bahçelerinden kaldırılması, okul çevresinin aydınlatılması, tehlikeli iş ekipmanlarının periyodik kontrollerinin yapılması, okullarda görev alacak güvenlik görevlilerine eğitim verilmesi, her eğitim-öğretim dönemi başında gerekli güvenlik tahkikatlarının yaptırılması istendi. Genelgede, madde kullanımı ve bağımlılıkla mücadele kapsamında risk grubunda olan öğrencilerin de saptanarak aileyle işbirliği yapılması, okula devamlılıklarının sağlanması ve okul başarısının artırılmasına yönelik rehberlik servisi çalışmalarının sürekli takibine de yer verildi. Okul bina ve eklentilerinde, kamera ve alarm sistemlerinin kurulması, okul çevre ve alan güvenliğinin kamera izleme, kayıt ve takip süreçlerinin yönetilmesi istendi. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar arasında aşağıdakiler de yer alıyor:

- Tüm okullar için “Güvenli Eğitim Koordinasyon Görevlisi” görevlendirilmesi
- Suç sayıları, suç türleri, okulların fiziksel güvenliği ve mevkileri ile çevresel etkenler göz önünde bulundurularak güvenlik değerlendirme yapılması ve okulların güvenlik yönünden öncelikli gruplarda değerlendirilmesi
- Koordinasyon görevlisinin okul yöneticileriyle irtibatlı olması, tespit edilen aksaklıklara ilişkin tutanaklar tutulması
- Caydırıcılık oluşturması amacıyla polisin “Narkotik Tim Polisi” logolu kıyafet giymesi
- Mahalle sakinleri, muhtarlar, okul yöneticileri ve güvenli eğitim koordinasyon görevlileri ile düzenli iletişim kurulması, sorunların ilgili kurumlarla işbirliği halinde çözümüne çalışılması
- Belirlenmiş okullara, Millî Eğitim Bakanlığınca güvenlik kamera sistemleri kurulması; yerel imkanlarla öncelikli bin okulda kamera sistemi kurulmasının hızlandırılması
- Kişisel güvenlik ve suçtan korunması konusunda eğitim programları hazırlanması ve öğrencilerin bu programlara katılmaları sağlanması

¹⁹⁸ ERG, 2017b.

¹⁹⁹ Antalya Millî Eğitim Müdürlüğü, 2017.

3 Ekim 2018 tarihinde Millî Eğitim Bakanı tarafından Niğde Milletvekilinin soru önergesine verilen yanıtta, 2016 ve 2018’de imzalanan iki protokol kapsamında okullarda güvenlik kamera altyapısı kurulacağı ve Kent Güvenlik Yönetim Sistemine entegrasyon sağlanacağı, 2018-19 eğitim-öğretim yılında 20.000 özel güvenlik görevlisi ile 6.835 kolluk görevlisinin güvenlik koordinasyon görevlileri işbirliğinde güvenlik tedbirleri uygulayacağı açıklandı.²⁰⁰ Soru önergesinde yer alan niceliksel duruma ilişkin yanıt verilmeyen konuların da (okullarda meydana gelen şiddet olaylarının sayısı, bu olaylarda yaralanan ya da ölen öğrenci sayısı, okullarda meydana gelen kazalarda yaralanan öğrenci sayısı vb.) MEB tarafından izlenmesi ve kamuoyu ile paylaşılması sorunların tespiti ve çözümünde önemli olacaktır. Eş zamanlı olarak öğrencilerin güçlenmesi için son derece önemli rol oynayan sınıf rehberlik hizmetlerinin etkililiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Okul güvenliğine dair süreçlerde öğrencilerin de karar mekanizmalarına katılımı sağlanmalıdır. Mekanın güvenlik boyutunun mekanın kullanıcıları tarafından değerlendirilmesi, bu süreçlerde öğrenciler başta olmak üzere tüm paydaşlardan öneri alınması sürdürülebilir çözümlerin üretilmesinde yararlı olabilir.

Okul Servis Araçları Yönetmeliği

Ağustos 2017’de İzmir’de kreşe giden 3 yaşındaki bir çocuğun servis aracında havasızlık nedeniyle hayatını kaybetmesi kamuoyunda önemli yankı buldu.²⁰¹ MEB, bu olayın ardından 25/10/2017 tarihli Resmî Gazete’de yeni Okul Servis Araçları Yönetmeliği’ni yayımladı; ²⁰² yönetmelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı, İçişleri Bakanı, Millî Eğitim Bakanı ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı tarafından kamuoyuna açıklandı.²⁰³ Yeni yönetmelik, okul öncesi eğitim ve zorunlu eğitim kapsamında bulunan öğrenciler ile kreş, gündüz bakımevleri ve çocuk kulüplerine devam eden çocukların taşıma faaliyetlerini düzenli ve güvenli hale getirmek, taşıma yapacak gerçek ve tüzel kişilerin yeterli ve çalışma şartları ile denetim işlemlerine ilişkin usul ve esasları belirliyor.

Yeni yönetmeliğin getirdiği değişiklikler arasında aşağıdakiler yer alıyor:

- Araç takip sistemi, üç noktalı emniyet kemeri, her koltukta oturmaya duyarlı sensörlü sistem, iç ve dış kamera ile en az 30 gün süreli kayıt yapabilen kayıt cihazı bulundurulması zorunluluğu
- Taşıma hizmeti sırasında görüntü ve ses sistemlerinin kullanılmasının yasak olması
- Servis aracının arkasında, öğrenci ve çocukların iniş ve binişleri sırasında yakılmak üzere okunaklı “DUR” yazısı bulunması
- Okul servis araçlarında sadece beyaz cam kullanılması
- Cam ve pencerelerin sabit, öğrencilerin kolayca yetiştirebileceği şekilde olması
- Taşımacılar, şoförler ve rehber personelin sertifikalı eğitim alması zorunluluğu
- Günlük çocuk takip ve devam defteri tutulması, gelmeyen/teslim alınmayan çocukla ilgili aileye bilgi verilmesi zorunluluğu

200 MEB, 12 Eylül 2018.

201 Cumhuriyet, 16 Ağustos 2017.

202 İçişleri Bakanlığı, 25 Ekim 2017.

203 Hürriyet, 24 Ekim 2017.

Yeni yönetmeliğin yürürlüğe girmesinin ardından, serviste unutulma olayları son bulmadı. Eylül 2017-Mart 2018 tarihleri arasında farklı illerde, farklı zamanlarda 9 çocuk serviste unutuldu.

Bu olaylar şöyle sıralanabilir:

- Eylül 2017'de İstanbul'da bir çocuk serviste unutuldu ve bulunduğu okula alınmayarak ders saati bitene kadar okul dışında bekletildi.²⁰⁴
- Ekim 2017'de Çorlu'da ayrı okullarda okuyan bir anaokulu öğrencisi ve bir işitme engelli öğrenci ayrı zamanlarda serviste unutuldu.²⁰⁵
- Kasım 2017'de İstanbul'da ayrı okullarda okuyan üç anaokulu öğrencisi serviste unutuldu²⁰⁶ ve çocuklardan biri servisle birlikte şehirler arası yol gitti.²⁰⁷
- Ocak 2018'de özel bir sağlık sorunu olan ilkokul öğrencisi serviste unutuldu.²⁰⁸
- Şubat 2018'de İstanbul'da engelli bir öğrenci serviste unutuldu.²⁰⁹
- Mart 2018'de Sakarya'da bir ilkokul öğrencisi, Samsun'da bir ortaokul öğrencisi serviste unutuldu.²¹⁰

Yönetmeliğin ardından Ocak 2018'de MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından "Okul Servis Araçlarının Çalıştırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar" yayımlandı. Ancak, 3 Eylül 2018'e kadar yapılması gereken bazı zorunluluklar için 14 Ağustos 2018'den itibaren süre uzatımı verildi.

Süresi uzatılan maddeler arasında okul servis araçlarında her öğrenci ve çocuk için üç nokta emniyet kemeri ve gerekli koruyucu tertibat ile her koltukta oturmaya duyarlı sensörlü sistem bulundurma, iç ve dış kamera sistemi ile en az 30 gün süreli kayıt yapabilen kayıt cihazı zorunluluğu bulunuyor. Bu zorunluluğa ilişkin süre bir yıl uzatıldı ve Eylül 2019'a ertelendi. İç mekanı gösteren beyaz cam zorunluluğu için ise iki yıl süre uzatımı verildi.

204 T24, 13 Eylül 2017.

205 Diken, 31 Ekim 2017.

206 NTV, 22 Kasım 2017.

207 CNN Turk, 22 Kasım 2017.

208 Karar, 13 Ocak 2018.

209 Yeni Şafak, 1 Mart 2018.

210 NTV, 21 Mart 2018.

Türkiye'deki okul servisi sayısı net olarak bilinmemekle birlikte yaklaşık 40.000 olduğu, bunun 17.500'ünün İstanbul'da çalıştığı tahmin ediliyor.²¹¹ Bu rakama korsan servislerin de dahil olduğu²¹² ve korsan araç çalıştırılmasında okul-aile birliği ve okul yönetiminin de etkili olduğu iddia ediliyor.²¹³ Korsan araçların özellikle kreşler için çalıştığı belirtiliyor.²¹⁴

Çocukların yaşama ve gelişme haklarının korunması bağlamında, okul servislerinin sayılarına, yapılan kazalara ya da çocuğun esenliğini zedeleyici durumlara, kaza nedenlerine, yaralanma/ölüm durumuna, verilen/onanan cezalara ilişkin verilerin kamuoyu ile paylaşılması önemli olacaktır.

Bunun yanı sıra, yapılan değişiklikler doğrultusunda servis aracı hizmeti veren kurumlara ve serviste görev yapan personele verilen eğitimlere ilişkin bilgilerin, servislerin denetim raporlarının, servis araçlarının yönetmeliğe uygunluk durumlarının, süre uzatımı gerekçelerinin de şeffaflık ilkesi gereği ulaşılabilir olması gerekiyor.

TOPLULUK ORTAMI

Topluluk ortamı; okulların ne kadar kapsayıcı olduğunu, okulların diğer paydaşlarla işbirliğine ne kadar açık olduğunu, paydaşların okula aidiyet hissini ve okul topluluğu içinde farklılıklara ne kadar saygı duyulduğunu kapsar. Bireyler arası ilişkilerin niteliğinin altını çizer.²¹⁵ Öğrencilerin okula aidiyet hislerinin güçlenmesinde, bir bütün olarak ele alınmalarında, akademik başarının yanı sıra eğitsel, duygusal, toplumsal ve kariyer gelişimlerinde rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin rolü önemlidir.²¹⁶ Bu kapsamda, kamuoyunda en çok tartışılan konularından biri olan rehberlik hizmetleri yönetmeliğinde yapılan değişiklik ele alınıyor.

REHBERLİK HİZMETLERİ

Öğrencilerin kendilerini sosyal ve duygusal olarak güvende hissetmeleri ve psikolojik olarak zorlandıkları zaman gerekli desteği bulabilmeleri için okullarda etkili ve yeterli psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin olması gerekiyor. Türkiye'deki devlet okullarında yeterli sayıda psikolojik danışman ve rehber bulunmuyor.²¹⁷ PDR uzmanı sayısının az olmasına ek olarak geçtiğimiz eğitim-öğretim yılında rehberlik hizmetleri yönetmeliğinde yapılan değişiklikler de kamuoyunda uzun süren tartışmalara yol açmıştı.²¹⁸

211 Haberler, 7 Eylül 2017.

212 Milliyet, 21 Ağustos 2017.

213 Cumhuriyet, 19 Ağustos 2017.

214 A.g.e.

215 Wang ve Degol, 2016.

216 TEDMEM, 15 Eylül 2017.

217 ERG, 2017b.

218 Öğretmenler İçin, 11 Kasım 2017; Eğitim-Sen, 29 Eylül 2017; Eğitim Ajansı, 25 Nisan 2017.

MEB'in yeni Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, 10 Kasım 2017'de yayımlandı. Yönetmelikte yer alan ve kamuoyunda tartışılan önemli değişiklikler arasında aşağıdakiler yer aldı:

- Yönetmelik, eski adı olan “Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği” yerine “Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği” olarak adlandırıldı.
- İlgili kadro adı eski yönetmelikte [Rehber Öğretmen (Psikolojik Danışman)] olarak geçerken, yeni yönetmelikte “Rehberlik Öğretmeni” olarak yer aldı.
- Eskisinde kadro için mezun olunması gereken lisans programları belirtiliyorken, yeni yönetmelikte “hizmeti yürüten personel” ifadesi geçiyor.
- Yeni yönetmelik okul psikolojik danışmanına, yapacağı psikolojik danışma veya görüşmenin içeriğinin gizli kalacak şekilde psikolojik danışmaya katılan öğrencinin adının ve görüşme saatinin eğitim kurumu idaresine bildirme zorunluluğu getiriyor.
- Yeni yönetmelikte eskisinde yer almayan ancak fiilen uygulanan “Psikososyal koruma, önleme ve krize müdahale hizmetleri”, “Danışmanlık tedbiri uygulamaları” ve “Aile rehberliği” gibi bölümlere yer verildi.
- Yeni yönetmeliğe “Sınavlarda görev alabilir; belleticilik ve nöbet görevi yapar” maddesi eklendi.
- Eski yönetmelikte yer almayan, okul psikolojik danışmanlarının tercih danışmanlığı, alan ve ders seçimi, öğrenci tanılama sürecine bağlı olarak yapılacak çalışmalarda izin ve tatil dönemlerinde görevlendirilebileceği maddesi eklendi.
- Eski yönetmelikte belirli maddelerde “...alanında teknik beceri ve uzmanlık gerektirenler ise psikolojik danışmanlar tarafından uygulanır.” ifadeleri bulunurken, yeni yönetmelikle uzmanlığa vurgu yapılmadı.
- Yeni yönetmelikte “Verilemeyecek Görevler” bölümü çıkarıldı.

Rehberlik hizmetlerinin yönetmelik tartışmalarının yanı sıra daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerekiyor. Bu kapsamda, öğretmenlerin öğrenci kişilik hizmetleri ve müşavirlik hizmetlerini yürütürken, güvenli okul ortamı kapsamında ele aldıkları istismar, zorbalık vb. vakalarda yaşadıkları hukuki ve sosyal sorunların da ele alınması önemli olacaktır.

KURUMSAL ORTAM

Öğrencilerin günün büyük bir bölümünü geçirdiği kurum ortamının niteliği öğrenme deneyimini önemli ölçüde etkiler. Okul ikliminin kurumsal ortam bileşeni, okulun örgütsel ve yapısal özelliklerini kapsar. Bu bileşen, fiziksel ortamların yeterliliğini ve durumunu, altyapı özelliklerini, kaynakların yeterliliğini ve bu kaynakların öğrenciler için ne kadar ulaşılabilir olduğunu içeriyor.

KURUMSAL ORTAMA İLİŞKİN SAYISAL BİLGİLER

Bu bölümde, eğitim ortamlarını oluşturan bileşenlere ilişkin sayısal bir analiz ele alınıyor. Öğrencinin okulda nasıl bir ortamla karşılaştığı, mutluluğu ve başarısı için kilit öneme sahiptir. Eğitim ortamlarını oluşturan bileşenlere ilişkin sayısal bir analiz, eğitim politikalarını izlemenin önemli bir parçasıdır.

TABLO 4.1: ANAOKULU, ANASINIFI, İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİMDE OKUL, ÖĞRENCİ, ÖĞRETMEN VE DERSLİK SAYILARI; 2015-16 VE 2017-18 YILLARI ARASI (RESMİ VE ÖZEL OKULLAR TOPLAMI)

Anaokulları						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	6.788	483.522	32.463	25.301	19	15
2016-17	8.719	562.060	38.963	39.277	14	14
2017-18	10.073	647.685	45.135	44.587	15	14
Anasınıfları						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı*	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	21.005	725.584	39.765	32.964	22	18
2016-17	20.574	764.063	38.146	33.693	23	20
2017-18	21.173	853.403	39.122	34.265	25	22
İlkokul						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	26.522	5.360.703	302.961	246.090	22	18
2016-17	25.479	4.972.430	292.878	248.270	20	17
2017-18	24.967	5.104.599	297.176	252.273	20	17
Ortaokul**						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	17.343	5.211.506	322.680	164.943	30	15
2016-17	17.879	5.554.415	324.350	177.136	30	17
2017-18	18.745	5.590.134	339.850	185.672	29	16
Genel ortaöğretim***						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	5.311	3.047.503	151.458	90.806	20	12
2016-17	5.225	3.136.440	147.052	88.931	22	13
2017-18	5.717	3.074.642	159.579	96.452	21	12
Mesleki ve teknik ortaöğretim***						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	5.239	2.082.935	145.141	67.943	27	13
2016-17	4.399	2.068.212	145.097	70.617	26	13
2017-18	4.461	1.987.282	145.511	75.011	24	12
Din öğretimi (imam hatip liseleri)***						
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı	Derslik sayısı	Derslik başına düşen öğrenci sayısı	Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı
2015-16	1.149	677.205	39.091	23.781	23	14
2016-17	1.452	645.318	40.891	30.203	17	12
2017-18	1.605	627.503	42.879	32.805	16	12

Kaynak: MEB, 2016c, 2018a, 2018b.

* Anasınıfları, anasınıfı derslikleri ve öğretmenleri buldukları kurumlardan ayrı olarak hesaplamaya dahil edilmiştir.

** Ortaokul öğrenci sayılarına açıköğretim öğrencileri dahil edilmiştir. Derslik başına ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı hesaplanırken açıköğretim öğrencileri dahil edilmemiştir.

*** Ortaöğretim öğrenci sayılarına açıköğretim öğrencileri dahil edilmiştir. Derslik başına ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı hesaplanırken açıköğretim öğrencileri dahil edilmemiştir.

Okul Öncesi Eğitim

2017-18 eğitim-öğretim yılında, okul öncesi eğitimde öğrenci sayılarındaki artış önceki yıla göre anaokullarında %15,2 olurken bu oran anasınıflarında %11,7'dir. Anasınıflarındaki artışın 2016-17 için %5,3 olduğu göz önünde bulundurulursa önemli bir artış olduğu görülebilir. Öğretmen sayılarındaki artış ise anaokullarında %15,8, anasınıflarında ise %2,6'dır. Derslik sayılarındaki artış hızı her iki okul türünde de düşüş gösteriyor. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı anaokullarında önceki yıla oranla aynı kalırken, anasınıflarında artış görülüyor. Derslik başına düşen öğrenci sayıları ise her iki okul türünde de arttı. Okul öncesinde okullulaşma hedeflerinin, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları artmadan gerçekleştirilmesi eğitimin niteliği bağlamında önemli olacaktır.

Bölgelere göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge 27 öğrenci ile Güneydoğu Anadolu'dur. Bölgede derslik başına düşen öğrenci sayısı ise 28'dir. Bu bölgede illere göre sayılara bakıldığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Diyarbakır'da 35, Şırnak'ta 31 ve Şanlıurfa'da 28'dir. Ortadoğu Anadolu'da Hakkari ilinde 29, Kuzeydoğu Anadolu'da Ağrı ilinde 25, Doğu Karadeniz'de Gümüşhane ilinde 25, Akdeniz'de Hatay ilinde 25, Batı Marmara'da Kırklareli'nde 22'dir.

Okul öncesi eğitimde resmi kurumlarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ortalama 21, özel kurumlarda ise 10'dur. Derslik başına düşen öğrenci sayıları ise resmi kurumlarda ortalama 26, özel kurumlarda ise 8'dir.

İlköğretim

2017-18 eğitim-öğretim yılında, ilkokulda öğrenci sayılarındaki artış %2,7 olurken bu oran ortaokullarda %0,6'dır. Ortaokullarda ise önceki eğitim-öğretim yılına oranla bir düşüş olduğu belirtilebilir. Öğretmen sayılarındaki artış ise ilkokullarda %1,5, ortaokullarda ise %4,8'dir. Derslik sayılarındaki artış ilkokullarda %1,6; ortaokullarda ise %4,8'dir.

Öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısı ilkokullarda önceki yıla oranla aynı kalırken, ortaokullarda azaldı. Bölgelere göre öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge hem ilkokul hem ortaokul için Güneydoğu Anadolu'dur. Bu bölgede illere göre sayılara bakıldığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ilkokul için Şanlıurfa'da 26, ortaokul için yine Şanlıurfa'da 22'dir. Resmi kurumlarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ilkokul için ortalama 18, özel kurumlarda ise 8'dir. Ortaokul için bu sayı resmi kurumlarda 17, özel kurumlarda 9'dur. Derslik başına düşen öğrenci sayıları ise resmi kurumlarda ilkokul için ortalama 22, özel kurumlarda ise 9; ortaokul için resmi kurumlarda 31, özelde 14'tür.

Genel Ortaöğretim

2017-18 eğitim-öğretim yılında, genel ortaöğretimde öğrenci sayıları artışında %1,97'lik düşüş, öğretmen sayılarında ise %8,5, derslik sayılarında %8,5 artış görülüyor. Öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısında ise azalma görülüyor. Bölgelere göre öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu'dur. Derslik başına düşen öğrenci sayısı Ortadoğu Anadolu'da da yüksektir. Bu bölgelerde illere göre sayılara bakıldığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Şırnak'ta ortalama 18, Şanlıurfa'da 17'dir. Resmi kurumlarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ortalama 15, özel kurumlarda ise 8'dir. Derslik başına düşen öğrenci sayıları ise resmi kurumlarda ortalama 25, özel kurumlarda ise 13'tür.

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

2017-18 eğitim-öğretim yılında, öğrenci sayılarındaki artışta %3,91'lik düşüş görülüyor. Öğretmen sayılarındaki artış %0,29, derslik sayılarındaki artış hızı ise %6,22'dir. Öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayısında ise azalma görülüyor. Bölgelere göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu, derslik başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge ise Batı Marmara'dır. Bu bölgede illere göre sayılara bakıldığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Gaziantep, Batman ve Şırnak'ta 17'dir. Batman'da diğer illerde olmayan özel bir durum da söz konusudur. Resmi kurumlarda öğretmen başına düşen öğrenci sayısının 15, özel kurumlarda ise 45 olması sebebiyle, bu durumun il özelinde değerlendirilmesi ve analiz edilmesi önemli olacaktır. Derslik başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge 25 ile Doğu Marmara'dır. Bu bölgede, illere göre bu sayıya bakıldığında Sakarya'da 30, Bursa'da 28, Kocaeli'nde 25 olduğu görülüyor. Genel ortalamada ise resmi kurumlarda derslik başına düşen öğrenci sayısı 25, özel kurumlarda 15; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı her iki kurum türü için de 12'dir.

Din Öğretimine Bağlı Ortaöğretim

2017-18 eğitim-öğretim yılında, öğrenci sayılarındaki artışta %2,76'lık düşüş görülüyor. Öğretmen sayılarındaki artış hızı %4,9, derslik sayılarındaki artış hızı ise %8,6'dır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının aynı olduğu, derslik başına düşen öğrenci sayısında ise azalma olduğu görülüyor. Bölgelere göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu, derslik başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge ise Ortadoğu Anadolu'dur. Bu bölgede illere göre sayılara bakıldığında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Kilis'te 22'dir. Derslik başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu il 34 ile Tunceli'dir. Bunu, 26 ile Hakkari izliyor.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının genel ortalamasına bakıldığında okul öncesinde 18, ilkokulda 17, ortaokulda 16, ortaöğretimde 12'dir. Derslik başına düşen öğrenci sayılarının genel ortalaması ise okul öncesinde 19, ilkokulda 20, ortaokulda 29, ortaöğretimde 21'dir. Okul öncesinde son üç yıl ortalamalarına bakıldığında artış, diğer kademelerde azalma görülüyor. Ortalamaların genel olarak düşmesi olumlu bir gelişme olsa da derslik yapımı ve öğretmen ataması çerçevesinde yapılacak yatırımların bölgesel ve il bazındaki farklılıkları gidermeye yönelik olması önemli olacaktır.

Özel Donanımlı Öğrenme Ortamları

Öğrencilerin öğrenmek ve gelişmek için akademik desteğe olduğu kadar güvenli ve donanımlı okul ortamlarına da gereksinimleri vardır. Güvenli ve donanımlı okul ortamı aynı zamanda tüm çocuklar için vazgeçilmez bir haktır ve öğrencinin iyi olma halini doğrudan etkileme potansiyeline sahiptir. Okul içindeki bazı özel donanımlı ortamlar, kültürel, sosyal, sanatsal ve sportif etkinliklerin ne kadarının ve nasıl gerçekleştirileceğinin sınırlarını çizer. 2017 yılı için spor salonu olan okul oranı hedefi %9,9, gerçekleşme ise %13'dür. Çok amaçlı salon veya konferans salonu olan okul oranı hedefi %40,5 iken, gerçekleşme %38,2'dir. Deprem tahkikatı sonucu güçlendirilme gerekliliği tespit edilen eğitim binalarından güçlendirilmesi yapılanların oranı hedef olarak belirlenen %30 olarak gerçekleşmiştir. Engellilerin kullanımına yönelik düzenleme yapılan okul veya kurum oranı hedefi ise %49,5 (120 okul) iken, gerçekleşme oranı %55,6 olmuştur (238 okul).

Eğitim yapılarına ait mekansal bilgilerin toplanma oranı hedefi %80, ancak gerçekleşme %50'dir. Okul içi ve okul dışındaki öğrenme ortamlarının fiziksel koşulları, tesisleri ve donanımlarıyla ilgili verilerin coğrafi olarak ayrıştırılarak kamuoyuyla paylaşılması, devletin hesap verebilirliği açısından önemlidir ve bu nedenle, eğitim yönetimi bilgi sistemleri kapsamında öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Kütüphane ve Z-Kütüphane

Resmi okul, özel okul ve özel kurs kütüphanelerini kapsayan örgün ve yaygın eğitim kütüphanelerinin sayısı, 2017 yılında 2016 yılına göre %3,2 azalarak 26.415 oldu. Örgün ve yaygın eğitim kütüphanelerindeki kitap sayısı, 2017 yılında 2016 yılına göre %2,6 azalarak 26.707.127 oldu.²¹⁹ Kütüphanesi olan okul oranı ise 2017 için %50 olarak hedeflenmiş olup,²²⁰ yıl sonunda %39 gerçekleştirilmiştir.²²¹ Okul kütüphanesi sayısı toplam 18.916'dır. Kütüphanelerin %38'i ortaöğretimde, %31'i ilkokulda, %29'u ortaokulda ve %2'si okul öncesinde bulunuyor.

2014 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konan ancak sonlandırılan "Okullar Hayat Olsun" projesi kapsamında ilkokul, ortaokul ve liselerde kurulmaya başlanan Zenginleştirilmiş Kütüphaneler (z-kütüphane) için *MEB 2017 Yılı Performans Programı*'nda 650 adet z-kütüphane açılması hedeflenmiş olup,²²² *Millî Eğitim Bakanlığı 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu*'nda 370 adet açıldığı paylaşılarak makul bir düzeyde başarı belirtildi.²²³ Türkiye genelinde z-kütüphane sayısı 2017 sonu itibarıyla 1.250, 2018 Kasım ayı itibarıyla ise 1.289 oldu. İstanbul ve Ankara 121 adet ve üzeri ile en fazla z-kütüphaneye sahip iller iken, Bartın, Bolu, Iğdır, Karaman, Kars, Kilis ve Tunceli illerinde 1-5 adet z-kütüphane bulunuyor.

TABLO 4.2: MEB VE ÖZEL KURUMLAR TARAFINDAN YAPILAN Z-KÜTÜPHANE SAYILARI

Yıl	MEB tarafından yaptırılan z-kütüphane sayısı	Özel kurumlar tarafından yaptırılan z-kütüphane sayısı
2014	27	18
2015	403	23
2016	308	10
2017	370	91
2018	28	11
Toplam	1.136	153

Kaynak: MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan z-kütüphane haritası kullanılarak ERG tarafından hazırlandı.

Öğrenme ortamlarını çocuk dostu hale getiren en önemli okul özelliği bahçelerdir. Okul bahçelerinin fiziksel ve sosyal duygusal becerileri destekleme olanaklarına odaklanması çocuk gelişimi için önemli olacaktır.

Okul Bahçeleri

İstanbul'un Avrupa yakasında 1.323 okul (Avrupa yakasındaki tüm okulların %83,7'si) üzerinde yürütülen, okul bahçelerinin okullardaki mevcut öğrenci sayısına göre alansal olarak uygunluğunu değerlendiren bir araştırmanın sonucunda mevcut ve inşa edilecek okulların çocuk odaklı bahçe uygunluğu için yaklaşım ve uygulama değişikliği ihtiyacı

219 TÜİK, 7 Ağustos 2018.

220 MEB, 2016c.

221 MEB, 2018b.

222 MEB, 2016c.

223 MEB, 2018b.

ortaya konmuştur. Yapılan çalışmada, Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) sistemi kullanılarak her okul için bir öğrenciye düşen bahçe alanı metrekare olarak paylaşılıyor. Türk Standartları Enstitüsü'ne göre okul bahçelerinin öğrenci başına 5 m² alan sunması gerekiyor. Oysa araştırma sonucunda tüm okullarda öğrenci başına düşen ortalama bahçe alanının yaklaşık 3,2 m² olduğu belirlendi. Bu rakam, ilkokul ve ortaokulda 2,5, lisede ise 5,3 m²'dir. Çocuk gelişimi açısından önemli olan okul bahçelerinin sayısının ilkokullarda düşük olması dikkatle değerlendirilmelidir. Devlet ve özel ayrımında ise öğrenci başına düşen bahçe alanının devlet okullarında 3 m², özel okullarda ise yaklaşık 8 m²'dir. Bu rakamlar okul türüne, okulun bulunduğu bölgeye, okulun barındırdığı öğrenci nüfusuna göre de farklılık gösteriyor.²²⁴ Okul bahçelerinin okul öncesi, temel ve ortaöğretim öğrencilerinin fiziksel, ruhsal, pedagojik ve sosyal yönden gelişmeleri için önemi çeşitli araştırmalar tarafından paylaşılıyor.

SONUÇ

Çocuk haklarının gözetildiği güvenli eğitim ortamları, başta öğrenciler olmak üzere okullarda bulunan tüm paydaşların eğitim deneyimlerine olumlu etki yapma potansiyeline sahiptir. Okullarda hem çocukların iyi olma halinin hem öğretmen ve müdürlerin birbirleriyle ve öğrencilerle ilişkilerinin hem de öğrencilerin akademik başarı ve sosyal içermeye için gereksinim duydukları destek sistemlerinin yansımaları olan eğitim ortamları, birçok boyutuyla verimli bir eğitim sisteminin vazgeçilmez bir bileşenidir. Eğitim ortamları yalnızca okulların altyapısı ve derslik sayıları gibi fiziksel özelliklerle değil, çocuğun iyi olma halini destekleyecek bütüncül bir anlayışla ele alınmalıdır.

Yeni teknolojilerin ve dijital dönüşümün eğitim ortamlarına yansımaları dikkatle ele alınmalıdır. Siber zorbalık ve henüz öngörülmeleyen diğer zorlukların belirlenmesi, bu konularda nitel ve nicel araştırmaların devamlılığı, öğretmen-okul-öğrenci-veli işbirliği önemli olacaktır. Teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak okul yönetimi, öğretmenler ve velilerin BİT kullanım becerilerinin geliştirilmesi de yalnızca siber zorbalıkla değil, diğer çevrimiçi risklerle mücadelenin de aracı olarak değerlendirilmelidir. Sosyal ve duygusal öğrenme alanında Türkiye için bir çerçeveye ihtiyaç duyuluyor. Güvenlik, okula aidiyet vb. tüm alanlarda atılacak adımların bir çerçeve etrafında yapılması kalıcılığı ve sürekliliği olan politikalar ve uygulamaların oluşmasını sağlayacaktır. Güvenlik vb. sorunların çözümünde polisiye tedbirlerle eşzamanlı olarak öğrencilerin güçlenmesine yönelik uygulamalar da yürütülmelidir.

Türkiye'de tüm eğitim düzeylerindeki okullarda kalabalık sınıf sorunu ortalama olarak azalıyor. Ancak, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine olan ihtiyaç devam ediyor. İkili öğretimin 2019'da sonra ermesi hedefine öncelik verilmesi olumludur. Bununla birlikte, bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için nitelikli ve yeni öğretim programlarının uygulanmasına yönelik derslik yapımının da hızlandırılması gerekiyor.

Eğitimin tüm alanlarında olduğu gibi, öğrenme ortamları alanında da farklı boyut ve seviyelerde ayrıntılı veri ihtiyacı devam ediyor. Bu verilerin tutulması ve kamuoyu ile şeffaf bir şekilde paylaşılması eğitimin tüm paydaşlarının durum tespitine, sorunların çözümüne, yenilikçi, yaratıcı uygulamalara katılımına olanak sağlayacaktır.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

EĞİTİMİN İÇERİĞİ

EĞİTİMİN İÇERİĞİ

GİRİŞ

Eğitim sürecinde, öğrenme ve öğretimin nasıl gerçekleştiği kadar önemli bir bileşen bu süreçlerde aktarılan bilgi, değer ve tutumların içeriği ve niteliğidir. Bu çerçevede, öğretim programları ve derslerde kullanılan kitaplar belirleyicidir. Raporun bu bölümünde bu bileşenlere odaklanılsa da, her türlü bilgi, değer ve tutumun öğrencilere aktarılmasında temel öğelerden birinin öğretmen ve öğretmenin nitelik, değer ve tutumları olduğu unutulmamalıdır.

Eğitim politikasının nasıl bir birey, toplum ve dünya anlayışıyla ele alındığını gösteren öğretim programlarının, eğitimin tasarlanan ve tanımlanan amaçlarını gerçekleştirmek gibi yaşamsal bir önemi vardır.²²⁵ Bu bölümde, öncelikle geçtiğimiz eğitim-öğretim yılının en tartışmalı konularından olan “güncellenmiş” öğretim programlarının sınıf içindeki uygulamasına yönelik öğretmen görüşleri ele alınıyor. Ardından ders kitaplarının incelenme süreci ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin durumu değerlendiriliyor. Son olarak da yabancı dil ağırlıklı öğretime dair değişiklikler ve önemli bir uygulama olarak hayata geçirilen ilkokullarda yetiştirme programı yer buluyor.

ÖĞRETİM PROGRAMLARI

MEB tarafından 2017-18 eğitim-öğretim yılından itibaren öncelikle 1, 5 ve 9. sınıflarda uygulanmak üzere öğretim programlarında hızlı bir biçimde değişiklik yapıldı ve ders kitapları bu değişikliklere uygun olarak yenilendi. Güncellenen programlar, 2018-19 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm sınıflarda ve tüm derslerde uygulanmaya başladı. İlkokul ve ortaokul düzeyinde 17, lise düzeyinde 24, imam hatip ortaokulu ve imam hatip lisesi düzeyinde 10 olmak üzere toplam 51; sınıflar esasında ise 176 öğretim programı yenilendi.²²⁶ ERG, güncellenen programlara yönelik 2017 yılında yayımladığı arka plan raporunun yanı sıra ilk uygulama yılına ilişkin genel bilgilerin ve öğretmenlerin görüşlerinin sunulması amacıyla da bir çalışma yürüttü. Doç. Dr. Yelkin Diker Coşkun tarafından yürütülen çalışmada öğretim programlarının ilk uygulama yılına ilişkin okul ziyaretleri gerçekleştirildi, yerinde gözlem ve görüşmeler yapıldı; devlet ve özel okullarda farklı kademeler ve branşlarda çalışan öğretmenler ve okul yöneticilerinin görüşlerine başvuruldu. Ayrıca öğretmenlerle program haritası oluşturmak ve program uygulamalarına ilişkin düşüncelerini almak için bir çalıştay gerçekleştirildi. Raporun bu bölümünde, çalışma çerçevesinde ve çeşitli başlıklar altında, Diker Coşkun tarafından kaleme alınan öğretmen ve uzman görüşlerine yer veriliyor.²²⁷

225 Aratemur Çimen ve Bayhan, 2018.

226 MEB TTKB, 2017.

227 Diker Coşkun, t.y.

DEĞERLER VE 21. YÜZYIL BECERİLERİ

Eğitim programlarının düzenlenmesinde uluslararası ölçekteki genel yaklaşımın, probleme dayalı ve sorgulama temelli öğrenme, yaratıcılık, eleştirel düşünme vb. becerilerin geliştirilmesini temel amaç olarak gördüğü biliniyor. Bu yaklaşımın, 2017 yılında güncellenen öğretim programlarının açıklamalarında da yer bulduğu, ancak kazanım düzeyinde bu ve benzeri becerileri kapsayacak daha fazla düzenlemeye ihtiyaç olduğu belirtiliyor. “Yaratıcılık ve yenilikçilik, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim, işbirliği, bilgi yönetimi, etkin teknoloji kullanımı, kariyer ve yaşam becerileri, kültürel farkındalık” gibi başlıklar altında toplandığı belirtilen 21. yüzyıl becerilerinin bireyler kazandırılması önemli bir ihtiyaçtır.²²⁸ Güncellenen öğretim programlarında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi’ne uygun biçimde olduğu paylaşılan 12 temel yeterlik belirlendi. Ancak bu yeterliklerin kazanım düzeyinde daha görünür hale gelmesine duyulan ihtiyaç devam ediyor. Öğretim programları ile ilgili dünyada ve Türkiye’de görülen bir diğer yönelim odak noktası da, öğrencilerin yaşam becerileri, sürdürülebilir çevre bilinci, teknoloji üretimi gibi temaların oluşturduğu esnek, akademik rekabetin olmadığı öğretim tasarımlarıyla ilgilidir. Türkiye’ye bu açıdan bakıldığında güncellenen öğretim programlarında ağırlıklı olarak “değer eğitimi”nin odak nokta olarak belirlendiği görülüyor.

Eğitim sisteminde değerlere uzun süredir merkezi bir önemin verildiği söylenebilir. Değerler, ilk olarak 2005-06 yılında yayımlanan programlarda ayrı bir başlık olarak yer aldı. Yapılan son güncellemede ise değerlere dönük kazanımlar her dersin öğretim programında bulunuyor. 18. Milli Eğitim Şurası’nda Değerler Eğitimi’ne ilişkin alınan kararlar doğrultusunda yapıldığı belirtilen bu düzenlemede, değerlerin seçim süreci ve açıklamaları kamuoyu ile yeterince paylaşılmadı.

Araştırmalar öğretimde yoğun olarak bilgi aktarımı alışkanlığının değerler eğitimi de etkilediğini gösteriyor.²²⁹ Değerlerin uygulamaya bağlı olarak farklılık göstermemesi ve net anlaşılması amacıyla, öğretmenlerin, okulların ve ebeveynlerin program kapsamındaki değerlere ve söz konusu değerlerin kazandırılmasına ilişkin ayrıntılı biçimde bilgilendirilmesi gerekiyor.

PAYDAŞ KATILIMI

Programın hazırlık süreci ve pilot uygulamanın eksikliği, içeriğin düzenlenme biçimi gibi konularda kamuoyunda çeşitli tartışmalar yürütüldü. MEB, kamuoyunun görüşlerini almak için sınırlı bir süre vermekle ve eğitim sisteminin temel sorunlarına ilişkin yeni politikalar geliştirmek yerine değiştirilmesi en kolay araç olan programları değiştirmekle eleştirildi. Görüş toplama konusunda getirilen eleştirilerin başında, öğretim programlarının Millî Eğitim Şurası’nda tartışılmadan ve eğitim fakültelerinin geniş katılımı olmadan hazırlanması bulunuyor. MEB ise öğretim programlarının güncellenmesinde geniş katılımlı öğretmen çalışma grupları oluşturularak çalışma yapıldığını vurguladı; ancak bu çalışmaların raporlarını ya da sonuçlarını kamuoyu ile paylaşmadı.

²²⁸ Beers, 2011.

²²⁹ Akpınar ve Özdaş, 2013; Demirel Balık, 2016; Balcı ve Yanpar Yelken, 2013.

OKUL ÖZELLİKLERİ

Öğretim programı eğitim sisteminin işleyişine ilişkin diğer sorunlarla doğrudan neden-sonuç ilişkisi içindedir.²³⁰ Program, öğrenim kademesi ve okul özelliklerine göre hazırlanmalıdır. Oysa Türkiye’de öğretim programları MEB tarafından merkezi biçimde hazırlanıyor ve öğrenim kademesine göre düzenleniyor. Ancak, programların uygulanacağı okulların özellikleri dikkate alınmıyor. OECD’nin “Bir Bakışta Eğitim 2018” raporunda Türkiye kararların en merkezi alındığı ülkelerin başında yer alıyor. Türkiye’de fiziksel ve sosyo-kültürel özellikler bakımından farklılıklar gösteren 24.967 adet ilkokul, 18.745 ortaokul ve 11.783 adet lise bulunuyor. Öğretim programlarında yer alan kazanımların, okulun olanakları doğrultusunda öğrenciye kazandırılabilmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

SADELEŞTİRME İHTİYACI

Öğretim programının bilimsel ve güncel biçimde hazırlanmasının yanı sıra öğretmenlerin sınıf içi uygulamaları da oldukça önemlidir. Eğitim bilimlerinin temel bilgi ve becerilerine sahip, konu alanına hakim, öğretim programının felsefesini ve yetiştirilmek istenen insan gücünün özelliklerini anlayan; bu doğrultuda öğretim gerçekleştiren öğretmenler olmadan öğretim programları verimli bir araç haline gelemez. Öğretim programlarının verimliliğini etkileyen diğer değişkenler ise okulun sınıf, laboratuvar, kütüphane, spor salonu gibi öğretimin gerçekleştirileceği fiziksel olanaklar, öğrenci sayısı, öğrenciye yönelik psikososyal destekleri sağlayan okul rehberlik servisi, revir, barınma ve ulaşım birimleri gibi çağdaş eğitimin gerekleridir. Bu konulara yönelik değerlendirme “Eğitim Ortamları” bölümünde ele alınıyor.

Araştırmacılar, öğretim programlarında niceliksel hedeflerin yanında soyut ya da uzun dönemli hedeflerin çoğunlukta olduğunu, soyut hedeflerin ne oranda gerçekleştiğini izlemenin güç olduğunu ortaya koyuyorlar.²³¹ İlköğretim ve ortaöğretim programlarının yoğunluğu öğrenciler, eğitimciler ve ebeveynler tarafından sıkça eleştiriliyor.²³² Başka ülkeler ile karşılaştırıldığında, öğretim programlarının hedefleri ve konu tekrarlarının daha fazla olduğu; neredeyse iki yılda bir değişen sınav sisteminin getirdiği baskı sonucunda öğretimin uygulamalara dönük ve derinlemesine öğrenmeyi sağlayacak biçimde yürütülemediği görülüyor.²³³ MEB de öğretim programlarının güncellenmesi çalışmalarıyla öncelikle kazanımların azaltılmasını ve ortak becerilere dönük kazanımlara dönüştürülmesini amaçladığını açıkladı.²³⁴ Program güncelleme çalışmalarının temelinde “sadeleştirme” hedefi bulunduğu paylaşıldı.

Ders bazında değerlendirildiğinde, Türkçe, Fen ve Teknoloji ve Matematik derslerine ait kazanımların önemli ölçüde sadeleştirildiği, diğer derslerde de kazanım sayılarının önceki programlara göre azaltıldığı ve konuların birleştirildiği görülüyor. Öğretmenler, programda yapılan güncellemeleri “köklü bir değişim olarak görmüyor, daha çok bir sadeleştirme ve düzenleme olarak algılıyor”.²³⁵ Görüşüne başvuru alan öğretmenler de öğretim programlarında kazanım sadeleştirilmesi dışında çok önemli bir değişiklik görmediklerini, özellikle programlarda konuların güncelleştirilmesine ve yaşam becerilerinin kazandırılmasına olan ihtiyacın devam ettiğini belirtiyorlar. Bazı uzmanlar, güncellenen eğitim programlarının konu yoğunluğunun azaltılması ve değer eğitiminin kazanımlarla bütünleştirilmesi dışında belirgin bir iddiasının olmadığını ifade ediyorlar.

230 Varış, 1998.

231 Yıldız, 2017.

232 Çiftçi ve Tatar, 2015; Özkök ve Hazer, 2016.

233 Bal ve Başar, 2014; Erbilgin, 2014; Acar, 2012.

234 ERG, 2017a.

235 Çelikel ve Tanrısever, 2017, s. 514.

ÖĞRETİM PROGRAMLARININ İLK YIL UYGULAMALARI

Öğretim programlarında genel olarak kazanımların sadeleştirilmesi öğretmenlerin işleyişle ilgili “zamanın yetmemesi” sıkıntısının ortadan kalkmasına bir ölçüde yardımcı olmuş görünüyor. Görüşü alınan öğretmenler kazanım ve konulardaki sadeleştirmenin amacına ulaştığını vurguluyorlar. Kazanım ifadelerinin yazımındaki pedagojik hataların, önceki programdan beri devam etmekte olan temel sorunlar arasında olduğu belirtiliyor. Örneğin, Türkçe dersi 5. sınıfta yer alan “Metni oluşturan unsurlar arasındaki geçiş ve bağlantı ifadelerinin anlama olan katkısını değerlendir” kazanımının açıklaması “Ama, fakat, ancak, lakin ifadeleri üzerinde durulur” biçimindedir. Öğretmenler, “üzerinde durma”nın sınırlarının ne olduğunu anlamak için ders kitabındaki anlatıma bakmak zorunda olduklarını ifade ediyorlar. Benzer biçimde, Fen ve Teknoloji dersi kazanımlarında da açık olmayan ifadeler bulunduğu, öğretmenlerin kazanımları farklı şekilde yorumladığı paylaşılıyor.

Öğretim programlarında yer alan, açık ve net olmayan kazanımların, dil ve ifade birliği oluşturacak biçimde yeniden düzenlenmesi gerekiyor. Kazanımlarla ilgili bir başka önemli konunun da binişik ifadeler ve birden fazla kazanımın bir arada bulunması olduğu dile getiriliyor.

Matematik dersi öğretim programı kazanımlarına yönelik değerlendirmede, öğretmenler güncellenen öğretim programlarının temel matematik okuryazarlığı kazandırma ve üst düzey düşünme becerileri açısından daha olumlu hale geldiğini belirtiyorlar. Buna ek olarak, işlem becerisinin geliştirilmesi için program düzenlemeleri dışında çalışmalara da ihtiyaç duyulduğunu ekliyorlar. PISA’da altı düzeyde değerlendirilen matematik okuryazarlığında Türkiye, tüm OECD ülkelerinin gerisindedir. Bu durumun nedenlerinin anlaşılmasına yönelik yapılan araştırmalar, matematik okuryazarlığında anlamlı etkiye sahip olan değişkenleri, sırasıyla, öğretmenin moral düzeyi, matematik öğretmeni sayısı, öğrenci-öğretmen oranı, okul gelirleri ve öğrenci sayıları olarak açıklıyor.²³⁶ Matematik dersi öğretim programlarının duyuşsal özellikleri kazandırma konusunda da tekrar düzenlenmesi gerekiyor.

Öğretmenler, güncellenen Matematik programının uygulama temelli olduğunu oysa matematiğe ilişkin olumlu tutum kazandırmayı sağlayacak biçimde ele alınması gerektiğini belirtiyorlar.

Öğretim programlarının içerik ögesi ele alındığında konuların azaltılması olumlu bir durum olarak öne çıkıyor. Bazı dersler içinse içeriğin öğrenme ilkelerine uygun biçimde düzenlenmiş olması desteklenen bir gelişme olarak ifade ediliyor. Örneğin, Türk Dili ve Edebiyatı dersi programının içeriğinin sadeleştirilmesinin yanı sıra, önceki programda yer alan konu tekrarları, edebi metinlerin çeşitlendirilmemesi, dönemlerin kronolojik sıra izlenmeden verilmesi gibi sorunların ortadan kalktığı anlaşılıyor. Özellikle 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı dersinin kitaplarında yer alan metinlerin tür çeşitliliği, disiplinlerarası içeriği yansıtması, güzel sanatlar ile ilişkilendirilmesi, kitabın görsel tasarımı bir önceki ders kitaplarına nazaran iyileştirilmiş olarak ifade ediliyor.

Ancak bazı branşlar için içeriğin azaltılmasına ilişkin öğretmen yorumları farklılık gösteriyor. Örneğin, Coğrafya ve Fizik dersi içeriğindeki sadeleştirme öğretmenler tarafından yeterli bulunmuyor. Bu branşların öğretmenleri, dünya gündemine ilişkin konuların (sürdürülebilirlik, ekonomi, üretim, teknoloji, STEM vb.) içerikte yeterince yer almadığını, kazanım-içerik ilişkisinde yetersizlikler olduğunu ve günlük yaşama ilişkin becerilerin öğretilmesini sağlayacak konuların varlığına olan ihtiyacın devam ettiğini belirtiyorlar.²³⁷

Bu yıl ilk defa uygulanan 5. sınıf İngilizce programı kapsamında, dinleme-konuşma becerisi ile ilgili kazanımların gerçekleştirilmesi için yeterli öğretim araç-gereç ve materyallerinin sağlanmasının bir zorunluluk olduğu ifade ediliyor. Alıcı ve üretici dil becerilerinin kazandırılması için otantik öğrenme materyallerinin etkili biçimde kullanılması ve sınıf mevcutlarının buna uygun hale getirilmesi ihtiyacı paylaşılıyor. İngilizce öğretmenleri tarafından dile getirilen bir diğer dikkat çekici konu da, İngilizce öğretmenlerinin kendilerinin de konuşma becerilerini geliştirmeleriyle ilgili fırsatlar yaratılmasına ihtiyaç duydukları ve konuşma becerisinin öğretimine ilişkin hizmetiçi eğitimlerin, seminerlerin düzenlenmesinin gerekliliğidir.

Ortaöğretimde Fizik, Kimya ve Biyoloji derslerinin programlarında yer alan kazanımlardaki sadeleştirme olumlu görülmeyle birlikte bu derslerin uygulamalı biçimde öğretilmesi için yeterli altyapının olmaması, öğretmenlerin neredeyse tamamının ortak ifadesidir. Güncellenen programların derse özgü olarak hedeflediklerinin öğretmenler tarafından içselleştirilmeden etkili bir biçimde uygulanamayacağı belirtiliyor. Güncellenen programlarda kazanım açıklamalarının bazı dersler için, örneğin Fizik dersi, yetersiz kaldığı belirtiliyor.

*Öğrenme-öğretme sürecinde ve ölçme-değerlendirme sürecinde somut açıklama ve örneklerin bulunmamasının olumlu yanları olduğu gibi, olumsuz yanları da olabilir. Her öğretmenin farklı örnekler vermesi, kazandırılması gereken hedef davranışlara eşit şekilde ulaşılmaması sorununu ortaya çıkarabilir.*²³⁸

ÖĞRETİM MATERYALLERİ VE DERS KİTAPLARI

Güncellenen öğretim programlarının öğrenme-öğretme sürecine ilişkin olarak etkinlik temelli yaklaşımda da sadeleşmeye doğru gidildiği söylenebilir. Güncellenen programlarla birlikte öğrenci çalışma kitapları da artık dağıtılmıyor. Dağıtılan ders kitapları öğrencilerin çalışma kitaplarında yer alan etkinlikleri içerecek şekilde hazırlandı. Bu konu ile ilgili görüşü alınan öğretmenler, önceki programa ait çalışma kitaplarındaki her etkinliği uygulamaya zaman bulamadıklarını, bazı etkinlik türlerinin çok sık tekrar etmesinin öğrencinin ilgisini dağıttığını, bu nedenle çalışma kitaplarının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğunu ifade ediyorlar. Bu durumda, kılavuz kitapta yapıldığı gibi, öğrenci çalışma kitaplarının da uzmanlar tarafından tekrar düzenlenmesi ve en azından EBA gibi platformlarda e-kitap olarak özellikle yeni öğretmene ve öğrenciye kaynak olarak sunulması yararlı olacaktır.

237 Diker Coşkun, t.y.

238 Yılmazlar vd., 2017.

Ders kitaplarına ilişkin olarak genel kanı yeterli oldukları, ancak kitapların baskı kalitesi ve görsel unsurları gibi niteliklerinin geliştirilmesi gerektiğidir. Türkçe ders kitabı için görüşü alınan öğretmenlerin birçoğu, kitapları öğrenciye dönük ve nitelikli olarak tanımlıyor. Ancak Fen ve Teknoloji ile Matematik derslerinin kitap içeriklerinin öğrencinin ilgisini çekebilecek görsellerden uzak olduğu ifade ediliyor. Ders kitabı sorunu yaşanan bir diğer önemli ders de İngilizce olarak paylaşılıyor. Konu ile ilgili görüşü alınan İngilizce öğretmenleri, okulun açıldığı ilk iki ay süresince verilen kitapların kazanımlarla örtüşmediğini ve görsellerin çok basit ve ilgi çekmeyecek biçimde tasarlandığını; bu kitapların gelen şikayetler üzerine MEB tarafından yeniden hazırlatılan kitaplarla değiştirildiğini belirtiyorlar. Yurt dışında hazırlanan yeni ders kitapları ise ilk dağıtılanlara göre daha yeterli ve uygulanabilir bulunuyor.

Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, Öğretim Materyalleri ve İçerik Geliştirme Başkanlığı tarafından “etkileşimli kitaplar” başlığı ile hazırlanan 15 dersin kitaplarını ogmmateryal.meb.gov.tr adresinde elektronik olarak yayımladı. Öğretmen ve öğrenciler için erişim kolaylığı sağlayan bu uygulama oldukça önemlidir.

Söz konusu ders kitapları, öğrenen etkileşimine dönük basit bir uygulama olmakla birlikte, geliştirilebilir; görsel, işitsel, üç boyutlu vb. öğeleri etkileşime açık hale getirilerek öğrencilerin derin öğrenme olarak adlandırılan, öğrenilen konuyu kendi merak, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda derinleştirmelerine olanak verecek biçime getirilebilir.

Güncellenen öğretim programları ile birlikte 2005 yılından beri uygulanmakta olan öğretmen kılavuz kitapları da kullanılmıyor. Öğretmenlerin kılavuz kitaplarla ilgili görüşleri bransa ve kıdeme göre farklılık gösterebiliyor. Ancak tüm öğretmenlerin kılavuz kitaplarla ilgili ortak görüşü, mesleğin ilk yıllarındaki öğretmenler için önemli bir araç olduğudur. Görüşü alınan öğretmenler Türkçe ile Fen ve Teknoloji dersine ait bir önceki programın kılavuz kitaplarının oldukça kapsamlı olduğunu, içeriğini tam anlamıyla uygulamanın zaman açısından zor olduğunu ve bu durumun öğretmenlerde baskı yarattığını belirtiyorlar. Ancak söz konusu kılavuz kitapların özellikle pedagojik açıdan iyi hazırlanmış, yapılandırılmış öğretim yöntemleri vb. barındıran örneklerinin öğretmenler için bir kaynak olmaya devam etmesi gerektiği de dile getiriliyor. Bazı öğretmenler ise hala eski kılavuz kitaplardan faydalandıklarını belirtiyorlar. Öğretmen kılavuz kitapları öğretmenlerin günlük planlarını hazırlamalarına da kaynaklık edebiliyor. Tüm dersler için öğretmenlerin uygulamakla zorunlu olmayacakları ancak MEB tarafından hazırlanan bilimsel, güvenilir ve öğretimin niteliğini artırmaya yarayacak öğretmen kılavuz kitaplarının hazırlanması ve en azından EBA gibi elektronik ortamlarda öğretmenlere sunulması öneriliyor.

MEB, yıllık plan ve ders planı oluşturmada önemli bir araç olabilecek e-müfredat çalışmalarını bu öğretim yılında daha görünür hale getirdi. E-müfredat ile öğretmenlerin öğretimle ilgili hazırlık çalışmaları, kurul kararları vb. elektronik yönetim sistemi üzerinden düzenleniyor. Ancak e-müfredat uygulamalarında yaşanan en önemli ihtiyacın öğretmenlerin program geliştirme ve uygulamaya ilişkin güçlendirilmesi olduğu belirtiliyor.

Öğretmenlere okul temelli müfredat geliştirme konularında hizmetiçi eğitim verilmesi, öğrencilerin kazanımlara ulaşmalarını sağlayacak öğretim tasarımı oluşturma ve değerlendirme imkanı verebilir. Görüşü alınan ortaokul Fen ve Teknoloji dersi öğretmenleri, programda gerçekleştirilmesi istenen bazı etkinlikleri yapmakta zorlandıklarını, özellikle deney malzemeleriyle ilgili problem yaşadıklarını ifade ediyorlar. Bu malzemeler eskiden Devlet Malzeme Ofisi tarafından hazırlanırken, MEB artık deney malzemelerinin öğretmenler tarafından hazırlanmasını istiyor. Bu durum işleyişte sıkıntılara neden olabiliyor. Öğretmenlerin kazanımlara dönük materyaller geliştirebilmeleri elbette beklenebilir; ancak, böyle bir beklenti için öncelikle okul ortamlarının teknik özelliklerinin dikkate alınması bir zorunluluktur.

Benzer biçimde Coğrafya dersi öğretmenleri de bazı kazanımların gerçekleştirilmesinde sorun yaşadıklarını belirtiyorlar. Örneğin, öğretim programında geçen “Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) kullanılarak öğrencinin çevreyi tanıması sağlanır” kazanımında, birçok öğretmenin de CBS konusunda bilgi eksikliği yaşadığı ifade ediliyor. Belirtilen bu eksikler genel olarak öğretim teknolojilerini etkili bir araç olarak kullanma ve okul ortamlarının teknolojik altyapısının yetersizlikleri ile ilişkilidir. Öğrenme-öğretme sürecinde öğretmenlerin teknolojiyi etkin biçimde kullanabilmeleri için nitelikli hizmetiçi eğitim programlarının yürütülmesi ve eğitim bilimleri, eğitim teknolojisi uzmanlarının okullarda istihdam edilmesi ya da öğretmenlerin bu alanlarda formatör olarak eğitilmesi sağlanmalıdır. Nitelikli eğitimleri ile ön plana çıkan bazı özel okullarda bulunan program geliştirme ve ölçme-değerlendirme birimlerinin devlet okullarında da oluşturulması için düzenlemeler yapılabilir.

DERS PLANLARI

Öğretim programlarıyla ilgili bir başka önemli başlık ders planlarıdır. Ders planı, öğretmenlerin öğrenci, sınıf ve okul özelliklerini dikkate alarak öğretimi planladığı önemli bir araçtır. Konuyla ilgili görüşü alınan öğretmenler, ders planı hazırlama ile ilgili uygulamaların okuldan okula hatta zümreden zümreye farklılık gösterdiğini belirtiyorlar. Bazı okul müdürlerinin öğretmenlerden yıllık planların yanı sıra ders planları da istediği, bazılarının ise sadece yıllık planın hazırlanmasını yeterli gördüğü paylaşıyor. Ders planı hazırlama ile ilgili görüş bildiren öğretmenler, uygulamaların kimi zaman keyfiyet içerdiğini, internet vb. kaynaklardan alınan yıllık planların sadece isim ve okul kısmının değiştirilerek kullanıldığını ve bu konuyla ilgili dikkatli bir denetimin yapılmamasının olumsuz bir durum olduğunu belirtiyorlar.

Bir dersin öğretim programının okul ve öğrenci özelliklerine uygunluk, zaman ve kaynak yönetimi açısından verimli hale dönüştürülmesi yıllık planlar ve ders planları ile olanaklıdır. Geçmişte okul müfettişleri tarafından denetlenen ders planları günümüzde okul müdürleri tarafından inceleniyor. Ders planlarıyla ilgili görüşü sorulan öğretmenler, öğretmen kılavuz kitabı olmayan dersler için ders planlarının amaca dönük biçimde oluşturulmasında sıkıntı yaşandığını belirtiyorlar. Ayrıca, hem yıllık planların hem de ders planlarının üzerinde ayrıntılı biçimde düşünülerek, öğrenci özelliklerine göre hazırlanmamasının yaygın bir durum olduğunu ifade ediyorlar. Ders planları konusunda da okullar arasındaki farklılıklara göre düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyuluyor.

Teknolojik donanımın üst düzeyde olduğu, akıllı tahtaların etkin kullanıldığı okullarla, teknolojik donanımın yetersiz ya da tümüyle eksik olduğu okullara özgü hazırlanacak planların farklılaşmasını sağlamak önemli olabilir. Uzmanlar, MEB'in günlük planlarla ilgili bu sorunların çözümüne dönük yeni yönergeler düzenlemesini önemli buluyorlar.

SINAV BASKISI

Görüş bildiren öğretmenler özellikle üniversiteye giriş sınavı sorularının öğretim programlarındaki kazanımlarla ve ders kitaplarındaki örnekler ve etkinliklerle ilişkili hale getirilmesine ihtiyaç olduğunu ifade ediyorlar. Program içeriği ile sınav sorularının örtüşmemesi, öğrencilerin okul ve derse ilişkin motivasyonlarını olumsuz etkiliyor. Sınavlar hazırlanırken bu durumun göz önünde bulundurulması ve programların bilişsel ve duyuşsal amaçlarına dönük sorulara da yer vermesi öneriliyor. Sınavların uluslararası öğrenci başarısı değerlendirme araçları ile benzer nitelikte olması da faydalı olacaktır. Özellikle okuma becerisi, yaratıcı düşünme, verileri kullanma, analiz etme, hipotez oluşturma, çıkarımda bulunma, değerlendirme gibi düşünme becerilerinin kullanımına dönük sınav içerikleri, güncellenen öğretim programlarının açıklamalarında belirtilen amaçlarla tutarlı hale gelmesini sağlayabilir.

HİZMETİÇİ EĞİTİM VE DEĞERLENDİRME

Öğretim programlarında, günümüzün ihtiyaç duyduğu becerilerin öğretilmesinin ön planda olduğu söylenebilir. Değerlendirme kapsamında görüşülen ve öğretim programlarını uygulayan öğretmenlerin de güncellenen öğretim programlarının kazanım boyutunda söz konusu becerileri kapsadığını düşündüğü görülüyor. Öğretmenlere göre; içerik ögesinde bu becerilerin kazandırılmasına ilişkin etkinliklerin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç ise devam ediyor.

Güncellenen öğretim programları, programın felsefesine ve güncel yaklaşımların öğretime hakim öğretmenler tarafından uygulandığında daha etkili olabilir. Öğretmenlerin bu anlamda amacına uygun ve etkili hizmetiçi eğitimler almaları ve stratejik planlamaların odak noktasının ülke genelinde öğretmen niteliğinin artırılması olması önemlidir.

Program geliştirmenin en önemli aşamalarından biri de hazırlanan ve uygulanan programların değerlendirilmesidir. Program değerlendirme çalışmaları özellikle ülke genelinde uygulanan programlar için oldukça kapsamlı yürütüldüğü takdirde kullanışlı sonuçlara ulaşılmasını mümkün kılar. Bir öğretim programının kazanımlar, içerik, eğitim durumları ve ölçme değerlendirme öğelerinin her birini kapsayan, analitik ve veriye dayalı program değerlendirme çalışmaları MEB tarafından üniversitelerle işbirliği içerisinde yürütülmeli ve elde edilen veriler doğrultusunda gerek ülke genelinde gerekse bölgesel olarak çözüme ulaştırıcı düzenlemeler yapılmalıdır.

İŞLEVSEL TÜRKÇE ÖĞRETİM PROGRAMI

Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, özel gereksinimi olan öğrencilerin okuma ve yazma öğrenimini kolaylaştırma, bu öğrencilerin yaşamlarını bağımsız sürdürmelerini sağlayacak becerileri kazanmaları hedefleriyle işlevsel bir Türkçe öğretim programı geliştirdi. Programın odağında okuma ve yazma ile Türkçe dersi yer alıyor. Programlar, orta-ağır zihinsel engelli ve otizmliler için 12 yıllık zorunlu eğitimi kapsıyor. Bu kapsamda, “öğrenmeye hazırlık” ve “erken okuryazarlık” alanları programa eklendi; ilk okuma yazmanın daha kolay öğrenilmesini sağlayacak becerilerin kazanılması amaçlandı. Yapılan değişikliğin sonucunda, öğrencilerin, işitsel ve görsel algı becerileri ile el-göz koordinasyonunun da güçleneceği öngörüldü. Öğretim programındaki “işlevsel okuma-yazma” alanı ilk okuma ve yazmayı öğrenmede zorlanan öğrencilere yönelik hazırlandı. Programa “gerçek yaşam uygulamaları” bölümü eklendi. Böylece, öğrencilerin sosyal yaşamda sıklıkla kullanılan sözcükleri öğrenmeleri, formları doldurma, telefonda mesaj ve e-posta yazma, ilaçları reçetede belirtilen uygun zaman ve dozda alma, kişisel bakım ürünlerini kullanma gibi becerileri edinerek günlük yaşamlarını bağımsız şekilde sürdürmeleri amaçlanıyor. Bu becerilere dinlediğini anlama ve sözlü ifade etme de eklendi. Öğretmenlerin programı kolaylıkla uygulayabilmeleri ve uyum sağlamaları amacıyla, hedeflerin ve hedef davranışların kolaydan zora doğru olduğu ve küçük aşamalarla sıralandığı belirtildi.²³⁹

DERS KİTAPLARININ İNCELENMESİ

Öğretim programlarının eğitim ortamında yaşama geçirilmesinin önemli araçlarından biri ders kitaplarıdır. Eğitim sisteminin ana bileşeni olan öğretmen için ders kitapları öğretim programının takip edilmesi için temel kaynaklardır. Daha da önemlisi ders kitapları, özellikle ilköğretimde ve ortaöğretimde arzulanan toplum ve insan biçimlenmesi için gerekli bilgi ve değerleri aktarmanın doğrudan aracıdır.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB), 11 Nisan 2018 tarihinde “Ders Kitapları ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler”i yayımladı. Buna göre, MEB’e bağlı örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı, öğretmen kılavuz kitapları ile Bakanlıkça hazırlanacak, satın alınacak veya hibe yoluyla sağlanacak diğer öğretim materyalleri dört ana ölçüt altında değerlendirilmeye başlandı:

- Anayasa ve mevzuata uygunluk
- İçeriğin bilimsel olarak yeterliliği
- İçeriğin eğitim ve öğretim programının kapsamını ve kazanımları karşılama yeterliliği
- Görsel tasarımın ve içerik tasarımının öğrenmeyi destekleyecek nitelikte olması ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygunluğu²⁴⁰

239 MEB, 8 Haziran 2018.

240 MEB TTKB, 11 Nisan 2018.

Öğretim programlarına uygun ders kitaplarının incelenmesi için başvurular 15-28 Şubat 2018 tarihleri arasında alındı. MEB'in 11 bini aşkın uzman hakemi arasından her kitap için 6 hakem belirlendi. Hakemler Mart-Mayıs 2018 arasında "kör hakemlik sistemi" ile inceleme yaparak kişisel raporlarını yazdılar, ardından bir araya gelerek ortak rapor hazırladılar. Onaylanan kitapların 5 yıl boyunca okutulacağı belirtildi.

Geçmişte onay alan ve okullarda öğrencilerin okuduğu mevcut ders kitapları da incelemeye alındı. MEB, yaptığı açıklamada kamuoyunun kitaplara ilişkin 16 hata bulunduğunu, TTKB'nin ise 1.522 onaylı kitaba yapılan taramada 32.900 hata saptadığını paylaştı. Hataların tashih, anlatım bozukluğu, bilimsel bilgi yanlışlığı ya da terör örgütleriyle ilgili olduğu belirtildi. Terör örgütünü destekleyen içeriğe sahip olduğu gerekçesiyle 57 kitap tamamen iptal edildi.

TTKB, 02/03/2018 tarihli protokolü gereği 2018 yılı itibarıyla taslak ders kitaplarının değerlendirilmesi için öğretmenlerden oluşan komisyonlar tarafından yapılan incelemenin yanı sıra MEB'e hibe edilen *intihal.net* yazılımını da kullanarak intihal taraması yapılmasına başlayacağını açıkladı. Bu programla, daha önce yayımlanmış kitapların saptanması ve içeriğinin argo, kaba dil, ırkçı söylem, cinsiyetçilik vb. bakımlardan taramasının yapılması öngörülüyor. Hibe edilen yazılımın, MEB'in ücretsiz dağıttığı ders kitapları ve öğretim materyallerinin incelenmesinde de kullanılacağı belirtildi.²⁴¹

MEB tarafından, ders kitaplarını e-içerik yönünden zenginleştirerek akıllı tahta kullanımına uygun hale getirme çalışmalarına 2017-18 yılında devam edildiği paylaşıldı. Güncellenen 51 dersin öğretim programı ve ders kitapları 2017-18 eğitim-öğretim yılında okullarda uygulanmaya başladı. Uygulamanın başlamasının ardından güncellenen öğretim programlarının değerlendirilmesi amacıyla değerlendirme çalışmaları yapıldığı belirtildi.²⁴² Ders kitaplarının dağıtımına, il müdürlüklerince oluşturulan "Ücretsiz Ders Kitapları Komisyonu" tarafından 28 Ağustos 2017 günü itibarıyla başlandı. Güncellenen öğretim programlarının değerlendirilmesi kapsamında yapılan çalışmaların raporlarının kamuoyu ile de paylaşılması önemli olacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Niğde Milletvekili Ömer Fethi Gürer'in toplatılan ders kitaplarıyla ilgili soru önergesine dönemin Millî Eğitim Bakanı yanıt verdi. Yanıtta, 57 çeşitten oluşan 27 milyon 27 bin 188 kitabın toplatılarak yeniden basıldığını, bunların maliyetinin ise 43 milyon 741 bin 628 TL olduğunu açıkladı.²⁴³ 2018 Yılı Performans Programı'nda, 2017-18 eğitim-öğretim yılında ücretsiz ders kitaplarının alım ve dağıtımını için 222.177.000 TL genel bütçeden; 350.000.000 TL ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan olmak üzere toplam 572.177.000 TL kaynak ayrıldığı belirtiliyor.²⁴⁴

241 MEB TTKB, 30 Mart 2018.

242 MEB, 2018b.

243 Birgün, 23 Şubat 2018.

244 MEB SGB, 2018.

DERS KİTAPLARI VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

2017-18 eğitim-öğretim yılında güncellenen öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarıyla bir önceki eğitim-öğretim yılında (2016-17) kullanılan ders kitapları arasında genelde liberal değerler, özelde ise liberal bir değer olarak sekülerizm ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farklılıklar olup olmadığını, varsa bu farklılıkların neler olduğunu anlamayı amaçlayan Değişen Ders Kitaplarında Sekülerizm ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Araştırması'na göre, yenilenen kitaplarda kadın görünürlüğü ve seküler öğeler daha az yer alıyor. Araştırma kapsamında 2016 ve 2017 yıllarında basılan kitaplar arasında, ilkokul için 4, ortaokul için 6, lise için 6 kitap seçildiği belirtiliyor. Ders kitaplarının karşılaştırmalı analizi sonucunda araştırma bulguları, 9. sınıf Tarih, 9. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında sekülerizm konusunda, 1. sınıf Türkçe, 5. sınıf Türkçe ve 9. sınıf Tarih kitaplarında ise toplumsal cinsiyet konularında önemli değişikliklerin olduğunu gösteriyor. Yeni kitaplardan, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin içeriğin neredeyse tamamen ve seküler öğelerin ise büyük oranda çıkarıldığı belirtiliyor. 9. sınıf Tarih kitabında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin içeriğin neredeyse tamamen çıkarıldığı, toplumsal cinsiyete ilişkin en önemli farklılıkların 1 ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında olduğu belirtiliyor. Bu kitaplarda metinler ve görsellerin daha cinsiyetçi bir yaklaşımla hazırlanmış olduğu sonucuna varıldığına altı çiziliyor.²⁴⁵

YABANCI DİL AĞIRLIKLIL ÖĞRETİM

Türkiye'de ilkokul düzeyinde yabancı dil öğretimine ayrılan toplam sürenin tüm derslere ayrılan toplam süreye oranı %5'tir ve bu oran OECD ülkeleri ortalaması olan %5,1'e yakındır. Ortaokul düzeyinde Türkiye ortalaması %9,9 olup OECD ülkeleri ortalaması olan %8,8'den yüksektir.²⁴⁶ Yabancı dil eğitimi, 2012-13 eğitim-öğretim yılından bu yana ilkokul 2-4. sınıflarda haftada 2, ortaokul 5-6. sınıflarda haftada 3, 7-8. sınıflarda haftada 4 saat olarak veriliyor. MEB ve uzmanlar bu sürenin dil öğrenmede yeterli olmadığını belirtiyorlar. Dil öğretiminde iyileştirme çalışmalarını ağırlıklı olarak öğretim sürelerinin artırılmasına yönelik yapan MEB, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve uluslararası ilişkilerin yaygınlaşması, yabancı dil bilmenin öneminin artması gerekçeleriyle 2016-17 yılından itibaren 5. sınıfların sadece yabancı dil eğitimi alacağını paylaştı.²⁴⁷ Ancak, yapılan ön çalışmaların ardından bu hedeften geri adım atıldı ve öncelikle 5. sınıflarda yabancı dil ağırlıklı uygulama yapılacağı açıklandı.²⁴⁸ Öğrencilerin en az bir yabancı dilde, iyi derecede yazılı ve sözlü iletişim kurabilmesini sağlamak hedefiyle öğretim programlarında düzenleme yapıldı. Düzenlemeler sonucunda, yabancı dil ağırlıklı öğretim uygulaması 5. sınıflar düzeyinde pilot olarak belirlenen 779 okulda, 100.000'in üzerinde öğrenciyle 2017-18 eğitim-öğretim yılında hayata geçirildi ve şartları uygun olan okullarda isteğe bağlı olarak, tamamen öğrenci ve veli talepleriyle 18 ders saatine kadar yabancı dil dersi öğretimi yapıldı.²⁴⁹

245 Aratamur Çimen ve Bayhan, 2018.

246 European Commission, 2018.

247 Kamu Personeli, 6 Ekim 2016.

248 MEB, 14 Nisan 2015.

249 MEB TEGM, 15 Eylül 2017.

2018-19 eğitim-öğretim yılında ülke genelinde yaygınlaştırma hedefinin kamuoyuyla paylaşılmasına karşın, dil öğretiminin uygulanması yine veli ve öğrenci talebine göre okul müdürlerinin kararına bırakıldı. 2018-19 eğitim-öğretim yılında uygulanacak haftalık ders çizelgelerinin altında yer alan açıklamalar bölümünde; “Beşinci sınıfta Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri (20 ders saati) ile en az dört (4) ders saatlik seçmeli dersi tamamlamak kaydıyla, imkan ve şartları uygun olan okullarda isteğe bağlı olarak on sekiz (18) ders saatine kadar yabancı dil dersi öğretimi yapılabilir. Bu uygulamayı yapan okullarda, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak Talim ve Terbiye Kurulunca kabul edilmiş ve uygulanmakta olan yabancı dil dersi öğretim programlarına dayalı olarak dersin zümre öğretmenleri kurulunca hazırlanan öğretim programları uygulanabilir” açıklaması yer alıyor.²⁵⁰

Yeni düzenlemeye göre yabancı dil eğitimi, okulun olanakları dikkate alınarak 5. sınıfların tüm şubelerinde uygulanabileceği gibi, öğrencilerin talepleri de değerlendirilerek belirli şubelerde de uygulanabiliyor.

Pilot uygulamanın ardından yapılan değerlendirmeler sonucunda ders içeriğinin yüklü olduğu belirtildi. 2017-18 eğitim-öğretim yılında İngilizce dersi öğretim programı toplam 40 üniteden oluşuyordu. Bu ünitelerin çok yoğun olduğu geribildiriminden sonra, 2018-19 eğitim-öğretim yılında ünite sayısı 36'ya indirildi. Değerlendirmede materyal eksikliği ve materyallerin niteliğine yönelik zayıflıklar da yer aldı. Uygulamanın ikinci yılında seçenekli destek materyalleri hazırlandı ve öğretmenlere istedikleri materyali seçme olanağı tanındı. Öğretmenler tarafından önemli görülen telaffuz bölümleri dahil edildi. Kazanımların tamamı Avrupa Dil Öğretimi Ortak Çerçeve Programı temel alındığı belirtilerek güncellendi; dilbilgisi ve edebiyattan ziyade, günlük kullanıma yönelik kelimeler, kelime grupları ve deyimlere ağırlık verildiği açıklandı.²⁵¹ Uygulamaya yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirildiği bir araştırmada, öğretmenlerin yabancı dil ağırlıklı öğretim uygulamasını destekledikleri; ancak kazanım sayısını fazla ve içeriğini öğrencilerin bilişsel seviyelerinin üzerinde buldukları paylaşıldı. Ders kitaplarındaki içeriğin sarmal programlama yaklaşımı ilkelerini karşılamadığı, görsel açıdan yetersiz olduğu, konuşma, dinleme becerilerine gereken ağırlığın verilmediği de belirtildi.²⁵²

*Yabancı dil eğitimi konusunda içeriğe ilişkin sorunların yanı sıra en önemli zorluğun öğretmen sayısı ve öğretmen yeterliğinde olduğu ifade ediliyor. Uygulamanın ülke geneline yayılması durumunda yaklaşık 40.000 öğretmene ihtiyaç olacağı belirtiliyor.*²⁵³

250 A.g.e.

251 Hürriyet, 4 Ekim 2018.

252 Dilekli, 2018.

253 Eğitim-Bir-Sen, 27 Aralık 2017.

Buna ek olarak, toplam ders saatleri azalacak olan branş öğretmenlerinin öğretmen fazlası durumuna düşmesi ihtimalinin de dikkatli değerlendirilmesi gerekiyor. Dezavantajlı bölgelerdeki öğrencilerin geride kalma ihtimali nedeniyle okullar arasında eşitsizlik oluşabileceği de belirtilen sorunlar arasında yer alıyor. Bu programı uygulayan okulların, diğer derslerdeki açıklarını kapatmak için iyi bir planlama yapmasının gerekliliği dile getiriliyor.²⁵⁴ Bu sorunların ifade edilmesi karşısında MEB, tüm okullara gereken eğitim materyallerinin sağlanacağı, okullar arasında yabancı dil eğitiminde eşitsizliğin oluşmasına izin verilmeyeceği açıklamasını yaptı.²⁵⁵ Sanat ve spor alanındaki derslerde azalmanın çocukların gelişimi açısından da değerlendirilmesi önemini koruyor.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) ve British Council işbirliğinde Şubat-Temmuz 2013 arasında gerçekleştirilen araştırma, 12 ilde 48 okulda 4-12. sınıf düzeyinde 80 İngilizce dersinde yapılan gözlemleri, 87 öğretmen ile yapılan görüşmeleri, veliler ve öğrencilerden oluşan yaklaşık 21.000 kişiden anket aracılığıyla toplanan verileri içeren *Türkiye'deki Devlet Okullarında İngilizce Dilinin Öğretimine İlişkin Ulusal İhtiyaç Analizi*'nde paylaşılan temel bulguların ve önerilerin hatırlanmasında yarar olabilir.²⁵⁶ Analizde, özellikle ders çizelgelerinde farklı derslere ayrılan saatler üzerinde değişiklikler yapılmasına değiniliyor; Türkiye'de öğrencilerin büyük bir bölümünün öğrenimleri boyunca tamamladıkları 1.000 saat üzerinde İngilizce dersi sonrasında bile, İngilizce yeterlik düzeylerinin temel düzeyde kaldığına işaret ediliyor. Raporda paylaşılan temel bulguların başında gelen, "İngilizce bir iletişim dili olarak değil, herhangi bir ders gibi öğretiliyor" ile "İngilizce öğrenim sürecini dilbilgisi tabanlı sınavlar ve testler yönlendiriyor" yaklaşımına devam edildiği söylenebilir. Dil öğretiminin başarılı olabilmesi için öğretmenlerin mesleki gelişimlerine destek olacak kapsamlı bir hizmetiçi eğitim sisteminin geliştirilmesi; dilbilgisi odaklı öğretim yerine, dilin bir iletişim aracı olduğunun vurgulanması önemli olacaktır. Farklı yaş ve beceri gruplarının gereksinimlerini karşılamak için öğretim programları ve materyallerinin nasıl kişiselleştirilebileceğine de odaklanılmalıdır. Mevcut öğretim programları ve materyalleri gözden geçirilirken bu yaklaşımın odağa alınması gerekiyor.²⁵⁷

Önceliğin ders süresinde artışa verilmesi yönünde adımlar atılsa da yabancı dil öğretiminde iyileştirmelerin bütüncül bir yaklaşımla yapılması, tüm boyutların ele alınması gerekiyor. Bunun için önceki yıllarda yapılan uygulamalar ile 2016-17'de başlatılan pilot uygulamaların değerlendirme raporlarının paylaşılması kapsamlı bir değerlendirme yapma olanağı sunacaktır. Uzmanların genel olarak uzlaştığı alan öğretmen sayısı ve yeterliliğinde güçlendirilme ihtiyacıdır. Araştırmalar, öğretmenlerin yoğun olmayan bir öğretim programını anlamlı bulduklarını gösteriyor. Ancak nitelikli ve seçenekli eğitim materyallerine ihtiyaç devam ediyor. Bunların yanı sıra uygulamaya katılan öğrencileri ilerleyen yıllarda da izlemek önemli olacaktır.

254 Hürriyet, 19 Ağustos 2018.

255 A.g.e.

256 TEPAV, 2013.

257 ERG, 2014.

İLKOKULLARDA YETİŞTİRME PROGRAMI (İYEP)

Resmi olarak 16 Haziran 2016'da başlatılan, 2017-18 eğitim-öğretim yılında 12 pilot ilde uygulanmaya başlayan İlkokullarda Yetiştirme Programı (İYEP), 2018-19 eğitim-öğretim yılıyla birlikte ülke genelinde uygulanmaya başladı. MEB, bu doğrultuda İlkokullarda Yetiştirme Programı Yönergesini yürürlüğe koydu.

İYEP'in hedefi özel eğitim tanısı olmayan, 3 ve 4. sınıflara devam eden, ancak okuma, yazma, okuduğunu anlama becerileri ve doğal sayılar, doğal sayılarla dört işlem öğrenme alanlarında yeterli kazanımlara ulaşamayan öğrencilerdir.

İYEP kapsamına alınacak öğrencilerin belirlenmesi, MEB tarafından okullara gönderilecek olan Öğrenci Belirleme Aracı (ÖBA) testiyle yapılıyor. Test sonuçlarının sınıf öğretmeni tarafından e-okul sistemindeki İYEP modülüne girilmesinin ardından Kasım 2018 itibarıyla mesai saati dışında gerçekleştirilecek dersler başlayacak. Ders saatleri günde 2, hafta sonunda 6, hafta boyunca toplam 10 saati geçmeyecek. İYEP'te görev yapan öğretmenlerin en fazla 8 saat özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin sunulan eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmaları amacıyla özel araç-gereçler ile eğitim materyalleri sağlanarak oluşturulmuş eğitim ortamları olan Destek Eğitim Odası'nda görev yapması da mümkün olabiliyor. Uygulama kapsamında bir grupta en fazla 6-10 öğrenci olabilecek; bir öğrenci kalsa bile uygulama başlatılabilecek. Okul idaresi kararıyla 6 öğrencinin üzerine çıkıldığında 2 öğretmen görev yapabilecek. İYEP kapsamında haftada 10 saate, Destek Eğitim Odası'nda haftada 8 saate kadar daha ders verilerek karşılığında öğretmenlerin ek ders ücretinden yararlandırılması da karara bağlandı.

İYEP programı için öğrenci ve velilerden ücret alınmayacağı, tüm materyallerin okul tarafından temin edileceği ve derslerin öğrencinin öğrenim gördüğü okulda gerçekleşeceği paylaşıldı. Program kapsamında Türkçe ve Matematik dersleri yer alacak; ek olarak psikososyal destek de verilecek.

Kurs, sınav ya da proje olarak değil, program olarak nitelendirilen İYEP pilot olarak Ağrı, Ankara (Altındağ, Haymana, Mamak, Sincan ilçeleri), Bingöl, Edirne, Hatay, İstanbul (Bağcılar, Çatalca, Çekmeköy, Esenler, Esenyurt, Kartal, Pendik, Silivri, Sultanbeyli ilçeleri), Konya, Mardin, Ordu, Siirt, Sivas, Şanlıurfa illerinde uygulandı. İYEP için Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde ayrı bir bölüm açıldı ve tüm belgeler burada paylaşıldı. İYEP'in pilot uygulamasına yönelik değerlendirme çalışmasının kamuoyu ile paylaşılması önemli olacaktır.

SONUÇ

Geçtiğimiz eğitim-öğretim yılında kamuoyunda en çok tartışılan konuların başında güncellenen öğretim programları yer alıyor. ERG, bu programların sınıf içi uygulamalarını değerlendirmek ve öğretmen görüşü almak üzere bir çalışma yürüttü. Çalışma sonucunda kazanımlarda sadeleştirme ve bazı derslerin materyallerinde iyileşme olduğu vurgulansa da esnek programlara olan ihtiyacın devam ettiği dile getirildi.

Ders kitaplarının izleme ve değerlendirilmesi bağlamında önemli adımlar ve uygulamalar yaşama geçirildi. Bununla birlikte, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği konularında gerileme olduğu araştırmalar tarafından vurgulanıyor. Türkiye’de bu alanda önemli adımların atıldığı ve ilerlemenin kaydedildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu gelişmelerin ileriye taşınması önemli olacaktır.

Yabancı dil eğitiminde ders saatlerinin artırılması kararlarının yeniden gözden geçirilmesine, bu karar doğrultusunda ders saati azalan öğretmenlerin durumunun ve spor ve sanat gibi azaltılan derslerin çocukların esenliği ekseninde yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç duyuluyor.

Özel eğitim tanısı olmayan, 3 ve 4. sınıflara devam eden, ancak okuma, yazma, okuduğunu anlama becerileri ve doğal sayılar, doğal sayılarla dört işlem öğrenme alanlarında yeterli kazanımlara ulaşamayan öğrencilere yönelik uygulamaya giren İlkokullarda Yetiştirme Programı’nın başlaması oldukça önemli bir ihtiyacı karşılıyor. Bu uygulama, okullar ve okul içinde öğrenciler arası başarı farkının azaltılması hedefini önemli ölçüde destekleyecektir.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

EĞİTİMİN ÇIKTILARI

EĞİTİMİN ÇIKTILARI

GİRİŞ

Öğrencilerin akademik başarıları, sahip oldukları beceriler ve yeterlikler, eğitimin çıktısı olarak kabul ediliyor; bu çıktılar eğitim sistemlerinin başarısını değerlendirmekte yaygın olarak kullanılıyor. Akademik başarı ve beceriler eğitim sistemlerinin değerlendirilmesinde önemli çıktılar olsa da, eğitimin toplumsal çıktılarını yansıtmakta eksik kalıyor. Eğitimin toplumsal çıktılarını değerlendirmek için, öğrenimini tamamlamış olan ya da sürdüren gençlerin beceri düzeylerini ve istihdam durumlarını incelemek yararlı görünüyor. Eğitimin çıktılarını daha geniş bir çerçevede değerlendirmek ise bireylerin sahip oldukları tutum ve değerleri de dikkate almayı gerektiriyor.

Bu bölümde “eğitimin çıktıları” geçmiş yıllarda yayımlanan *Eğitim İzleme Raporları*’ndan farklı bir çerçevede ele alınarak gençlerin eğitimden erken ayrılmaları, beceri ve istihdam durumları ile değer ve tutumlarına ilişkin güncel veriler irdeleniyor. Türkiye’deki gençlerin durumuna ilişkin yürütülen pek çok güncel çalışma sentezlenerek çok yönlü ve bütünlüklü bir değerlendirme sunmak amaçlanıyor. Öncelikle Türkiye’deki genç nüfusun genel demografik durumu sunuluyor. Ardından birinci alt bölümde, gençlerin eğitime devam, beceri ve istihdam durumları resmi istatistiklerden ve güncel araştırmaların sonuçlarından yararlanılarak ele alınıyor. İkinci alt bölümde ilgili araştırmalar sentezlenerek, gençlerin tutum ve değerleri değerlendiriliyor.

GENÇ KİMDİR?

Birleşmiş Milletler (BM) 15-24 yaş aralığını “genç” kabul ediyor.²⁵⁸ Ancak belirli alanlarda, örneğin okuldan işe geçiş konusunda, 15-29 yaş aralığına ilişkin değerlendirmeler yapmak daha anlamlı olabiliyor. Dolayısıyla bu raporda eğitime devam ve istihdam konularında ağırlıklı olarak 15-24 ve 15-29 yaş arası gençlere ilişkin değerlendirmelere yer veriliyor. Gençlerin tutum ve değerleri konusunda ise yararlanılan araştırmaların örneklemeleri çeşitlilik gösteriyor; alt sınır ve üst sınır olarak 15-30 yaş aralığındaki gençlere ilişkin değerlendirmelere yer veriliyor.

NÜFUS

Türkiye’nin genç nüfusu, özellikle Avrupa Birliği’ne (AB) aday ülke statüsü kazandığı 1999 yılında bir “fırsat penceresi” olarak değerlendirilmeye başlandı.²⁵⁹ Gürlelel tarafından 2004’te yapılan çalışmada 2000-2025 yılları arasının, çalışabilir durumdaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının doruk noktaya ulaştığı bir dönem olacağı ortaya çıkarılıyor;²⁶⁰ “fırsat penceresi” kapanmadan eğitimde niteliği artırmaya öncelik verilmesi öneriliyor; doğumların azalmasına bağlı olarak nüfus artış hızının düşmesinin, eğitimde nicelikten çok niteliğe odaklanmak için olanakları artıracığı dile getiriliyor. Aynı zamanda, AB ülkelerindeki nüfusun yaşlanmakta olmasının Türkiye’yi güçlü bir konuma getireceği iddia ediliyor.²⁶¹

258 United Nations, 2017.

259 TÜSİAD, 1999.

260 Bu öngörüğü doğrular biçimde 15-64 yaş arası nüfusun tüm nüfusa oranı 2016 yılında doruk noktası olan %68’e ulaştı; 2017 yılında gerilemeye başladı.

261 Gürlelel, 2004.

*Türkiye’de 15-24 yaş arasındaki nüfus 2017’de 12.983.097 oldu. Genç nüfusun ülke nüfusuna oranı ise giderek düşüyor. 15-24 yaş arasındakiler 2007’de tüm nüfusun %17,6’sını oluştururken 2017’de %16,1’ini oluşturdu. Bu oranın 2040 yılında %13,4, 2060 yılında %11,8 ve 2080 yılında %11,1 olması öngörülüyor.*²⁶²

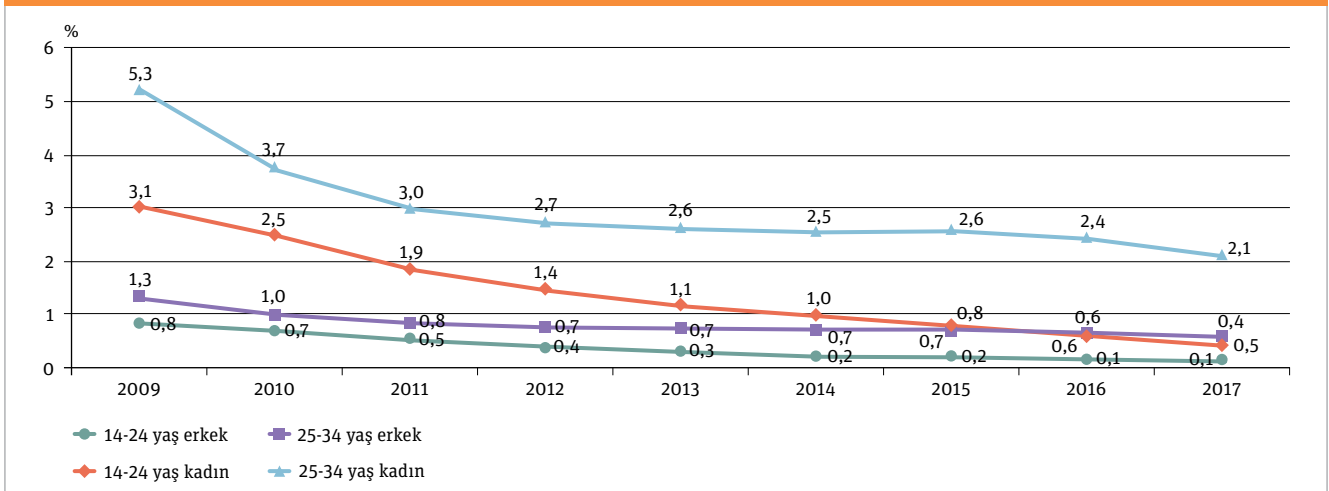
Türkiye’de 15-29 yaş arası genç nüfus içinde kentlerde yaşayanların oranı 2007 yılında %71 iken 2017’de %93 oldu. 6360 sayılı kanunla büyükşehirlerin kapsamının genişlemesi ve köy statüsündeki pek çok yerleşim biriminin mahalleye dönüşmesi bu sıçramanın temel nedenidir. Ancak bu değişiklikten önce de genç nüfus içinde kentlerde yaşayanların oranı, kentleşmenin etkisiyle artma eğilimindeydi.

TÜRKİYE’DE GENÇLERİN EĞİTİME DEVAMI, İSTİHDAM DURUMU VE BECERİ DÜZEYİ

EĞİTİM DÜZEYİ VE OKURYAZARLIK DURUMU

Türkiye’de genel olarak eğitim düzeyi ve okuma yazma oranı on yıllardır artıyor. Geleceğin aktardığına göre 1960’ta 6 yaş üzerinde olup okuma yazma bilmeyenlerin oranı kadınlarda %75,2, erkeklerde %46,4 iken,²⁶³ okullulaşmanın artmasına yönelik politikaların sonucu olarak bugün bu oranlar sırasıyla %5,5 ve %1’e düşmüş durumda.²⁶⁴ Geçmiş kuşaklara göre okuma yazma oranı büyük sıçrama yapmış olsa da, 2017 verilerine göre 14-24 yaş aralığındaki her bin gençten 1’i ve her bin kadından 4’ü halen okuma yazma bilmiyor. Grafik 6.1’de 2009’dan 2017’ye dek hem 14-24 yaş, hem de 25-34 yaş için okuma yazma bilmeyenler cinsiyet ayrımında gösteriliyor.

GRAFİK 6.1: OKUMA YAZMA BİLMİYEN KADIN VE ERKEKLERİN ORANI, 14-24 YAŞ VE 25-34 YAŞ (%)

Kaynak: TÜİK (2018e) verileri kullanılarak ERG tarafından hesaplandı.

²⁶² TÜİK, 2018b.

²⁶³ Geleceği, 2015.

²⁶⁴ TÜİK, 2018a kullanılarak hesaplandı.

Türkiye’de okuryazarlık oranlarının ve ilkokulu bitirenlerin sayısının yıllar içerisinde artmasında 1960’dan bu yana uygulanan politikaların etkisi bulunuyor. 1960’lardan itibaren zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasının hedeflenmesi ve bunun 1997’de gerçekleşmesi sayesinde ilköğretimde net okullulaşma oranları arttı. Bu oran 1999’dan itibaren %90’ın üzerindedir. Ortaöğretimde net okullulaşma oranı ise 1992-93 eğitim-öğretim yılında %31,1 iken 20 yıl içinde (2012-13’te) %70’e yükseldi. 2012’de zorunlu eğitim ortaöğretime de kapsayacak biçimde 12 yıla çıkarılmasıyla artış devam etti; ancak zorunlu olmasına karşın 2017-18 eğitim-öğretim yılında net okullulaşma oranı %83,6 oldu. Öte yandan, ortaöğretimin zorunlu olması kadın ve erkekler arasındaki farkın kapanmasına yardımcı oldu.

EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA

Eğitim ve öğretimden erken ayrılma oranı, “18-24 yaş aralığındaki kişilerden en fazla ortaokul mezunu olan ve daha üstü bir eğitim kademesinde kayıtlı olmayanların ilgili çağ nüfusuna oranı”dır.²⁶⁵ Avrupa İstatistik Ofisi’nin (*Eurostat*) paylaştığı verilere göre, Türkiye’de eğitimden erken ayrılma oranı, Avrupa ülkelerinin pek çoğunda olduğu gibi, düşüş gösteriyor (Grafik 6.2.). İyileşmeye karşın, Türkiye, karşılaştırmalı sonuçların bulunduğu Avrupa ülkeleri içinde eğitimden erken ayrılma oranının en yüksek olduğu ülkedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki fark da en yüksek Türkiye’dedir; 2017’de bu oran kadınlarda %34, erkeklerde %31’dir.²⁶⁶

*Eğitimden erken ayrılma oranının yüksek oluşu genç nüfus için işsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanma ve zayıf sağlık durumu gibi riskler taşıyor.*²⁶⁷

Grafik 6.2’de görüldüğü gibi, 2008’de Türkiye’den sonra en yüksek orana sahip olan Portekiz aradan geçen dokuz yılda dikkat çekici bir iyileşme sağlamıştır. Magalhães ve diğerlerine göre Portekiz’de bunu sağlayan etmenler 2009 yılında zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması; eşzamanlı olarak okullara kaynak aktarılması, okulların gençlerin beceri düzeylerini karşılama kapasitesinin üzerinde durulması ve düşük gelirli ailelere maddi destek sağlanmasıdır.²⁶⁸

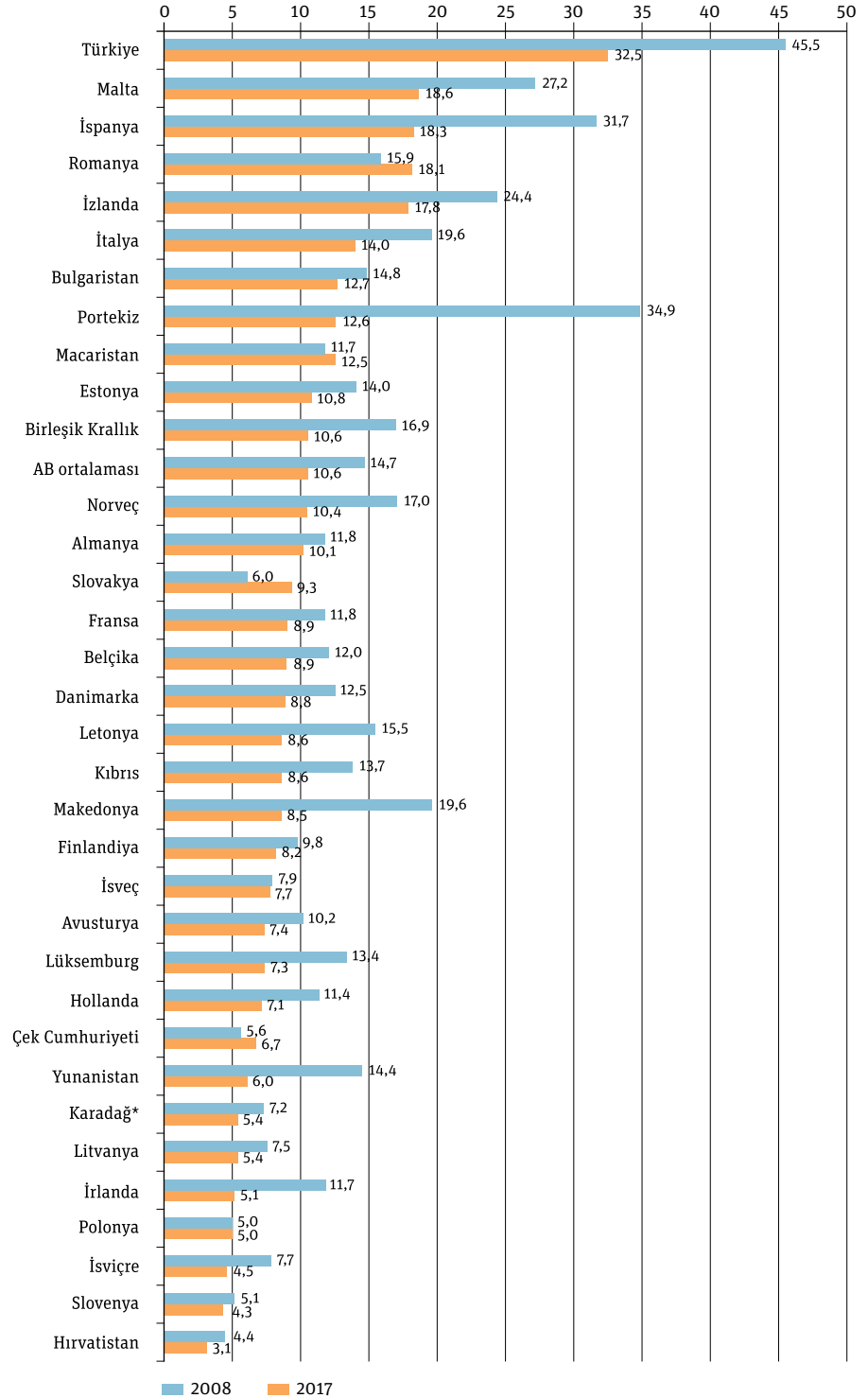
265 MEB SGB, 2015.

266 Eurostat, 2018a.

267 Eurostat, 2018b.

268 Magalhães vd., 2015.

GRAFİK 6.2: AVRUPA'DA EĞİTİMDEN ERKEN AYRILMA, 18-24 YAŞ, 2008 VE 2017 YILLARI (%)

Kaynak: Eurostat, 2018a.

* Karadağ için bulunabilen en eski veri 2011 yılına ait olduğundan bu ülke için 2008 yerine 2011'e ait oran gösterildi. Ülke sıralaması 2017'ye göre.

TÜİK tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen *Gençlerin İşgücü Piyasasına Geçiş Araştırması*'nın sonuçlarına göre, bireylerin eğitimlerini sürdürememelerinin en büyük nedeni eğitimin maliyetinin karşılanamaması/yüksek olmasıdır (%18). Ancak Tablo 6.1'de görüleceği gibi, cinsiyete ve en son tamamlanan eğitim düzeyine göre, eğitimi sürdürememe nedenleri önemli ölçüde farklılık gösteriyor. Kadınlar için ilkokuldan sonra eğitimi sürdürememenin en önemli nedeni "ailesinin veya eşinin eğitime izin vermemesi"dir. Ortaokul ve sonrasındaki tüm kademelerde ise "evlilik veya diğer ailevi nedenler" kadınlar için en önemli eğitimden ayrılma nedenidir. Erkeklerde ise ilkokuldan ve ortaokuldan sonra eğitimi sürdürememenin en önemli nedeni "eğitimin maliyetinin karşılanamaması/yüksek olması"dır. "Sınavlarda başarısız olması" lise mezunu erkekler için eğitimi sürdürememenin en önemli nedeni, lise mezunu kadınlar için de "ailesinin veya eşinin eğitime izin vermemesi"nden sonra en önemli nedendir. Sınavlarda başarısız olmanın ardındaki neden, hazırlanmak için ek kaynaklara (kurs, özel ders vb.) erişememek veya ne ek kaynaklar ne de okul sayesinde gerekli becerileri edinememek olabilir.

TABLO 6.1: 15-34 YAŞ ARASI BİREYLERİN BİTİRDİKLERİ EĞİTİM DÜZEYİNE GÖRE EĞİTİMİ SÜRDÜRME NEDENLERİ, 2016 (%)

		Aldığı eğitimin yeterli olduğunu düşünmesi	Sınavlarda başarısız olması	Okula/ bölüme ilgi duymaması	Eğitim maliyetinin karşılanamaması / yüksek olması	Çalışmak istemesi	Ailesinin veya eşinin eğitime izin vermemesi	Evlilik veya diğer ailevi nedenler	Engelli veya hasta olma	Diğer
Kadın	Toplam	12,5	11,7	10,5	14,5	7,4	16,9	24,0	0,7	1,6
	İlkokul	9,0	4,8	8,4	18,8	1,6	31,7	23,6	0,7	1,3
	Ortaokul	13,1	7,6	14,3	15,4	3,0	21,4	23,6	1,0	0,7
	Genel lise	11,3	24,0	9,1	11,2	6,3	6,3	26,9	0,7	4,2
	Mesleki veya teknik lise	13,6	21,3	10,8	11,1	12,0	4,9	23,8	0,1	2,2
	2 veya 3 yıllık yüksekokul	18,8	9,3	5,3	11,4	31,1	0,6	22,2	0,9	0,6
Erkek	Toplam	12,0	17,3	13,4	21,6	19,5	1,9	11,0	1,6	1,7
	İlkokul	9,7	8,2	12,0	32,5	15,6	4,3	14,7	1,4	1,6
	Ortaokul	11,1	13,3	18,5	22,9	16,7	2,2	11,7	2,7	0,8
	Genel lise	12,3	28,8	11,8	14,9	16,9	0,7	9,0	1,1	4,7
	Mesleki veya teknik lise	16,2	20,8	11,5	18,0	20,8	0,9	10,3	0,5	1,1
	2 veya 3 yıllık yüksekokul	10,4	19,3	1,8	17,6	42,7	-	7,6	0,3	0,8
Toplam	Toplam	12,2	14,4	11,9	18,0	13,4	9,5	17,6	1,2	1,7
	İlkokul	9,3	6,2	9,8	24,3	7,2	20,8	20,1	1,0	1,4
	Ortaokul	12,1	10,5	16,4	19,3	10,1	11,5	17,4	1,9	0,8
	Genel lise	11,8	26,6	10,5	13,2	11,9	3,3	17,4	0,9	4,5
	Mesleki veya teknik lise	15,1	21,0	11,2	15,0	17,0	2,7	16,1	0,3	1,7
	2 veya 3 yıllık yüksekokul	15,3	13,4	3,7	14,0	36,0	0,3	15,9	0,7	0,7

Kaynak: TÜİK, 2016.

*Satır toplamları, yuvarlamalardan ötürü tam olarak 100'e karşılık gelmeyebilir.

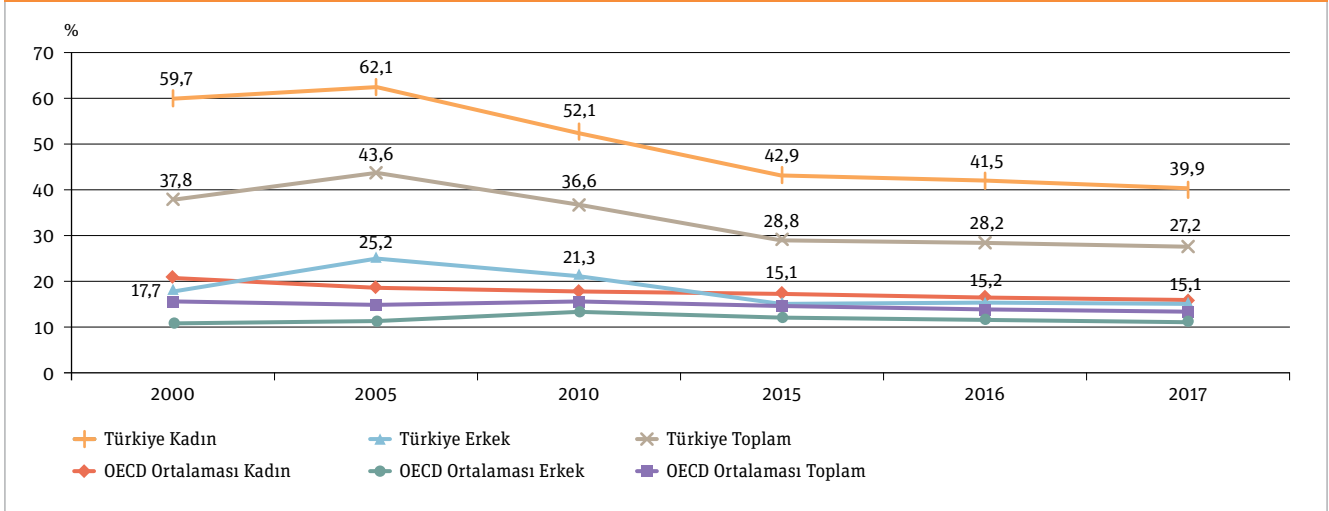
NE İŞTE NE EĞİTİMDE OLAN GENÇLER

Türkiye’de 15-29 yaş arasındaki gençlerin %27,2’si ne öğrenim görüyor ne de bir işte çalışıyor.²⁶⁹ Bu, OECD üyesi ülkeler içindeki en yüksek orandır. OECD ortalaması %13,4’tür.²⁷⁰

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, ne işte ne eğitimde olan gençler sorununu, kırsal toplumdaki kentsel topluma geçişin etkilerini de dikkate alan bir bağlamda tartışmaya açıyorlar; Türkiye’deki gençlerin durumunun büyük ekonomik bunalımların yaşandığı İspanya ve Yunanistan’daki gençlerden daha olumsuz olmasına dikkat çekiyorlar.²⁷¹

Türkiye’de ne öğrenim gören ne de bir işte çalışan gençlerin oranı yıllar içerisinde düşüş gösteriyor (Grafik 6.3). Erkekler için bu oran OECD ortalamasına yakinken kadınlarda çok yüksektir. Dolayısıyla, Türkiye’deki sorunun büyük ölçüde kadınların durumuyla ilgili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sorunun bir boyutu, bir üst başlıkta ele alındığı gibi, kadınların özellikle evlilik ve diğer ailevi nedenlerle eğitimden erken ayrılma oranlarının yüksek oluşudur. Diğer boyutu anlamak içinse kadınların çalışma durumuna ilişkin verileri incelemek gerekiyor. Söz konusu veriler aşağıdaki “istihdam” başlığında sunuluyor.

GRAFİK 6.3: TÜRKİYE’DE VE OECD ORTALAMASINDA YILLARA GÖRE NE ÖĞRENİM GÖREN NE DE BİR İŞTE ÇALIŞAN GENÇLER, 15-29 YAŞ (%)

Kaynak: OECD, 2018c.

269 OECD, 2018c.

270 Türkiye'nin de OECD üyesi olduğunun, dolayısıyla OECD ortalamasını yükselttiğinin anımsanması yararlı olacaktır.

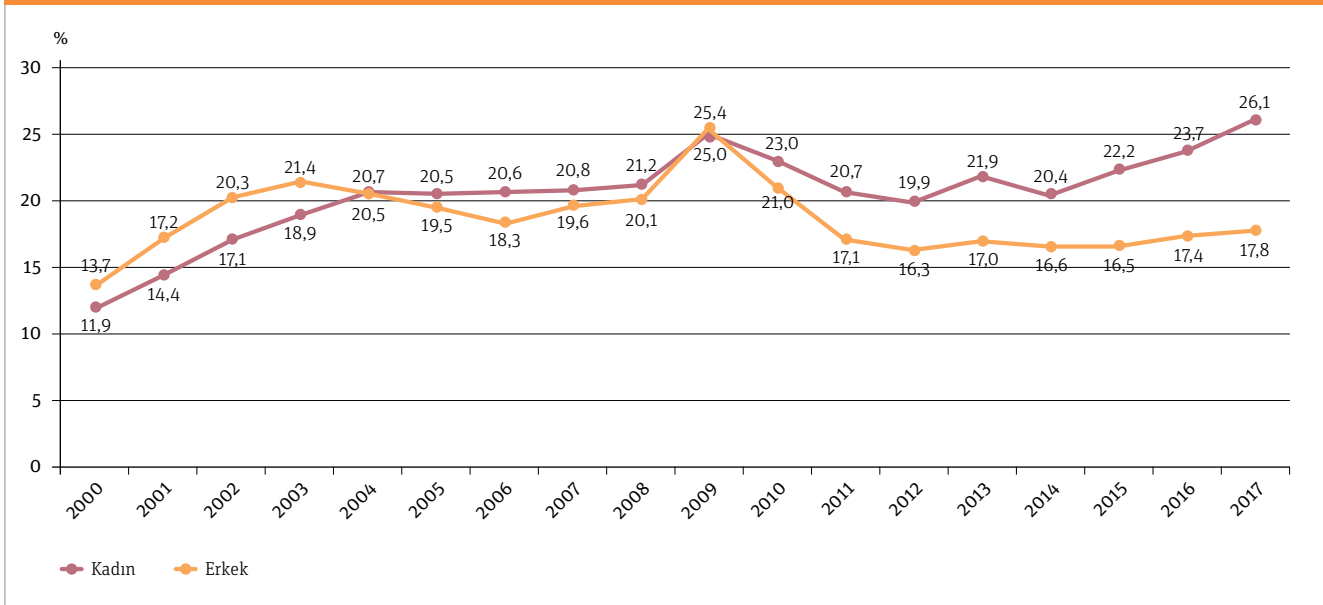
271 Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2017.

İSTİHDAM

Eğitimin bireylerin istihdamı ve ülkelerin ekonomik kalkınmışlık durumlarıyla ilişkili olduğu yaklaşımı iktisat tarihçileri arasında yaygındır. 1964'te Becker tarafından ortaya atılan "beşeri sermaye" (*human capital*) kavramı, kişilerin becerilerinin ve aldıkları eğitimin üretkenliklerine etkisini vurgulamak için yaygın olarak kullanılmaya devam ediyor. Beşeri sermaye, kişi veya toplulukların kişisel, sosyal veya ekonomik refah getiren yetenek, beceri, bilgi, eğitim, muhakeme (*judgement*) ve edinilmiş deneyimlerinin bütününe verilen addır.²⁷² Bu birikime, ekonomiye kattığı fayda üzerinden değer biçiliyor. Bugüne kadar, beşeri sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dair pek çok çalışma yapılmıştır. Wilson ve Briscoe, bu ilişkiyi şöyle açıklıyorlar: eğitim, bireylerin verimliliğini artırarak üretimi, dolayısıyla da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler.²⁷³ Dolayısıyla bu raporda istihdama ilişkin veriler, sözü edilen bağlamda eğitimin toplumsal çıktısı olarak ele alınıyor.

2017 verilerine göre Türkiye'deki 15-24 yaş arasındaki gençlerin %34,3'ü istihdam edilmiş durumdadır (bir işte çalışıyor). İşsizlik oranı ise %20,8'dir. TÜİK'in tanımına göre "işsiz" herhangi bir işte çalışmayan "son dört hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki" bireyleri kapsıyor.²⁷⁴ İşsizlik oranı, söz konusu bireylerin sayısının işgücüne katılanların (istihdam edilenler ve işsizler toplamı) tümüne oranıdır. Genç işsizlik oranı hem kadınlar hem erkekler için son yıllarda artıyor (Grafik 6.4.). Bu, giderek daha fazla gencin çalışmak istediği halde bir işte istihdam edilmediği anlamına geliyor.²⁷⁵

GRAFİK 6.4: 15-24 YAŞ ARASI GENÇ İŞSİZLİK ORANI, 2000-2017 (%)

Kaynak: TÜİK, 2018c

272 OECD, 2007.

273 Wilson ve Briscoe, 2004.

274 TÜİK, 2018b.

275 TÜİK, 2018b.

İşsizlik oranı, yükseköğretim mezunu erkek ve kadınlar içinde de oldukça yüksektir. 2017 verisine göre, 15 yaş üzeri yükseköğretim mezunu erkeklerin %8,7'si, kadınların %18,4'ü işsizdir ve bu oranlar son yıllarda artma eğilimindedir.²⁷⁶ Yükseköğretim mezunları arasında işsizliğin yüksek olmasının, bu kişilerin iş arayışına daha çok girmesiyle, sık iş değiştirmesiyle ve görece daha zor iş kabul etmesiyle ilgisi olabilir.²⁷⁷

GENÇLERİN BECERİ DÜZEYLERİ

Dördüncü sanayi devrimi veya yaygın olarak kullanılan ifadeyle “Sanayi 4.0”, önceki sanayi devrimleri gibi endüstriyel üretimde bir paradigma dönüşümüne işaret ediyor. Fettke ve diğ.'ne göre, bu dönüşümün belirleyici unsurları fabrikalarda ileri düzeyde dijitalleşme ve internet teknolojisinin katkısıyla “akıllı” makine ve ürünlerin yaygınlaşması olarak özetlenebilir.²⁷⁸ Bu dönüşüm bireylerin sahip olduğu beşeri sermaye düzeyini gözden geçirmeyi gerekli kılıyor. Agolla, “Sanayi 4.0”ın çok dar bir alanda yüksek teknolojik uzmanlık sahibi çalışanlara ve farklı türden iş yükleri, durumlar, bilgi akışları, yenilikler vb. zorluklara uyum sağlayabilen yöneticilere duyulan ihtiyacı artıracığını öne sürüyor.²⁷⁹

Autor, makineleşme ve teknoloji nedeniyle pek çok mesleğin ortadan kalkacağına ilişkin uyarıların son iki yüzyıldır belirli aralıklarla yapıldığını, buna karşın insan gücüne olan ihtiyacın ortadan kalmadığını hatırlatarak geleceğe ilişkin şu öngöründe bulunuyor: bilgisayarlar rutin ve kodlanabilir işlerde insanların yerini alabilirler; ancak aynı zamanda insanların problem çözme, uyum sağlama ve yaratıcılık bakımından avantajlarını ön plana çıkaracaklar.²⁸⁰

Bu bağlamda, Türkiye'deki gençlerin sözel ve sayısal beceri düzeylerini değerlendirmek ve başka ülkelerle karşılaştırmak önemli görünüyor. Bu karşılaştırma için elverişli bir veri kaynağı, OECD tarafından gerçekleştirilen Yetişkin Yeterliklerinin Uluslararası Değerlendirilmesi Programı'dır (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies*, PIAAC). Saha çalışması Türkiye'de Nisan 2014-Mart 2015 arasında yapılan PIAAC, 16-65 yaş arası bireylerin şu becerilerini ölçüyor:

Sözel: Yazılı metinleri anlama ve bu metinlere uygun biçimde yanıt verme yeteneği

Sayısal: Sayısal ve matematiksel kavramları kullanma yeteneği

Teknoloji bakımından zengin ortamlarda problem çözme: Dijital ortamlarda bulunan, dönüştürülen ve iletişimi kurulan bilgiye erişme, bilgiyi yorumlama ve analiz etme kapasitesi²⁸¹

PIAAC'ta beceri, 500 puan üzerinden düzeylere ayrılarak açıklanıyor. Genel sonuçlara göre, Türkiye'deki yetişkinlerin beceri düzeyi, değerlendirmenin yapıldığı üç alanda da OECD ülkelerinin ortalamasının oldukça altındadır. Tablo 6.2'de, Türkiye'de ve OECD ortalamasında yaşa göre ortalama sözel ve sayısal beceri puanları ile teknoloji bakımından zengin ortamlarda problem çözme becerisi düzey 2 ve 3 (bu alandaki en yüksek düzeyleri) olanların oranı görülüyor.

276 TÜİK, 2018d.

277 Prof. Dr. Alpay Filiztekin tarafından paylaşılan yazılı görüşe dayandırılmıştır.

278 Lasi vd., 2014.

279 Agolla, 2018.

280 David, 2015.

281 OECD, 2016.

Veriler, hem Türkiye’de hem de OECD ortalamasında gençlerin daha ileri yaştakilere göre belirgin biçimde daha yüksek beceri düzeyine sahip olduğunu gösteriyor. Öte yandan Türkiye’deki 16-24 yaş grubu gençlerin ortalama sözel ve sayısal puanları OECD ortalamasında en ileri yaş grubunun (55-65 yaş) bile aşağısındadır. Türkiye’deki 16-24 yaş arasındaki gençler arasında teknoloji bakımından zengin ortamlarda problem çözme becerisi yüksek olanların oranı da OECD ortalamasında en ileri yaş grubuna denktir. Türkiye’de cinsiyetler arası başarı farkı ise genç kuşaklarda azalıyor. Örneğin, sayısal beceriler alanında 45-65 yaş arası erkekler kadınlardan 42 puan öndeyken, 16-24 yaş aralığında 11 puan öndedir.

TABLO 6.2: TÜRKİYE’DE VE OECD ORTALAMASINDA PIAAC BAŞARISI

		16-24 yaş	25-34 yaş	35-44 yaş	45-54 yaş	55-65 yaş	Toplam (16-65 yaş)
Sözel	Türkiye	236,6	234,0	225,1	221,5	204,3	226,5
	OECD ortalaması	274,8	278,5	273,1	262,6	249,9	267,7
Sayısal	Türkiye	233,7	228,7	218,5	212,9	187,8	219,4
	OECD ortalaması	266,5	273,5	269,5	259,3	245,9	263,0
Teknoloji* (%)	Türkiye	11,6	11,8	6,0	3,7	1,4	7,8
	OECD ortalaması	46,1	44,8	34,5	21,7	11,0	31,1

Kaynak: OECD, 2016.

*Kısaca “Teknoloji” olarak gösterilen alan “Teknoloji bakımından zengin ortamlarda problem çözme”dir. Bu bölümdeki oranlar, 2. (500 üzerinden 291-340 puan arası) ve 3. (500 üzerinden 341-500 puan arası) düzeyde başarı gösterenlerin oranıdır. Düzey 2 ve 3’tekiler ilk defa karşılaşılan bir online forumun kullanılması, sayfalar arası geçiş, sıralama benzeri araçları kullanma, çıkarımda bulunma gibi işlemleri gerektiren görevleri yerine getirebilirler.

TÜRKİYE’DE GENÇLERİN TUTUMLARI VE DEĞERLERİ

Eğitimin toplumsal çıktılarını anlamak ve açıklamak uzun yıllardır sosyolojinin çalışma alanlarından biridir. Eğitim sosyolojisi alanında temelleri Émile Durkheim tarafından atılan yapısal işlevselcilik kuramı, toplumu tıpkı insan bedeni gibi uyum içinde çalışan fonksiyonlardan oluşmuş bir yapı olarak görür ve bireylerin toplumda var olan sosyal yapılara katkısı üzerinde durur. Yapısal işlevselci kuramı savunanlara göre, toplumu bir arada tutan şey değerlerde uzlaşma ve sistemin amaçlarında anlaşmadır.²⁸² Durkheim’a göre, eğitimin en önemli işlevlerinden biri toplumun kuralları ve değerleri genç nesillere aktararak ortak bir ahlak anlayışının ortaya çıkmasıdır. Young, Durkheim’dan Parsons’a kadar bu kuramı benimseyen pek çok sosyoloğun, eğitimi belirli bilgi, beceri ve değerlerin kazanıldığı bir süreç olarak gördüğüne dikkat çeker.²⁸³

Yapısalcı kuram, statükoyu savunduğu, toplumda ortak bir ahlak anlayışı olduğunu varsaydığı, çeşitli çıkar gruplarını ve çatışmayı göz ardı ettiği ve bireydense toplumu önceliklendirdiği için eleştirilmiştir. En güçlü eleştiri, eğitim sosyolojisi alanında öne çıkan bir başka kuram olan çatışma kuramının savunucularından gelir. Çatışma kuramı, yapısal işlevselci kuramdan farklı olarak kaynakların ve zenginliğin dağılımındaki

282 Kibera ve Kimokoti, 2007.

283 Young, 2002.

eşitsizlikler nedeniyle toplumdaki bireyler ve gruplar arasında çatışma olduğunu iddia eder. Bu kuramın öncülerinden kabul edilen Karl Marx'a göre, eğitim sermaye sınıfının çıkarlarına hizmet eder ve eğitim sistemi var olan toplumsal düzenin korunmasını sağlar.²⁸⁴ Çatışma kuramının bir diğer öncüsü olan Max Weber'e göre ise, toplumdaki güç ve çıkar ilişkileri eğitimi büyük ölçüde şekillendirir ve eğitim toplumdaki egemen grupların kültürlerini yansıtır. Bowles and Gintis de eğitimi, baskın sosyal sınıfların üstünlüklerini korumalarının bir aracı olarak görürler.²⁸⁵

Eğitim sosyolojisinin bu farklı kuramlarının ortaklaştığı nokta, eğitim ve toplumsal değerler arasında güçlü bir ilişki olduğudur. Bu alt bölümde Türkiye'deki gençlerin tutumları ve değerleri, eğitim sosyolojisinin sağladığı çerçeve temel alınarak, eğitimle ilişkili olgular olarak ele alınıyor. Gençlerin ötekileştirme, siyasi katılım, din ve gelenekle ilgili tutum ve değerlerinin nasıl olduğu üzerinde duruluyor; veri bulunabildiği durumlarda bu değer ve tutumların önceki kuşaklarınkilerle ne kadar benzeştiği veya ayrıştığı değerlendiriliyor.

GENÇLERDE ÖTEKİLEŞTİRME

Eğitimin, toplumda hoşgörü ve dostluğu artıracak, dolayısıyla ötekileştirmeyi engelleyecek bir nitelikte olması gerektiği, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde açıkça yer alıyor. İlgili madde (Madde 26 [2]) şöyledir: "Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, tüm uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir."²⁸⁶ Benzer içerikte bir madde, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme*'de de yer alıyor.²⁸⁷ MEB de "iletişime ve paylaşımaya açık" ve "barışçı" bireyler yetişmesine ortam ve olanak sağlamayı misyon edindiğini ifade ediyor.²⁸⁸ Dolayısıyla bireylerde ayrımcı ve ötekileştirici olmayan tutumların oluşmasının eğitimin amaçları arasında yer aldığı söylenebilir.

Yakın dönemde gerçekleştirilmiş çalışmalar ise, Türkiye'de gençlerin cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim, din, dil, etnik köken vb. bakımdan kendisinden farklı olanlara karşı hoşgörüsünün yüksek olmadığını gösteriyor. British Council tarafından 2017'de yapılan temsili araştırmanın sonuç raporunda, 18-30 yaş arası gençler için şu saptamalarda bulunuluyor:

"Gençler bireysel olarak etnik, kültürel ve dini kimliklerine bağlılar ancak görüşmelerimiz, gençlerin çoğunun etnik, siyasi ve kültürel açıdan çeşitlilik gösteren bir sosyal çevreleri olduğuna işaret ediyor. Farklı toplumsal kesimlerden gelen yeni insanlarla tanışmayı ve farklı kimliklere sahip kişilerle iyi ilişkiler kurmayı arzuluyorlar. Bununla birlikte, anketimizi yanıtlayan gençler; Suriyeli mülteciler, Müslüman olmayanlar ve lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTİ+) bireyler de dahil olmak üzere bazı gruplara uzaklık ve önyargı işaretleri gösteriyorlar. Önceki nesillere kıyasla farklılıklara karşı daha açık olsalar da bugünkü gençlerin Türkiye'nin etnik ve kültürel çeşitliliğini tamamıyla kabul etme konusunda aşması gereken hala çok mesafe var."²⁸⁹

284 Kibera ve Kimokoti, 2007.

285 Hallinan, 2000.

286 BM, 1948.

287 Bkz. Başbakanlık, 2003, Madde 13.

288 MEB SGB, 2015, s. 30

289 British Council Türkiye, 2017.

Dünya Değerler Araştırması (DDA), Türkiye'deki 18 yaş üzeri bireylerin değerlerine ilişkin durumu belirli aralıklarla nicel olarak gösteren temsili bir araştırmadır. Araştırmanın Türkiye için en güncel verileri 2011 yılına aittir. DDA'da sorulan "Diyelim evinizin yanına bir komşu taşınacak. Şimdi size göstereceğim insanlardan hangilerinin komşunuz olmasını istemezsiniz" sorusu toplumdaki ötekileştirme tutumunu değerlendirmek için yararlı veriler sunuyor. Tablo 6.3'te bu sorunun dokuz maddesinin her biri için tarif edilen kişiyi komşu olarak istemeyeceğini belirtenlerin oranları gösteriliyor. Görüldüğü üzere, 29 yaş ve altı bireyler, daha ileri yaşlardakilere göre genel olarak daha az oranda ötekileştirici veya ayrımcı tutum sergiliyorlar. Ancak özellikle başka bir ırk veya renkten insanlar; kendisinininkinden farklı bir anadil konuşanlar; göçmenler, başka ülkelere gelen işçiler söz konusu olduğunda 29 yaş ve altı gençler toplumun genelinden pek farklı bir tutum göstermiyor.

TABLO 6.3: KOMŞU OLARAK İSTENMEYEN İNSANLAR, DÜNYA DEĞERLER ARAŞTIRMASI, 2011 (%)

	Toplam	Cinsiyet		Yaş		
		Erkek	Kadın	29 ve altı	30 - 49	50 ve üzeri
Uyuşturucu madde kullananlar	93,3	91,1	95,6	90,7	94,0	95,0
Eşcinseller (homoseksüeller)	85,4	84,3	86,7	77,2	87,8	90,1
Çok içki içenler	83,3	80,4	86,2	79,8	84,1	85,4
AIDS hastalığı olanlar	74,9	76,0	73,9	69,3	77,7	76,2
Nikahsız bir arada yaşayan çiftler	65,4	65,4	65,5	59,8	65,0	72,2
Başka bir dinden olanlar	36,8	35,4	38,3	32,0	35,1	45,0
Başka bir ırk veya renkten insanlar	35,8	34,9	36,7	35,1	34,4	38,9
Göçmenler, başka ülkelere gelen işçiler	30,5	29,4	31,7	29,2	32,5	28,4
Sizinkinden farklı bir anadil konuşanlar	30,0	29,8	30,2	29,2	28,3	34,0

Kaynak: Esmer, 2014.

Uyan Semerci, Erdoğan ve Sandal Önal tarafından 18-29 yaş arası gençlerle gerçekleştirilen araştırma da gençlerde ötekileştirme konusunda benzer veriler sunuyor. Araştırmada, kendilerini belirli bir gruba ait olarak gören gençlere, başka gruplarla aralarındaki ortak yanlar sorulduğunda, "eşcinseller", "ateistler/dinsizler", "başka dinden olanlar", "azınlıklar", "aşırı dinciler" en yüksek oranda uzak görülen gruplar olarak öne çıkıyor. Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından biri, gençlerin kendi grubuna ait olmayan kişilerle aralarına önemli bir "sosyal mesafe" koyduğudur. Gençlerin %80'i, başka gruplardan kişilerle "evlenmek, çocuklarının çocuklarıyla arkadaşlık etmesine izin vermek, komşu olmak, iş kurmak ya da işe almak" gibi ilişkiler kurmaya olumsuz bakıyor.²⁹⁰

290 Uyan Semerci vd., 2017b, s. 267.

GENÇLERİN SİYASİ KATILIMI

Yılmaz ve Bahçeci'ye göre siyasi katılım, bireylerin kamusal yaşamla ilgili konularda söz sahibi olmaları, kendilerini ve toplumu ilgilendiren kararları etkileme gücüne sahip olmaları anlamına gelir ve bu yönüyle demokrasinin temel bir unsurudur. Gençlerin siyasi katılımı, demokrasinin bir gereği olduğu gibi, gençlerin siyasal, sosyal ve ekonomik taleplerini dile getirebilmelerinin de önemli bir yoludur.²⁹¹

Kovacheva'ya göre, Avrupa'da gençlerin seçimlere katılımının düşük olması; siyasi parti, sendika, gençlik örgütü gibi kurumlara üye olan gençlerin sayısında düşüş yaşanması, gençlerin siyasi katılımı konusunda bir sorun olduğunun işaretleri olarak kabul ediliyor. Öte yandan, gençlerin siyasi katılımını değerlendirmek, geleneksel yolların yanı sıra, yeni siyasi katılım biçimlerini de dikkate almayı gerektiriyor. Kaldı ki, gençlerin "yeni toplumsal hareketlere, ulus ötesi savunuculuk ağlarına ve 'seçkinleri zorlayan diğer siyasi katılım şekilleri'ne katılmaya" daha fazla eğilim gösterdikleri tartışılıyor.²⁹² Bu ikinci türdeki, geleneksel olmayan katılım biçimleri arasında yasadışı grevler, boykotlar, protestolar vb. sayılabilir.²⁹³

Erdoğan'a göre, 1990'larda Türkiye'deki gençlerin siyasi katılımı üzerine yürütülen araştırmalar gençlerin kendilerini siyasi anlamda ifade etmekten kaçındıklarını gösteriyor. 2000'lerin başında yapılan başka çalışmalar ise gençler arasında özellikle kadınların, eğitim düzeyi düşük olanların ve bir işte çalışmayanların siyasal katılımın dışında kaldığını; gençlerin en yüksek oranda sergiledikleri katılım davranışının oy vermek olduğunu; başka siyasi katılım biçimlerine (örneğin bir partinin gençlik koluna üye olmak, kendisini doğrudan ilgilendiren bir sorunla ilgili yetkili mercilere dilekçe yazmak, herhangi bir toplu yürüyüş eylemine katılmak vb.) katılımın düşük olduğunu gösteriyor.²⁹⁴ Dünya Değerler Araştırması 2011 sonuçları da 29 yaş altı bireylerin geleneksel olmayan biçimlerde siyasi katılımının çok yüksek olmadığını; ancak toplumun genelinden daha yüksek olduğunu gösteriyor (Tablo 6.4).

TABLO 6.4: "YAPTIM" DİYENLERİN ORANI, DÜNYA DEĞERLER ARAŞTIRMASI, 2011 (%)

	Toplam	Cinsiyet		Yaş		
		Erkek	Kadın	29 ve altı	30-49	50 ve üzeri
Toplu bir dilekçeye imza atmak	9,8	11,8	7,6	15,5	9,1	4,8
Bir boykota katılmak	4,5	5,7	3,3	7,7	4,0	2,1
Barışçı gösterilere katılmak	4,8	6,0	3,5	8,0	4,4	2,0
Bir greve katılmak	3,0	4,4	1,6	4,9	2,4	2,2
Başka tür bir protesto hareketi	3,3	4,4	2,1	5,4	3,2	1,1

Kaynak: Esmer, 2014.

291 Yılmaz ve Bahçeci, 2014.

292 Kovacheva, 2014, s.15.

293 Erdoğan, 2013.

294 A.g.e.

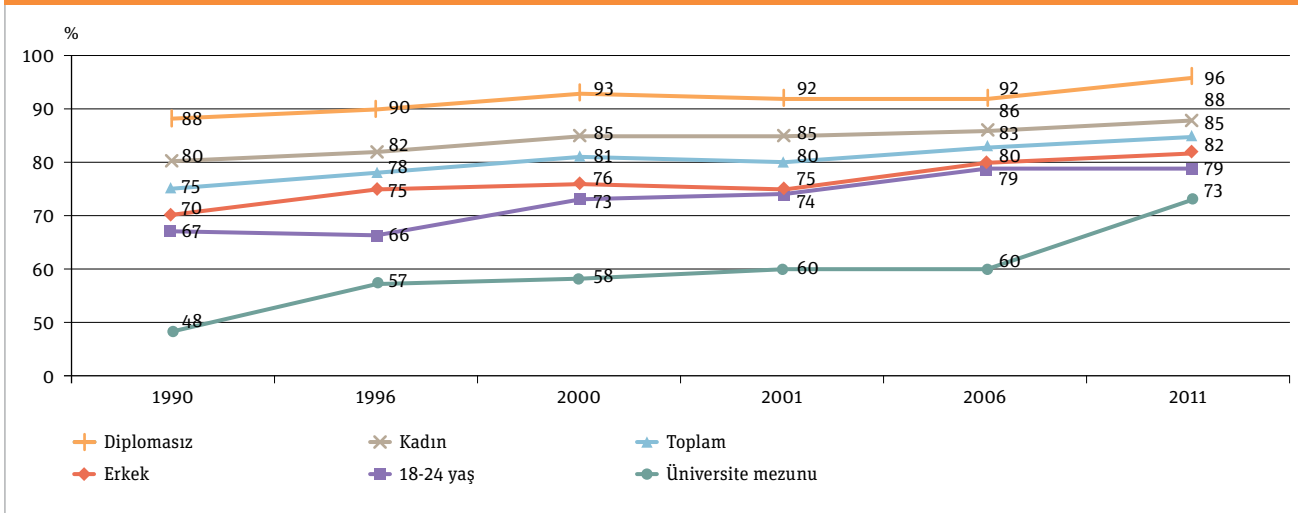
Gençlerin siyasi katılımına ilişkin yakın tarihli çalışmalardan biri Erdoğan ve Uyan Semerci tarafından 2014 yılına ait verilere dayanarak hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmaya göre, 18-27 yaş arası gençlerin bir siyasi protestoya, boykota ya da internet üzerinden bir protestoya katılma oranı önceki kuşaklardan yüksektir. Çalışmanın genel sonucu ise, siyasi katılım söz konusu olduğunda, cinsiyet, ekonomik durum, kentte ya da kırdaki yaşama değişkenlerinin yaştan daha belirleyici olduğu, başka bir deyişle, söz konusu değişkenler dikkate alındığında genç olmanın siyasi katılım bakımından önemini yitirdiğidir.²⁹⁵

DİN VE GELENEK

Dünya Değerler Araştırması'nın 2011 sonuçları Türkiye'de toplumun dünyadaki en dindar toplumlardan biri olduğunu ve dinin bireylerin yaşantısında önemli bir yeri olduğunu gösteriyor.²⁹⁶ Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu'nun 2009 yılında yayımlanan çalışmaları da Türkiye'de dini değerleri güçlü olan bireylerin oranının yüksek olduğunu gösteriyor. Bu çalışmaya göre Türkiye'de 18 yaş üzeri nüfusun %92'si, hayatın anlamının "Allah'ın varlığı ile güçlendiğini"; %95'i "Allah'a olan inançlarını çok küçük yaşta edindiklerini ve bu inancı hiç değişmeksizin hayatları boyunca taşıdıklarını" belirtiyor.²⁹⁷

Dünya Değerler Araştırması'nın sonuçlarına göre Türkiye'de kendini "dindar" olarak tanımlayanların oranı 1990'dan 2011'e dek artma eğilimindedir (Grafik 6.5). Veriler, genç nüfusun dindarlık düzeyinin Türkiye ortalamasının altında olduğunu, ancak kendini "dindar" olarak tanımlayan gençlerin oranının, toplumun geneline benzer biçimde, artmakta olduğunu gösteriyor.

GRAFİK 6.5: KENDİLERİNİ "DINDAR" OLARAK TANIMLAYANLARIN ORANI, 1990-2011, (%)

Kaynak: Esmer, 2014.

295 Erdoğan ve Uyan Semerci, 2016.

296 Esmer, 2014.

297 Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009, s. 8.

Değerlerle ilgili araştırmalarda geleneklere bakış da sorgulanan bir konudur. Gelenek kavramının muhafazakar ideolojinin temel değerlerinden biri olarak kabul edilmesi²⁹⁸ sosyal bilimcilerin bu konuya ilgi göstermesinin nedeni olabilir. KONDA Araştırma ve İstanbul Kültür Üniversitesi tarafından 2011 yılında gerçekleştirilen “Türkiye Gençliği Araştırması”, 15-30 yaş arası gençlerin geleneklerin korunmasına oldukça önem verdiğini gösteriyor. Araştırmaya göre, “geçmişten gelen geleneklerimiz değişmeden korunmalıdır” önermesine “kesinlikle doğru” ve “doğru” diyenlerin toplamı %80,1’dir.²⁹⁹ Dünya Değerler Araştırması sonuçları da geleneklere büyük önem verildiğini gösteriyor; 18-29 yaş arasındaki bireylerin %71,3’ü, kendisini gelenekleri önemseyen, “ailesinden ve dininden gelen adetlere, gelenek ve göreneklere” uymaya dikkat eden kişiler olarak tanımlıyor.³⁰⁰ “Türkiye Gençliği Araştırması”nın sonuçlarına göre, Türkiye’deki 15-30 yaş arası gençlerin önemli bir bölümünün (%66,4) bir kadın ile bir erkeğin birlikte yaşaması için resmi nikahın yanında dini nikahı da gerekli görüyor olması da dikkate değer bir bulgudur.³⁰¹ Bu veri, gençlerde geleneklere bağlılığın bir göstergesi olarak görülebileceği gibi, dini değerlerin toplumsal yaşamla ilgili yargıları etkilemesine bir örnek olarak da kabul edilebilir.

Din ve eğitim arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği, hem Türkiye’de hem de dünyanın pek çok yerinde derin geçmişi olan bir tartışma konusudur. Pek çok uluslararası kuruluş (ör. Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı [AGİT], Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi [AİHM]) “dinler hakkında eğitim verilmesinin dine dayalı çatışmaların önlenmesi ve dini gruplar arasında saygının yerleşikliği için bir gereklilik” olduğunu öne sürüyor. Sözü edilen eğitimin “hassas, dengeli, içermeci, doktrinellikten uzak, tarafsız ve insan hakları temelli” bilgiler sunması savunuluyor.³⁰² Türkiye’de zorunlu olarak uygulanmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin ise, dinler hakkında bir ders olmaktan çok tek bir dini görüşün benimsetilmesine yönelik olması, insan haklarına aykırı bir uygulama olarak kabul ediliyor. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, tüm dinlere ve inanç biçimlerine eşit mesafede duran bir yapıya kavuşması, insan haklarının gereği olduğu gibi, toplumda bireyler arasındaki saygının artması ve dine dayalı ötekileştirmenin aşılması için de yararlı olabilir.³⁰³

SONUÇ

Türkiye’de özellikle 1997’de ve 2012’de zorunlu eğitimin kapsamını genişleten politikaların etkisiyle eğitim düzeyi giderek artıyor. Öte yandan on iki yıl zorunlu eğitime karşın, 2017-18 eğitim-öğretim yılı itibarıyla ortaöğretimde okullulaşma oranı %83,6’da kalıyor. 2017 itibarıyla okuma yazma bilmeyen gençlerin oranı çok azalmış olsa da 14-24 yaş arasında her bin kadından 4’ü, her bin erkekten 1’i okuma yazma bilmiyor.

Türkiye’de eğitimden erken ayrılma oranları giderek düşse de, Türkiye bu konuda Avrupa ülkelerinin oldukça gerisinde kalmaya devam ediyor. Eğitimden erken ayrılmanın gerekçeleri incelendiğinde, özellikle eğitimin maliyetini karşılayamayan ailelere yönelik önlemlerin artırılması, kadınlar söz konusu olduğunda ise erken evliliklerle ve ailelerin kadınların eğitim almasına izin vermemesi olgusuyla da mücadelenin elzem olduğu anlaşılıyor.

298 Eccleshall, 2003.

299 KONDA, 2011.

300 Esmer, 2014.

301 KONDA, 2011.

302 ERG, 2011.

303 ERG, 2017c.

Türkiye’de ne işte ne eğitimde olan gençlerin oranı giderek azalıyor. Türkiye’deki 15-29 yaş arası erkeklerde %15,2 olan bu oran OECD ortalaması olan %11,5’e yakındır. Ancak, Türkiye’deki aynı yaş grubundaki kadınlarda oran %41,5’tir ve OECD ortalaması olan %16,4’ün çok üzerindedir. Türkiye’deki ne öğrenim gören ne de bir işte çalışan genç sorununun büyük oranda genç kadınlarla ilgili bir sorun olduğunu iddia etmek yanlış olmaz.

Türkiye’de genç işsizlik oranı son yıllarda artma eğilimindedir. Özellikle 15-24 yaş arası kadınlar için 2017 yılında %26,1’e çıkarak, son 18 yılın en yüksek düzeyine erişmiştir. 2017 yılında aynı yaş grubundaki genç erkekler için işsizlik oranı %17,8’dir. Yükseköğretim mezunu kadın ve erkekler içinde de işsizlik oranları son yıllarda artma eğilimindedir.

Türkiye’deki gençlerin (16-24 yaş) sayısal ve sözel beceri düzeyleri, kendilerinden önceki kuşaklara göre iyi olsa da, OECD ortalamasında 55-65 yaş arası gruptan daha düşüktür. Teknoloji bakımından zengin ortamlarda problem çözme becerisi için de Türkiye’deki gençlerin durumu, OECD ortalamasındaki 55-65 yaş grubuna benzerdir. Dolayısıyla, Türkiye’deki gençlerin beceri düzeyi bakımından uluslararası anlamda dezavantajlı durumda oldukları iddia edilebilir.

Gençlerin tutum ve değerleri ele alındığında ise, öğrenim görenlerin, başkalarına saygı duyan ve başkalarıyla birlikte barış içinde yaşayan bireyler olmaları, eğitimin ulusal ve uluslararası kurumlarca ifade edilen amaçları arasında yer alsa da, gençlerin kendilerine benzemeyenlere karşı ötekileştirici bir tutum sergiledikleri görülüyor. Araştırmalar, gençlerin ötekileştirme konusunda önceki kuşaklara göre daha olumlu bir tutum sergilediklerini; ancak özellikle başka bir dinden olanlar, başka bir ulustan olanlar ve LGBTİ+ bireyler söz konusu olduğunda gençlerin oldukça yüksek oranlarda önyargılı olduklarını ortaya çıkarıyor.

Gençlerin siyasi katılımına ilişkin araştırmalar incelendiğinde, geçmişten bu yana gençlerin siyasete katıl(a)mama sorunları olduğu anlaşılıyor. Gençler, geleneksel olmayan, boykot, protesto vb. siyasi katılım biçimlerini, daha ileri yaştakilere göre daha çok sergiliyorlar. Ancak her durumda çok yüksek katılım oranlarından bahsedilemiyor. Güncel çalışmalar, sosyoekonomik durum, cinsiyet, yerleşim yeri (kır-kent) değişkenlerinin siyasi katılımı da yaştan daha önemli olduğunu, bu etmenler dikkate alındığında genç olmanın bir öneminin kalmadığını gösteriyor.³⁰⁴

Çeşitli verilerden, Türkiye’de gençlerin, toplumun geneline benzer biçimde yüksek oranda dindar olduğu anlaşılıyor. Öte yandan, ötekileştirme konusundaki verilerle bir arada düşünüldüğü zaman, başka dinlerden olanlarla arasına mesafe koyan bir gençlik söz konusudur. Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin dinler hakkında bir ders olmayıp belirli bir inancı benimsetmeye yönelik bir içeriğe sahip olması insan hakları bakımından sorunlu olmaya devam ederken, dersin bu biçimde sunulması nedeniyle, bireylerin çeşitli dinleri tanıyıp bir arada yaşama kültürü geliştirmeleri şansı da kaçırılıyor.³⁰⁵

Sonuç olarak, gençlerin tutum ve değerlerine ilişkin bulgular geleneklere bağlı ve dindar, ancak başka dinlerden olan bireylere karşı önyargılı bir genç neslin varlığına işaret ediyor. Ayrıca gençler arasında başka uluslardan ve LGBTİ+ bireylere karşı önyargı ve mesafe dikkat çekiyor. Gençlerin siyasi katılım konusunda önceki kuşaklardan çok farklılaşmadığı, yalnızca geleneksel olmayan siyasi katılım yollarını biraz daha fazla kullandıkları görülüyor.

304 Erdoğan ve Uyan Semerci, 2016.

305 ERG, 2017c.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

SONSÖZ

Doç. Dr. Emre Erdoğan

İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkan Vekili

SONSÖZ

Sonuçları Aralık 2017’de kamuoyuyla paylaşılan “Diğeri ile Karşılaşmada Ötekileştirme/ meyi Anlamak: Türkiye’de Gençlerle Empati ve Eşitliği Tartışmak” başlıklı araştırma çalışması, güncel yaşamımızda karşılaştığımız, deneyimlediğimiz ve rahatsızlığımızı duyduğumuz bir durumu nicel ve nitel verilere dayanarak gösteriyordu: Türkiye’de gençler arasında ötekileştirme kaygı verecek kadar yaygın bir durumdu ve neredeyse sahip olunan kimlikten bağımsız olarak her gencin bir arada yaşamak istemediği bir “öteki” bulunmakta, ötekileştirmeyen gençler oldukça azınlıktaydı.

Araştırma çalışmasında görüşülen gençlerin %90’ı “kızının” öteki gruptan biriyle evlilik yapmasına karşıydı, %84’ü çocuklarının o gruptan birisinin çocuklarıyla arkadaşlık etmesini istemiyordu ve %80’i ötekileri komşu olarak kabul etmiyordu.

Gençler “adaletli”, “vatansever”, “vicdanlı”, “zeki”, “cömert” ve “açık fikirli” gibi güzel sıfatları kendi gruplarına layık görürken; ötekiler “kibirli”, “önyargılı”, “ahlaksız”, “zalim”, “bağnaz” ya da “çıkarıcı” olarak tanımlanıyordu. Araştırmaya katılan gençler ötekinin yürüyüş yapma, seçme/seçilme, basın açıklaması yapma ve eğitim alabilme haklarının kullanılmasına karşıyken; öteki grubunu “insandışılaştırma”, yani ötekini “koyun gibi görme”, “insanlıktan çıktığını düşünme” ve aralarında “farklı düşünen olmadığına inanma” gibi davranışlar yaygındı. Ayrıca öteki grubun mensuplarının “Türkiye’nin ahlaki değerlerine, birlik ve bütünlüğüne, yaşam tarzına, insanların sağlıklarına tehdit oluşturduğu”na, bu kişiler yüzünden “Türkiye’de suç ve terör olaylarının yaygınlaştığı”na inanç da yoğun şekilde kabul görmekteydi. Bizim sırasıyla sosyal mesafe, ahlaki üstünlük, siyasal hoşgörüsüzlük, insandışılaştırma ve tehdit algısı olarak adlandırdığımız bu tutum ve davranışlar, nihai olarak ötekileştirme davranışının somut olarak ortaya çıktığı, bir başka deyişle kristalize olduğu noktalar olarak belirliyordu.

Çalışmamız hem ötekileştirme hem de ötekileştirmemenin nasıl olduğunu anlamaya odaklanmıştı. Nasıl oluyordu da bizden farklı olan ‘diğer’, ‘öteki’ haline gelmekteydi? Bir insanın “ötekileştirmesine” yol açan mekanizmalar nelerdir, hangi saiklerle insanlar diğerlerini kendileriyle denk görmez, kendisine hak gördüklerini ondan esirger? Bu soruya verdiğimiz yanıt büyük ölçüde sosyal kimlik kuramına dayanmakta... Basitçe özetleyelim, dünyayı anlamaya ve kalabalıklığıyla başa çıkmaya çalışan insan, herkesi teker teker tanımak yerine tasnif ederek algılayabiliyor. Aileniz, akrabalarınız, arkadaşlarınız, iş arkadaşlarınız vesaire derken, tanımanız gereken o kadar çok insan oluyor ki; diğerlerini bir kategoriye atayarak bu sorunu çözüyorsunuz. Kendisine münhasır bir kişiliği, geçmişi, hayalleri, dertleri ya da umutları olan bir kişi, bir başkası için “Laz”, “Kürt”, “Fenerbahçeli”, “Suriyeli”, “göçmen” vesaire olabiliyor. Tabii, diğeri bu şekilde kategorize edilirken; diğeri olmayan, yani “ben” de bir bizin içerisinde kayboluyor; “Türk”, “Galatasaraylı”, “Türkiyeli”, “yerli” gibi... Öteki, kendi kategorisinin bütün niteliklerini taşıırken, ben ve biz biraz daha kendimize özel gözüküyoruz.

Bu “sahtetürler” (*pseudospecies*) dünyayı algılamada insana kolaylık sağlar gibi gözükse de, ne yazık ki burada kalmıyor. Kategorizasyon, hiyerarşi kurmayı da getiriyor. Benim kategorim, diğerinin kategorisinden daha üstün niteliklere sahip gibi geliyor. Kendimi dahil ettiğim türün sahte, kurmaca olduğunu unutuyor; o türün diğer türlerden daha üstün olduğu inancına sahip oluyorum. Sahtetürler arasında bu hiyerarşi kurma eylemi, sürekli farklı anlatılarla pekişiyor, yeniden üretiliyor ve içselleştiriliyor. Kategorizasyonun neredeyse olmazsa olmaz sonucu olan hiyerarşi kurma, bir süre sonra insandışılaştırmayı getiriyor, diğeri benim kadar insan olamıyor, robot ya da koyun ekseninde kendimle aynı olmayan aşağıda bir yere yerleştiriyorum.

Ötekileştirme dediğimiz süreç de işte bu insandışılaştırma mekanizmasına ihtiyaç duyuyor. Eğer diğerini benim gibi bir insan olarak görürsem, ona kötülük yapamam ki... İşkenceden soykırma kadar birçok kötülük, varlığını insandışılaştırmaya borçlu...

Çalışmamız, bu ötekileştirme sürecinin kimliğin ne olduğundan bağımsız olarak gerçekleştiğini gösterdi. Hangi kimliğe sahip olursak olalım; kimliğe sahip çıkışımızla orantılı olarak benzer şekilde kategorize ediyor, hiyerarşi kuruyor, insandışılaştırıyor ve ötekileştiriyoruz. Azınlıkta olan ötekileştirmeyenlerin dışında farklılık, ötekileştirme derecelerinde görülüyor. Bazıları daha az, bazıları daha fazla ötekileştiriyor. Araştırmamızda bu farkı yaratan etkenleri keşfetmeye odaklandık, bazılarını da keşfetmeyi başardık.

Öncelikle, hangi kimlik olursa olsun; o kimliğin gücü, o kimliğine ne kadar sahip çıktığı ve teknik olarak bireyin kendisini o kimliğin tipik üyesiyle ne kadar benzer gördüğü; ötekileştirmenin en önemli belirleyicilerinden biri. Bu da bizi kimlik inşa süreçlerine getiriyor, insanların Vonnegut’ın deyimiyle bir “yaka kartı gibi taşıdıkları” kimliklerin oluşum sürecine bakmamız gerekiyor. Kimlikler öncelikle ailede oluşuyor. Aile, kendisine ait tarihçesiyle, kendisine özgü travmaları, kendi içindeki rol modelleri ya da pratikleriyle kimliğin oluşmasında önemli bir rol oynuyor. Büyük olasılıkla bir ailenin içine doğduğunuzda, bir kimliği de edinmiş oluyorsunuz.

Ancak ailenin verdiği kimlik tek başına belirleyici değil. Toplumsallaşma araçları dediğimiz diğer aktörler de devreye giriyor, bunların en önemlisi de eğitim, yani okul. Hepimizin bireysel deneyimlerden hatırlayacağı üzere okul, kimliklerin inşasında kritik bir etkiye sahip. Öncelikle, müfredat sahip olunması gereken ideal kimliği öğretiyor: İdeal “Türk”, “İtalyan” vesaire, bu ideal kimlikleri çeşitlendirmek mümkün. Okul, ideal kimliğin zafer ve/veya mağduriyet anlatılarının sürekli tekrarlandığı ve benimsetildiği bir ortam, ideal vatandaş kendiliğinden ideal kimliğe sahip. Dolayısıyla ideal kimliğe sahip olmayan diğerleri de kendiliğinden işaret edilmiş oluyor, o diğerlerinin hiyerarşideki yeri de.

Ezberci, tektipçi, totaliter bir eğitim sistemi ötekileştirme mekanizmalarının yerleşmesini sağlıyor.

Okulun, çocuğun ailesinden getirdiği kimlikler üzerinde farklı etkileri de var. Pekiştirebiliyor, okulun ideal kimlik tarifi çocuğun getirdiği kimliği güçlendirebiliyor. Bu kimlik, anlatılan ideal kimlikten farklıysa, hele öteki kategorisinde yer alan kimliklerden

biriyse; bu karşılaşma travmatik olabiliyor: Çocuk kendi kimliğini saklar ya da baskıların, bazen de tam tersi bir etki görülüyor, aykırı kimlik güçlenebiliyor, müfredatın ve arkadaşların baskısına karşın güçlenebilen bir kimliğin çocuk için nasıl bir travma olduğunu ayrıca belirtmemize gerek yok.

Nasıl aile kimlik oluşumunda tek aktör değilse, okulun da etkisi sınırlı kalıyor. Çocuğun gençliğe geçişinde yaşadığı deneyimler, edindiği arkadaşlar ve bulunduğu çevre de kimliğin oluşumunda etkili olmakta. Çalışmamız ötekileştirmenin azalmasında rol oynabilen bu deneyimlerin en önemlisinin diğeriyle karşılaşmalar olduğunu gösterdi. Genç, gündelik hayatında, okulunda ya da evinde karşılaşmadığı diğeriyle bir vesileyle temas ettiğinde ona karşı önyargıları azalmakta, ona atfettiği kategorilerden neredeyse azat ederek yeniden insanlaştırmakta, özel ismini ona geri vermekte. Her ne kadar bu konudaki “temas kuramlar”ı sıradan, sokaktaki karşılaşmalar ile diğeriyle saygı duymasını sağlayan eşit karşılaşmaların etkisinin farklı olduğunu, esas gerçek karşılaşmaların/temasın etkili olduğunu söylese de Türkiye özelinde yaptığımız hemen her araştırma her türlü temasın ötekileştirmeyi azalttığını gösterdi. Muhtemelen diğeriyle o kadar ayrıık yaşıyoruz ki, ufaklık bir temas dahi onu yeniden tanımamızı sağlıyor.

Apartmanlarımız, okullarımız, parklarımız ve kafelerimizin ayrışması, aynı kentte aynı anda farklı yaşamlar sürdürmemiz; teması azaltan, bireysel düzeyde ötekileştirmeyi ve toplumsal düzeyde kutuplaşmayı arttıran bir etken.

Öte yandan siyasal katılımın da ötekileştirme üzerinde karmaşık bir etkisi var. Türkiye’de gençlerin siyasal katılım düzeyinin düşük olduğunu, neredeyse hiç katılmadıklarını gösteren çok sayıda araştırma bulunuyor. Bu nedenle, vatandaşlığın önemli bir hakkı/ön koşulu olan siyasal katılım her zaman teşvik edilmekte... Gençler arasında oy vermenin, siyasal partilere üyeliğin, kampanyalarda aktif rol oynamanın demokrasinin niteliği açısından önemli olduğu belirtiliyor. Bununla birlikte ötekileştirme açısından düşündüğümüzde siyasal katılımın “geleneksel” olarak adlandırdığımız bu boyutu olumlu etkiye sahip değil. Bu tür siyasal katılım gençlerin sahip oldukları kimliğe yaptıkları duygusal yatırımı artırması nedeniyle diğeriyle mesafeyi artırıyor. Muhtemelen ülkemizin içinde bulunduğu kutuplaşmış siyasal ortamda yapılan siyasal tercihler, siyasal tartışmalarda tutulan taraflar ve geleneksel anlamda siyasal mücadele; var olan kategorileri keskinleştiriyor ve duvarları yükseltiyor. Bu listeye, sosyal medyada tuttuğumuz tarafları ve çoğunlukla duygusal çatışmaları da ekleyebiliriz. Facebook ya da Twitter türü sosyal medya araçları bir araya getirmekten çok uzaklaştıran, kutuplaştıran ve “yankı odalarını” inşa eden etkilere sahipler.

Buna karşılık, diğeriyle mesafeyi azaltan; farklı kimselerle bir araya gelmemizi sağlayan katılım olanakları da var. Gönüllülük ve sivil toplum kuruluşlarına üyelik gibi sivil katılımın kendimize benzemeyen bir araya gelmemizi sağlayan fırsatlar olduğunu biliyoruz. Tanımadığımız, hatta diğeri olarak gördüklerimizle işbirliğine girdiğimiz, onlarla ve onlar için emek sarf ettiğimiz “diğerkâm” deneyimler de ötekileştirmeyi azaltıyor. Aslında boykot, protesto veya işgal gibi geleneksel olmayan siyasal katılım biçimlerinin de benzer bir etkisi olmasını beklerdik; ancak ülkemiz koşullarında bu tür bir ilişkiyi nicel ya da nitel olarak gözlemleyemedik. Oysa, çalışmamız tiyatro, folklor ve benzeri kültürel faaliyetlere katılan gençlerin daha az ötekileştirme eğilimi taşıdıklarını

ortaya koydu. Siyasal katılımın geleneksel biçimleri ötekileştirmeye katkıda bulunurken, gönüllülük ya da kültürel faaliyetler tam tersi bir etkiye neden sahip olabilir diye kendimize sorduğumuzda; siyasal katılımın duvarları yükselttiğini diğerlerinin ise köprüler kurduğunu fark ettik. Sosyal sermaye tartışmalarında sınırlayan/köprüleyen farkı olarak yer alan bu ayrımın, gençlerin deneyimleri için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Söz konusu toplum olduğunda, hastalıklara genel geçer reçeteler yazmak mümkün değil, ancak “Bizliğin Aynasından Yansıyanlar: Türkiye Gençlerinde Kimlikler ve Ötekileştirme” başlığıyla kitaplaştırdığımız araştırma sonuçları, “nasıl bir eğitim, nasıl bir katılım?” sorusuna bir yanıt vermemizi sağlıyor. Tek bir kimliği dayatmayan, farklı kimliklerin bir arada var olabileceğini öğreten; hatta bütün kimliklerin bir derece “yapay ve yaratılmış” “sahtetürler” olduğunu vurgulayan bir eğitim sistemi, ötekileştirme mekanizmalarının oluşmasına engel olabilir. İnsanların farklılıklarından ziyade ortaklıklarını vurgulayan “hümanist” bir müfredat, insandışılaştırmayı önleyebilir.

Farklı kimliklerle, farklı bireylerle teması çoklaştıracak dersici/dersdışı etkinlikler, kutuplaşmış/ayrışmış bir toplumda köprülerin kurulmasını sağlayabilir. Gönüllülük ve derneklere üyelik gibi sivil katılım faaliyetlerinin teşvik edilmesi diğeriyle bir arada var olabilme algısını yaygınlaştırabilir.

Siyasal katılım sorununa gelince iyi bir demokrasi için vatandaşların katılımının teşvik edilmesi gerçeği hala geçerli; özellikle de Türkiye gibi hem ebeveynlerin hem de evlatların siyasal katılımdan imtina ettikleri bir ülkede. Ancak çalışmamız sadece katılımın niceliğinin değil; niteliğinin de sorgulanması gerektiğini gösterdi. Duvarlar yükselten, kutuplaştıran ve ötekileştirmeyi teşvik eden değil; bir araya getiren, köprüler kuran ve diğerini anlamamızı kolaylaştıran bir tür katılımın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gerekliliği, önümüzdeki en önemli önceliklerden biri olarak gözüküyor.

Doç. Dr. Emre Erdoğan

İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkan Vekili

KAYNAKLAR

- Acar, T. (2012). Türkiye'nin PISA 2009 sonuçlarına göre OECD'ye üye ve aday ülkeler arasındaki yeri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2561-2572.
- Ackermann, E. (1995). Construction and transference of meaning through form. L. P. Steffe ve J. Gale (ed.), *Constructivism in education* içinde. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Agolla, J. E. (2018). Human capital in the smart manufacturing and industry 4.0 revolution. A. Petrillo (ed.), *Digital Transformation in Smart Manufacturing* içinde. Intech.
- Akpınar, B. ve Özdaş, F. (2013). İlköğretimde değer eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri: Nitel bir analiz [Teachers' views on value education at primary schools: A qualitative analysis]. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* [Fırat University Journal of Social Science], 23(2), 105-113.
- Aksu, M., Demir, C. E., Daloğlu, A., Yıldırım, S. ve Kiraz, E. (2010). Who are the future teachers in Turkey? Characteristics of entering student teachers. *International Journal of Educational Development*, 30, 91-101.
- Aksu, G., Güzeller, C. O. ve Eser, M. T. (2017). Öğrencilerin Matematik Okuryazarlığı Performanslarının Aşamalı Doğrusal Model (HLM) ile İncelenmesi: PISA 2012 Türkiye Örneği. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 247-266.
- Aktaş Salman, U. (2018, 10 Ocak). Uzun hikaye, bir meslek iki kadro: Öğretmenlik. Ekim 2018, <http://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-bir-meslek-iki-kadro-ogretmenlik/>
- Aktaş Salman, U. (2018, 26 Mart). Uzun hikaye, okuldan uzakta. Ağustos 2018, <http://www.egitimreformugirisimi.org/uzun-hikaye-okuldan-uzakta/>
- Antalya Millî Eğitim Müdürlüğü (2017). Güvenli okul projesi: Okullara güvenli ortamın sağlanmasına yönelik koruyucu ve önleyici tedbirlerin artırılması strateji ve eylem planı ve uygulama kılavuzu. Eylül 2018, http://akseki.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/20163038_AKSEKY_2017-2018_GOP.pdf
- Aratemur Çimen, C. A. ve Bayhan, S. (2018). Değişen ders kitaplarında sekülerizm ve toplumsal cinsiyet eşitliği araştırması. Karşılaştırmalı Eğitim Derneği. Ekim 2018, <https://turkiye.fnst.org/sites/default/files/uploads/2018/10/09/degisenderskitaplarindasekulerizmvetoplumsalcinsiyetesitligiarastirmasiraporu24eylul2018.pdf>
- Argüden, Y. (2002, 20 Eylül). İyi yönetim. Eylül 2018, <http://www.arguden.net/tr/makaleler/iyi-yonetisim-3/>
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu (2018, 15 Mart). Türkiye'de 35.000'i aşkın mülteci çocuk, yeni hazırlanan yaygın eğitim derslerinden yararlanacak. Eylül 2018, <https://www.avrupa.info.tr/pr/turkiyede-35000i-askin-multeci-cocuk-yeni-hazirlanan-yaygin-egitim-derslerinden-yararlanacak>

- Aydın, U., Tunç Pekkan, Z., Taylan, R. D., Birgili, B. ve Özcan, M. (2018). Impacts of a university-school partnership on middle school students' fractional knowledge: A quasiexperimental study. *Journal of Educational Research*, 111(2), 151-162.
- Bal, B. ve Başar, E. (2014). Finlandiya, Almanya, Singapur ve Türkiye'nin eğitim sistemleri açısından kademeler arası geçiş sistemlerinin karşılaştırılması. ÇÜ Türkojisi. Eylül 2018, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/belgin_bal_erdogan_basar_kademeler_arasi_gecis_sistemi.pdf
- Balcı, F. A. ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Başbakanlık (2003). Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin uluslararası sözleşme. *Resmî Gazete*. Temmuz 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm#4>
- Baştürk Akça, E., Sayımer, İ., Balaban Salı, J. ve Ergün Başak, B. (2015). Temel eğitim gençliğinde siber zorbalık: Öğrenciler, aileler ve eğitimciler için bir rehber. Eylül 2018, https://issuu.com/temelegitimdesiberzorbalik/docs/113k170_no-lu_t_b_tak_projesi_e__
- Baştürk Akça, E. (2017). Siber zorbalık nedir? Nasıl mücadele edilir?. Eylül 2018, <https://internetyardim.org.tr/dosya/ljaiF.pdf>
- Beers, S. Z. (2012). 21st century skills: Preparing students for their future. STEM, Temmuz 2018, https://cosee.umaine.edu/files/coseeos/21st_century_skills.pdf
- Birgün (2017, 24 Ağustos). Samsun Valisi: Terbiye için öğrencileri hafifçe okşayın. *Birgün*. Eylül 2018, <https://www.birgun.net/haber-detay/samsun-valisi-terbiye-icin-ogrencileri-hafifce-oksayin-176254.html>
- Birgün (2018, 23 Şubat). Milli Eğitim'den büyük israf: 27 milyon ders kitabı toplatılarak yeniden basıldı. *Birgün*. Eylül 2018, <https://www.birgun.net/haber-detay/milli-egitim-den-buyuk-israf-27-milyon-ders-kitabi-toplatil提高-yeniden-basildi-205525.htm>
- Bloomberg HT (2018, 20 Nisan). Yılmaz: Kimse istemediği okula gitmeyecek. *Bloomberg HT*. Eylül 2018, <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2114208-yilmaz-kimse-istemedigi-okula-gitmeyecek>
- BM (1948). İnsan hakları evrensel beyanname. Eylül 2018, <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyanname.pdf>
- Bradley, C. L. ve Renzulli, L. A. (2011). The complexity of non-completion: Being pushed or pulled to drop out of high school. *Social Forces*, 90(2), 521-545.
- British Council Türkiye (2017). Next generation: Türkiye'de gençlerin sesi. Temmuz 2018, <https://www.britishcouncil.org.tr/nextgeneration/turkey>
- Burgess Proctor, A., Patchin, J. W. ve Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. Venessa G. ve Janice C. (ed.), *Female crime victims: Reality reconsidered* içinde. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Candaş, A., Akkan, B. E., Günseli, S. ve Deniz, M. B. (2011). *Devlet ilköğretim okullarında ücretsiz öğle yemeği sağlamak mümkün mü?: Farklı ülke modelleri ve Türkiye'ye yönelik öneriler*. İstanbul: Açık Toplum Vakfı.

Cantürk, S. ve Karaaslan, C. (2018, 29 Ağustos). Öğrenci istediği lisede okuyacak. *Sabah*. Eylül 2018, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2018/08/29/ogrenci-istedigi-lisede-okuyacak>

Chauvot, J. B. (2009). Grounding practice in scholarship, grounding scholarship in practice: Knowledge of a mathematics teacher educator-researcher. *Teaching and Teacher Education*, 25(2), 357-370.

CNN Türk (2017, 22 Kasım). Bir servis skandalı daha: 3 yaşındaki çocuk serviste unutuldu. *CNN Türk*. Eylül 2018, <https://www.cnnturk.com/turkiye/bir-servis-skandalı-daha-3-yasındaki-cocuk-serviste-unutuldu>

Cohen, J., McCabe, L., Michelli, N. M. ve Pickeral, T. (2009). School climate: Research, policy, practice, and teacher education. *Teachers college record*, 111(1), 180-213.

Cumhurbaşkanlığı (2018). Cumhurbaşkanlığı kararnameleeri: Cumhurbaşkanı teşkilatı hakkında cumhurbaşkanı kararnamesi. *Resmî Gazete*. 30474, 10 Temmuz 2018.

Cumhurbaşkanlığı (2018, 3 Ağustos). 100 günlük icraat programı. Eylül 2018, https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/100_GUNLUK_ICRAAT_PROGRAMI.pdf

Cumhuriyet (2017, 16 Ağustos). 9 saat servis aracında unutilan 3 yaşındaki Alperen yaşamını yitirdi... Servis korsan çıktı. *Cumhuriyet*. Eylül 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/804862/9-saat-servis-aracında-unutilan-3-yasındaki-Alperen-yasamini-yitirdi..._Servis_korsan_cikti.html

Cumhuriyet (2017, 19 Ağustos). İstanbul'da 8 bin korsan okul servisi var. *Cumhuriyet*. Eylül 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/806636/istanbul_da_8_bin_korsan_okul_servisi_var.html

Çarkoğlu A. ve Kalaycıoğlu E. (2009). *Türkiye'de dindarlık: Uluslararası bir karşılaştırma*. İstanbul: İPM.

Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (2017). *İşe yönelimde Türkiye'ye karşılaştırmalı bir bakış*. İstanbul: İPM.

Çavdar, D. ve Çok, F. (2017). Türkiye'de LGBTİ+'lerin okul yaşantıları. *Kaos GL*. Eylül 2018, <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=23342>

Çelik, Z., Yurdakul, S., Bozgeyikli, H. ve Gümüş, S. (2017). *Eğitime bakış 2017: İzleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Çelikel, F. ve Tanrıseven, I. (2017). Ortaokul matematik dersi öğretim programı taslağının öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4), 509-520.

Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek için Ortaklık Ağı (2017). *Türkiye'de çocuğa karşı şiddet durum raporu 2017*. Eylül, 2018 http://www.cocugasiddetionluyoruz.net/wp-content/uploads/VAC_rapor_sm.pdf

ÇSGB (2017). *Çocuk işçiliği ile mücadele ulusal programı*. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Çiftci, O. ve Tatar, E. (2015). Güncellenen ortaöğretim matematik öğretim programı hakkında öğretmen görüşleri. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 6(2), 285-298.

David, H. (2015). Why are there still so many jobs? The history and future of workplace automation. *Journal of Economic Perspectives*, 29(3), 3-30.

Demirel Balık, Z. (2016). Hayat Bilgisi Öğretim Programındaki Değerler Bağlamında Hayat Bilgisi Ders Kitapları İle Yüz Temel Eser Listesindeki Ulusal Masalların Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Diken (2017, 31 Ekim). Bu kez Çorlu: İşitme engelli çocuk serviste unutuldu, şoför serbest bırakıldı. *Diken*. Eylül 2018, <http://www.diken.com.tr/bu-kez-corlu-isitme-engelli-cocuk-serviste-unutuldu-sofor-serbest-birakildi/>

Diker Çoşkun, Y. (t.y.). Öğretim programları arka plan raporu. Eylül 2018, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/Ogretim_Programlari_Arka_Plan_Raporu.pdf

Dilekli, Y. (2018). Ortaokul İngilizce Hazırlık Sınıfı Programı Pilot Uygulamasının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1399-1425.

Eccleshall, R. (2003). Conservatism. R. Eccleshall, A. Finlayson, V. Geoghegan, M. Kenny, M. Lloyd, I. MacKenzie ve R. Wilford (ed.), *Political Ideologies: An Introduction* içinde. London: Routledge.

Eğitim Ajansı (2017, 25 Nisan). Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri için yeni yönetmelik mi geliyor?. *Eğitim Ajansı*. Eylül 2018, <http://www.egitimajansi.com/haber/rehberlik-ve-psikolojik-danisma-hizmetleri-icin-yeni-yonetmelik-mi-geliyor-haberi-58244h.html>

Eğitim Ajansı (2018, 25 Eylül). Tam gün eğitime geçen iller. *Eğitim Ajansı*. Eylül 2018, <http://www.egitimajansi.com/haber/tam-gun-egitime-gecen-iller-hangileri-haberi-67107h.html>

Eğitim-Bir-Sen (2017, 27 Aralık). Yabancı dil hazırlık sınıfı uygulamasında erken uyarı. Eylül 2018, http://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/YABANCI_DIL_HAZIRLIK_SINIFI_ERKEN_UYARI.pdf

Eğitim-Bir-Sen (2018, 27 Mart). Öğretmen örselenmemeli, önemsenmeli. Eylül 2018, <http://www.ebs.org.tr/manset/4528/ogretmen-orselenmemeli-onemsenmeli>

Eğitim-Sen (2017, 29 Eylül). Yeni PDR yönetmeliği yeni mağduriyetler yaratmamalıdır. Eylül 2018, <http://egitimsen.org.tr/yeni-pdr-yonetmeliği-yeni-mağduriyetler-yaratmamalıdır/>

Eğitim-Sen (2018, 1 Mart). Performans değerlendirmeye hayır!. Eylül 2018, <http://egitimsen.org.tr/performans-degerlendirmeye-hayir/>

Erbilgin, E. (2014). Türkiye'nin ilkököl ve ortaokul matematik öğretim programlarının genel konu izleme haritası ile incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39 (174).

Erdoğan, E. (2013). *Türkiye'de gençlerin siyasal ve sivil katılımı*. Ankara: Sage Yayınevi.

Erdoğan, E. ve Uyan Semerci, P. (2016). Understanding young citizens' political participation in Turkey: does 'being young' matter?. *Southeast European and Black Sea Studies*, 17(1), 57-75.

- ERG (2007). *Eğitim İzleme Raporu 2006*. İstanbul: ERG.
- ERG (2009). *Eğitim izleme raporu 2008*. İstanbul: ERG.
- ERG (2010). *Eğitim izleme raporu 2009*. İstanbul: ERG.
- ERG (2011). *Türkiye’de din ve eğitim: son dönemdeki gelişmeler ve değişim süreci*. İstanbul: ERG.
- ERG (2014). *Eğitim izleme raporu 2013*. İstanbul: ERG.
- ERG (2015a). Öğretmen politikalarında mevcut durum ve zorluklar. Ekim 2018’de şuradan erişildi: http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_%C3%96%C4%9Fretmen-Politikalar%C4%B1nda-Mevcut-Durum-ve-Zorluklar.pdf
- ERG (2015b). *Eğitim izleme raporu 2014-15*. İstanbul: ERG.
- ERG (2017a). Liselere geçişte yeni sistem ve nitelikli ortaöğretim için yol haritası. Eylül 2018, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/TEOG_BilgiNotu.07.12.17.web_.pdf
- ERG (2017b). *Eğitim İzleme Raporu 2016-2017*. İstanbul: ERG.
- ERG (2017c). Eğitim Reformu Girişimi’nin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi taslak öğretim programı inceleme ve değerlendirmesi. Eylül 2018, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_DKAB_De%C4%9Ferlendirme_2017.pdf
- ERG (2018). Eğitimde reform için önce ortak akıl oluşturmayı öneriyoruz. Eylül 2018, http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Secimler-ve-Egitim.pdf
- Esmer, Y. (2014). Türkiye değerler atlası 2012. Eylül 2018, <http://www.benimicininsanhaklari.org/wp-content/uploads/05-Turkey-Values-Study-2012-Turkiye-Degerler-Atlasi-2012.pdf>
- European Commission (2018). *Compulsory education in Europe 2018/2019*. Brussels: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency.
- Eurostat (2018a). Early leavers from education and training by sex. Temmuz 2018, https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/T2020_40
- Eurostat (2018b). Early leavers from education and training 2017. Temmuz 2018, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Early_leavers_from_education_and_training
- Gelekçi, C. (2015). 1960 sonrası dönemde Türkiye’de nüfus yapısı ve bazı temel özellikleri üzerinden tespitler. *Sosyoloji Konferansları*, (52), 587-607.
- Giersch, J. (2016). A test of personal and social utility values and the appeal of a career in teaching. *Educational Research for Policy and Practice*, 15(3), 163-173.
- Gürlesel, C. F. (2004). *Türkiye’nin kapısındaki fırsat: 2025’e doğru nüfus, eğitim ve yeni açılımlar*. İstanbul: ERG.

Güvenli Web (2018, 27 Eylül). BTK internetin bilinçli ve güvenli kullanımı saha çalışması gerçekleştirdi. *Güvenli Web*. Eylül 2018, <http://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/btk-internetin-bilincli-ve-guvenli-kullanimi-saha-calismasi-gerceklestirdi>

Haberler (2017, 7 Eylül). Servislerin yarattığı 1 milyar dolarlık ekonomi, kanlı kavgalara neden oluyor. *Haberler*. Ekim 2018, <https://www.haberler.com/okul-servislerinin-yarattigi-1-milyar-dolarlik-10002365-haberi/>

Hallinan, M. T. (ed.) (2000). *Handbook of the sociology of education*. New York: Kluwer Academic/ Plenum Publishers.

Hayata Destek Derneği (2016). Türkiye’de çocuk işçiliği sorunu. Eylül 2018, http://www.hayatadestek.org/yayinlarimiz/Turkiyede_Cocuk_Isciligi_Sorunu_2016.pdf

Hürriyet (2017, 19 Eylül). Geçici eğitim merkezlerine 4 yıl süre. *Hürriyet*. Eylül 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/gecici-egitim-merkezlerine-4-yil-sure-40583490>

Hürriyet (2017, 24 Ekim). Dört bakan okul servislerinde alınan yeni tedbirleri açıkladı. *Hürriyet*. Eylül 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-dort-bakan-okul-servislerinde-alinan-yeni-tedbirleri-acikliyor-4062066>

Hürriyet (2017, 27 Ekim). MEB: Öğretmen performans sistemi, eğitim politikalarına yön verecek. *Hürriyet*. Eylül 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/meb-ogretmen-performans-sistemi-egitim-politikalarina-yon-verecek-40623181>

Hürriyet (2018, 2 Haziran). LGS soru yorumları: Sınav kolay mıydı zor muydu? İşte uzmanların LGS hakkında yorumları. *Hürriyet*. Eylül 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/uzmanlar-lgsyi-yorumladi-sayisal-sorulari-eleyici-olacak-40855723>

Hürriyet (2018, 30 Haziran). MEB Müsteşarı Tekin: LGS ile hiçbir öğrenci istemediği okula yerleşmeyecek. *Hürriyet*. Ağustos 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/lgs-ile-hicbir-ogrenci-istemedigi-okula-yerlestirilmeyecek-40882345>

Hürriyet (2018, 19 Ağustos). 5’te ‘hazırlık’ okullara bağlı. *Hürriyet*. Eylül 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5te-hazirlik-okullara-bagli-40933348>

Hürriyet (2018, 4 Ekim). Ortaokullarda yabancı dil ağırlıklı sınıfların müfredatı güncellendi. *Hürriyet*. Eylül 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/egitim/ortaokullarda-yabanci-dil-agirlikli-siniflarin-mufredati-guncellendi-40976371>

İçişleri Bakanlığı (2017, 25 Ekim). Okul servis araçları yönetmeliği. *Resmî Gazete*. Eylül 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/10/20171025-2.htm>

Ipsos (2018, 25 Temmuz). Siber zorbalık konusunda kamuoyundaki farkındalık artıyor. Eylül 2018, <https://www.ipsos.com/tr-tr/siber-zorbalik-konusunda-kamuoyundaki-farkindalik-artiyor>

Jordan, W. J., Lara, J. ve McPartland, J. M. (1996). Exploring the causes of early dropout among race-ethnic and gender groups. *Youth & Society*, 28(1), 62-94.

Juvonen, J. ve Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School health*, 78(9), 496-505.

Kalkınma Atölyesi (2018). *‘Bir yevmiye bir yevmiyedir...’: Tarım araçları ve Türkiye’de çocuk işçiliği*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.

Kamu Ajans (2018, 16 Temmuz). Öğretmenlerin 2018 yılı temmuz ay ek ders ve nöbet ücretleri miktarı ne kadar?. *Kamu Ajans*. Eylül 2018, <http://www.kamujans.com/genel/ogretmenlerin-2018-yili-temmuz-ayi-ek-ders-ve-nobet-ucretleri-miktari-ne-kadar-h516167.html>

Kamu Personeli (2016, 6 Ekim). Binali Yıldırım açıkladı! 5. Sınıf öğrencileri sadece yabancı dil eğitimi alacaklar. *Kamu Personeli*. Eylül 2018, <https://www.kamupersoneli.net/egitim/binali-yildirim-acikladi-5-sinif-ogrencileri-sadece-yabanci-dil-egitimi-alacaklar-h14392.html>

Kaos GL (2018). *2017 yılında Türkiye’de gerçekleşen homofobi ve transfobi temelli nefret suçları raporu*. Eylül 2018, http://www.kaosgldernegi.org/resim/yayin/dl/nefret_suclari_raporu_2017_web.pdf

Karaburun, A., Demirci, A. ve Saka, E. (2015). İstanbul Avrupa yakasındaki okul bahçelerinin öğrenci sayısına göre yeterliliklerinin mekansal olarak değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (31), 20-47.

Karar (2018, 13 Ocak). Okul servisinde unutulmuş kızı saati kurtardı. *Karar*. Eylül 2018, <http://www.karar.com/guncel-haberler/okul-servisinde-unutulan-kizi-saati-kurtardi-721373>

Kaufman, D. ve Kraay, A. (2018). The worldwide governance indicators. Ekim 2018, <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#home>

Kavuk, M. ve Keser, H. (2016). İlköğretim Okullarında Siber Zorbalık Cyberbullying at Primary Schools. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(3), 520-535.

Kılıncı, A. ve Mahiroğlu, A. (2009). The attractors of teaching biology: A perspective from a Turkish context. *Australian Journal of Teacher Education*, 34(5), 15–39

Kırılmaz, M. ve Atak, F. (2015). Kamu mali yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik araçları: Faaliyet raporları. *Ombudsman Akademik Dergisi*, (2)3, 189- 217.

Kibera, L. W. ve Kimokoti, A. (2007). *Fundamentals of sociology of education with reference to Africa*. Nairobi: University of Nairobi Press.

Kieren, T. E. (1993). Rational and fractional numbers: From quotient fields to recursive understanding. In T. P. Carpenter, E. Fennema, ve T. A. Romberg (eds), *Studies in mathematical thinking and learning. Rational numbers: An integration of research* içinde. Hillsdale, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

KONDA (2011). *Türkiye Gençliği Araştırması*. İstanbul: KONDA ve Kültür Üniversitesi.

Kovacheva S. (2014). Gençlik siyasi katılım kalıplarını gençleştirecek mi? V. Yılmaz ve D. Bahçeci (ed.), *Gençlerin siyasi katılımı* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lasi, H., Fettke, P., Kemper, H. G., Feld, T. ve Hoffmann, M. (2014). Industry 4.0. *Business & Information Systems Engineering*, 6(4), 239-242.

López, V. (2014). *Education and development post-2015: School climate*. Eylül 2018, <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Santiago/pdf/APUNTEO4-ING.pdf>

Magalhães, A. M., Araújo, H. C., Macedo, E., & Rocha, C. (2015). Early school leaving in Portugal: Policies and actors› interpretations. *Educação Sociedade & Culturas*, (45), 97-119.

Maliye Bakanlığı (2018a). 2018 yılı Ocak döneminde kamu görevlileri ve emeklilere yapılan zamlar. Eylül 2018, <http://www.maliye.gov.tr/haberler/2018-yili-ocak-doneminde-kamu-gorevlileri-ve-emeklilere-yapilan-zamlar>

Maliye Bakanlığı (2018b). 2018 yılı Temmuz döneminde kamu görevlileri ve emeklilere yapılan zamlar. Eylül 2018, <http://www.maliye.gov.tr/haberler/2018-yili-temmuz-doneminde-kamu-gorevlileri-ve-emeklilere-yapilan-zamlar>

Maliye Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı (2017, 4 Ağustos). 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında özel okullarda öğrenim göreceğ öğrenciler için eğitim ve öğretim desteğ verilmesine ilişkin tebliğ. *Resmî Gazete*, 30144, 4 Ağustos 2017.

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2018). *Merkezi yönetim ve yerel yönetim bütçe giderleri*. Ankara: Maliye Bakanlığı.

MEB (t.y) Teşkilat Şeması. Ekim 2018 <http://meb.gov.tr/meb/teskilat.php>

MEB (2015). Millî Eğitim Bakanlığı öğretmene atama ve yer değıştirme yönetmeliğ. *Resmî Gazete*. 29329, 17 Nisan 2015.

MEB (2015, 14 Nisan). Bakan Avcı: 4+4+4 devam ediyor. Eylül 2018, <http://www.meb.gov.tr/bakan-avci-444-devam-ediyor/haber/8480/tr>

MEB (2016a). Ortaöğretim kurumları yönetmeliğ. Eylül 2018, http://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf

MEB (2016b). Ortaöğretime uyum programı. Eylül 2018, <http://ogmprojeler.meb.gov.tr/#prettyPhoto/5/>

MEB (2016c). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2016-2017*. Ankara: MEB.

MEB (2016, 20 Ekim). Siber zorbalıkla mücadele oyunu. Eylül 2018, <http://www.meb.gov.tr/siber-zorbalikla-mucadele-oyunu/haber/12114/tr>

MEB (2017a). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2016-2017*. Ankara: MEB.

MEB (2017b). Özellikle kız çocuklarının eğitimine destek konferansı Gaziantep'te gerçekleşti. Eylül 2018, <http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/tr/haber/ozellikle-kiz-cocuklarinin-egitimine-des/49>

MEB (2017, 5 Eylül). Engeli olan çocuklar için kapsayıcı erken çocukluk eğitimi projesi. Eylül 2018, <http://tegm.meb.gov.tr/www/engeli-olan-cocuklar-icin-kapsayici-erken-cocukluk-egitimi-projesi/icerik/467>

MEB (2017, 14 Aralık). Tam gün eğitim için 45 bin derslik yatırımı. Eylül 2018, <https://meb.gov.tr/tam-gun-egitim-icin-45-bin-derslik-yatirimi/haber/15189/tr>

MEB (2018a). *Millî eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2017-2018*. Ankara: MEB.

MEB (2018b). *2017 yılı idare faaliyet raporu*. Ankara: MEB.

MEB (2018c). Sorularla ortaöğretim. Eylül 2018, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/20104058_sorularla_ortao776g774retim_27_6_2018.pdf

MEB (2018d). Geçici koruma kapsamındaki öğrencilerin eğitim hizmeti. Ekim 2018, https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_10/23093037_22-Ekim_-2018__Ynternet_BYlteni.pdf

MEB (2018e). Yönetici ve öğretmenlerin ders ve ek ders saatlerine ilişkin karar. Eylül 2018, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/469.pdf>

MEB (2018f). Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları yönetici ve öğretmenlerinin norm kadrolarına ilişkin yönetmelik. Eylül 2018, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146459.pdf>

MEB (2018, 8 Mayıs). Öğretmen performans sistemi bu yıl uygulanmayacak. Eylül 2018, <http://www.meb.gov.tr/ogretmen-performans-sistemi-bu-yil-uygulanmayacak/haber/16334/tr>

MEB (2018, 8 Haziran). Özel çocuklar için işlevsel Türkçe müfredatı. Eylül 2018, <http://www.meb.gov.tr/ozel-cocuklar-icin-islevsel-turkce-mufredati/haber/16563/tr>

MEB (2018, 25 Temmuz). Hızlandırılmış eğitim programı koordinatörler değerlendirme toplantısı. Eylül 2018, <http://hbogm.meb.gov.tr/www/hizlandirilmis-egitim-programi-koordinatörler-değerlendirme-toplantisi-15-18-temmuz-2018-istanbul/icerik/825>

MEB (2018, 30 Temmuz). Basın açıklaması. Eylül 2018, <http://www.meb.gov.tr/basin-aciklamasi/haber/16884/tr>

MEB (2018, 12 Eylül). Güvenli okul güvenli gelecek olsun. Ekim 2018, <http://www.meb.gov.tr/guvenli-okul-guvenli-gelecek-olsun/haber/17081/tr>

MEB (2018, 13 Eylül). Millî Eğitim Bakanı tarafından yazılı bir soru önergesine verilen yanıtın alındı. Ekim 2018, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_sozlu_soru_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=232464

MEB Kırşehir Millî Eğitim Müdürlüğü (t.y.). TEFBİS kullanıcı eğitimi. Eylül 2018, <https://slideplayer.biz.tr/slide/8933914/>

MEB ÖYGM (2017a). *Öğretmen Strateji Belgesi 2017-2023*. Ankara: MEB.

MEB ÖYGM (2017b). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. Ekim 2018, http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf

MEB PGM (t.y.). 2017 ve 2018 yılı sayısal verileri. Eylül 2018, http://atama.meb.gov.tr/sonuclar/arsiv/sayisal_veriler.asp

MEB SGB (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 stratejik plan*. Ankara: MEB.

MEB SGB (2017). *2018 yılı bütçe sunuşu*. Ankara: MEB.

MEB SGB (2018). *2018 yılı performans programı*. Ankara: MEB

MEB İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü (2018, 11 Mayıs). Okul öncesi kurumlarında 2018-2019 öğretim yılı ücretleri. Ekim 2018, <http://istanbul.meb.gov.tr/www/okul-oncesi-egitim-kurumlarinda-2018-2019-ogretim-yili-ucretleri/icerik/1794>

MEB TEGM (2017, 15 Eylül). Ortaokul 5. Sınıflarda yabancı dil ağırlıklı eğitim uygulaması. Eylül 2018, <http://tegm.meb.gov.tr/www/ortaokul-5-siniflarda-yabanci-dil-agirlikli-egitim-uygulamasi/icerik/471>

MEB TTKB (2017). Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine. Eylül 2018, http://kurecpal.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/37/12/320764/dosyalar/2017_08/23170516_ProgramtanYtYmkitapYY.pdf

MEB TTKB (2018, 30 Mart). 2018 yılından itibaren taslak ders kitaplarının incelenmesinde yeni bir süreç başlıyor. Eylül 2018, <https://ttkb.meb.gov.tr/www/2018-yilindan- itibaren-taslak-ders-kitaplarinin-incelenmesinde-yeni-bir-surec-basliyor/icerik/319>

MEB TTKB (2018, 11 Nisan). Ders Kitapları ve Eğitim Araçları ile Bunlara Ait Elektronik İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler. Eylül 2018, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776talaasY.pdf

MEB ve UNICEF (2017). Ortaöğretime uyum programı: Uygulama kılavuzu. Eylül 2018, https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/06160405_OrtaYYretime_Uyum_ProgramY_Uygulama_KYlavuzu_Uyum_Etkinlikleri.pdf

Mevzuatın Yeri (2018, 16 Ocak). Öğretmenlerin 2018 yılı ek ders ücretleri. *Mevzuatın Yeri*. Eylül 2018, <https://mevzuatinyeri.com/meb-mevzuati/ogretmenlerin-2018-yili-ek-ders-ucretleri.html>

Millî Eğitim Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığı (2018, 12 Ağustos). 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında özel okullarda öğrenim gören/görecek öğrenciler için eğitim ve öğretim desteği verilmesine ilişkin tebliğ. *Resmî Gazete*, 30507, 12 Ağustos 2018.

Milliyet (2017, 21 Ağustos). Servis araçları hakkında flaş karar! Yasak geliyor. *Milliyet*. Eylül 2018, <http://www.milliyet.com.tr/servis-araclari-hakkinda-flas-ekonomi-2505744/>

Milliyet (2017, 15 Eylül). Cumhurbaşkanı Erdoğan: TEOG'un kaldırılması lazım. *Milliyet*. Mayıs 2018, <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-dan-onemli-siyaset-2520212/>

National School Climate Center (2017). School climate. Temmuz 20017, <http://www.schoolclimate.org/climate/>

NTV (2017, 22 Kasım). Okul servisinde yine çocuk unutuldu. *NTV*. Eylül 2018, https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/okul-servisinde-yine-cocuk-unutuldu,5zj8ruozPEKe4_TJ7rMzjg

NTV (2018, 25 Şubat). Öğretmenlerin performansı 4 yılda bir değerlendirilecek. *NTV*. Eylül 2018, <https://www.ntv.com.tr/egitim/ogretmenlerin-performansi-4-yilda-bir-degerlendiril-ecek,fnrTOIcDLOC9LFojZiANFQ>

NTV (2018, 21 Mart). Ortaokul öğrencisi serviste unutuldu. *NTV*. Eylül 2018, <https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/ortaokul-ogrencisi-serviste-unutuldu,Ngufeiq8-O-h4pxMMYoskg>

NTV (2018, 20 Temmuz). Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk: Öğretmen performans sistemini uygulamayacağız. *NTV*. Eylül 2018, https://www.ntv.com.tr/egitim/milli-egitim-bakani-ziya-selcuk-ogretmen-performans-sistemini-uygulamayacagiz,ui7xWDCODU2D4EPoXe3_xg

- OECD (2005). *Teachers matter: Attracting, developing and retaining effective teachers*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2007). The value of people. Temmuz 2018, <https://www.oecd.org/insights/37967294.pdf>
- OECD (2016). Country note: Turkey. Temmuz 2018, <https://www.oecd.org/turkey/Skills-Matter-Turkey.pdf>
- OECD (2017). *PISA 2015 results (Volume III): Students' well-being*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2018a). *Education at a glance 2017: OECD indicators*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2018b). *Effective Teacher Policies: Insights from PISA*. Paris: OECD Publishing.
- OECD (2018c). Youth not in employment, education or training (NEET) (indicator). Ekim 2018, <https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm>
- Olson, M. R. (1998). Driven to abstraction. A. L. Cole, R. Elijah, ve J. G. Knowles (Ed.), *The heart of the matter: Teacher educators and teacher education reform* içinde. San Francisco: Caddo Gap Press.
- Öğretmenler İçin (2017, 11 Kasım). Eğitim-İş; rehberlik yönetmeliğinde PDR'ni kaldırılmasını kabul etmiyoruz. Eylül 2018, <https://www.ogretmenlericin.com/meb/sendika/egitim-is-rehberlik-yonetmeliginde-pdrnin-kaldirilmasini-kabul-etmiyoruz-23144.html>;
- ÖSYM (2018). *2017 ÖABT değerlendirme raporu*. Ankara: ÖSYM. Ekim 2018, https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2018/GENEL/2017_OABT_DRapor26072018.pdf
- Özcan, M. (2011). *Bilgi çağında öğretmen eğitimi, nitelikleri ve gücü: Bir reform önerisi*. Ankara: Türk Eğitim Derneği. Ekim 2018, http://portal.ted.org.tr/yayinlar/Bilgi_Caginda_Ogretmen.pdf
- Özcan, M. (2013). *Okulda Üniversite: Türkiye'de öğretmen eğitimini yeniden yapılandırmak için bir model önerisi*. [University within School: A new model to re-structure teacher education in Turkey]. Ankara: TUSİAD Yayınları [TÜSİAD Publications].
- Özkök, E. ve Hazer, Ö. (2016). Matematik Öğretmenlerinin Yenilenen 6. Sınıf Matematik Öğretim Programı Hakkındaki Görüşleri. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi (BAED)*, Inoved Özel Sayı, 132 -153.
- Rivers, I. ve Noret, N. (2010). 'I h8 u': findings from a five-year study of text and email bullying. *British Educational Research Journal*, 36(4), 643-671.
- Samsung (2017). Siber zorba olma: Farkına var. Eylül 2018, <https://www.samsung.com/tr/sosyal-sorumluluk/siber-zorba-olma/>
- Samsung (2017, 9 Aralık). Samsung-BTK, siber olma! #farkinavar hareketi basın toplantısı. Eylül 2018, <https://www.youtube.com/watch?v=cC5QDj4huOo>
- Schleicher, A. (2018). *World class: How to build a 21st-century school system, strong performers and successful reformers in education*. Paris: OECD Publishing.

- Sinclair, C. (2008). Initial and changing student teacher motivation and commitment to teaching. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 36, 79-104.
- Slonje, R. ve Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian journal of psychology*, 49(2), 147-154.
- TBV (2017, 28 Kasım). Siber zorba olma! Farkına var. Eylül 2018, <http://www.tbv.org.tr/siber-zorba-olma-farkinavar,DP-1182.html>
- TEDMEM (2015). *Ulusal eğitim programı 2015-2022*. Ankara: TEDMEM. Ekim 2018, <https://tedmem.org/download/ulusal-egitim-programi?wpdmdl=1137>
- TEDMEM (2017, 15 Eylül). Prof. Dr. Filiz Belge ile çocuklarımızın mutluluğu üzerine. Eylül 2018, <https://tedmem.org/dosya-konusu/prof-dr-filiz-bilge-ile-cocuklarimizin-mutlulugu-uzerine>
- TEDMEM (2018, 6 Nisan). Öğretmen performans değerlendirme ve aday öğretmenlik iş ve işlemleri yönetmelik taslağı üzerine değerlendirmeler. Eylül 2018, <https://tedmem.org/download/ogretmen-performans-degerlendirme-aday-ogretmenlik-is-islemleri-yonetmelik-taslagi-uzerine-degerlendirmeler?wpdmdl=2641>
- TEPAV (2013). *Türkiye'deki Devlet Okullarında İngilizce Dilinin Öğretimine İlişkin Ulusal İhtiyaç Analizi*. Ankara: TEPAV ve British Council.
- Toksöz, F. (2008). *İyi yönetim el kitabı*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in human behavior*, 26(3), 277-287.
- Tunç Pekkan, Z., Taylan, R. D., Birgili, B., Aydın, U. ve Özcan, M. (2016). Academicians as teachers: Nurturing teaching experience. *13th International Congress on Mathematical Education [ICME]. July 24-31, Hamburg, Germany*.
- Tunç Pekkan, Z. (2017). Flipped Learning for Teacher Education. *The 2nd Annual Higher Education Flipped Learning Conference, June 14-16, 2017, University of Northern Colorado. Greeley, Colorado*.
- TÜİK (2008). *Satınalma Gücü Paritesi: Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-4*. Ankara: TÜİK.
- TÜİK (2016). Gençlerin işgücü piyasasına geçişi araştırması, Nisan-Haziran 2016. Eylül 2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21865>
- TÜİK (2018a). Ulusal eğitim istatistikleri. Haziran 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>
- TÜİK (2018b). İstatistiklerle gençlik, 2017. Eylül 2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27598>
- TÜİK (2018c). İşgücü istatistikleri. Haziran 2018, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007
- TÜİK (2018d). İşgücü istatistikleri bölgesel sonuçlar. Eylül 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=102&locale=tr>
- TÜİK (2018e). Ulusal eğitim istatistikleri. Eylül 2018, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr>

TÜİK (2018, 7 Ağustos). Kütüphane istatistikleri 2017. Eylül 2018, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27606>

TÜSİAD (1999). *Türkiye'nin fırsat penceresi: Demografik dönüşüm ve izdüşümleri*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

T24 (2017, 13 Eylül). Yine servis skandalı; İstanbul'da bir çocuk daha serviste unutuldu!. T24. Eylül 2018, <http://t24.com.tr/haber/yine-servis-skandalı-istanbulda-bir-cocuk-daha-serviste-unutuldu,439271>

UNICEF (2017, Eylül 21). Kapsayıcı eğitimle engeli olan çocuklar için eşit olanaklar sağlanıyor. Eylül 2018, <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32800&dil=tr&d=>

United Nations (2017). Expert group meeting “Youth, peace and security: Social issues and social policies”. Temmuz 2018, <https://www.un.org/development/desa/youth/wp-content/uploads/sites/21/2017/12/17-EGM-Advance-Report-on-Youth-Peace-and-Security.pdf>

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Durmuş, G. (2017a). Çalışan çocuk: Bağcılar ve Küçükçekmece pilot araştırması. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uyan Semerci, P., Erdoğan, E. ve Sandal Önal, E. (2017b). “Biz”liğin aynasından yansıyanlar: Türkiye gençliğinde kimlikler ve ötekileştirme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uysal İ., Duman, G., Yazıcı, E. ve Şahin M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 191-210.

Ünlükaplan, İ. ve Canikalp, E. (2016). Dünya Bankası yönetim göstergeleri ile Türkiye'nin yönetim kalitesi konumunun belirlenmesi: Kümeleme analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37(2), 409-427.

Van Den Heuvel Panhuizen, M. ve Drijvers, P. (2014). Realistic Mathematics Education. Steve L. (ed.), *Encyclopedia of Mathematics Education* içinde. Dordrecht: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-4978-8>

Varış, F. (1998). *Eğitimde program geliştirme: Teori ve teknikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Varjas, K., Henrich, C. C. ve Meyers, J. (2009). Urban middle school student's perceptions of bullying, cyberbullying, and school safety. *Journal of School Violence*, 8(2), 159-176.

Wang, J., Iannotti, R. J. ve Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368-375.

Wang, M. T. ve Degol, J. L. (2016). School climate: A review of the construct, measurement, and impact on student outcomes. *Educational Psychology Review*, 28(2), 315-352.

Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Champaign, IL: Research Press.

Wilson, R. A., ve Briscoe, G. (2004). The impact of human capital on economic growth: a review. *Impact of education and training. Third report on vocational training research in Europe: background report. Luxembourg: EUR-OP.*

Yeni Şafak (2018, 1 Mart). Serviste unutuldu mahalleli fark etti. *Yeni Şafak*. Ekim 2018, <https://www.yenisafak.com/gundem/serviste-unutuldu-mahalleli-fark-etti-3164874>

Yıldız, S. (2017) Planlı Dönemde Eğitim Planlaması Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 703-725.

Yılmaz, V. ve Bahçeci, D. (ed.) (2014). *Gençlerin siyasi katılımı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Yılmaz, V. ve Göçmen, İ. (2015). Türkiye’de lezbiyen, gey, biseksüel ve trans (LGBT) bireylerin sosyal ve ekonomik sorunları araştırmasının özet sonuçları. Eylül 2018, http://www.spf.boun.edu.tr/_img/1444199912_lgbt_arastirma.pdf

Yılmazlar, M., Akabay, K. O. ve Keklik, M. E. (2017). Tarihsel süreç içerisinde lise 2 fizik dersi öğretim programlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (33), 34-48.

Young, M. F. D. (2002). *The curriculum of the future: from the ‘new sociology of education’ to a critical theory of learning*. London; Philadelphia, PA: Falmer Press.

YÖK (2018a). Öğretmen yetiştirme lisans programları. Ekim 2018, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/AA_Sunus_+Onsoz_Uygulama_Yonergesi.pdf

YÖK (2018b). Yükseköğretim bilgi yönetimi sistemi. Eylül 2018, <https://istatistik.yok.gov.tr/>

Yüce, K., Yağmur Şahin, E. Koçer, Ö. ve Kana, F. (2013). Motivations for choosing teaching as a career: A perspective of pre-service teachers from a Turkish context. *Asia Pacific Education Review*, 14(3), 295–306.

EĞİTİM İZLEME RAPORU 2017-18

EĞİTİM İZLEME GÖSTERGELERİ

EĞİTİM İZLEME GÖSTERGELERİ

A. YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN

A1: KAMU TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN EĞİTİM HİZMETLERİ HARCAMALARI (BİN TL, 2017 FİYATLARIYLA)

2010-2017 yılları arasında merkezi yönetim ve yerel yönetim kaynaklarıyla yapılan harcamalara ilişkin veriler ve 2018 yılına ilişkin başlangıç ödeneği, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde (www.muhasibat.gov.tr) yer alan Genel Yönetim Mali İstatistikleri veritabanından derlendi. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kaynaklarıyla yapılan harcamalar ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın (ASPB) 2011, 2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarına ilişkin faaliyet raporlarında yer alan verilerden yararlanılarak hesaplandı. 2017 yılına ait harcamalar ise göstergelerin hazırlandığı Eylül 2018 itibarıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (AÇSHB) internet sitesinde bulunmadığından hesaplanamadı. 2017 yılı öncesine ilişkin harcamalar, TÜİK'ten alınan enflasyon verileri kullanılarak 2017 rakamlarına göre hesaplandı. GSYH bilgisi TÜİK'ten alındı.

A2: MERKEZİ YÖNETİM VE YEREL YÖNETİM KAYNAKLARIYLA YAPILAN EĞİTİM HARCAMALARININ KADEMELERE GÖRE DAĞILIMI (%)

2010-2017 yılları arasındaki harcamalar, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde (www.muhasibat.gov.tr) yer alan verilerden derlendi. Mesleki ve teknik ortaöğretim, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim kurumlarını da kapsıyor. "Diğer" olarak belirtilenler kademeye veya okul türüne göre ayrıştırılamayan, eğitime yardımcı hizmetlere ve eğitime ilişkin araştırma ve geliştirme hizmetlerine yapılan harcamaları içeriyor.

A3: ÖĞRENCİ BAŞINA DÜŞEN KAMU EĞİTİM HARCAMASI (TL, 2017 FİYATLARIYLA)

2010-2017 yılları arasındaki merkezi yönetim ve yerel yönetim harcamaları, Muhasebat Genel Müdürlüğü'nün internet sitesinde (www.muhasibat.gov.tr) yer alan Genel Yönetim Mali İstatistikleri veritabanından derlendi. 2017 yılı öncesine ilişkin harcamalar TÜİK'ten alınan enflasyon verileri kullanılarak 2017 rakamlarına göre hesaplandı.

Öğrenci sayıları MEB tarafından yayımlanan *Millî Eğitim İstatistikleri*'nden alındı. Açıköğretim, özel eğitim, özel öğretim kurumlarında eğitim gören öğrenciler, bu kurumların ödenekleri ilgili kodlardan karşılanmadığı için hesaplamaya dahil edilmedi. Mesleki ve teknik ortaöğretim, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim kurumlarını da kapsıyor.

A4: EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖZEL OKULLAR (%)

Bu hesaplamalar için kullanılan öğrenci ve okul sayıları *Millî Eğitim İstatistikleri*'nden alındı. Okul öncesi eğitim için yapılan hesaplamalara özel anaokulları, özel anasınıfları ve Aile ve

Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (geçtiğimiz yıllarda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) denetimindeki kurumlar dahil edildi. 2011-12 eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimde özel okulların ve özel okullarda okuyan öğrencilerin payında önemli bir artış görülmesinin nedeni, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün denetimindeki kurumların hesaplama ilk defa dahil edilmiş olmasıdır.

6287 sayılı Kanun ile birlikte ilköğretim, her biri dört yıllık iki bölümden (1-4. sınıflar arası ilkokul, 5-8. sınıflar arası ortaokul) oluşacak biçimde 2012'de yeniden yapılandırıldı. 2012-13 eğitim-öğretim yılından bu yana, MEB ilköğretim istatistikleri ilkokul ve ortaokul olarak iki bölümde yayımlanmaktadır. İlköğretim için toplam rakamlar, MEB istatistikleri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmaktadır.

Bu tabloda ilköğretim/ortaokul ve ortaöğretimde açıköğretim öğrenci sayıları hesaba katılmadı. Mesleki ve teknik ortaöğretim, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim kurumlarını da kapsıyor.

2016-17 eğitim-öğretim yılına ilişkin sayılar MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri 2016-17'den (1. Dönem)* derlendi.

A5: BÖLGELERDE VE İLLERDE ÖZEL OKULLARDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN ORANI (%)

Bu hesaplamalar için *Millî Eğitim İstatistikleri* kullanıldı. Okul öncesi eğitim hesaplamalarında özel anaokulları, özel anasınıfları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (geçtiğimiz yıllarda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) denetimindeki kurumlar ve iş kanununa göre işletmelerde açılan kreşler de dahil edildi.

2012-13 eğitim-öğretim yılından bu yana, MEB ilköğretim istatistikleri ilkokul ve ortaokul olarak iki bölümde yayımlanmaktadır. İlköğretim için toplam rakamlar, MEB istatistikleri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmaktadır.

Bu tabloda ilköğretim ve ortaöğretimde açıköğretim öğrenci sayıları hesaba katılmadı. Mesleki ve teknik ortaöğretim, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı ortaöğretim kurumlarını da kapsıyor.

2016-17 eğitim-öğretim yılına ilişkin sayılar MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri 2016-17'den (1. Dönem)* derlendi.

B. ÖĞRENCİNİN ÖZELLİKLERİ VE EĞİTİME KATILIM

B1: DEMOGRAFİK DURUM (%)

Bu tabloda TÜİK tarafından sağlanan, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nden (ADNKS) alınan il nüfusları kullanıldı.

B2: TÜRKİYE NET OKULLULAŞMA ORANI TRENDLERİ (%)

Bu tablo, MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri*'nden yararlanılarak hazırlandı. Net okullulaşma oranı, ilgili eğitim kademesinde teorik yaş grubundaki öğrenci sayısının teorik yaş grubundaki toplam çocuk sayısına oranıdır.

2012-13 eğitim-öğretim yılından itibaren 66 ayını dolduran çocuklar ilkokul çağında ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak okul öncesi 3-5 yaş grubu 2012-13 öncesinde 36-71, 2012-13

ve sonrasında 36-65 ay yaş grubunu; 4-5 yaş grubu 2012-13 öncesinde 48-71, 2012-13 ve sonrasında 48-65 ay yaş grubunu; 5 yaş grubu ise 2012-13 öncesinde 60-71, 2012-13 ve sonrasında 60-65 ay grubunu ifade etmektedir.

B3: OKUL ÖNCESİ EĞİTİME KATILIM

Bu tablodaki okullulaşma oranları, MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri*'nden derlendi. Bölgeler temelinde okullulaşma oranları ve kız/oğlan öğrenci oranı MEB'in yayımladığı illere göre brüt ve net okullulaşma oranları kullanılarak hesaplandı. Kız/oğlan öğrenci oranı, *Millî Eğitim İstatistikleri*'ndeki toplam kız öğrenci sayısının toplam oğlan öğrenci sayısına bölünmesiyle bulundu.

6287 sayılı Kanun ile birlikte ilkokula başlama yaşının değişmesi sonucunda, 2013-14 eğitim-öğretim yılından itibaren 66 ayını dolduran çocuklar ilkokul çağında, Eylül ayı itibarıyla 66 ayı doldurmamış çocuklar ise okul öncesi çağda ele alınmaktadır.

B4: İLKÖĞRETİME KATILIM

Bu tablodaki okullulaşma oranları, MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri*'nden derlendi. Bölgeler temelinde okullulaşma oranları, MEB'in yayımladığı illere göre brüt ve net okullulaşma oranları kullanılarak yaklaşık olarak hesaplandı.

Bölgelere göre okullulaşma oranları MEB istatistikleri kullanılarak ERG tarafından hesaplanmaktadır. Ek olarak, 6287 sayılı Kanun ile birlikte ilkokula başlama yaşının değişmesi sonucunda, 2012-13 eğitim-öğretim yılından itibaren 66 ayını dolduran çocuklar ilkokul çağında ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak okullulaşma ve kız/oğlan öğrenci oranları hesaplanırken 66-68 aylık öğrenciler de ilkokul ve ilköğretim öğrenci sayılarına dahil edildi.

B5: ORTAÖĞRETİME KATILIM

Bu tablo, MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri* kullanılarak hazırlandı. Bölgeler temelinde okullulaşma oranları, MEB'in yayımladığı illere göre brüt ve net okullulaşma oranları kullanılarak hesaplandı. Kadın/erkek oranları hesaplanırken açıköğretim öğrencileri de dahil edildi.

B6: TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRENCİLERİN OKUL TÜRLERİNE DAĞILIMI (%)

Bu hesaplamalar için *Millî Eğitim İstatistikleri* kullanıldı. Hesaplama yapılırken polis kolejleri ve konservatuvarlar, mesleki ve teknik ortaöğretim kapsamında ele alındı. 2016-17 eğitim-öğretim yılına ilişkin sayılar MEB'in yayımladığı *Millî Eğitim İstatistikleri 2016-17'den (1. Dönem)* derlendi.

B7: İLLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN ORTAÖĞRETİMDE PROGRAM TÜRLERİNE DAĞILIMI (%)

Hesaplamalara açıköğretim öğrencileri de dahildir.

C. ÖĞRETMENLER VE ÖĞRENME SÜREÇLERİ

C1: ORTALAMA YILLIK DERS SAATİ

Bu tablo hazırlanırken haftalık ders saatlerine ilişkin güncel bilgiler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden (ttkb.meb.gov.tr) alındı. Geçtiğimiz yıllara ilişkin bilgiler

ise Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden (ttkb.meb.gov.tr) ile Mesleki ve Teknik Eğitim Programlar ve Öğretim Materyalleri sitesinden (megep.meb.gov.tr) alındı.

MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği ile Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği'ne göre ders süresi 40 dakikadır; hesaplamalar yapılırken bu süre temel alındı. Her kademe için tüm sınıfların bir haftalık ortalama ders saati sayısı hesaplandı, 36 ders haftasıyla çarpıldı. Çıkan süre gerçek saat birimiyle (60 dakika) yazıldı. Hesaplamalar yapılırken 2016-17 eğitim-öğretim yılı itibarıyla en güncel ders çizelgeleri kullanıldı; ilköğretimde ve genel ortaöğretimde kademeli olarak kaldırılmakta olan çizelgeler dikkate alınmadı.

Mesleki ve teknik ortaöğretimde farklı programlar okul türlerine göre gruplandı ve aynı gruptaki program türlerinin ders saatlerinin ortalaması hesaplanıp yıllık ders haftası sayısı ile çarpıldı. Toplam ders saatlerinin program türlerine göre önemli ölçüde değiştiği durumlarda yıllık ders saatleri aralık olarak sunuldu.

C2: ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

Bu tablodaki hesaplamalarda *Millî Eğitim İstatistikleri* kullanıldı. Açıköğretim öğrencileri, öğrenci sayısına dahil edilmedi.

D. EĞİTİMİN İÇERİĞİ

D1: DERS SAATLERİNİN DERS TÜRLERİNE DAĞILIMI (2017-18, %)

Bu tablo hazırlanırken haftalık ders saatlerine ilişkin güncel bilgiler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın internet sitesinden (ttkb.meb.gov.tr) alındı.

Hazırlık sınıfı bulunan liselerin hazırlık sınıfları hesaplamaya dahil edilmedi.

E. ÖĞRENME ORTAMLARI

E1: DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

Derslik başına düşen öğrenci sayısının hesaplanmasında *Millî Eğitim İstatistikleri* kullanıldı. Açıköğretim öğrencileri hesaplamaya dahil edilmedi.

F. EĞİTİMİN ÇIKTILARI

F1: EĞİTİM SİSTEMİNDEN ERKEN AYRILMA

Bu tablo, TÜİK tarafından gerçekleştirilen HİA'nın mikro veri setleri (2015-2016) kullanılarak derlendi.

F2: EĞİTİM DURUMUNA GÖRE İŞGÜCÜNE KATILIM VE İŞSİZLİK (%)

Bu tablodaki veriler, TÜİK tarafından yayımlanan İşgücü İstatistikleri'nden derlendi.

F3: EĞİTİM DÜZEYİ VE ÜCRETLER (TL)

Bu tablo, TÜİK tarafından gerçekleştirilen HİA'nın mikro veri setleri (2015-2016) kullanılarak derlendi. Ücretler, ilgili yılın cari fiyatlarına göre verildi. Saatlik ücretler hesaplanırken "esas işte haftada genellikle çalışılan süre" ve "referans haftası içinde esas işte haftalık fiili çalışma süresi" aynı olmayan gözlemler dışarıda bırakıldı.

A. YÖNETİŞİM VE FİNANSMAN

A1: KAMU TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN EĞİTİM HİZMETLERİ HARCAMALARI (BİN TL, 2017 FİYATLARIYLA)

	MERKEZİ YÖNETİM KAYNAKLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN EĞİTİM HARCAMALARI (BİN TL)	SYDTF KAYNAKLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN EĞİTİM HARCAMALARI (BİN TL)	YEREL YÖNETİM KAYNAKLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN EĞİTİM HARCAMALARI (BİN TL)	KAMU KESİMİ EĞİTİM HARCAMALARI (BİN TL)	MERKEZİ YÖNETİM KAYNAKLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN EĞİTİM HARCAMALARININ GSYH'YE ORANI (%)	KAMU KESİMİ TOPLAM EĞİTİM HARCAMALARININ GSYH'YE ORANI (%)
2010	72.558.257	1.556.951	3.697.869	77.813.076	3,8	4,0
2011	79.796.308	1.709.234	4.798.569	86.304.111	3,7	4,0
2012	85.631.887	1.888.953	5.812.735	93.333.576	4,0	4,4
2013	91.093.802	1.668.736	8.271.673	101.034.211	4,1	4,6
2014	97.630.804	1.646.666	3.244.115	102.521.585	4,3	4,5
2015	104.041.810	1.925.470	2.675.965	108.643.245	4,4	4,6
2016	115.692.472	1.645.716	2.435.612	119.773.800	4,0	4,2
2017	113.728.047	-	5.494.755	119.222.802	3,7	3,9
2018 (Başlangıç ödeneği)	124.278.254	-	-	-	-	-

A2: MERKEZİ YÖNETİM VE YEREL YÖNETİM KAYNAKLARIYLA YAPILAN EĞİTİM HARCAMALARININ KADEMELERE GÖRE DAĞILIMI (%)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Okul öncesi	1,1	1,3	1,4	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
İlköğretim	42,3	40,8	40,2	39,3	37,5	35,7	35,0	34,7
Genel ortaöğretim	10,5	10,5	10,3	10,6	9,4	8,9	8,8	9,1
Mesleki ve teknik ortaöğretim	10,2	10,5	10,7	12,2	13,7	14,2	14,7	15,8
Yükseköğretim	20,8	21,3	21,6	21,1	22,2	23,1	23,4	22,8
Diğer	15,2	15,6	15,9	15,6	16,2	17,0	17,0	16,5

A3: ÖĞRENCİ BAŞINA DÜŞEN KAMU EĞİTİM HARCAMASI (TL, 2017 FİYATLARIYLA)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
MERKEZİ YÖNETİM KAYNAKLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN HARCAMALAR								
Okul öncesi eğitim	649	875	1089	1063	1048	1097	1165	1012
İlköğretim	2914	3125	3190	3302	3610	4006	4091	3945
Genel ortaöğretim	3743	4510	4689	5160	5586	6199	6433	6353
Mesleki ve teknik ortaöğretim	4191	4820	4775	5425	5738	6410	7925	8026
YEREL YÖNETİM KAYNAKLARIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN HARCAMALAR								
Okul öncesi eğitim	158	149	212	211	54	33	22	55
İlköğretim	218	303	331	462	182	147	118	219
Genel ortaöğretim	239	301	483	846	314	306	244	730
Mesleki ve teknik ortaöğretim	62	87	132	240	113	131	148	647
MERKEZİ YÖNETİM VE YEREL YÖNETİM TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN TOPLAM HARCAMALAR								
Okul öncesi eğitim	808	1024	1301	1275	1102	1130	1187	1067
İlköğretim	3133	3428	3521	3764	3792	4153	4209	4163
Genel ortaöğretim	3982	4810	5171	6006	5901	6505	6677	7083
Mesleki ve teknik ortaöğretim	4253	4907	4907	5665	5850	6541	8073	8673

A4: EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖZEL OKULLAR (%)

ÖZEL OKUL ÖĞRENCİLERİNİN ORANI											
	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
Tüm kademeler	2,6	2,7	2,8	2,9	3,2	3,3	4,0	5,2	7,5	7,6	8,3
Okul öncesi eğitim	6,0	5,1	5,2	5,4	9,5	11,6	12,8	14,8	15,9	15,5	15,7
İlkokul	-	-	-	-	-	3,0	3,3	3,7	4,3	4,3	4,6
Ortaokul	-	-	-	-	-	3,2	3,3	4,2	5,7	5,4	6,0
İlköğretim (toplam)	2,1	2,3	2,4	2,5	2,8	3,1	3,3	4,0	5,0	4,8	5,3
Genel ortaöğretim	5,6	5,8	5,8	6,0	6,7	7,1	7,4	9,3	20,4	20,0	22,7
Mesleki ve teknik ortaöğretim	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,9	3,2	3,1	4,1	4,9	4,7
ÖZEL OKULLARIN TÜM OKULLARA ORANI											
	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
Tüm kademeler	4,7	4,5	4,5	4,8	6,6	6,5	10,8	10,3	12,8	12,8	14,7
Okul öncesi eğitim	6,4	5,3	5,6	5,9	12,1	13,4	14,7	16,2	16,8	17,7	20,1
İlkokul	-	-	-	-	-	3,4	3,8	4,4	5,2	5,2	6,5
Ortaokul	-	-	-	-	-	5,3	5,7	6,5	9,0	8,3	10,0
İlköğretim (toplam)	2,5	2,7	2,6	2,7	2,9	4,1	4,5	5,2	6,7	5,2	8,0
Genel ortaöğretim	18,6	19,3	17,4	18,9	20,1	21,5	26,9	29,7	47,2	43,0	45,6
Mesleki ve teknik ortaöğretim	0,5	0,6	0,5	0,5	0,8	2,0	6,7	8,4	8,0	6,4	6,3

A5: BÖLGELERDE VE İLLERDE ÖZEL OKULLARDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN ORANI (%)

BÖLGE / İL	2016-17						2017-18					
	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	İLKOKUL	ORTAOKUL	İLK ÖĞRETİM (TOPLAM)	GENEL ORTA ÖĞRETİM	MESLEKİ ORTA ÖĞRETİM	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	İLKOKUL	ORTAOKUL	İLK ÖĞRETİM (TOPLAM)	GENEL ORTA ÖĞRETİM	MESLEKİ ORTA ÖĞRETİM
TÜRKİYE	15,5	4,3	5,4	4,8	20,0	4,9	15,7	4,6	6,0	5,3	22,7	4,7
İSTANBUL	33,3	8,1	9,8	9,0	40,7	6,1	34,1	8,4	10,8	9,6	44,6	6,4
BATI MARMARA	15,9	3,2	4,3	3,8	13,6	4,5	17,0	3,7	5,1	4,4	15,3	3,8
Tekirdağ	15,7	2,9	5,1	4,0	16,3	8,8	17,0	3,3	5,7	4,5	18,0	8,0
Edirne	15,7	4,9	6,0	5,5	14,8	2,2	15,7	5,7	6,4	6,1	17,6	2,7
Kırklareli	8,0	2,0	3,4	2,8	7,5	4,3	8,8	2,6	4,5	3,6	10,6	3,3
Balıkesir	19,9	3,2	3,6	3,4	14,6	2,1	20,0	3,8	4,9	4,4	16,1	1,4
Çanakkale	12,5	3,5	3,5	3,5	9,3	2,6	16,2	3,8	3,6	3,7	10,2	1,7
EĞE	19,2	5,1	6,6	5,9	16,6	4,6	19,9	5,6	7,2	6,4	18,9	4,3
İzmir	25,4	6,7	8,1	7,4	20,3	5,5	26,3	7,3	9,0	8,2	22,6	4,8
Aydın	16,6	5,2	7,4	6,4	17,3	4,4	17,5	5,7	7,9	6,8	18,9	2,9
Denizli	14,2	3,8	5,3	4,6	17,0	4,5	14,8	4,0	5,4	4,7	19,8	5,0
Muğla	20,3	6,1	8,0	7,1	19,1	2,9	20,1	7,0	9,1	8,1	21,8	2,1
Manisa	14,6	3,1	4,9	4,0	13,8	3,6	14,4	3,7	5,2	4,5	16,4	4,0
Afyonkarahisar	8,6	2,0	2,7	2,4	7,2	9,2	8,9	2,1	2,8	2,5	8,6	10,3
Kütahya	12,8	5,7	6,6	6,2	6,1	0,0	14,9	5,9	6,7	6,3	7,8	0,0
Uşak	18,3	1,5	3,4	2,5	9,5	0,0	18,5	1,5	3,4	2,5	11,3	0,0
DOĞU MARMARA	17,3	4,9	6,4	5,7	17,9	4,1	18,4	5,3	7,1	6,3	21,2	3,8
Bursa	22,4	5,7	7,7	6,7	24,5	3,0	24,9	6,3	8,7	7,5	28,8	3,1
Eskişehir	14,5	4,4	6,1	5,3	20,3	5,2	15,7	4,8	6,6	5,7	22,9	4,5
Bilecik	10,2	0,9	0,8	0,8	12,5	0,0	11,8	0,7	0,5	0,6	13,3	0,0
Kocaeli	14,4	4,8	5,6	5,2	13,8	6,6	14,7	5,0	6,2	5,6	16,4	5,8
Sakarya	16,8	5,1	7,1	6,2	12,6	3,7	15,8	5,5	7,9	6,7	15,7	2,9
Düzce	12,0	2,9	3,7	3,4	10,5	4,1	10,4	3,5	4,1	3,8	13,1	4,8
Bolu	10,1	2,3	2,1	2,2	8,8	1,5	14,0	3,2	2,7	2,9	10,7	1,2
Yalova	19,4	5,2	7,7	6,5	16,9	3,8	21,9	5,4	7,7	6,6	19,7	3,2
BATI ANADOLU	23,0	7,7	8,4	8,1	29,2	6,8	23,3	8,0	9,2	8,7	32,5	5,8
Ankara	27,8	9,7	10,5	10,1	31,9	9,1	28,1	10,2	11,5	10,8	35,1	8,1
Konya	13,5	3,6	4,4	4,0	23,5	2,8	14,0	3,7	4,8	4,3	27,4	2,1
Karaman	11,5	5,5	6,0	5,8	9,6	0,0	13,4	5,6	6,4	6,0	10,3	0,0
AKDENİZ	11,1	3,4	4,7	4,1	16,9	6,4	12,5	3,7	5,4	4,5	19,4	5,7
Antalya	20,1	6,4	7,4	6,9	20,1	4,6	21,4	7,1	9,1	8,1	23,5	3,8
Isparta	9,5	2,5	3,6	3,1	11,8	1,8	13,2	3,3	4,7	4,1	12,9	2,1
Burdur	5,8	1,8	2,0	1,9	6,7	4,9	6,4	2,1	2,4	2,3	7,9	3,2
Adana	10,7	3,3	4,9	4,1	14,2	12,8	12,7	3,3	5,5	4,4	16,5	12,4
Mersin	9,6	3,4	4,0	3,7	17,8	8,0	10,8	3,8	5,2	4,5	21,3	6,4
Hatay	6,8	2,3	3,5	2,9	20,0	4,1	7,8	2,5	3,7	3,1	22,4	3,5
Kahramanmaraş	4,3	1,6	2,7	2,2	12,8	2,1	6,4	1,6	2,7	2,1	14,0	2,0
Osmaniye	8,3	2,3	6,0	4,3	18,7	7,1	8,3	2,1	5,3	3,8	18,6	6,8
ORTA ANADOLU	9,4	3,3	4,0	3,7	13,5	4,5	9,2	3,5	4,2	3,9	15,6	5,0
Kırıkkale	11,0	5,3	7,3	6,3	14,3	9,4	9,4	5,6	7,9	6,9	17,0	8,0
Aksaray	7,2	2,4	2,7	2,5	12,3	2,5	7,6	2,1	2,7	2,4	15,5	6,0
Niğde	6,8	2,0	1,9	1,9	5,6	2,7	9,2	2,1	2,0	2,1	6,7	1,4
Nevşehir	10,2	4,1	4,9	4,5	19,9	6,2	6,6	4,4	5,0	4,7	23,0	4,8
Kırşehir	6,7	3,3	4,6	4,0	9,1	8,4	7,7	3,8	4,7	4,3	12,6	8,3
Kayseri	12,3	4,4	5,2	4,8	20,1	3,5	12,2	4,4	5,5	5,0	21,6	5,1
Sivas	7,8	2,3	2,7	2,5	7,8	5,5	7,8	2,7	3,1	2,9	9,4	5,0

A5: BÖLGELERDE VE İLLERDE ÖZEL OKULLARDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN ORANI (%) (DEVAMI)

BÖLGE / İL	2016-17						2017-18					
	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	İLKOKUL	ORTAOKUL	İLK ÖĞRETİM (TOPLAM)	GENEL ORTA ÖĞRETİM	MESLEKİ ORTA ÖĞRETİM	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM	İLKOKUL	ORTAOKUL	İLK ÖĞRETİM (TOPLAM)	GENEL ORTA ÖĞRETİM	MESLEKİ ORTA ÖĞRETİM
Yozgat	5,0	1,4	1,6	1,5	6,8	3,6	4,7	1,6	1,6	1,6	8,3	2,4
BATI KARADENİZ	9,7	2,7	3,2	3,0	12,0	1,3	10,2	3,2	3,8	3,5	13,9	1,2
Zonguldak	9,6	2,6	2,8	2,7	10,5	0,0	10,1	2,9	3,2	3,1	12,3	0,0
Karabük	10,3	4,0	4,4	4,2	9,0	2,4	9,4	4,3	4,9	4,6	9,6	1,6
Bartın	7,5	3,5	3,3	3,4	6,2	0,0	8,5	3,6	3,3	3,4	5,9	0,0
Kastamonu	8,7	1,7	1,2	1,4	6,5	1,8	10,5	2,0	1,7	1,8	7,9	2,2
Çankırı	6,4	1,7	0,0	0,8	3,6	0,0	6,3	2,0	0,8	1,4	4,8	0,0
Sinop	7,8	0,0	0,0	0,0	5,9	0,0	8,2	0,0	0,0	0,0	6,0	0,0
Samsun	12,9	3,7	4,6	4,1	14,9	1,0	13,5	4,3	5,6	5,0	17,1	0,8
Tokat	5,8	2,3	3,1	2,7	13,8	1,5	6,9	2,8	3,7	3,3	17,0	1,3
Çorum	10,8	1,7	2,7	2,2	14,1	5,2	8,6	2,1	2,8	2,4	17,0	4,8
Amasya	8,2	2,9	3,9	3,4	11,1	0,0	9,8	3,9	5,0	4,4	12,4	0,0
DOĞU KARADENİZ	8,5	2,0	2,3	2,1	9,4	2,0	9,3	2,3	2,6	2,5	11,1	1,7
Trabzon	10,2	2,2	3,0	2,6	8,3	1,4	11,3	2,7	3,5	3,1	10,3	1,0
Ordu	12,3	2,4	2,4	2,4	15,9	3,0	12,4	2,8	3,1	3,0	18,0	2,4
Giresun	5,4	1,0	1,0	1,0	7,7	1,0	5,9	1,1	1,2	1,2	8,5	1,9
Rize	5,6	3,1	3,2	3,2	7,1	3,2	7,3	3,2	3,0	3,1	7,4	2,2
Artvin	3,0	0,0	0,0	0,0	4,2	0,0	4,4	0,0	0,0	0,0	5,3	0,0
Gümüşhane	0,9	1,3	1,1	1,2	1,7	0,0	1,4	1,0	0,9	1,0	2,3	0,0
KUZEYDOĞU ANADOLU	4,8	1,4	1,9	1,7	9,1	0,0	4,9	1,5	2,2	1,8	10,0	0,4
Erzurum	8,5	2,1	2,7	2,4	10,3	0,0	8,5	2,2	3,2	2,7	10,3	0,0
Erzincan	6,0	3,0	3,5	3,3	12,5	0,0	7,2	3,0	3,6	3,3	14,5	0,4
Bayburt	5,4	1,3	1,3	1,3	0,0	0,0	2,8	1,2	1,6	1,4	0,0	0,0
Ağrı	1,4	0,6	0,6	0,6	6,4	0,0	0,9	0,6	0,7	0,6	7,7	1,7
Kars	3,2	1,6	2,4	2,0	8,6	0,0	3,6	1,5	2,6	2,1	9,5	0,0
Iğdır	2,2	1,4	3,0	2,2	14,4	0,0	4,7	1,6	3,0	2,3	16,3	0,0
Ardahan	2,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
ORTADOĞU ANADOLU	4,6	1,2	1,7	1,5	12,1	3,5	5,0	1,4	1,9	1,6	13,8	3,7
Malatya	10,0	3,1	4,2	3,7	18,7	11,9	10,2	3,4	4,5	4,0	21,8	12,2
Elazığ	11,2	2,3	3,5	3,0	11,6	1,7	12,5	2,8	3,8	3,3	13,9	1,4
Bingöl	3,2	0,9	1,0	0,9	11,0	0,0	2,6	0,9	0,9	0,9	12,3	0,0
Tunceli	8,1	4,5	4,7	4,6	3,7	0,0	6,6	3,8	3,6	3,7	6,6	0,0
Van	2,3	0,9	1,0	1,0	10,9	0,5	2,8	1,0	1,1	1,1	11,3	1,1
Muş	0,8	0,0	0,3	0,2	8,2	3,3	1,7	0,0	0,3	0,2	9,2	4,6
Bitlis	1,4	0,5	1,0	0,8	9,0	0,0	1,6	0,5	1,0	0,7	11,3	0,0
Hakkari	0,0	0,0	0,2	0,1	6,8	1,9	0,4	0,2	0,4	0,3	6,9	1,9
GÜNEYDOĞU ANADOLU	3,7	1,3	2,0	1,7	13,8	5,1	3,3	1,4	2,2	1,8	15,1	5,4
Gaziantep	6,7	1,8	2,6	2,2	11,1	5,2	6,0	1,7	2,7	2,2	12,6	3,7
Adıyaman	4,7	0,7	1,0	0,9	11,1	3,6	4,3	0,8	1,2	1,0	13,7	3,9
Kilis	1,3	0,7	2,2	1,4	0,0	0,0	2,0	0,6	2,1	1,3	0,0	0,0
Şanlıurfa	2,2	0,6	1,3	0,9	14,8	6,5	2,0	0,7	1,5	1,1	16,1	6,1
Diyarbakır	4,0	2,7	3,9	3,3	18,1	3,5	3,4	3,1	4,5	3,8	18,8	4,3
Mardin	1,4	0,4	0,9	0,6	15,1	2,4	2,0	0,5	1,3	0,9	15,8	2,2
Batman	4,5	2,0	2,1	2,1	15,0	15,4	4,7	1,9	1,9	1,9	16,6	15,9
Şırnak	0,3	0,3	0,3	0,3	12,5	1,2	0,3	0,3	0,4	0,4	12,5	7,9
Siirt	1,4	0,7	0,8	0,7	10,7	7,9	1,6	0,7	1,0	0,9	12,1	8,5

B1: DEMOGRAFİK DURUM (%)

	3-5 YAŞ GRUBU			6-13 YAŞ GRUBU			14-17 YAŞ GRUBU		
	2015-16	2016-17	2017-18	2015-16	2016-17	2017-18	2015-16	2016-17	2017-18
TÜRKİYE	4,8	4,9	4,8	12,8	12,6	12,5	6,8	6,4	6,3
İSTANBUL	4,5	4,7	4,6	11,7	11,7	11,6	6,0	5,8	5,7
BATI MARMARA	3,5	3,6	3,6	9,5	9,5	9,5	5,3	4,9	4,9
Tekirdağ	4,3	4,5	4,5	11,1	11,3	11,3	5,7	5,5	5,4
Edirne	3,0	3,1	3,1	8,2	8,2	8,1	4,7	4,3	4,2
Kırklareli	3,0	3,1	3,1	8,4	8,3	8,3	5,0	4,5	4,5
Balıkesir	3,3	3,4	3,4	9,3	9,3	9,3	5,4	5,0	5,0
Çanakkale	3,2	3,3	3,3	8,5	8,6	8,5	4,7	4,4	4,4
EGE	3,9	4,0	4,0	10,3	10,5	10,4	5,6	5,3	5,3
İzmir	3,8	3,9	3,9	10,0	10,1	10,0	5,4	5,0	5,0
Aydın	3,8	3,9	3,9	10,3	10,3	10,3	5,8	5,3	5,3
Denizli	4,0	4,1	4,1	11,2	11,1	11,0	6,2	5,7	5,7
Muğla	3,8	3,8	3,8	10,1	10,1	10,0	5,3	5,0	4,9
Manisa	4,1	4,2	4,2	11,0	11,1	11,0	6,0	5,6	5,6
Afyonkarahisar	4,5	4,5	4,5	12,1	12,2	12,1	6,7	6,3	6,2
Kütahya	3,6	3,6	3,6	9,9	9,8	9,9	5,6	5,2	5,2
Uşak	3,8	3,9	3,9	10,5	10,4	10,3	5,9	5,5	5,4
DOĞU MARMARA	4,3	4,4	4,4	11,4	11,4	11,4	6,1	5,7	5,7
Bursa	4,4	4,5	4,5	11,6	11,7	11,6	6,1	5,7	5,9
Eskişehir	3,5	3,6	3,7	9,6	9,6	9,6	5,4	5,0	5,0
Bilecik	3,7	3,9	3,8	10,0	9,9	9,8	5,6	5,2	5,1
Kocaeli	4,8	4,9	4,9	12,3	12,4	12,2	6,3	6,0	5,9
Sakarya	4,3	4,4	4,4	11,8	11,6	11,6	6,5	6,2	6,2
Düzce	4,1	4,2	4,2	11,7	11,4	11,3	6,5	6,1	6,0
Bolu	3,6	3,6	3,6	9,9	9,7	9,7	5,4	5,0	5,1
Yalova	3,9	4,0	4,1	10,7	10,6	10,6	5,8	5,5	5,4
BATI ANADOLU	4,4	4,5	4,5	11,9	11,9	11,8	6,4	6,0	5,9
Ankara	4,2	4,3	4,3	11,3	11,4	11,3	6,0	5,7	5,6
Konya	4,9	5,0	5,0	13,3	13,2	13,1	7,2	6,7	6,6
Karaman	4,4	4,5	4,5	12,4	12,2	12,2	7,1	6,5	6,5
AKDENİZ	5,0	5,1	5,1	13,4	13,4	13,3	7,0	6,6	6,6
Antalya	4,5	4,5	4,5	11,8	11,9	11,8	6,1	5,7	5,7
Isparta	3,7	3,8	3,7	10,6	10,5	10,3	5,8	5,4	5,3
Burdur	3,4	3,4	3,4	9,8	9,7	9,6	5,8	5,3	5,2
Adana	5,1	5,3	5,2	13,6	13,6	13,5	7,2	6,8	6,7
Mersin	4,8	4,9	4,9	12,8	12,8	12,7	7,0	6,5	6,5
Hatay	5,7	5,9	5,9	15,2	15,2	15,1	7,6	7,4	7,3
Kahramanmaraş	5,9	5,9	5,9	15,8	15,7	15,7	8,0	7,8	7,7
Osmaniye	5,5	5,5	5,5	14,9	14,9	14,8	7,8	7,4	7,3
ORTA ANADOLU	4,6	4,6	4,6	12,8	12,7	12,6	7,1	6,6	6,5
Kırıkkale	3,6	3,7	3,7	11,0	10,6	10,6	6,7	6,1	6,1
Aksaray	5,2	5,1	5,1	13,9	13,9	13,7	7,5	6,9	6,8
Niğde	4,9	4,9	4,9	13,6	13,3	13,2	7,4	7,0	6,7
Nevşehir	4,3	4,3	4,3	12,1	11,8	11,7	6,6	6,2	6,2
Kırşehir	3,8	3,9	4,1	10,9	10,7	11,0	6,6	6,0	6,0
Kayseri	5,0	5,1	5,0	13,6	13,7	13,5	7,0	6,6	6,6
Sivas	4,3	4,3	4,3	12,1	11,8	11,8	6,9	6,4	6,4

B1: DEMOGRAFİK DURUM (%) (DEVAMI)

	3-5 YAŞ GRUBU			6-13 YAŞ GRUBU			14-17 YAŞ GRUBU		
	2015-16	2016-17	2017-18	2015-16	2016-17	2017-18	2015-16	2016-17	2017-18
Yozgat	4,1	4,1	4,1	12,5	12,1	12,1	7,5	6,8	6,7
BATI KARADENİZ	3,8	3,7	3,8	10,8	10,6	10,6	6,3	5,9	5,8
Zonguldak	3,7	3,5	3,5	10,6	10,4	10,3	5,8	5,5	5,5
Karabük	3,2	3,2	3,2	9,3	9,1	9,2	5,5	5,0	5,1
Bartın	3,4	3,4	3,4	9,6	9,5	9,4	5,6	5,3	5,3
Kastamonu	3,3	3,2	3,2	9,5	9,2	9,3	5,3	5,0	5,0
Çankırı	3,7	3,7	3,7	10,0	10,0	9,9	5,7	5,3	5,1
Sinop	3,4	3,5	3,4	9,7	9,5	9,4	5,5	5,2	5,1
Samsun	4,0	4,1	4,1	11,5	11,2	11,3	6,8	6,3	6,3
Tokat	4,0	3,9	3,9	11,6	11,3	11,3	7,1	6,5	6,5
Çorum	3,9	4,0	4,1	11,0	10,9	11,0	6,5	6,0	6,0
Amasya	3,8	3,7	3,8	10,6	10,4	10,4	6,3	5,8	5,8
DOĞU KARADENİZ	3,7	3,7	3,7	10,6	10,3	10,3	6,3	5,8	5,8
Trabzon	4,0	3,9	4,0	10,9	10,8	10,7	6,3	5,8	5,8
Ordu	3,8	3,8	3,8	11,0	10,7	10,7	6,8	6,2	6,1
Giresun	3,3	3,2	3,3	9,8	9,5	9,4	6,0	5,6	5,6
Rize	3,7	3,8	3,8	10,5	10,3	10,2	6,2	5,8	5,7
Artvin	3,4	3,5	3,5	9,3	9,0	9,0	5,6	5,1	5,2
Gümüşhane	3,7	3,9	3,8	10,6	10,7	10,5	6,5	6,0	6,0
KUZEYDOĞU ANADOLU	5,9	6,0	5,9	15,3	15,0	14,8	8,4	8,1	8,0
Erzurum	5,3	5,5	5,4	14,5	14,0	13,8	8,0	7,7	7,6
Erzincan	4,1	4,2	4,1	10,6	10,6	10,4	6,2	5,8	5,7
Bayburt	4,5	4,3	4,2	11,9	11,2	11,0	6,9	6,1	6,0
Ağrı	7,6	7,8	7,6	19,2	19,0	18,7	10,2	10,1	9,9
Kars	5,9	5,8	5,7	15,1	15,2	14,9	8,0	7,7	7,6
İğdır	6,5	6,6	6,5	16,3	16,2	15,8	8,9	8,7	8,5
Ardahan	4,3	4,3	4,3	12,5	12,2	12,1	7,4	6,8	6,7
ORTADOĞU ANADOLU	6,0	6,1	6,0	16,2	15,9	15,7	8,6	8,3	8,2
Malatya	4,8	4,7	4,7	13,1	13,0	13,0	7,2	6,8	6,7
Elazığ	4,5	4,6	4,6	12,5	12,4	12,3	7,1	6,5	6,5
Bingöl	5,5	5,8	5,7	14,4	14,5	14,3	8,1	7,2	7,1
Tunceli	3,0	3,4	3,2	7,0	7,1	6,9	4,0	3,7	3,6
Van	7,2	7,5	7,3	19,0	18,8	18,4	9,9	9,7	9,5
Muş	7,3	7,4	7,2	19,5	19,0	18,8	10,2	10,2	10,0
Bitlis	6,9	6,9	6,8	18,4	17,9	17,6	9,8	9,5	9,3
Hakkari	5,9	6,2	6,0	17,8	17,4	16,9	9,4	9,6	9,2
GÜNEYDOĞU ANADOLU	7,3	7,6	7,4	18,4	18,5	18,1	9,1	8,8	8,6
Gaziantep	6,8	7,1	7,0	17,1	17,4	17,0	8,2	7,8	7,7
Adıyaman	6,0	6,1	6,1	15,5	15,6	15,4	8,4	8,0	7,9
Kilis	5,7	5,9	5,9	15,2	15,1	15,0	7,9	7,5	7,3
Şanlıurfa	8,5	8,9	8,7	20,2	20,6	20,1	9,4	9,2	9,0
Diyarbakır	7,0	7,3	7,1	17,7	17,7	17,3	9,1	8,7	8,5
Mardin	7,1	7,4	7,3	18,6	18,4	18,0	9,7	9,3	9,1
Batman	7,2	7,3	7,2	19,4	19,0	18,6	10,0	9,8	9,6
Şırnak	7,8	8,1	7,8	20,9	20,9	20,1	10,1	10,1	9,7
Siirt	7,2	7,3	7,2	19,7	19,3	18,9	10,0	9,8	9,6

B2: TÜRKİYE NET OKULLUĞA ORANI TRENDLERİ (%)

KADEME VE CİNSİYET		2006-07	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (3-5 YAŞ)	Toplam	16,1	17,9	22,9	26,9	29,9	30,9	26,6	27,7	32,7	33,3	35,5	38,5
	Kız	-	-	-	26,5	29,4	30,5	26,3	27,2	32,2	32,9	35,1	38,2
	Oğlan	-	-	-	27,3	30,3	31,2	26,9	28,2	33,1	33,6	35,9	38,8
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (4-5 YAŞ)	Toplam	24,1	26,6	32,5	38,6	43,1	44,0	37,4	37,5	41,6	43,0	45,7	50,4
	Kız	-	-	-	39,2	42,5	43,5	36,8	36,6	40,9	42,4	45,1	50,0
	Oğlan	-	-	-	38,6	43,7	44,6	37,9	38,3	42,2	43,5	46,3	50,9
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM (5 YAŞ)	Toplam	-	-	-	61,0	66,9	65,7	39,7	42,5	53,8	55,5	58,8	66,9
	Kız	-	-	-	-	-	65,2	38,3	40,7	52,2	54,2	57,4	65,8
	Oğlan	-	-	-	-	-	66,2	41,0	44,3	55,3	56,7	60,1	68,0
İLKOKUL	Toplam	-	-	-	-	-	-	98,9	99,6	96,3	94,9	91,2	91,5
	Kız	-	-	-	-	-	-	98,9	99,6	96,6	95,2	91,2	91,7
	Oğlan	-	-	-	-	-	-	98,8	99,5	96,0	94,5	91,1	91,4
ORTAOKUL	Toplam	-	-	-	-	-	-	93,1	94,5	94,4	94,4	95,7	94,5
	Kız	-	-	-	-	-	-	93,0	94,5	94,3	94,4	95,8	94,7
	Oğlan	-	-	-	-	-	-	93,2	94,6	94,4	94,4	95,6	94,3
İLKÖĞRETİM (TOPLAM)	Toplam	90,1	97,4	96,5	98,2	98,4	98,7	96,0	99,3	97,1	96,4	96,5	96,1
	Kız	87,9	96,1	96,0	97,8	98,2	98,6	96,0	99,2	97,1	96,5	96,6	96,3
	Oğlan	92,3	98,5	97,0	98,5	98,6	98,8	96,0	99,4	97,1	96,3	96,4	96,0
ORTAÖĞRETİM	Toplam	56,5	58,6	58,5	65,0	66,1	67,4	70,1	76,7	79,4	79,8	82,5	83,6
	Kız	52,2	55,8	56,3	62,2	63,9	66,1	69,3	76,1	79,3	80,2	82,4	83,4
	Oğlan	60,7	61,2	60,6	67,6	68,2	68,5	70,8	77,2	79,5	79,4	82,7	83,8

B3: OKUL ÖNCESİ EĞİTİME KATILIM

BÖLGE / İL	2016-17				2017-18			
	NET OKULLUŞMA ORANI (%)			KIZ / OĞLAN ORANI	NET OKULLUŞMA ORANI (%)			KIZ / OĞLAN ORANI
	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş	3-5 yaş	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş	3-5 yaş
TÜRKİYE	35,5	45,7	58,79	0,93	38,5	50,4	66,9	0,92
İSTANBUL	29,9	37,9	48,9	0,91	31,9	40,5	53,5	0,90
BATI MARMARA	42,9	53,7	71,0	0,94	47,2	60,0	79,5	0,93
Tekirdağ	40,6	51,7	69,3	0,93	40,6	51,9	70,2	0,93
Edirne	43,5	54,3	71,6	0,93	51,8	65,1	86,5	0,92
Kırklareli	46,5	57,9	78,0	0,88	49,5	63,2	83,3	0,88
Balıkesir	43,6	54,5	71,6	0,96	51,3	65,7	86,1	0,93
Çanakkale	43,9	53,8	70,1	0,97	50,0	61,8	80,8	0,95
EGE	39,8	50,5	68,2	0,93	43,1	55,5	75,5	0,91
İzmir	39,7	49,6	65,2	0,94	44,1	55,4	72,9	0,93
Aydın	42,1	53,4	69,5	0,92	43,4	55,5	75,2	0,91
Denizli	44,3	55,4	74,8	0,95	47,2	60,8	81,4	0,90
Muğla	42,1	53,5	75,2	0,92	46,8	59,9	83,4	0,90
Manisa	35,4	46,1	66,2	0,90	37,0	49,3	71,9	0,90
Afyonkarahisar	37,3	49,1	66,8	0,92	38,4	51,4	72,5	0,92
Kütahya	40,8	53,3	69,1	0,93	46,9	62,4	84,9	0,90
Uşak	37,0	49,3	72,4	0,89	41,4	55,2	78,9	0,88
DOĞU MARMARA	41,2	52,9	69,0	0,93	43,6	56,8	74,7	0,92
Bursa	36,7	47,3	63,4	0,92	39,1	50,7	68,2	0,91
Eskişehir	42,8	53,8	71,8	0,91	50,7	65,8	86,2	0,90
Bilecik	46,9	60,1	78,9	1,01	48,8	62,7	82,2	1,01
Kocaeli	46,3	60,6	77,9	0,95	47,2	62,7	81,2	0,93
Sakarya	40,0	51,2	64,2	0,91	41,4	54,8	71,5	0,93
Düzce	45,1	55,9	66,3	0,90	48,1	60,5	74,7	0,90
Bolu	40,7	51,3	67,3	0,95	41,7	53,4	72,0	0,95
Yalova	42,9	54,6	72,4	0,92	47,0	59,2	76,2	0,93
BATI ANADOLU	34,8	44,6	61,6	0,93	36,0	46,5	65,3	0,92
Ankara	35,7	44,7	60,8	0,92	36,2	45,6	63,4	0,92
Konya	32,6	43,9	62,3	0,95	35,1	47,9	68,5	0,92
Karaman	37,7	49,8	71,6	0,90	39,9	52,0	75,3	0,90
AKDENİZ	39,5	50,8	67,7	0,93	41,3	54,5	75,0	0,91
Antalya	45,2	57,2	75,4	0,93	47,9	60,7	79,5	0,91
İsparta	41,2	52,6	73,6	0,95	49,4	64,2	86,6	0,94
Burdur	47,3	60,8	80,5	0,92	51,6	67,9	90,6	0,90
Adana	36,4	46,7	59,8	0,91	36,2	47,5	64,7	0,92
Mersin	46,3	58,7	73,5	0,93	48,1	63,6	84,9	0,91
Hatay	40,5	53,3	73,3	0,92	42,4	58,0	81,7	0,91
Kahramanmaraş	28,4	38,2	55,3	0,94	29,7	40,9	62,6	0,92
Osmaniye	29,6	38,7	58,7	0,92	32,4	43,6	66,7	0,91
ORTA ANADOLU	35,4	47,0	64,9	0,94	38,6	52,1	71,7	0,91
Kırıkkale	37,4	49,7	69,6	0,88	40,6	55,9	79,0	0,90
Aksaray	36,1	47,7	64,5	0,97	37,8	50,8	67,5	0,93
Niğde	35,3	47,5	66,5	0,98	34,7	46,7	67,1	0,91
Nevşehir	47,8	60,9	78,1	0,89	52,4	69,7	89,0	0,91
Kırşehir	37,7	49,8	72,2	0,98	40,8	55,0	78,6	0,93
Kayseri	33,3	45,1	63,9	0,95	35,6	48,8	69,6	0,91
Sivas	35,7	46,2	61,1	0,94	44,6	59,2	76,5	0,91
Yozgat	31,7	41,4	57,8	0,91	33,4	45,1	62,1	0,88

B3: OKUL ÖNCESİ EĞİTİME KATILIM (DEVAMI)

BÖLGE / İL	2016-17				2017-18			
	NET OKULLUŞMA ORANI (%)			KIZ / OĞLAN ORANI	NET OKULLUŞMA ORANI (%)			KIZ / OĞLAN ORANI
	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş	3-5 yaş	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş	3-5 yaş
BATI KARADENİZ	42,3	53,7	67,7	0,94	42,8	55,2	72,5	0,93
Zonguldak	37,6	48,2	65,8	0,90	39,6	51,1	71,0	0,94
Karabük	43,3	55,8	73,2	1,01	48,1	63,6	83,0	1,00
Bartın	39,8	50,9	66,1	0,96	39,7	51,6	71,3	0,88
Kastamonu	38,7	49,3	64,2	0,96	41,4	52,6	69,1	0,92
Çankırı	42,0	51,9	67,4	0,97	43,7	54,9	69,1	0,93
Sinop	42,8	53,1	66,6	0,98	45,4	57,0	71,5	0,96
Samsun	42,7	54,7	66,4	0,95	41,5	53,9	71,1	0,92
Tokat	48,5	60,4	71,1	0,93	44,6	56,8	72,1	0,92
Çorum	37,8	47,9	65,1	0,90	39,5	51,6	70,1	0,92
Amasya	49,2	61,7	75,4	0,92	53,4	68,2	86,5	0,93
DOĞU KARADENİZ	43,4	55,0	67,9	0,94	44,9	58,1	74,8	0,95
Trabzon	44,3	56,2	69,6	0,94	43,7	57,3	74,2	0,96
Ordu	41,1	53,0	67,8	0,93	43,6	57,7	77,5	0,93
Giresun	51,7	63,0	72,7	0,96	52,3	65,3	79,7	0,91
Rize	45,3	57,6	69,9	0,93	48,6	61,8	77,6	0,98
Artvin	44,6	57,1	71,5	0,98	48,3	61,5	78,5	0,98
Gümüşhane	27,1	33,8	43,1	0,87	29,5	38,1	47,0	0,98
KUZEYDOĞU ANADOLU	32,1	41,3	47,5	0,91	36,1	47,5	57,7	0,91
Erzurum	32,5	42,2	50,8	0,91	33,0	43,8	55,8	0,90
Erzincan	54,4	68,9	82,8	0,94	64,3	77,7	92,6	0,95
Bayburt	30,8	37,6	47,6	0,89	38,1	48,7	61,5	0,94
Ağrı	25,8	33,4	35,7	0,91	31,6	42,7	50,5	0,92
Kars	32,0	40,2	45,2	0,94	36,5	47,8	56,9	0,92
İğdır	33,1	43,6	50,8	0,92	36,9	49,2	60,0	0,91
Ardahan	38,8	48,0	49,9	0,85	41,8	54,4	62,6	0,86
ORTADOĞU ANADOLU	33,6	43,9	50,3	0,94	36,3	49,3	62,3	0,92
Malatya	35,7	46,9	64,9	0,93	40,0	53,5	74,2	0,92
Elazığ	36,6	47,6	60,0	0,94	36,8	49,4	64,3	0,88
Bingöl	33,5	44,4	54,9	0,91	34,8	47,9	67,0	0,91
Tunceli	52,2	63,5	72,2	0,96	55,8	70,7	84,3	0,95
Van	32,0	42,3	44,2	0,95	35,8	49,5	61,2	0,93
Muş	31,2	41,1	44,7	0,98	31,4	43,1	51,9	0,94
Bitlis	34,0	43,7	46,1	0,92	34,2	45,3	52,4	0,91
Hakkari	33,3	40,5	37,1	0,92	39,8	53,2	62,1	0,96
GÜNEYDOĞU ANADOLU	29,9	39,4	46,5	0,94	36,5	49,3	62,3	0,93
Gaziantep	28,8	38,9	54,3	0,93	31,6	43,7	61,8	0,92
Adıyaman	31,4	42,2	59,0	0,94	34,4	47,7	69,4	0,92
Kilis	42,7	56,7	70,4	0,94	40,2	56,9	75,0	0,97
Şanlıurfa	27,1	36,0	38,9	0,96	31,9	43,9	53,8	0,93
Diyarbakır	30,9	40,2	46,0	0,91	48,5	61,2	72,5	0,93
Mardin	28,3	37,8	42,3	0,94	33,7	46,2	56,8	0,92
Batman	36,0	45,8	50,0	0,93	39,0	53,6	70,7	0,91
Şırnak	30,0	37,7	32,3	0,96	39,6	54,2	59,0	0,97
Siirt	37,4	48,4	53,9	0,95	38,5	52,1	62,9	0,93

B4: İLKÖĞRETİME KATILIM

BÖLGE / İL	2016-17														
	İLKOKUL					ORTAOKUL					İLKÖĞRETİM (İLKOKUL+ ORTAOKUL TOPLAM)				
	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (6-9 YAŞ)*	KIZ/ OĞLAN ORANI**	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (10-13 YAŞ)	KIZ/ OĞLAN ORANI**	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (6-13 YAŞ)*	KIZ/ OĞLAN ORANI**
	TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ		
TÜRKİYE	91,2	91,1	91,2	0,95	0,95	95,7	95,6	95,8	0,95	0,95	96,5	96,4	96,6	0,95	0,95
İSTANBUL	91,9	91,8	92,1	0,95	0,95	96,8	96,8	96,7	0,94	0,94	97,2	97,0	97,3	0,95	0,95
BATI MARMARA	91,1	91,0	91,2	0,95	0,95	96,1	96,0	96,3	0,95	0,94	96,3	96,2	96,4	0,95	0,94
Tekirdağ	91,8	91,7	92,0	0,94	0,94	96,4	96,5	96,2	0,93	0,93	96,6	96,6	96,6	0,94	0,94
Edirne	91,2	91,1	91,3	0,95	0,94	94,8	94,6	95,1	0,96	0,95	96,4	96,4	96,5	0,95	0,95
Kırklareli	91,5	91,3	91,8	0,96	0,95	95,8	95,2	96,5	0,94	0,95	96,3	96,1	96,6	0,95	0,95
Balıkesir	90,7	90,8	90,6	0,94	0,94	96,8	96,6	97,0	0,95	0,94	96,3	96,3	96,3	0,94	0,94
Çanakkale	89,9	89,7	90,1	0,98	0,97	95,3	94,9	95,6	0,96	0,95	95,5	95,4	95,6	0,96	0,96
EGE	90,2	90,1	90,3	0,95	0,95	96,3	96,0	96,6	0,95	0,94	96,0	95,8	96,2	0,95	0,94
İzmir	90,0	90,0	90,0	0,95	0,95	96,3	96,0	96,6	0,95	0,95	96,1	96,0	96,2	0,95	0,95
Aydın	91,1	90,9	91,2	0,95	0,95	96,4	96,2	96,8	0,95	0,94	96,3	96,0	96,5	0,95	0,94
Denizli	89,5	89,3	89,7	0,95	0,95	95,9	95,8	96,0	0,94	0,94	95,5	95,4	95,6	0,95	0,94
Muğla	89,9	89,8	90,1	0,94	0,94	95,7	95,3	96,3	0,95	0,94	95,3	95,2	95,6	0,94	0,94
Manisa	90,8	90,6	91,0	0,95	0,94	96,8	96,6	97,1	0,94	0,94	96,4	96,2	96,6	0,94	0,94
Afyonkarahisar	90,6	90,6	90,5	0,95	0,95	95,8	95,4	96,3	0,96	0,96	95,9	95,7	96,1	0,96	0,95
Kütahya	90,5	90,1	91,0	0,95	0,95	97,7	98,0	97,4	0,93	0,93	96,4	96,2	96,6	0,94	0,94
Uşak	89,5	89,5	89,5	0,95	0,94	96,4	95,9	97,0	0,94	0,93	95,7	95,6	95,8	0,94	0,93
DOĞU MARMARA	90,7	90,5	90,9	0,95	0,95	96,5	96,4	96,6	0,94	0,94	96,4	96,2	96,6	0,95	0,95
Bursa	90,1	89,9	90,3	0,95	0,95	96,2	96,2	96,2	0,94	0,94	96,3	96,1	96,4	0,94	0,94
Eskişehir	90,5	90,1	90,9	0,95	0,94	96,2	96,1	96,3	0,96	0,96	95,7	95,5	96,0	0,95	0,95
Bilecik	89,6	89,4	89,8	0,95	0,95	96,1	95,8	96,4	0,94	0,93	95,2	94,9	95,5	0,94	0,94
Kocaeli	91,5	91,2	91,9	0,95	0,95	97,3	97,3	97,2	0,94	0,94	96,9	96,8	97,1	0,94	0,94
Sakarya	91,2	91,3	91,2	0,94	0,94	96,6	96,5	96,7	0,95	0,95	96,9	96,8	97,0	0,95	0,95
Düzce	91,1	91,1	91,1	0,97	0,97	96,7	96,5	97,0	0,98	0,98	96,3	96,2	96,4	0,98	0,97
Bolu	90,5	90,0	91,1	0,94	0,93	95,5	95,0	96,0	0,96	0,96	95,3	95,0	95,6	0,94	0,94
Yalova	90,0	90,1	89,9	0,95	0,94	96,4	96,0	96,7	0,94	0,95	96,0	95,7	96,3	0,95	0,95
BATI ANADOLU	90,3	90,2	90,4	0,95	0,94	96,4	96,1	96,6	0,95	0,95	96,0	95,9	96,2	0,95	0,95
Ankara	90,9	90,7	91,0	0,95	0,94	96,6	96,3	97,0	0,95	0,95	96,2	96,0	96,3	0,95	0,95
Konya	89,0	89,0	89,1	0,95	0,94	95,7	95,6	95,8	0,95	0,95	95,8	95,5	96,0	0,95	0,95
Karaman	90,1	89,6	90,6	0,96	0,96	97,0	96,8	97,2	0,95	0,95	95,9	95,4	96,4	0,96	0,95
AKDENİZ	90,2	90,0	90,3	0,95	0,95	95,8	95,6	96,0	0,95	0,95	96,0	95,8	96,2	0,95	0,95
Antalya	89,2	89,0	89,4	0,95	0,94	95,4	95,1	95,7	0,94	0,94	95,1	94,9	95,3	0,95	0,94
Isparta	89,2	88,9	89,6	0,96	0,95	95,5	95,5	95,5	0,94	0,93	95,2	95,1	95,3	0,94	0,94
Burdur	87,5	86,8	88,3	0,93	0,93	93,1	92,6	93,6	0,96	0,95	94,2	93,7	94,7	0,94	0,94
Adana	90,9	90,9	90,9	0,95	0,95	96,0	95,9	96,0	0,95	0,95	96,5	96,4	96,6	0,95	0,95
Mersin	90,6	90,5	90,8	0,95	0,95	96,4	96,3	96,5	0,96	0,95	96,8	96,6	96,9	0,96	0,95
Hatay	90,9	90,9	90,9	0,95	0,95	96,0	95,9	96,2	0,96	0,96	96,4	96,2	96,5	0,96	0,95
Kahramanmaraş	90,7	90,7	90,7	0,95	0,95	96,0	95,6	96,4	0,96	0,94	95,9	95,7	96,1	0,95	0,94
Osmaniye	87,7	86,8	88,7	0,96	0,95	94,4	94,2	94,6	0,96	0,94	94,8	94,2	95,3	0,96	0,95
ORTA ANADOLU	90,1	90,0	90,1	0,95	0,95	95,9	95,7	96,1	0,96	0,95	95,6	95,4	95,8	0,95	0,95
Kırıkkale	90,5	89,9	91,1	0,96	0,97	96,8	97,0	96,5	0,97	0,96	96,8	96,7	96,9	0,97	0,96
Aksaray	89,0	88,9	89,0	0,95	0,95	94,7	94,4	95,1	0,94	0,94	94,5	94,3	94,8	0,95	0,95
Niğde	91,2	91,3	91,0	0,94	0,94	96,9	96,7	97,1	0,95	0,95	96,5	96,4	96,6	0,95	0,94
Nevşehir	89,8	90,0	89,7	0,94	0,94	96,6	96,1	97,1	0,97	0,96	96,1	96,0	96,2	0,96	0,95
Kırşehir	89,6	89,9	89,3	0,96	0,96	95,0	94,8	95,2	0,96	0,95	94,8	94,9	94,7	0,96	0,95
Kayseri	90,5	90,3	90,8	0,94	0,94	96,9	96,6	97,1	0,96	0,95	96,4	96,1	96,7	0,95	0,95
Sivas	91,4	91,6	91,1	0,95	0,95	96,9	96,9	97,0	0,95	0,96	96,7	96,6	96,8	0,95	0,95
Yozgat	86,8	86,9	86,8	0,95	0,95	90,4	90,4	90,4	0,96	0,96	91,0	91,0	91,0	0,96	0,95

*66-68 aylık öğrencileri de kapsamaktadır.

**Açıköğretim hariç.

2017-18															BÖLGE / İL
İLKOKUL					ORTAOKUL					İLKÖĞRETİM (İLKOKUL+ ORTAOKUL TOPLAM)					
NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/OĞLAN ORANI (6-9 YAŞ)*	KIZ/OĞLAN ORANI**	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/OĞLAN ORANI (10-13 YAŞ)	KIZ/OĞLAN ORANI**	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/OĞLAN ORANI (6-13 YAŞ)*	KIZ/OĞLAN ORANI**	
TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ			
91,5	91,4	91,7	0,95	0,95	94,5	94,3	94,7	0,96	0,95	96,1	96,0	96,3	0,95	0,95	TÜRKİYE
92,3	92,2	92,4	0,95	0,95	95,4	95,4	95,4	0,95	0,94	96,6	96,5	96,7	0,95	0,95	İSTANBUL
90,9	90,6	91,2	0,95	0,94	94,3	94,1	94,6	0,95	0,95	95,8	95,6	96,0	0,95	0,95	BATI MARMARA
91,5	91,1	91,9	0,95	0,94	94,3	94,2	94,5	0,94	0,93	95,9	95,8	96,1	0,95	0,94	Tekirdağ
91,1	91,1	91,2	0,93	0,93	93,7	93,6	93,7	0,96	0,97	96,0	95,9	96,1	0,95	0,95	Edirne
90,9	90,7	91,1	0,94	0,93	93,9	93,6	94,2	0,94	0,94	95,6	95,4	95,8	0,94	0,94	Kırklareli
90,7	90,4	91,1	0,95	0,94	95,0	94,5	95,4	0,95	0,95	95,9	95,7	96,1	0,95	0,95	Balıkesir
89,5	89,3	89,7	0,97	0,96	93,7	93,3	94,0	0,96	0,96	94,9	94,7	95,2	0,96	0,96	Çanakkale
90,6	90,4	90,8	0,95	0,94	94,7	94,3	95,1	0,95	0,95	95,6	95,4	95,8	0,95	0,95	EGE
91,2	91,0	91,4	0,95	0,95	94,7	94,3	95,1	0,96	0,95	95,8	95,6	95,9	0,96	0,95	İzmir
90,4	90,1	90,8	0,96	0,95	94,8	94,4	95,3	0,95	0,94	95,6	95,5	95,8	0,95	0,95	Aydın
89,5	89,2	89,7	0,95	0,94	93,6	93,4	93,9	0,96	0,95	94,9	94,7	95,1	0,95	0,95	Denizli
90,0	89,7	90,3	0,94	0,93	93,9	93,4	94,4	0,94	0,94	95,0	94,8	95,2	0,94	0,93	Muğla
90,6	90,3	90,9	0,95	0,94	95,2	94,7	95,7	0,95	0,94	95,9	95,7	96,1	0,95	0,94	Manisa
90,1	90,2	90,1	0,95	0,94	94,8	94,2	95,3	0,96	0,96	95,4	95,1	95,7	0,95	0,95	Afyonkarahisar
90,9	90,8	91,0	0,95	0,95	95,9	95,6	96,2	0,95	0,95	96,0	95,9	96,2	0,95	0,95	Kütahya
90,2	89,9	90,6	0,94	0,94	95,0	94,9	95,0	0,94	0,93	95,7	95,5	95,8	0,94	0,93	Uşak
91,1	90,8	91,3	0,94	0,94	94,9	94,6	95,2	0,96	0,95	95,8	95,6	96,0	0,95	0,94	DOĞU MARMARA
91,1	90,8	91,4	0,94	0,94	94,6	94,3	94,8	0,96	0,95	95,7	95,5	95,9	0,95	0,94	Bursa
90,6	90,2	91,1	0,94	0,93	94,5	94,3	94,7	0,97	0,96	95,5	95,2	95,8	0,96	0,95	Eskişehir
89,9	89,5	90,4	0,97	0,97	94,2	93,8	94,7	0,95	0,94	94,7	94,3	95,2	0,96	0,95	Bilecik
91,3	91,1	91,6	0,95	0,95	95,5	95,3	95,8	0,95	0,94	96,1	95,9	96,3	0,95	0,94	Kocaeli
91,3	91,3	91,2	0,93	0,93	95,2	95,0	95,6	0,96	0,95	96,3	96,3	96,4	0,95	0,94	Sakarya
91,2	91,0	91,4	0,97	0,97	95,0	94,6	95,5	0,98	0,98	95,7	95,3	96,0	0,98	0,97	Düzce
90,7	90,2	91,2	0,94	0,92	93,7	93,1	94,4	0,95	0,94	94,8	94,6	95,1	0,94	0,93	Bolu
90,3	90,6	90,1	0,94	0,94	94,1	93,7	94,6	0,95	0,94	95,4	95,2	95,5	0,94	0,94	Yalova
90,7	90,5	90,8	0,95	0,94	94,8	94,4	95,1	0,96	0,95	95,6	95,4	95,8	0,95	0,95	BATI ANADOLU
91,0	90,9	91,1	0,95	0,94	95,0	94,7	95,3	0,96	0,95	95,7	95,6	95,8	0,95	0,94	Ankara
90,1	89,8	90,3	0,96	0,95	94,2	93,9	94,6	0,96	0,96	95,3	95,1	95,6	0,96	0,96	Konya
89,7	89,5	90,0	0,94	0,94	95,8	95,6	95,9	0,95	0,95	95,3	95,0	95,6	0,95	0,95	Karaman
90,7	90,4	91,0	0,96	0,95	94,1	93,7	94,5	0,96	0,95	95,6	95,3	95,8	0,96	0,95	AKDENİZ
89,7	89,4	90,0	0,95	0,94	93,5	93,1	94,1	0,95	0,94	94,9	94,7	95,2	0,95	0,94	Antalya
89,7	89,6	89,9	0,95	0,94	93,8	93,7	93,9	0,94	0,93	95,2	95,2	95,1	0,95	0,94	Isparta
88,2	87,5	88,9	0,93	0,93	91,6	91,2	91,9	0,94	0,94	94,1	93,5	94,6	0,94	0,93	Burdur
91,6	91,4	91,9	0,95	0,95	94,0	93,8	94,3	0,96	0,95	96,0	95,9	96,1	0,96	0,95	Adana
91,2	90,9	91,6	0,96	0,95	95,1	94,8	95,4	0,95	0,95	96,2	95,9	96,4	0,96	0,95	Mersin
91,5	91,3	91,6	0,95	0,95	94,8	94,5	95,2	0,97	0,96	96,0	95,8	96,2	0,96	0,96	Hatay
91,0	90,7	91,2	0,96	0,95	94,1	93,6	94,7	0,95	0,94	95,5	95,2	95,8	0,96	0,95	Kahramanmaraş
87,6	87,0	88,2	0,96	0,94	92,1	91,6	92,7	0,96	0,95	94,0	93,6	94,4	0,96	0,95	Osmaniye
90,6	90,5	90,7	0,95	0,94	94,6	94,2	95,0	0,96	0,96	95,4	95,2	95,6	0,96	0,95	ORTA ANADOLU
91,7	91,8	91,6	0,94	0,94	95,4	95,5	95,4	0,98	0,97	96,7	96,7	96,6	0,96	0,96	Kırıkkale
90,0	89,9	90,0	0,95	0,95	94,0	93,5	94,6	0,95	0,94	94,5	94,3	94,8	0,95	0,94	Aksaray
90,6	90,4	90,9	0,95	0,94	95,7	95,2	96,2	0,96	0,95	96,1	95,9	96,3	0,95	0,95	Niğde
90,4	90,4	90,4	0,94	0,93	95,4	94,6	96,2	0,96	0,96	96,0	95,6	96,4	0,95	0,95	Nevşehir
89,6	89,6	89,5	0,96	0,95	93,3	93,2	93,5	0,97	0,96	94,5	94,5	94,4	0,96	0,96	Kırşehir
91,4	91,2	91,6	0,94	0,94	95,1	94,7	95,5	0,97	0,96	96,1	95,8	96,3	0,96	0,95	Kayseri
91,3	91,5	91,0	0,95	0,95	96,1	95,7	96,4	0,97	0,96	96,4	96,2	96,5	0,96	0,95	Sivas
87,5	87,3	87,7	0,94	0,94	89,8	89,7	90,0	0,96	0,96	91,2	91,0	91,4	0,95	0,95	Yozgat

B4: İLKÖĞRETİME KATILIM (DEVAMI)

BÖLGE / İL	2016-17														
	İLKOKUL					ORTAOKUL					İLKÖĞRETİM (İLKOKUL+ ORTAOKUL TOPLAM)				
	NET OKULLULAŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (6-9 YAŞ)*	KIZ/ OĞLAN ORANI**	NET OKULLULAŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (10-13 YAŞ)	KIZ/ OĞLAN ORANI**	NET OKULLULAŞMA ORANI (%)		KIZ/ OĞLAN ORANI (6-13 YAŞ)*	KIZ/ OĞLAN ORANI**	
	TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ		
BATI KARADENİZ	89,8	89,6	89,9	0,95	0,95	96,2	96,0	96,4	0,95	0,95	95,6	95,4	95,8	0,95	0,95
Zonguldak	90,9	90,8	91,0	0,95	0,95	97,7	97,6	97,8	0,95	0,95	96,8	96,6	97,0	0,95	0,95
Karabük	89,8	89,7	89,9	0,94	0,94	97,2	97,4	97,1	0,94	0,93	96,4	96,4	96,5	0,94	0,94
Bartın	91,6	91,4	91,9	0,97	0,97	98,5	98,5	98,5	0,9	0,9	97,6	97,4	97,7	0,93	0,93
Kastamonu	90,3	91,1	89,4	0,94	0,94	96,5	96,3	96,7	0,97	0,98	96,1	96,2	96,0	0,96	0,96
Çankırı	85,7	85,1	86,4	0,94	0,93	90,3	89,8	90,8	0,99	0,99	90,3	89,7	91,0	0,96	0,96
Sinop	91,7	91,8	91,5	0,95	0,95	97,1	97,0	97,3	0,95	0,95	97,1	97,1	97,1	0,95	0,95
Samsun	90,8	90,6	91,1	0,96	0,95	97,7	97,6	97,9	0,95	0,95	97,0	96,7	97,3	0,95	0,95
Tokat	85,4	84,9	86,0	0,95	0,95	91,0	90,8	91,3	0,96	0,96	90,9	90,5	91,3	0,96	0,96
Çorum	90,1	89,9	90,2	0,95	0,95	96,2	95,9	96,5	0,95	0,95	95,6	95,4	95,8	0,95	0,95
Amasya	90,8	90,7	90,9	0,95	0,94	97,6	97,4	97,8	0,95	0,95	96,8	96,7	96,9	0,94	0,94
DOĞU KARADENİZ	87,2	87,2	87,3	0,95	0,95	93,3	93,6	93,1	0,95	0,95	92,6	92,7	92,6	0,95	0,95
Trabzon	90,8	90,5	91,0	0,94	0,94	97,5	98,0	97,0	0,96	0,95	96,6	96,7	96,5	0,95	0,95
Ordu	88,6	88,6	88,6	0,94	0,94	94,8	94,6	95,0	0,95	0,95	94,0	93,7	94,2	0,95	0,95
Giresun	86,2	86,3	86,0	0,96	0,95	91,3	91,2	91,3	0,96	0,96	90,8	90,9	90,7	0,96	0,95
Rize	90,1	90,3	89,8	0,93	0,93	98,0	99,1	96,9	0,94	0,94	96,7	97,3	96,0	0,94	0,93
Artvin	90,8	91,0	91,0	0,95	0,96	98,2	98,4	98,1	0,96	0,96	97,1	96,9	97,2	0,96	0,96
Gümüşhane	59,0	58,2	59,8	1,01	1,01	61,2	61,4	60,9	0,92	0,92	61,7	61,5	61,9	0,96	0,96
KUZEYDOĞU ANADOLU	92,2	92,3	92,0	0,95	0,96	94,5	94,4	94,7	0,96	0,97	97,1	97,0	97,2	0,96	0,96
Erzurum	92,4	92,5	92,3	0,95	0,95	95,4	95,0	95,8	0,98	0,99	97,1	96,8	97,4	0,97	0,97
Erzincan	89,5	89,7	89,3	0,97	0,97	95,5	95,3	95,7	0,96	0,96	95,3	95,2	95,4	0,96	0,96
Bayburt	77,6	78,0	77,2	0,97	0,97	82,4	82,7	82,1	0,94	0,95	83,0	83,0	82,9	0,97	0,96
Ağrı	93,2	93,3	93,1	0,95	0,95	93,0	93,0	93,0	0,95	0,96	98,1	98,2	98,1	0,95	0,96
Kars	92,9	92,9	92,8	0,96	0,97	96,4	96,3	96,5	0,97	0,96	98,0	97,8	98,2	0,97	0,96
İğdir	93,6	93,8	93,3	0,94	0,94	95,1	95,2	94,9	0,95	0,94	98,0	98,1	97,9	0,95	0,94
Ardahan	92,8	93,5	92,0	0,97	0,97	98,8	98,8	98,8	0,94	0,93	98,5	98,9	98,1	0,95	0,95
ORTADOĞU ANADOLU	92,7	92,8	92,6	0,95	0,95	96,6	96,5	96,8	0,95	0,96	95,2	95,6	94,9	0,95	0,96
Malatya	90,3	90,3	90,2	0,95	0,96	96,9	97,0	96,8	0,94	0,95	96,7	96,6	96,8	0,95	0,95
Elazığ	91,0	91,0	91,0	0,94	0,94	96,9	96,5	97,3	0,95	0,95	97,2	96,9	97,4	0,94	0,94
Bingöl	90,9	90,7	91,0	0,97	0,98	95,1	95,6	94,6	0,98	0,98	96,8	96,9	96,7	0,98	0,98
Tunceli	90,4	90,0	90,7	0,97	0,97	94,8	95,3	94,3	0,93	0,93	94,7	94,8	94,6	0,95	0,95
Van	94,7	94,7	94,7	0,95	0,96	92,5	92,6	92,3	0,96	0,97	98,4	98,4	98,4	0,96	0,96
Muş	93,6	93,5	93,7	0,94	0,95	90,5	91,2	89,8	0,93	0,96	96,7	97,0	96,4	0,94	0,95
Bitlis	93,2	93,5	92,9	0,94	0,94	94,2	94,1	94,4	0,93	0,93	97,7	97,6	97,9	0,94	0,94
Hakkari	91,6	92,2	91,0	0,93	0,94	86,9	87,6	86,3	0,95	0,97	93,8	94,4	93,3	0,95	0,96
GÜNEYDOĞU ANADOLU	93,2	93,3	93,1	0,96	0,96	94,4	94,5	94,3	0,95	0,96	97,8	97,8	97,9	0,96	0,96
Gaziantep	92,1	92,0	92,1	0,96	0,96	95,7	95,7	95,7	0,96	0,96	97,1	97,0	97,2	0,96	0,96
Adıyaman	90,3	90,4	90,2	0,96	0,96	96,7	96,5	96,9	0,95	0,95	97,0	96,8	97,2	0,96	0,96
Kilis	89,8	89,9	89,6	0,94	0,92	94,9	94,1	95,8	0,95	0,96	96,6	96,3	97,0	0,94	0,94
Şanlıurfa	94,7	94,9	94,6	0,95	0,96	92,4	92,8	92,0	0,94	0,95	98,5	98,6	98,5	0,95	0,96
Diyarbakır	93,7	93,7	93,6	0,95	0,95	94,7	94,6	94,7	0,96	0,96	97,9	97,9	97,9	0,96	0,96
Mardin	92,9	92,7	93,0	0,96	0,96	94,7	94,7	94,6	0,97	0,98	97,9	97,9	98,0	0,96	0,97
Batman	92,5	92,5	92,5	0,95	0,96	95,9	95,8	96,1	0,96	0,95	97,9	97,8	98,1	0,96	0,95
Şırnak	94,3	94,8	93,7	0,94	0,94	93,2	93,0	93,4	0,95	0,96	98,2	98,3	98,1	0,95	0,95
Siirt	93,8	94,1	93,5	0,96	0,97	93,7	94,1	93,3	0,95	0,96	98,1	98,2	97,9	0,96	0,96

*66-68 aylık öğrencileri de kapsamaktadır.

**Açıköğretim hariç.

2017-18															BÖLGE / İL
İLKOKUL					ORTAOKUL					İLKÖĞRETİM (İLKOKUL+ ORTAOKUL TOPLAM)					
NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (6-9 YAŞ)*	KIZ/ OĞLAN ORANI**	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (10-13 YAŞ)	KIZ/ OĞLAN ORANI**	NET OKULLULUŞMA ORANI (%)			KIZ/ OĞLAN ORANI (6-13 YAŞ)*	KIZ/ OĞLAN ORANI**	
TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ			TOPLAM	OĞLAN	KIZ			
90,2	90,0	90,3	0,95	0,94	95,0	94,8	95,2	0,96	0,95	95,3	95,2	95,5	0,95	0,95	BATI KARADENİZ
91,0	91,0	91,1	0,94	0,93	96,3	96,1	96,5	0,96	0,96	96,3	96,1	96,5	0,95	0,95	Zonguldak
91,5	91,1	92,0	0,95	0,94	95,5	95,2	95,8	0,95	0,94	96,5	96,3	96,6	0,95	0,94	Karabük
91,7	91,5	92,0	0,96	0,96	97,1	97,1	97,1	0,91	0,91	97,3	97,1	97,4	0,93	0,93	Bartın
91,4	91,4	91,4	0,95	0,94	96,4	96,0	96,7	0,97	0,95	96,6	96,6	96,7	0,96	0,95	Kastamonu
86,0	85,0	87,0	0,96	0,95	89,5	89,1	89,9	0,96	0,96	90,5	90,1	91,0	0,96	0,95	Çankırı
92,5	92,8	92,3	0,96	0,96	95,9	95,6	96,1	0,97	0,96	97,0	97,0	97,0	0,96	0,96	Sinop
91,0	90,9	91,1	0,95	0,95	96,6	96,3	97,0	0,96	0,95	96,6	96,4	96,8	0,96	0,95	Samsun
85,8	85,4	86,2	0,95	0,94	90,2	90,0	90,5	0,97	0,96	90,7	90,5	91,0	0,96	0,95	Tokat
90,4	90,3	90,6	0,95	0,95	94,9	95,0	94,8	0,94	0,93	95,4	95,3	95,5	0,95	0,94	Çorum
91,2	91,1	91,3	0,95	0,94	94,9	94,5	95,4	0,94	0,93	96,0	95,9	96,1	0,94	0,93	Amasya
88,5	88,5	88,6	0,95	0,95	93,6	93,6	93,7	0,95	0,95	93,6	93,5	93,6	0,95	0,95	DOĞU KARADENİZ
91,0	90,9	91,0	0,95	0,94	96,5	96,6	96,3	0,96	0,95	96,3	96,4	96,2	0,96	0,95	Trabzon
90,6	90,5	90,6	0,95	0,95	96,0	95,6	96,4	0,95	0,94	95,7	95,6	95,9	0,95	0,95	Ordu
88,4	88,3	88,5	0,95	0,94	93,0	92,5	93,5	0,97	0,97	92,9	92,7	93,2	0,96	0,96	Giresun
91,2	91,4	91,1	0,94	0,95	97,2	98,4	95,9	0,92	0,91	97,0	97,5	96,4	0,93	0,93	Rize
90,9	90,8	91,0	0,95	0,95	97,1	97,1	97,1	0,97	0,96	96,5	96,5	96,5	0,96	0,96	Artvin
60,7	60,1	61,3	0,98	0,98	62,3	61,9	62,6	0,95	0,96	63,2	62,6	63,8	0,96	0,97	Gümüşhane
92,8	93,0	92,6	0,95	0,95	94,5	94,2	94,8	0,96	0,96	97,2	97,1	97,3	0,95	0,96	KUZEYDOĞU ANADOLU
92,1	92,2	92,0	0,95	0,95	94,6	94,1	95,1	0,98	0,98	96,7	96,4	97,0	0,96	0,97	Erzurum
89,9	89,7	90,0	0,97	0,97	93,7	93,4	94,0	0,95	0,94	94,7	94,5	94,9	0,96	0,95	Erzincan
90,5	91,2	89,8	0,96	0,94	93,4	92,7	94,2	0,98	0,97	94,4	94,5	94,3	0,97	0,96	Bayburt
94,2	94,5	93,9	0,94	0,95	93,2	93,1	93,3	0,94	0,95	98,0	98,0	98,0	0,94	0,95	Ağrı
92,5	92,7	92,4	0,95	0,96	96,1	96,0	96,3	0,96	0,96	97,9	97,8	98,0	0,96	0,96	Kars
93,6	93,6	93,5	0,93	0,93	95,1	94,8	95,5	0,94	0,93	97,9	97,9	97,9	0,94	0,93	Iğdır
93,2	93,2	93,1	0,96	0,96	98,2	97,9	98,7	0,96	0,95	98,2	98,0	98,4	0,96	0,96	Ardahan
92,7	92,8	92,6	0,95	0,95	93,1	93,2	93,1	0,95	0,95	96,8	96,9	96,8	0,95	0,95	ORTADOĞU ANADOLU
91,2	91,2	91,3	0,96	0,95	95,8	95,3	96,3	0,97	0,97	96,6	96,4	96,8	0,97	0,96	Malatya
91,3	91,2	91,4	0,94	0,94	96,2	95,9	96,5	0,95	0,95	96,8	96,6	97,0	0,95	0,95	Elazığ
91,7	91,5	92,0	0,97	0,97	94,9	95,2	94,6	0,96	0,97	96,5	96,4	96,6	0,97	0,97	Bingöl
90,4	90,2	90,6	0,94	0,92	93,3	93,3	93,2	0,92	0,91	94,4	94,8	94,1	0,93	0,91	Tunceli
94,1	94,2	94,0	0,96	0,96	92,5	92,4	92,6	0,95	0,96	97,8	97,8	97,9	0,96	0,96	Van
93,2	93,4	93,0	0,95	0,96	90,3	91,4	89,2	0,93	0,93	96,1	96,6	95,6	0,94	0,94	Muş
93,3	93,5	93,0	0,94	0,94	94,3	94,1	94,5	0,94	0,93	97,6	97,6	97,6	0,94	0,93	Bitlis
91,7	92,1	91,4	0,95	0,94	87,5	88,0	87,0	0,98	0,95	93,8	94,4	93,2	0,97	0,95	Hakkari
93,5	93,5	93,5	0,96	0,96	93,8	93,7	93,9	0,96	0,96	97,4	97,4	97,4	0,96	0,96	GÜNEYDOĞU ANADOLU
92,8	92,7	92,9	0,97	0,96	94,5	94,3	94,7	0,97	0,97	96,7	96,6	96,8	0,97	0,96	Gaziantep
91,8	91,5	92,0	0,95	0,94	95,4	95,2	95,6	0,97	0,96	96,4	96,2	96,5	0,96	0,95	Adıyaman
91,5	91,5	91,5	0,93	0,93	92,8	91,9	93,7	0,97	0,97	95,3	95,1	95,7	0,95	0,95	Kilis
94,4	94,5	94,2	0,96	0,96	92,2	92,5	92,0	0,94	0,95	98,0	98,1	97,9	0,95	0,96	Şanlıurfa
93,9	93,9	93,8	0,95	0,95	94,3	94,1	94,5	0,96	0,95	97,5	97,5	97,6	0,96	0,95	Diyarbakır
93,5	93,6	93,4	0,95	0,95	94,3	94,2	94,4	0,98	0,98	97,6	97,6	97,6	0,96	0,97	Mardin
92,7	92,8	92,6	0,96	0,95	94,8	94,4	95,3	0,96	0,96	97,2	97,1	97,4	0,96	0,96	Batman
94,0	94,2	93,8	0,94	0,94	93,5	93,2	93,7	0,96	0,95	98,1	98,1	98,0	0,95	0,95	Şırnak
93,7	93,5	93,9	0,96	0,97	93,0	92,9	93,0	0,95	0,96	97,6	97,5	97,7	0,96	0,96	Siirt

B5: ORTAÖĞRETİME KATILIM

BÖLGE / İL	2016-17						2017-18					
	NET OKULLULAŞMA ORANI (%)			KADIN / ERKEK ORANI			NET OKULLULAŞMA ORANI (%)			KADIN / ERKEK ORANI		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	ORTAÖĞRETİM TOPLAM	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	TOPLAM	ERKEK	KADIN	ORTAÖĞRETİM TOPLAM	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM
TÜRKİYE	82,5	82,7	82,4	0,94	1,05	0,86	83,6	83,8	83,4	0,98	1,10	0,88
İSTANBUL	86,4	85,6	87,3	0,96	0,95	0,96	87,2	86,5	87,9	0,97	0,97	0,97
BATI MARMARA	86,5	86,2	86,8	0,94	1,13	0,76	86,8	86,5	87,2	0,98	1,16	0,82
Tekirdağ	83,9	83,6	84,2	0,92	1,08	0,78	84,1	83,8	84,4	0,95	1,10	0,83
Edirne	87,6	87,9	87,2	0,93	1,19	0,67	86,0	84,9	87,1	0,98	1,19	0,75
Kırklareli	87,6	89,1	86,1	0,92	1,13	0,70	88,2	89,5	86,9	0,94	1,17	0,72
Balıkesir	87,7	86,7	88,8	0,97	1,13	0,82	88,2	87,5	88,9	1,01	1,18	0,88
Çanakkale	87,7	87,8	87,5	0,94	1,19	0,68	89,3	89,4	89,3	0,97	1,21	0,76
EGE	86,9	86,2	87,6	0,96	1,13	0,81	88,0	87,7	88,4	1,01	1,20	0,86
İzmir	87,2	86,3	88,2	0,96	1,11	0,83	88,1	87,3	88,8	1,01	1,18	0,88
Aydın	86,7	86,7	86,7	0,95	1,11	0,77	87,0	87,3	86,6	1,04	1,19	0,90
Denizli	88,5	87,8	89,2	0,97	1,10	0,85	90,4	90,0	90,8	1,02	1,20	0,88
Muğla	86,6	86,1	87,2	0,94	1,13	0,72	87,5	87,2	87,9	1,01	1,21	0,80
Manisa	85,6	85,3	85,8	0,95	1,17	0,78	87,8	88,2	87,3	0,98	1,24	0,83
Afyonkarahisar	80,7	80,5	80,9	0,96	1,17	0,80	81,9	81,9	82,0	0,99	1,31	0,82
Kütahya	93,9	93,3	94,5	0,95	1,10	0,83	94,8	94,8	94,8	0,93	1,11	0,81
Uşak	88,2	85,1	91,6	1,02	1,16	0,85	89,7	87,6	92,0	1,10	1,21	1,00
DOĞU MARMARA	90,2	90,1	90,1	0,94	1,09	0,81	90,7	90,7	90,6	0,95	1,11	0,84
Bursa	88,7	88,7	88,7	0,93	1,05	0,85	88,9	89,1	88,8	0,94	1,05	0,86
Eskişehir	94,1	94,3	93,9	0,95	1,21	0,67	94,6	95,0	94,2	0,95	1,19	0,70
Bilecik	96,9	97,9	95,7	0,92	1,19	0,77	94,7	94,9	94,3	0,95	1,26	0,81
Kocaeli	90,6	90,1	91,1	0,95	1,05	0,87	92,0	91,6	92,6	0,98	1,08	0,90
Sakarya	88,6	88,3	88,9	0,95	1,16	0,80	88,9	88,3	89,4	0,98	1,18	0,85
Düzce	87,1	86,8	87,5	0,96	1,15	0,84	87,5	86,7	88,3	1,00	1,23	0,88
Bolu	100,0	100,0	93,2	0,88	1,17	0,56	99,3	100,0	94,0	0,80	1,19	0,59
Yalova	90,1	91,1	89,0	0,91	1,02	0,79	89,1	90,0	88,1	0,92	1,02	0,82
BATI ANADOLU	89,8	89,1	90,5	0,97	1,03	0,91	90,6	90,0	91,2	1,02	1,12	0,94
Ankara	92,3	91,7	92,9	0,96	1,06	0,86	92,8	92,1	93,7	1,00	1,11	0,90
Konya	84,7	83,9	85,5	0,98	0,95	1,00	85,6	85,5	85,6	1,06	1,12	1,03
Karaman	90,2	88,0	92,5	1,04	1,14	0,91	92,4	90,3	94,6	1,09	1,26	0,93
AKDENİZ	83,4	83,2	83,6	0,95	1,08	0,83	84,6	84,6	84,7	0,99	1,12	0,87
Antalya	87,9	86,8	89,0	0,97	1,08	0,83	89,0	88,1	90,0	1,01	1,13	0,88
Isparta	96,8	95,4	98,2	0,98	1,14	0,83	98,9	97,9	100,0	0,96	1,18	0,77
Burdur	91,9	91,7	92,0	0,96	1,16	0,76	91,1	90,4	91,8	1,12	1,22	1,03
Adana	81,3	81,6	81,0	0,95	1,09	0,79	82,4	82,6	82,2	0,97	1,11	0,83
Mersin	84,5	84,2	84,8	0,95	1,07	0,83	84,5	84,3	84,6	0,99	1,11	0,89
Hatay	81,0	81,3	80,7	0,95	1,07	0,84	82,6	83,3	81,8	0,99	1,12	0,89
Kahramanmaraş	76,8	76,8	76,9	0,94	1,02	0,88	79,8	80,7	79,0	0,96	1,09	0,89
Osmaniye	83,4	82,8	84,0	0,97	1,12	0,85	84,7	83,6	86,0	0,98	1,14	0,86
ORTA ANADOLU	86,4	86,3	86,6	0,97	1,13	0,83	87,6	87,6	87,6	1,00	1,20	0,86
Kırıkkale	92,8	93,2	92,3	0,95	1,13	0,83	93,0	93,5	92,4	0,96	1,10	0,87
Aksaray	85,0	88,6	81,3	0,89	1,18	0,67	84,2	87,9	80,5	0,94	1,33	0,72
Niğde	80,0	78,1	82,0	1,01	1,18	0,84	81,0	78,9	83,2	1,07	1,29	0,90
Nevşehir	84,9	84,0	85,9	1,00	1,11	0,89	85,0	84,7	85,3	1,02	1,15	0,91
Kırşehir	91,5	92,3	90,8	0,94	1,10	0,81	94,3	94,6	94,0	0,96	1,16	0,80
Kayseri	88,6	87,7	89,5	0,98	1,10	0,88	90,1	89,5	90,8	1,01	1,18	0,90
Sivas	87,3	87,5	87,1	0,97	1,10	0,85	88,4	87,8	89,0	1,01	1,16	0,89
Yozgat	80,3	79,8	80,7	1,00	1,23	0,81	82,4	83,4	81,3	0,97	1,30	0,75

B5: ORTAÖĞRETİME KATILIM (DEVAMI)

BÖLGE / İL	2016-17						2017-18					
	NET OKULLULAŞMA ORANI (%)			KADIN / ERKEK ORANI			NET OKULLULAŞMA ORANI (%)			KADIN / ERKEK ORANI		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	ORTAÖĞRE- TİM TOPLAM	GENEL OR- TAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRE- TİM	TOPLAM	ERKEK	KADIN	ORTAÖĞRE- TİM TOPLAM	GENEL OR- TAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRE- TİM
BATI KARADENİZ	89,3	89,3	89,3	0,96	1,17	0,80	90,5	90,5	90,4	0,98	1,21	0,82
Zonguldak	90,3	89,7	90,9	0,96	1,26	0,72	91,2	90,7	91,7	0,98	1,24	0,80
Karabük	95,6	95,9	95,2	0,92	1,10	0,74	96,3	96,6	95,9	0,94	1,10	0,79
Bartın	93,1	91,9	94,4	1,01	1,20	0,90	95,4	94,3	96,4	1,01	1,22	0,91
Kastamonu	91,9	93,0	90,7	0,95	1,24	0,78	92,0	92,7	91,3	0,97	1,34	0,81
Çankırı	83,7	83,6	83,8	0,94	1,28	0,72	83,7	83,5	84,0	0,95	1,33	0,75
Sinop	90,0	89,6	90,4	0,97	1,18	0,80	90,4	90,0	90,9	0,98	1,24	0,82
Samsun	88,9	88,4	89,4	0,98	1,16	0,82	90,2	89,6	90,8	1,01	1,22	0,84
Tokat	85,2	87,1	83,1	0,92	1,13	0,78	86,3	88,3	84,3	0,92	1,15	0,80
Çorum	86,3	85,2	87,4	1,01	1,15	0,87	88,8	88,3	89,4	1,01	1,17	0,86
Amasya	96,7	97,2	96,2	0,95	1,14	0,81	97,1	98,0	96,1	0,95	1,16	0,80
DOĞU KARADENİZ	90,2	90,0	90,5	0,96	1,13	0,83	91,4	91,4	91,4	0,98	1,16	0,85
Trabzon	95,5	94,2	96,8	0,99	1,08	0,91	95,3	94,2	96,4	1,02	1,11	0,94
Ordu	87,7	87,8	87,6	0,97	1,23	0,80	89,6	88,4	90,8	1,01	1,28	0,85
Giresun	89,1	90,2	87,8	0,92	1,13	0,77	92,3	93,9	90,7	0,91	1,17	0,76
Rize	100,0	100,0	100,0	0,95	1,12	0,77	100,0	100,0	99,6	0,95	1,15	0,81
Artvin	96,6	95,5	97,7	0,97	1,15	0,80	93,7	94,5	92,8	0,95	1,13	0,79
Gümüşhane	58,2	58,7	57,7	0,92	0,92	0,91	57,1	58,3	55,8	0,88	0,94	0,84
KUZEYDOĞU ANADOLU	67,4	67,4	67,4	0,95	1,05	0,84	69,4	68,8	70,1	0,98	1,11	0,85
Erzurum	72,6	73,8	71,4	0,93	0,98	0,88	74,7	75,7	73,6	0,92	1,00	0,84
Erzincan	89,4	91,2	87,5	0,91	1,12	0,76	89,9	91,1	88,6	0,93	1,13	0,78
Bayburt	77,1	77,6	76,6	0,90	1,07	0,78	89,7	89,1	90,4	0,91	1,16	0,75
Ağrı	51,6	52,2	50,9	0,92	1,00	0,84	53,5	53,0	54,1	0,99	1,10	0,89
Kars	67,2	65,8	68,6	0,95	1,10	0,82	68,7	67,0	70,4	1,01	1,17	0,86
Iğdır	73,8	68,5	79,5	1,09	1,26	0,87	76,0	70,5	81,8	1,12	1,36	0,85
Ardahan	82,7	79,7	85,9	1,00	1,25	0,85	81,8	78,3	85,6	1,04	1,31	0,90
ORTADOĞU ANADOLU	68,4	70,0	66,8	0,91	0,93	0,89	70,2	71,5	68,9	0,94	0,97	0,91
Malatya	92,2	92,3	92,1	0,95	1,04	0,87	93,2	93,2	93,2	0,95	1,04	0,87
Elazığ	87,3	88,3	86,3	0,95	1,02	0,87	89,0	89,9	88,0	0,96	1,04	0,87
Bingöl	73,7	75,4	71,9	0,89	0,83	0,96	76,8	78,3	75,2	0,94	0,88	1,00
Tunceli	85,2	85,8	84,5	0,93	1,01	0,77	83,2	84,2	82,1	0,91	1,00	0,77
Van	58,7	59,5	57,8	0,93	0,88	0,97	61,5	61,4	61,5	1,01	0,99	1,02
Muş	50,1	53,3	46,7	0,83	0,92	0,78	51,0	54,2	47,6	0,84	0,94	0,78
Bitlis	60,4	67,2	53,2	0,75	0,70	0,81	61,5	68,2	54,3	0,76	0,67	0,85
Hakkari	63,2	63,0	63,5	0,97	1,08	0,90	65,8	65,7	65,9	1,01	1,17	0,92
GÜNEYDOĞU ANADOLU	68,2	70,6	65,8	0,89	0,96	0,83	69,6	71,9	67,2	0,94	1,05	0,85
Gaziantep	75,8	75,4	76,2	0,96	1,05	0,85	78,2	78,6	77,8	0,98	1,14	0,85
Adıyaman	82,3	81,4	83,2	0,98	1,05	0,92	82,5	81,9	83,0	0,98	1,05	0,93
Kilis	77,0	77,2	76,9	1,04	1,47	0,80	79,1	80,1	78,0	1,02	1,45	0,90
Şanlıurfa	60,1	66,0	53,9	0,78	0,85	0,72	60,9	66,3	55,2	0,81	0,90	0,74
Diyarbakır	67,7	69,4	65,9	0,90	0,93	0,88	68,6	69,4	67,8	1,00	1,08	0,94
Mardin	66,7	69,9	63,4	0,88	0,95	0,82	68,8	72,0	65,4	0,94	1,08	0,83
Batman	72,0	73,0	71,0	0,93	0,95	0,90	72,6	73,9	71,3	0,97	1,03	0,90
Şırnak	58,9	61,1	56,7	0,90	1,10	0,78	62,9	64,8	60,9	0,97	1,37	0,79
Siirt	65,3	70,6	59,6	0,79	0,71	0,86	65,6	70,5	60,4	0,90	0,87	0,92

B6: TÜRKİYE'DE ORTAÖĞRETİMDE ÖĞRENCİLERİN OKUL TÜRLERİNE DAĞILIMI (%)

	2008-09			2009-10			2010-11			2011-12			2012-13		
	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI LİSELER (ANADOLU, FEN, SOSYAL BİLİMLER, GÜZEL SANATLAR, SPOR)	11,4	12,0	10,9	10,6	11,6	9,8	16,3	18,2	14,8	17,0	19,0	15,3	19,3	21,6	17,2
ANADOLU ÖĞRETMEN LİSELERİ	1,6	1,6	1,5	1,5	1,7	1,4	1,6	1,8	1,4	1,8	2,1	1,6	1,9	2,3	1,6
GENEL LİSELER	33,9	37,0	31,4	32,2	35,4	29,5	24,2	25,1	23,6	20,1	20,6	19,6	15,2	15,3	15,0
ÖZEL LİSELER	2,9	2,9	2,9	2,8	2,6	2,9	2,7	2,6	2,8	2,8	2,6	3,0	2,8	2,6	2,9
AÇIKÖĞRETİM	9,4	8,3	10,4	9,9	8,9	10,8	11,5	11,0	11,9	14,3	13,5	15,0	15,4	14,4	16,3
GENEL ORTAÖĞRETİM TOPLAM	59,2	61,8	57,1	57,1	60,2	54,4	56,4	58,6	54,5	56,1	57,9	54,4	54,5	56,3	53,0
MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI MESLEKİ VE TEKNİK LİSELER, POLİS KOLEJLERİ, KONSERVATUVARLAR	33,0	29,5	36,0	33,8	29,7	37,4	33,6	30,1	36,4	32,5	29,6	35,2	32,4	29,4	35,0
DİN ÖĞRETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI LİSELER (İMAM HATİP, ANADOLU İMAM HATİP)	3,7	4,4	3,2	4,7	5,3	4,2	5,0	5,7	4,4	5,6	6,4	5,0	7,6	8,5	6,8
ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI LİSELER	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3
ÖZEL LİSELER	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,4	0,4	0,3
AÇIKÖĞRETİM	3,8	4,2	3,5	4,2	4,7	3,8	4,9	5,4	4,5	5,5	5,9	5,1	4,9	5,3	4,6
MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM TOPLAM	40,8	38,2	42,9	42,9	39,8	45,6	43,6	41,4	45,5	43,9	42,1	45,6	45,5	43,7	47,0

	2013-14			2014-15			2015-16			2016-17			2017-18			
	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	
	18,5	21,1	16,4	21,0	23,6	18,6	22,9	25,9	20,1	27,4	31,4	23,8	26,9	31,0	23,3	ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI LİSELER (ANADOLU, FEN, SOSYAL BİLİMLER, GÜZEL SANATLAR, SPOR)
	2,1	2,5	1,8	1,5	1,7	1,2	0,9	1,0	0,7	0,5	0,6	0,4	0,0	0,0	0,0	ANADOLU ÖĞRETMEN LİSELERİ
	8,1	8,6	7,8	5,7	6,2	5,2	1,4	1,6	1,3	0,3	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	GENEL LİSELER
	2,7	2,6	2,8	2,9	2,8	3,0	6,4	6,4	6,5	7,1	6,7	7,4	7,9	7,4	8,4	ÖZEL LİSELER
	19,6	18,0	21,1	20,0	17,8	22,0	20,9	18,5	23,1	17,6	15,3	19,6	19,2	16,6	21,5	AÇIKÖĞRETİM
	51,2	52,8	49,9	51,0	52,2	49,9	52,5	53,4	51,7	52,8	54,2	51,5	54,0	55,0	53,2	GENEL ORTAÖĞRETİM TOPLAM
	32,4	29,3	35,1	31,8	29,4	34,1	30,2	28,1	32,2	29,6	27,3	31,6	29,2	27,9	30,4	MESLEKİ VE TEKNİK EĞİTİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI MESLEKİ VE TEKNİK LİSELER, POLİS KOLEJLERİ, KONSERVATUVARLAR
	9,2	10,2	8,3	9,6	10,7	8,6	9,6	10,8	8,4	9,4	10,7	8,2	9,0	10,3	7,9	DİN ÖĞRETİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI LİSELER (İMAM HATİP, ANADOLU İMAM HATİP)
	0,3	0,2	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	0,4	0,6	0,4	0,3	0,5	0,4	0,3	0,5	ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE BAĞLI LİSELER
	1,1	1,2	1,0	1,3	1,4	1,3	1,7	1,8	1,7	2,0	1,9	2,1	1,9	1,6	2,2	ÖZEL LİSELER
	5,7	6,1	5,4	5,9	6,1	5,6	5,6	5,6	5,5	5,8	5,5	6,0	5,4	5,0	5,7	AÇIKÖĞRETİM
	48,8	47,2	50,1	49,0	47,8	50,1	47,5	46,6	48,3	47,2	45,8	48,5	46,0	45,0	46,8	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM TOPLAM

B7: İLLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN ORTAÖĞRETİMDE PROGRAM TÜRLERİNE DAĞILIMI (%)

BÖLGE/İL	2015-16			2016-17			2017-18		
	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	DİN ORTAÖĞRETİMİ	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	DİN ORTAÖĞRETİMİ	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	DÖĞM'YE BAĞLI ORTAÖĞRETİM
TÜRKİYE	52,5	35,9	11,7	52,8	35,5	11,7	54,0	34,9	11,0
İSTANBUL	49,9	37,4	12,7	50,1	37,4	12,5	52,9	35,4	11,7
BATI MARMARA	55,7	37,4	6,9	56,5	36,3	7,1	56,6	36,7	6,8
Tekirdağ	55,3	37,6	7,1	55,9	36,0	8,1	56,2	36,1	7,7
Edirne	58,8	36,4	4,8	59,4	35,6	5,0	61,3	33,6	5,2
Kırklareli	55,7	39,1	5,2	59,7	35,7	4,7	60,7	35,1	4,2
Balıkesir	54,1	37,9	7,9	54,4	37,8	7,8	53,5	39,3	7,2
Çanakkale	58,2	35,4	6,4	59,4	34,0	6,5	59,5	34,2	6,3
EGE	55,1	37,6	7,3	55,6	37,2	7,2	55,8	37,6	6,6
İzmir	54,6	40,0	5,4	55,6	39,5	5,0	56,6	39,0	4,5
Aydın	60,4	34,6	5,0	60,1	34,4	5,4	59,1	35,9	5,0
Denizli	53,4	37,5	9,1	54,0	36,6	9,3	55,8	35,8	8,4
Muğla	62,0	32,7	5,3	62,9	31,8	5,3	63,4	31,7	4,9
Manisa	50,1	40,5	9,3	49,9	40,6	9,5	48,7	42,7	8,6
Afyonkarahisar	52,5	35,8	11,8	52,6	35,7	11,7	52,2	36,8	11,0
Kütahya	52,3	35,0	12,7	53,2	34,4	12,3	52,8	34,7	12,4
Uşak	63,8	27,1	9,1	62,3	28,6	9,1	59,7	31,9	8,4
DOĞU MARMARA	48,2	41,6	10,2	49,0	40,3	10,7	50,3	39,7	10,0
Bursa	45,1	44,4	10,6	46,1	42,9	10,9	48,6	41,0	10,4
Eskişehir	56,9	38,4	4,7	59,2	36,1	4,8	61,5	34,5	4,1
Bilecik	46,8	44,6	8,6	45,6	46,3	8,1	45,6	45,9	8,4
Kocaeli	49,7	40,7	9,6	50,1	39,8	10,1	50,9	40,0	9,1
Sakarya	46,9	39,5	13,6	47,8	37,6	14,5	47,7	38,9	13,4
Düzce	45,2	40,6	14,3	45,4	39,2	15,4	45,2	39,5	15,3
Bolu	48,7	38,2	13,1	46,9	40,0	13,1	47,7	40,2	12,1
Yalova	57,3	37,4	5,3	57,3	36,3	6,4	57,7	35,5	6,9
BATI ANADOLU	53,7	34,5	11,8	54,1	34,1	11,8	55,5	33,8	10,8
Ankara	55,8	36,3	7,9	56,2	36,0	7,7	58,5	34,4	7,1
Konya	48,3	31,4	20,3	48,5	30,5	21,0	48,1	33,0	18,9
Karaman	59,7	26,9	13,4	61,2	26,2	12,7	60,1	28,9	11,0
AKDENİZ	54,3	35,9	9,8	55,2	35,4	9,4	55,7	35,2	9,1
Antalya	60,9	32,2	6,9	61,9	31,3	6,8	62,7	30,5	6,9
Isparta	52,1	35,0	12,8	54,6	33,9	11,5	56,0	33,4	10,6
Burdur	56,2	35,0	8,8	58,8	33,5	7,7	55,7	37,6	6,7
Adana	56,1	35,6	8,2	56,7	35,7	7,6	57,2	35,6	7,2
Mersin	52,9	37,9	9,2	53,5	37,8	8,7	54,9	36,5	8,6
Hatay	52,0	37,2	10,8	52,7	37,0	10,3	53,3	36,6	10,1
Kahramanmaraş	46,9	36,7	16,4	47,6	36,6	15,8	47,0	38,7	14,3
Osmaniye	48,4	40,0	11,6	50,5	37,2	12,3	51,0	37,4	11,6
ORTA ANADOLU	53,2	34,9	11,9	52,8	34,7	12,5	53,1	34,6	12,3
Kırıkkale	45,2	49,5	5,4	45,5	48,8	5,7	47,0	47,4	5,5
Aksaray	56,5	30,8	12,7	55,2	32,2	12,6	53,6	34,4	12,0
Niğde	54,7	34,8	10,5	56,0	32,8	11,2	56,8	31,6	11,5
Nevşehir	55,4	31,0	13,6	56,2	30,5	13,3	55,8	30,6	13,6
Kırşehir	53,2	38,6	8,2	52,7	37,2	10,1	54,2	34,6	11,3
Kayseri	52,6	35,7	11,7	51,1	36,0	12,8	51,9	35,6	12,5
Sivas	54,3	32,9	12,7	54,6	32,4	13,0	54,8	32,3	12,9
Yozgat	53,0	30,5	16,5	53,5	29,9	16,6	52,9	31,2	15,9

B7: İLLERE GÖRE ÖĞRENCİLERİN ORTAÖĞRETİMDE PROGRAM TÜRLERİNE DAĞILIMI (%) (DEVAMI)

BÖLGE/İL	2015-16			2016-17			2017-18		
	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	DİN ORTAÖĞRETİMİ	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	DİN ORTAÖĞRETİMİ	GENEL ORTAÖĞRETİM	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM	DÖGM'YE BAĞLI ORTAÖĞRETİM
BATI KARADENİZ	52,1	34,6	13,3	52,3	34,4	13,3	52,8	34,3	12,9
Zonguldak	52,8	37,1	10,2	52,9	37,2	9,9	51,1	39,8	9,2
Karabük	55,9	31,9	12,3	55,7	32,1	12,1	56,2	32,2	11,6
Bartın	44,6	44,1	11,3	44,2	42,8	13,0	44,8	42,9	12,4
Kastamonu	50,3	35,8	13,8	49,0	37,3	13,7	49,7	36,6	13,7
Çankırı	51,4	38,3	10,2	51,0	37,9	11,1	51,3	38,0	10,7
Sinop	54,2	33,5	12,3	54,3	32,7	13,0	53,7	33,7	12,6
Samsun	53,5	31,9	14,6	54,4	31,2	14,4	55,8	30,4	13,8
Tokat	48,2	38,6	13,2	47,6	40,0	12,4	46,6	39,8	13,5
Çorum	55,6	29,1	15,2	56,7	27,5	15,8	58,6	26,6	14,7
Amasya	48,9	37,6	13,5	49,9	37,2	12,9	50,4	36,6	13,0
DOĞU KARADENİZ	48,0	35,0	16,9	48,4	34,5	17,1	49,5	34,4	16,1
Trabzon	49,0	33,8	17,1	50,0	32,3	17,7	50,4	33,1	16,4
Ordu	44,7	38,1	17,2	45,4	37,9	16,7	47,7	36,6	15,7
Giresun	48,5	35,9	15,6	48,1	35,9	16,0	48,7	35,8	15,5
Rize	47,4	32,6	20,1	46,4	33,1	20,5	46,3	33,9	19,7
Artvin	54,9	33,5	11,6	56,3	32,5	11,2	57,7	31,4	10,9
Gümüşhane	52,5	32,4	15,2	54,0	30,8	15,2	55,9	30,0	14,0
KUZEYDOĞU ANADOLU	55,3	29,0	15,7	55,6	28,1	16,4	56,9	27,5	15,5
Erzurum	57,2	25,2	17,5	56,3	24,1	19,6	57,2	24,3	18,5
Erzincan	51,9	37,8	10,3	51,8	36,6	11,7	52,8	35,9	11,3
Bayburt	51,2	27,2	21,5	49,8	27,4	22,8	49,3	30,1	20,6
Ağrı	54,1	27,3	18,6	56,1	26,6	17,3	57,8	26,7	15,5
Kars	56,5	27,1	16,4	56,7	27,5	15,9	59,2	25,7	15,0
İğdır	61,4	31,2	7,4	61,1	30,0	8,9	62,3	27,5	10,2
Ardahan	41,6	49,0	9,3	44,3	47,3	8,4	46,9	43,9	9,2
ORTADOĞU ANADOLU	51,6	33,6	14,8	51,2	33,4	15,4	52,6	32,9	14,5
Malatya	52,1	35,6	12,3	51,3	36,6	12,2	52,9	35,3	11,8
Elazığ	56,8	31,4	11,9	56,5	31,0	12,6	57,3	30,5	12,2
Bingöl	57,3	25,1	17,6	56,1	24,7	19,2	58,0	24,4	17,5
Tunceli	62,3	34,6	3,1	67,2	29,1	3,7	65,4	30,7	3,9
Van	47,8	36,2	16,1	48,1	34,7	17,2	48,8	34,8	16,4
Muş	45,6	34,8	19,6	44,5	37,2	18,3	47,2	35,5	17,2
Bitlis	58,1	23,9	18,0	57,5	23,3	19,2	59,5	22,7	17,8
Hakkari	45,6	41,6	12,8	46,3	40,4	13,3	48,4	40,1	11,5
GÜNEYDOĞU ANADOLU	53,9	32,2	13,9	54,1	32,0	13,9	55,3	31,4	13,2
Gaziantep	55,9	36,0	8,1	57,5	34,5	8,0	57,6	33,8	8,6
Adıyaman	48,3	33,2	18,5	48,7	34,1	17,2	48,5	34,5	17,0
Kilis	46,6	38,6	14,8	44,8	36,2	18,9	41,2	36,9	22,0
Şanlıurfa	54,0	28,3	17,7	54,1	28,9	17,0	55,0	28,7	16,3
Diyarbakır	50,6	35,0	14,4	51,2	34,0	14,8	55,1	31,7	13,2
Mardin	58,8	26,0	15,2	57,3	27,3	15,5	57,7	27,8	14,5
Batman	61,0	27,2	11,8	62,2	26,4	11,4	61,5	27,6	11,0
Şırnak	47,6	43,6	8,8	45,5	43,4	11,2	49,8	40,3	10,0
Siirt	56,4	23,3	20,3	53,0	25,3	21,7	53,9	25,9	20,1

C1: ORTALAMA YILLIK DERS SAATİ

	2015-16	2016-17	2017-18
İLKÖĞRETİM			
İlkokul	720	720	720
Ortaokul	840	840	840
İmam hatip ortaokulu	864	864	864
GENEL ORTAÖĞRETİM			
Anadolu lisesi	960	960	960
Anadolu lisesi (hazırlık var ise)	931	931	960
Fen lisesi	960	960	960
Sosyal bilimler lisesi	931	931	960
Güzel sanatlar lisesi	960	960	960
Spor lisesi	960	960	960
Özel temel lise	840	840	840
MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM			
Anadolu imam hatip lisesi	960	960	960
Anadolu meslek programı	978-1.026	978-1.026	1014
Anadolu teknik programı	1.056-1.062	1062	1032

C2: ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

BÖLGE/İL	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM				İLKÖĞRETİM								ORTAÖĞRETİM									
					İLKOKUL				ORTAOKUL				GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM				DÖGM'YE BAĞLI ORTAÖĞRETİM	
	2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		Resmi*	Resmi*
Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi*	Resmi*	
TÜRKİYE	19	11	21	10	18	9	18	8	19	12	17	9	15	9	15	8	13	14	12	12	12	12
İSTANBUL	20	11	21	11	24	9	24	8	24	11	24	9	17	9	16	9	16	15	15	13	13	13
BATI MARMARA	18	11	20	11	15	9	16	8	17	13	15	9	13	7	13	7	11	13	10	10	10	10
Tekirdağ	21	11	22	11	18	9	19	8	19	18	19	11	15	9	15	8	13	14	12	12	14	13
Edirne	19	10	21	9	13	9	13	8	15	12	12	9	12	6	12	6	8	8	8	9	10	11
Kırklareli	22	8	25	9	15	9	15	7	17	18	15	7	14	6	13	7	10	15	10	13	9	10
Balıkesir	17	12	19	13	13	8	14	8	16	11	13	8	13	7	13	7	11	13	10	8	9	9
Çanakkale	16	10	16	10	14	7	15	7	16	8	13	9	12	8	12	8	9	8	8	5	7	6
EGE	18	10	19	10	15	9	15	7	16	12	14	8	14	8	13	7	11	15	11	11	11	10
İzmir	19	11	20	10	16	8	16	7	16	10	15	7	14	8	14	7	11	14	11	11	10	9
Aydın	17	8	18	9	14	9	14	7	15	14	13	8	13	8	12	7	10	19	10	8	10	9
Denizli	17	9	17	9	14	8	14	7	16	14	13	7	14	7	13	6	11	19	10	10	13	11
Muğla	17	9	18	8	13	9	14	8	14	13	13	7	13	7	13	7	10	7	9	6	8	7
Manisa	18	12	19	15	15	10	15	9	17	18	14	8	14	8	13	7	13	11	12	12	12	12
Afyonkarahisar	16	13	16	11	14	9	14	8	16	15	14	9	14	9	13	6	11	34	11	14	10	10
Kütahya	17	14	19	14	13	11	14	9	16	15	13	10	15	8	14	7	11	-	11	-	12	12
Uşak	18	11	19	12	13	-	13	-	15	-	13	10	13	21	13	15	13	-	14	-	13	13
DOĞU MARMARA	19	12	20	11	17	9	18	8	18	13	17	8	15	8	14	7	12	14	12	12	11	11
Bursa	22	13	21	13	19	9	20	8	20	13	19	8	16	8	15	6	13	14	12	12	10	10
Eskişehir	17	11	17	10	14	10	14	8	15	16	13	9	12	10	12	8	9	17	8	14	8	7
Bilecik	17	6	18	14	16	5	17	5	19	5	14	8	14	7	14	7	13	-	12	-	10	12
Kocaeli	20	11	22	10	18	9	19	8	19	11	17	8	15	7	15	8	13	12	13	12	12	11
Sakarya	18	12	19	6	16	10	17	9	18	15	17	9	17	9	16	8	14	16	15	12	16	14
Düzce	16	9	17	8	15	12	15	12	16	16	14	9	15	7	14	8	13	20	13	17	13	14
Bolu	15	9	15	10	14	10	15	8	16	10	13	4	13	6	13	5	10	8	11	6	11	11
Yalova	18	14	20	12	16	11	16	9	16	17	14	9	14	8	13	8	10	11	10	10	12	9
BATI ANADOLU	16	11	16	11	17	10	17	8	18	12	16	9	14	8	13	8	11	15	11	11	12	11
Ankara	16	11	16	11	17	10	18	10	18	11	16	9	14	8	13	7	10	15	10	11	10	10
Konya	17	12	17	10	15	11	16	8	17	14	15	9	15	10	14	10	12	14	13	11	14	13
Karaman	16	12	17	11	14	11	14	10	16	14	16	10	15	7	15	7	12	-	13	-	12	10
AKDENİZ	21	9	21	8	16	10	17	8	17	15	16	8	15	9	15	8	13	13	13	11	13	13
Antalya	20	9	19	9	17	9	17	8	18	12	16	7	15	7	14	7	12	13	12	10	10	10
Isparta	16	8	17	9	13	8	13	7	15	13	12	8	13	11	13	8	9	11	9	11	9	8
Burdur	17	10	18	13	11	35	12	9	13	48	11	10	13	25	13	11	11	9	11	7	10	10
Adana	21	9	21	9	17	12	18	9	18	20	17	10	16	9	15	8	13	18	12	15	12	12
Mersin	22	8	23	8	15	9	16	8	16	12	15	8	15	8	14	7	12	13	12	10	13	13
Hatay	26	8	25	8	17	9	18	9	17	14	17	9	16	9	15	9	15	10	16	8	16	16
Kahramanmaraş	21	13	23	12	19	13	20	12	20	25	19	9	17	10	16	8	14	11	15	12	16	16
Osmaniye	19	9	20	10	16	14	17	11	17	39	16	12	16	18	16	11	14	11	14	9	14	14
ORTA ANADOLU	17	10	18	9	15	10	16	9	17	14	15	10	14	9	14	9	12	12	12	14	12	12
Kırıkkale	16	13	18	9	14	14	14	8	15	23	14	9	13	6	13	8	11	11	10	10	8	9
Aksaray	17	11	17	8	15	15	16	11	16	19	15	10	14	9	14	9	15	9	15	12	14	13
Niğde	17	11	18	12	14	9	15	9	17	10	14	9	16	9	15	6	11	9	11	6	13	12
Nevşehir	17	8	18	9	13	12	14	12	15	17	13	12	13	15	13	12	11	13	10	9	11	11
Kırşehir	13	18	14	8	11	12	11	11	13	18	11	9	13	8	12	10	9	11	8	13	11	11
Kayseri	17	10	17	8	17	10	18	8	19	12	16	10	15	11	15	10	13	14	13	17	12	12
Sivas	19	11	24	14	15	9	15	9	17	13	14	9	15	6	14	7	11	12	11	22	12	13
Yozgat	16	11	18	11	14	12	14	11	16	15	15	7	14	9	14	7	10	12	11	10	10	10

*DÖGM'ye bağlı ortaöğretimde özel okul bulunmamaktadır.

C2: ÖĞRETMEN BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI (DEVAMI)

BÖLGE/İL	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM				İLKÖĞRETİM								ORTAÖĞRETİM									
					İLKOKUL				ORTAOKUL				GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM				DÖGM'YE BAĞLI ORTAÖĞRETİM	
	2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17		2017-18		2016-17	2017-18
Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi*	Resmi*	
BATI KARADENİZ	17	10	17	10	14	9	14	7	16	12	13	8	14	9	14	8	10	12	10	10	12	12
Zonguldak	17	8	17	8	14	8	15	7	16	10	15	8	15	9	15	8	11	-	12	-	11	11
Karabük	14	10	15	10	13	12	14	8	16	14	12	8	14	9	14	8	8	10	8	7	12	10
Bartın	16	13	15	12	14	12	14	11	16	14	13	8	14	8	14	6	9	-	10	-	17	16
Kastamonu	16	10	16	9	14	10	15	9	17	9	13	6	14	7	13	6	10	10	10	9	11	11
Çankırı	16	14	17	10	16	10	17	7	19	-	15	-	13	9	12	11	9	-	9	-	12	11
Sinop	14	15	15	11	14	-	15	-	17	-	13	-	12	8	12	7	9	-	9	-	11	9
Samsun	16	10	15	9	14	7	14	7	16	11	13	9	14	9	14	9	11	13	10	11	12	12
Tokat	19	9	18	10	13	9	13	8	16	15	13	8	15	10	14	8	12	13	12	11	11	13
Çorum	17	10	17	10	15	11	15	11	17	20	13	7	14	8	14	7	9	13	9	10	12	12
Amasya	15	11	16	11	13	10	14	7	15	15	11	6	13	8	13	7	10	-	10	-	12	12
DOĞU KARADENİZ	17	9	18	10	14	9	14	8	16	11	12	7	13	7	13	7	10	10	10	7	10	10
Trabzon	17	11	17	12	14	9	15	8	16	14	11	7	14	7	13	6	10	8	10	6	10	9
Ordu	17	9	17	10	15	8	15	8	17	9	13	8	13	8	14	7	11	9	11	6	11	11
Giresun	17	7	17	8	15	11	15	7	18	14	12	7	13	8	13	6	9	15	9	7	9	9
Rize	16	6	17	8	13	10	14	10	16	12	12	8	13	10	13	8	10	16	9	13	9	9
Artvin	19	7	21	9	13	-	13	-	15	-	13	-	12	7	13	9	10	-	10	-	7	7
Gümüşhane	21	15	26	9	13	10	14	6	16	10	12	4	14	3	14	4	9	-	9	-	9	8
KUZEYDOĞU ANADOLU	20	9	22	9	17	11	17	11	19	18	15	9	16	10	15	9	13	-	13	14	14	13
Erzurum	20	10	20	10	16	22	16	11	19	34	14	9	15	9	14	7	12	-	12	-	13	13
Erzincan	21	8	23	7	13	4	14	8	14	6	11	7	12	7	12	6	10	-	9	-	12	11
Bayburt	19	7	23	5	14	-	15	-	16	-	13	4	14	-	14	-	11	-	11	-	13	15
Ağrı	22	8	25	8	20	15	20	20	22	19	19	23	19	15	18	15	19	-	17	12	20	16
Kars	18	7	19	7	16	8	16	12	18	14	15	10	16	13	16	12	15	-	13	-	15	14
İğdir	23	14	22	12	17	12	16	10	19	27	15	13	17	13	16	11	14	-	15	-	15	11
Ardahan	17	9	18	9	14	-	15	-	18	-	14	-	19	-	17	-	13	-	11	-	6	7
ORTADOĞU ANADOLU	22	10	22	11	17	9	17	9	19	14	16	9	16	11	15	10	14	18	13	19	14	13
Malatya	19	10	20	11	14	9	15	9	16	13	13	8	13	10	13	10	10	17	10	22	12	11
Elazığ	20	11	20	11	15	8	16	8	17	14	15	9	14	10	13	10	11	12	10	9	10	10
Bingöl	21	10	23	8	16	13	17	11	19	18	15	10	15	8	15	9	12	-	11	-	12	11
Tunceli	16	15	16	16	11	6	12	6	12	7	9	6	11	6	10	5	6	-	6	-	7	5
Van	23	13	24	10	20	10	19	9	21	11	19	10	17	12	17	11	17	-	16	10	16	15
Muş	25	5	22	6	19	-	19	-	21	-	18	8	20	12	19	12	17	21	15	16	16	13
Bitlis	23	7	22	12	17	-	17	10	18	-	16	9	19	16	17	13	16	-	14	-	13	13
Hakkari	28	0	29	7	21	-	19	-	24	-	20	12	20	29	19	14	22	12	20	-	19	15
GÜNEYDOĞU ANADOLU	23	9	29	9	21	12	22	10	22	19	20	10	18	13	17	11	16	16	16	16	15	14
Gaziantep	24	10	26	9	21	11	23	9	20	15	21	10	18	10	17	9	16	13	17	10	16	17
Adıyaman	19	6	21	6	17	11	17	9	17	17	15	8	14	12	14	10	13	15	12	16	12	12
Kilis	25	5	28	10	20	16	23	17	20	55	20	15	14	-	11	-	14	-	14	-	19	22
Şanlıurfa	24	7	30	7	25	12	26	9	23	24	23	10	18	15	18	15	16	18	17	15	15	14
Diyarbakır	23	13	37	13	20	14	20	14	21	22	19	13	18	13	18	11	17	19	16	13	16	15
Mardin	21	9	24	7	20	9	21	7	21	26	19	11	18	13	18	11	15	15	16	13	13	14
Batman	24	11	25	10	20	16	20	10	22	19	19	9	17	13	16	13	15	17	15	45	13	13
Şırnak	27	7	32	8	25	6	23	6	27	8	21	8	21	22	18	17	21	14	17	18	19	17
Siirt	22	8	21	8	19	9	19	6	21	12	20	6	17	9	18	9	15	17	15	16	14	13

*DÖGM'ye bağlı ortaöğretimde özel okul bulunmamaktadır.

D1: DERS SAATLERİNİN DERS TÜRLERİNE DAĞILIMI (2017-18, %)

	İLKÖĞRETİM				
	İLKOKUL	ORTAOKUL	İMAM HATİP ORTAOKULU		
Türkçe becerileri ve edebiyat	30,0	15,7	15,3		
Matematik	16,7	14,3	13,9		
Fen bilimleri ve teknoloji bilgisi	5,0	17,1	16,7		
Sosyal bilimler ve felsefe	13,3	7,9	7,6		
Yabancı dil	5,0	10,0	15,3		
Din bilgisi	1,7	5,7	18,1		
Güzel sanatlar	6,7	5,7	5,6		
Beden eğitimi spor ve temel sağlık bilgisi	14,2	5,7	3,5		
Rehberlik etkinlikleri	0,0	0,7	0,7		
Diğer	7,5	0,0	0,0		
Seçmeli dersler	0,0	17,1	3,5		
	GENEL ORTAÖĞRETİM				
	ANADOLU LİSESİ	FEN LİSESİ	SOSYAL BİLİMLER LİSESİ	SPOR LİSESİ	GÜZEL SANATLAR LİSESİ
Türkçe becerileri ve edebiyat	12,5	12,5	17,5	12,5	12,5
Matematik	7,5	15,0	14,4	6,9	7,5
Fen bilimleri ve teknoloji bilgisi	7,5	25,0	7,5	7,5	7,5
Sosyal bilimler ve felsefe	10,0	10,0	33,1	10,0	10,0
Yabancı dil	15,0	15,0	12,5	5,0	5,0
Din bilgisi	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Güzel sanatlar	5,0	2,5	0,0	4,4	42,5
Beden eğitimi spor ve temel sağlık bilgisi	5,6	5,6	5,6	44,4	5,0
Rehberlik etkinlikleri	2,5	1,3	1,3	1,3	1,9
Mesleki ve teknik dersler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Diğer	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Seçmeli dersler	29,4	8,1	3,1	3,1	3,1
	MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM				
	ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ	ANADOLU MESLEK PROGRAMI	ANADOLU TEKNİK PROGRAMI		
Türkçe becerileri ve edebiyat	12,5	11,8	11,6		
Matematik	7,5	6,5	14,0		
Fen bilimleri ve teknoloji bilgisi	7,5	7,1	16,3		
Sosyal bilimler ve felsefe	10,0	9,5	9,3		
Yabancı dil	11,3	6,5	6,4		
Din bilgisi	25,6	4,7	4,7		
Güzel sanatlar	0,0	1,2	1,2		
Beden eğitimi spor ve temel sağlık bilgisi	3,8	4,1	4,1		
Rehberlik etkinlikleri	0,6	1,2	1,2		
Mesleki ve teknik dersler	0,0	39,1	25,6		
Diğer	0,0	0,0	0,0		
Seçmeli dersler	21,3	8,3	5,8		

E1: DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI

BÖLGE/İL	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM				İLKÖĞRETİM								ORTAÖĞRETİM									
	2016-17		2017-18		İLKOKUL				ORTAOKUL				GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM				DÖGM'YE BAĞLI ORTAÖĞRETİM	
	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi*	Resmi*
TÜRKİYE	24	8	26	8	21	10	22	9	32	16	31	14	26	13	25	13	27	16	25	14	17	16
İSTANBUL	26	8	27	8	32	9	33	9	43	19	42	16	31	14	26	14	38	17	34	16	18	18
BATI MARMARA	24	9	26	9	17	8	17	8	27	18	27	15	24	13	23	13	22	12	21	10	13	12
Tekirdağ	30	8	30	8	21	7	23	8	39	17	40	13	26	12	26	12	24	13	22	12	13	14
Edirne	21	9	25	9	13	7	13	6	23	26	22	21	22	16	20	13	17	16	15	18	11	7
Kırklareli	25	9	25	9	14	6	14	7	23	23	21	12	24	14	22	16	20	5	21	4	14	13
Balıkesir	22	9	25	9	16	10	16	8	23	15	23	14	23	14	23	15	26	27	23	12	16	15
Çanakkale	23	9	24	9	14	10	15	10	26	45	25	48	22	9	22	10	17	10	17	7	8	8
EGE	24	7	25	8	18	9	18	9	26	15	26	14	25	11	24	11	26	14	24	12	13	12
İzmir	29	7	30	8	24	9	25	8	33	15	32	13	28	12	27	11	29	11	28	10	14	12
Aydın	24	8	25	9	15	10	15	10	24	16	23	17	23	12	22	11	24	17	22	12	10	9
Denizli	22	7	23	7	16	9	17	7	24	16	23	16	23	12	21	11	24	16	22	13	14	13
Muğla	21	8	22	8	15	10	15	8	24	15	24	12	22	11	23	12	23	14	21	6	9	9
Manisa	23	8	26	10	17	9	17	9	26	16	26	13	24	14	24	12	28	20	26	17	15	15
Afyonkarahisar	18	7	19	8	13	15	13	10	21	16	20	14	24	7	23	6	20	20	18	15	12	12
Kütahya	20	8	22	8	13	12	14	10	20	12	19	25	21	10	21	6	22	-	19	-	14	14
Uşak	25	7	25	8	15	18	15	11	22	14	22	14	21	10	25	11	27	-	28	-	12	13
DOĞU MARMARA	24	8	25	8	21	9	21	8	32	16	31	14	27	12	27	12	28	17	27	13	16	14
Bursa	28	8	28	9	26	9	26	8	43	17	42	16	29	12	26	11	30	14	30	12	15	14
Eskişehir	26	9	26	8	18	8	18	6	31	26	31	19	23	16	24	16	22	16	23	15	12	8
Bilecik	18	4	20	7	13	5	14	4	25	8	24	6	20	13	22	12	21	-	19	-	14	10
Kocaeli	25	7	28	8	21	9	21	8	31	13	31	12	27	11	29	12	30	18	26	16	14	14
Sakarya	21	7	21	7	23	15	24	13	23	15	22	11	29	13	27	13	32	17	32	14	23	16
Düzce	16	8	16	8	14	6	14	7	26	18	25	16	28	16	28	18	23	18	24	7	22	22
Bolu	18	7	18	10	13	6	13	6	26	15	28	6	23	12	26	7	19	19	20	18	17	16
Yalova	22	8	24	9	16	8	17	9	24	12	25	11	26	14	30	15	23	21	19	19	12	11
BATI ANADOLU	23	8	23	8	23	10	23	10	31	15	31	13	25	12	25	12	26	16	25	14	17	16
Ankara	25	7	25	7	26	10	27	10	33	14	33	12	27	12	26	11	30	15	28	14	15	14
Konya	21	9	21	9	19	10	19	9	29	25	27	19	23	16	22	15	21	18	21	14	19	18
Karaman	19	11	19	11	13	13	13	11	26	11	24	11	21	8	21	8	19	-	18	-	15	13
AKDENİZ	29	7	29	8	20	11	21	10	35	14	35	12	27	13	25	13	29	16	26	12	18	17
Antalya	27	7	27	7	18	11	18	10	36	13	36	12	27	11	24	12	26	15	24	10	12	13
Isparta	19	7	21	8	17	12	18	7	16	19	15	17	23	11	23	17	21	10	22	12	11	11
Burdur	19	5	21	6	12	13	12	16	20	11	21	13	26	19	23	12	22	10	20	8	11	10
Adana	32	8	30	8	25	14	25	12	39	18	38	13	28	15	26	15	33	17	27	15	16	15
Mersin	33	7	35	7	19	9	21	7	47	14	46	11	29	14	27	12	28	15	26	10	19	17
Hatay	32	6	33	7	19	11	21	9	38	12	38	11	26	14	25	13	31	18	29	12	22	19
Kahramanmaraş	26	8	28	8	23	25	25	19	31	10	30	10	29	17	25	12	30	28	30	12	25	24
Osmaniye	24	7	28	8	21	10	23	8	30	20	30	17	27	15	28	13	31	18	28	15	22	18
ORTA ANADOLU	20	8	22	8	15	9	16	8	26	23	25	18	24	12	23	11	23	16	22	14	14	13
Kırkkale	18	8	20	6	13	13	14	9	22	15	21	14	19	9	19	8	20	15	20	10	13	13
Aksaray	20	8	19	6	16	6	16	5	21	43	21	19	24	9	21	13	30	24	26	19	16	14
Niğde	18	9	19	10	19	15	18	16	17	21	17	16	25	11	24	8	21	19	19	11	14	15
Nevşehir	19	4	20	5	15	15	15	15	17	17	16	15	21	22	23	15	22	18	19	12	11	12
Kırşehir	19	7	22	6	13	6	14	10	21	20	21	12	23	7	24	11	17	13	16	12	17	10
Kayseri	24	10	25	9	19	9	20	7	42	36	40	29	26	13	26	13	31	18	30	16	13	14
Sivas	21	7	26	8	14	10	14	11	23	12	22	14	25	9	24	8	20	16	20	17	17	15
Yozgat	17	6	17	6	10	5	11	9	29	33	28	8	20	9	20	9	16	14	16	11	15	12

*DÖGM'ye bağlı ortaöğretimde özel okul bulunmamaktadır.

E1: DERSLİK BAŞINA DÜŞEN ÖĞRENCİ SAYISI (DEVAMI)

BÖLGE/İL	OKUL ÖNCESİ EĞİTİM				İLKÖĞRETİM								ORTAÖĞRETİM									
	2016-17		2017-18		İLKOKUL				ORTAOKUL				GENEL ORTAÖĞRETİM				MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM				DÖĞM'YE BAĞLI ORTAÖĞRETİM	
	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi	Özel	Resmi*	Resmi*
BATI KARADENİZ	21	8	21	8	16	10	16	10	22	14	22	12	24	12	24	12	21	17	21	15	16	15
Zonguldak	19	9	19	7	19	9	18	9	20	33	20	26	23	11	25	13	24	-	26	-	11	10
Karabük	17	15	21	11	17	10	18	10	18	16	19	15	17	21	18	20	19	18	16	12	11	17
Bartın	19	11	16	10	13	14	13	12	16	-	15	13	23	4	24	9	20	-	19	-	17	18
Kastamonu	18	10	19	11	15	8	16	10	22	11	24	13	22	12	27	13	19	11	18	13	17	13
Çankırı	19	13	21	8	14	9	15	7	19	-	19	10	20	11	19	12	13	-	15	-	12	17
Sinop	19	9	19	8	12	--	13	-	22	-	20	-	21	19	20	7	20	-	16	-	15	15
Samsun	22	8	22	7	19	11	18	10	24	14	23	10	27	14	26	13	25	20	23	16	20	17
Tokat	22	7	20	8	13	9	14	12	22	14	22	16	25	11	24	10	26	15	24	13	18	23
Çorum	24	8	25	8	14	7	15	6	29	7	28	9	22	12	22	13	17	20	17	16	14	13
Amasya	19	7	20	8	15	18	16	13	18	14	17	9	26	8	26	8	20	-	19	-	16	15
DOĞU KARADENİZ	21	7	22	8	15	9	15	9	23	20	22	12	24	11	23	9	19	15	18	11	14	14
Trabzon	22	7	23	8	15	7	15	7	24	19	24	10	26	11	25	9	19	23	18	10	15	14
Ordu	23	10	23	9	19	12	18	16	23	28	23	15	27	10	24	9	23	20	22	15	17	17
Giresun	20	5	21	6	13	9	13	11	23	19	23	9	22	10	22	10	14	6	15	8	14	14
Rize	20	6	20	7	12	14	12	14	23	14	22	14	19	11	20	9	25	14	22	11	12	13
Artvin	20	6	20	8	10	-	11	-	27	-	23	-	20	-	22	11	15	-	15	-	8	9
Gümüşhane	17	8	17	5	17	3	17	2	12	-	12	-	23	-	21	-	13	-	13	-	10	10
KUZEYDOĞU ANADOLU	18	7	20	7	16	13	16	10	26	18	25	17	25	13	25	13	21	-	19	7	17	16
Erzurum	20	6	20	7	16	19	16	16	27	21	25	15	24	13	24	11	20	-	17	-	17	17
Erzincan	22	9	25	9	13	8	14	4	18	27	17	57	23	8	23	10	16	-	16	-	16	16
Bayburt	16	6	18	5	23	-	18	-	12	5	13	6	20	-	19	-	14	-	14	-	21	21
Ağrı	16	11	21	7	16	8	16	8	36	44	32	40	30	12	28	14	26	-	22	6	24	17
Kars	15	6	17	7	14	12	13	12	21	28	22	27	23	15	23	16	22	-	21	-	16	15
Iğdır	22	5	23	6	17	18	16	20	30	8	30	9	25	18	28	22	26	-	24	-	15	14
Ardahan	14	11	15	9	12	-	13	-	17	-	18	-	15	-	19	-	17	-	19	-	5	7
ORTADOĞU ANADOLU	22	7	23	7	18	11	18	10	34	13	33	12	27	16	26	15	26	20	23	21	19	18
Malatya	25	6	25	7	19	22	20	18	28	11	28	11	27	17	25	15	27	20	22	22	21	21
Elazığ	25	7	26	8	21	8	20	10	36	14	33	14	27	14	27	14	24	24	20	22	17	17
Bingöl	21	8	21	7	18	-	19	-	22	8	23	8	27	13	26	13	25	-	22	-	14	14
Tunceli	19	18	18	16	10	5	11	5	16	-	15	-	14	-	13	14	7	-	7	-	12	34
Van	22	10	25	7	20	8	20	6	49	25	46	16	28	16	29	14	27	-	26	14	21	20
Muş	18	7	19	5	16	-	16	-	26	9	26	12	31	15	25	18	23	14	21	19	17	14
Bitlis	19	5	19	8	13	9	13	8	32	12	27	8	28	17	26	21	27	-	22	-	18	17
Hakkari	22	0	26	4	20	-	22	3	49	6	51	4	28	20	27	20	38	17	34	18	36	26
GÜNEYDOĞU ANADOLU	26	8	31	7	26	10	27	9	37	15	37	13	29	16	26	16	29	17	25	15	20	17
Gaziantep	31	8	33	8	31	11	33	11	35	14	35	13	30	11	29	13	35	18	29	14	16	16
Adıyaman	25	5	27	6	24	8	25	6	28	13	26	12	28	21	26	23	26	15	22	17	26	21
Kilis	24	2	29	7	23	16	30	17	21	10	22	11	26	-	21	-	22	-	21	-	17	23
Şanlıurfa	27	6	32	6	30	11	32	11	41	10	40	11	28	22	23	17	25	22	20	17	18	18
Diyarbakır	24	10	38	10	24	12	25	9	44	23	43	17	31	15	29	15	35	11	31	12	22	20
Mardin	22	8	26	6	23	7	22	6	40	17	39	11	30	17	25	15	25	13	23	12	19	15
Batman	24	11	25	10	21	6	20	7	41	20	41	18	30	20	27	18	28	23	26	21	23	16
Şırnak	23	7	29	8	28	5	29	13	30	15	32	9	23	22	19	24	31	14	25	15	23	11
Siirt	21	6	21	4	17	6	16	7	35	6	34	7	28	17	25	11	25	14	21	12	24	19

*DÖGM'ye bağlı ortaöğretimde özel okul bulunmamaktadır.

F1: EĞİTİM SİSTEMİNDEN ERKEN AYRILMA

BÖLGE İL	15-19 YAŞ ARASINDA OLUP İLKÖĞRETİM DİPLOMASI OLMAYANLAR								20-24 YAŞ ARASINDA OLUP ORTAÖĞRETİM DİPLOMASI OLMAYANLAR					
	2015				2016				2015			2016		
	TOPLAM	ERKEK	KADIN	DİPLOMASI OLMAYANLARIN İÇİNDE DEVAM EDENLERİN ORANI	TOPLAM	ERKEK	KADIN	DİPLOMASI OLMAYANLARIN İÇİNDE DEVAM EDENLERİN ORANI	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN
Türkiye	8,2	6,6	10,0	20,7	7,7	5,9	9,7	16,4	46,5	46,2	46,7	43,9	44,2	43,7
İstanbul	8,7	7,8	9,6	15,5	6,7	5,0	8,3	11,7	41,6	42,2	41,0	37,6	38,8	36,5
Edirne, Tekirdağ, Kırklareli	4,4	5,8	2,5	25,6	4,4	5,4	3,0	12,9	38,3	34,1	43,5	37,2	36,9	37,5
Balıkesir, Çanakkale	2,2	1,6	3,0	31,8	3,6	2,7	4,8	34,1	34,5	33,9	35,2	35,3	36,3	34,5
İzmir	3,6	2,3	5,1	35,3	5,5	3,5	7,7	15,1	37,1	40,2	34,1	38,4	45,7	30,0
Denizli, Aydın, Muğla	3,6	3,0	4,5	30,2	3,9	2,8	5,3	23,9	42,3	44,3	39,8	42,5	43,5	41,4
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	2,5	2,3	2,7	35,3	1,8	1,6	2,0	31,3	41,7	37,4	45,8	37,9	34,7	40,9
Bursa, Eskişehir, Bilecik	3,8	3,4	4,2	18,1	5,5	4,3	6,6	13,0	38,6	42,0	35,2	36,4	36,8	36,1
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	2,3	1,6	3,0	26,0	2,2	1,4	3,3	37,9	37,1	41,2	33,2	36,9	38,8	34,9
Ankara	2,8	3,1	2,5	24,6	3,0	3,2	2,8	10,0	32,9	35,8	30,3	31,7	34,6	29,1
Konya, Karaman	3,5	3,5	3,4	18,3	3,9	5,3	2,4	15,8	48,9	49,1	48,7	48,9	53,0	45,0
Antalya, Isparta, Burdur	1,5	1,1	2,0	52,5	4,6	3,4	6,0	26,2	39,8	45,9	33,8	40,4	44,4	36,3
Adana, Mersin	10,2	7,0	13,5	18,1	11,2	7,5	14,9	12,1	49,9	52,5	47,2	52,4	51,0	54,0
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	7,9	7,9	7,9	37,7	5,9	4,5	7,4	26,7	53,3	54,7	52,2	45,0	45,6	44,4
Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kırkkale, Kırşehir	5,1	5,8	4,5	33,1	3,9	3,8	4,0	36,0	48,5	50,6	46,1	44,2	42,9	45,8
Kayseri, Sivas, Yozgat	3,6	3,4	3,9	27,0	3,2	3,7	2,5	37,8	46,7	45,6	47,6	44,6	43,4	45,7
Zonguldak, Karabük, Bartın	1,3	1,1	1,5	75,0	5,4	7,1	3,1	5,0	38,5	33,1	43,9	32,0	27,5	36,7
Kastamonu, Çankırı, Sinop	1,8	1,5	2,0	55,1	2,1	1,7	2,4	64,1	46,2	39,4	53,3	38,9	33,7	44,7
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3,4	4,3	2,4	45,4	2,3	2,6	2,0	36,6	45,1	43,4	46,5	43,3	40,6	45,5
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1,7	1,6	1,9	52,6	1,5	2,1	0,8	41,8	35,0	37,9	31,8	32,9	34,4	31,3
Erzurum, Erzincan, Bayburt	9,5	5,8	12,5	23,7	4,2	3,1	5,0	47,7	51,7	42,4	60,7	42,7	38,7	46,3
Kars, Ağrı, Iğdır, Ardahan	22,4	16,0	28,8	19,9	18,7	15,5	21,9	25,7	69,8	64,5	74,6	62,8	60,6	64,5
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	4,0	2,5	5,7	51,5	3,1	2,9	3,3	42,8	36,8	31,6	41,7	30,1	30,7	29,5
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	25,9	19,2	32,3	20,9	23,5	16,8	29,8	16,7	74,1	66,8	80,6	73,0	70,2	75,5
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	8,2	7,2	9,5	31,7	10,4	7,7	13,8	17,0	50,4	50,4	50,4	48,6	49,3	47,9
Diyarbakır, Şanlıurfa	24,8	16,9	32,9	10,9	21,4	14,6	28,1	8,2	73,8	70,4	76,7	70,7	69,8	71,5
Siirt, Mardin, Batman, Şırnak	13,6	10,6	16,8	18,8	14,5	10,9	18,1	17,0	70,4	65,1	75,0	63,4	56,2	68,9

F2: EĞİTİM DURUMUNA GÖRE İŞGÜCÜNE KATILIM VE İŞSİZLİK (%)

		KADIN				ERKEK			
		2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Okuryazar olmayanlar	İşgücüne katılım oranı	16,0	16,1	15,2	15,9	33,6	30,9	30,4	32,4
	İşsizlik oranı	3,0	2,9	3,2	3,6	13,6	11,3	11,8	11,2
Okuryazar olup bir okul bitirmemiş olanlar	İşgücüne katılım oranı	21,3	21,6	21,7	22,1	57,3	55,9	56,4	56,5
	İşsizlik oranı	7,3	7,9	8,9	8,6	13,9	14,4	14,0	14,1
İlkokul mezunları	İşgücüne katılım oranı	28,1	28,9	29,6	30,8	71,9	71,6	71,7	71,3
	İşsizlik oranı	7,7	7,9	9,1	8,8	7,9	8,4	8,2	7,8
Ortaokul veya ilköğretim mezunları	İşgücüne katılım oranı	24,0	28,0	33,2	33,9	63,8	72,3	82,7	90,9
	İşsizlik oranı	13,4	15,1	16,3	15,4	14,0	14,5	14,1	13,6
Ortaokul veya dengi mesleki okul mezunları	İşgücüne katılım oranı	22,7	20,3	19,5	19,6	70,4	61,6	56,8	56,9
	İşsizlik oranı	15,1	16,6	15,0	13,9	7,8	8,6	9,3	9,8
Genel lise mezunları	İşgücüne katılım oranı	31,9	32,7	33,7	34,3	71,0	71,3	71,2	71,6
	İşsizlik oranı	19,1	20,3	21,1	21,3	9,3	9,5	10,5	10,1
Mesleki veya teknik lise mezunları	İşgücüne katılım oranı	39,8	40,8	41,4	42,6	80,4	81,1	81,6	81,0
	İşsizlik oranı	19,3	18,1	20,6	20,5	8,0	7,7	8,7	9,0
Yükseköğretim mezunları	İşgücüne katılım oranı	71,3	71,6	71,3	72,7	85,0	86,2	86,4	86,5
	İşsizlik oranı	15,5	16,3	16,9	18,4	7,6	7,6	8,8	8,7
Toplam	İşgücüne katılım oranı	30,3	31,5	32,5	33,6	71,3	71,6	72	72,5
	İşsizlik oranı	11,9	12,6	13,7	14,1	9	9,2	9,6	9,4

F3: EĞİTİM DÜZEYİ VE ÜCRETLER (TL)

		2015								2016							
		TOPLAM		KADIN		ERKEK		KADIN/ ERKEK	KADIN/ ERKEK	TOPLAM		KADIN		ERKEK		KADIN/ ERKEK	KADIN/ ERKEK
		Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret	Saatlik ücret	Aylık ücret
Okuryazar olmayanlar	Ortalama	3,29	716	2,95	657	3,75	800	0,79	0,82	3,88	842	3,65	785	4,22	927	0,87	0,85
	Ortanca	3,08	790	2,60	770	3,85	900	0,68	0,86	3,71	880	3,08	850	4,62	1.000	0,67	0,85
Okuryazar olup bir okul bitirmemiş olanlar	Ortalama	3,83	848	3,25	707	4,12	921	0,79	0,77	4,36	970	4,03	860	4,53	1.031	0,89	0,83
	Ortanca	3,85	949	3,30	800	4,15	1.000	0,79	0,80	4,81	1.200	3,96	930	5,00	1.300	0,79	0,72
İlkokul mezunları	Ortalama	5,14	1.103	4,31	842	5,39	1.181	0,80	0,71	6,10	1.284	5,26	1.021	6,36	1.366	0,83	0,75
	Ortanca	4,81	1.000	4,57	950	5,03	1.100	0,91	0,86	6,25	1.300	5,77	1.300	6,25	1.300	0,92	1,00
Ortaokul veya ilköğretim mezunları	Ortalama	4,91	1.062	4,01	819	5,12	1.118	0,78	0,73	5,81	1.246	5,09	1.000	5,98	1.303	0,85	0,77
	Ortanca	4,62	1.000	4,22	950	4,81	1.000	0,88	0,95	6,00	1.300	5,48	1.300	6,18	1.300	0,89	1,00
Genel lise mezunları	Ortalama	7,02	1.436	6,08	1.204	7,36	1.519	0,83	0,79	8,34	1.677	7,75	1.483	8,55	1.748	0,91	0,84
	Ortanca	5,77	1.200	5,29	1.040	6,00	1.300	0,88	0,80	7,21	1.500	6,67	1.300	7,26	1.500	0,92	0,87
Mesleki veya teknik lise mezunları	Ortalama	7,22	1.477	6,38	1.248	7,48	1.546	0,85	0,81	8,34	1.698	7,58	1.479	8,58	1.764	0,88	0,47
	Ortanca	6,06	1.300	5,42	1.100	6,29	1.400	0,86	0,79	7,24	1.500	6,67	1.300	7,50	1.600	0,89	0,81
Yükseköğretim mezunları	Ortalama	14,63	2.617	13,39	2.299	15,40	2.821	0,87	0,82	16,48	2.931	15,58	2.630	17,06	3.131	0,91	0,84
	Ortanca	13,27	2.500	12,02	2.250	13,85	2.500	0,87	0,90	14,42	2.750	14,42	2.500	15,38	3.000	0,94	0,83
Toplam	Ortalama	8,01	1.584	7,96	1.475	8,03	1.627	0,99	0,91	9,27	1.831	9,61	1.746	9,28	1.865	1,04	0,94
	Ortanca	5,77	1.200	5,38	1.050	5,77	1.300	0,93	0,81	6,97	1.500	6,73	1.300	7,21	1.500	0,93	0,87

Koordinasyon

Ertuğrul Polat
Özgenur Korlu

Yazarlar

Burcu Meltem Arık
Ertuğrul Polat
Özgenur Korlu
Yeliz Düşkün

Eğitim İzleme Göstergeleri

Özgenur Korlu
Pelin Karakoca

Yayına Hazırlayanlar

Bige Akar
E. Özge Karakaya
Özgenur Korlu
Yeliz Düşkün

Kapak Görseli

Mert Tugen

Yapım

MYRA

Koordinasyon

Engin Doğan

Yayın Kimliği Tasarımı

Alper San

Sayfa Tasarımı

Serhan Baykara

İstanbul, Kasım 2018

ISBN 978-605-2095-39-3

ERG EĞİTİM
REFORMU
GİRİŞİMİ | EĞİTİM
GÖZLEMEVİ

Bankalar Cad. Minerva Han
No: 2 Kat: 5 Karaköy 34425 İstanbul

T +90 (212) 292 05 42

F +90 (212) 292 02 95

www.egitimreformugirisimi.org